«جۇڭگو سەرخىل ژورناللار سىپىي»دىكى نەشرىي ئەپكار
送《中国期刊方阵》的刊物

«شىنجاڭ ژورنال مۇپاكاتى»غا ئېرىشكەن نەشرىي ئەپكار
荣获《新疆期刊奖》的刊物

双效期刊

中华人民共和国新闻出版总署

新疆文化

2004

5

ISSN 1008-6498
9 771008 649003

XINJIANG WENHUA • ILLUSTRATED MONTHLY

زامانىمىزدىكى مەشھۇر ۋەقەشۇناس، ئۇيغۇر تارىخ-مەددەنىيىتى تەتقىقاتچىسى، مۇھتەرەم شىرىپ خۇشتار ئەپەندىنىڭ 82 ياشقا تولغانلىقىنى قۇتلۇقلايمىز.

ۋەكىللىك خاراكتېرىگە ئىگە كىتابلىرى ۋە يىرىك ئىلمىي ماقالىلىرىدىن: «شىنجاڭنىڭ يېقىنقى زامان تارىخىدا ئۆتكەن مەشھۇر شەخسلەر»(1)، (2)، «ئۇيغۇر ئۆرپ-ئادەتلىرى»(كوللېكتىپ)، «مۇقام تۆھپىكارلىرى»(كوللېكتىپ)، «تاشئاخۇنۇم ۋە ئۇنىڭ تۆھپىكار ئەۋلادلىرى»(غوللۇق قەلەم تەۋرەتكۈچى)، «مۇسابايېفلار ۋە ئۇنىڭ سودا كارخانىسى»؛ نەشرگە يوللىغان كىتابلىرىدىن: «شىنجاڭنىڭ يېقىنقى زامان تارىخىدىكى مەشھۇر شەخسلەر»(3)، «ئۇيغۇر ھۈنەرۋەنچىلىرى»

شىنجاڭ مەدەنىيىتى

(53-يىل نەشرى)

قوش ئايلىق ئۇنىۋېرسال ئەدەبىي ژورنال

2004-يىل 5-سان

(ئومۇمىي 269-سان)

باش مۇھەررىر: قۇربان مامۇت (ئالىي مۇھەررىر)

مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: رىسالەت مۇھەممەت (كاندىدات ئالىي مۇھەررىر)

● شوئارىمىز: خەلقچىللىق، ئىلمىيلىك، ئاممىبابلىق، ئوقۇشچانلىق ●

بۇ ساندا

مەنمۇ بىرنېمە دەپ باقاي

دېھقاندا ئەيب يوقمۇ؟ ..... ئابلەت ئابدۇللا 2

ئاڭا ھ ۋە دانا بولۇڭ

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى ..... جامس پېتراس 20

زامانىۋى تاجاۋۇزچىلىق ..... ئابدۇرېھىم دۆلەت 26

«ئالەم چايخانىسى»دىكى پاراڭلار

سىياسىيدىكى رېئاللىق ۋە رېئاللىقتىكى سىياسىي ..... نۇرمۇھەممەت ئۆمەر ئۇچقۇن 36

چىقىمچىلىق قەبىھ ئىللەت

چىقىمچىلىقنىڭ ئەۋج ئېلىشى ۋە پەسىيىشى ..... مەمتىمىن ھوشۇر تەرجىمىسى 43

تەپەككۇر كۆزى

تەپەككۇر مېۋىلىرى ..... يۇسۇپجان ھېكىم قاتارلىقلار 48

ئاچچىق كۈلكىلەر

قىرتاق پاراڭلار ..... زەيدىنجان مامۇت قاتارلىقلار تەرجىمىسى 70

دېھقان نېمە دەيدۇ؟

زادى «كەتمەن چاپقان كۈناھمۇ؟» ..... يۇسۇپجان ساۋۇت شورلۇق 72

زامان تەقەززا يىكىرلەر

داۋۇتنىڭ ئەخمىقانە ئىشى ..... ئەقلىمە ئابدۇللا تەرجىمىسى 80

مۇقاۋىدا: ئەدەب، ئۇيغۇر تارىخ ـ مەدەنىيىتى تەتقىقاتچىسى، ئەخلاقشۇناس، جامائەت ئەربابى، مۇھتەرەم مۇھەممەت ئوسمان ھاجىمنىڭ 80ياشقا تولغانلىقىنى ۋە «ئۇيغۇرلارنىڭ ئەتنەنىۋى ئەدەب ـ ئەخلاق تەربىيىسى» نامىلىق كىتابنىڭ نەشر قىلىنغانلىقىنى قۇتلۇقلايمىز

مۇقاۋىنىڭ 4-بېتىدە: «ئىلى مۇھەببىتى»، «ئاق دالا» نامىلىق شېئىر ـ داستانلار توپلامىلىرىنىڭ، «كۈمۈچ ئۈزەڭگە»، «داغدا قالغان تۇنجى مۇھەببەت» نامىلىق ھېكايە ـ يۇۋېستلار توپلامىلىرىنىڭ، «كەنئان باتۇر»، «مايمخان»، «شاھزادە دەرمان ۋە مەلىكە دەۋران» نامىلىق قىسسە ـ رىۋايەتلەر، «ئىلى باغۋەنچىلىكى (قەلەم تەۋرەتكۈچىسى)»، «ھەسەل ھەرە پادىشاھلىقىنىڭ سىرى» نامىلىق ئىلمىي ـ تەتقىقات كىتابلىرىنىڭ مۇئەللىپى، ئىستېداتلىق ئەدەب ئابلەت ئابدۇللا ئەپەندى

ـ خالمۇراد قەيۇمبەگ فوتوسى

مۇقاۋا لايىھىلىگۈچى: رىسالەت مۇھەممەت

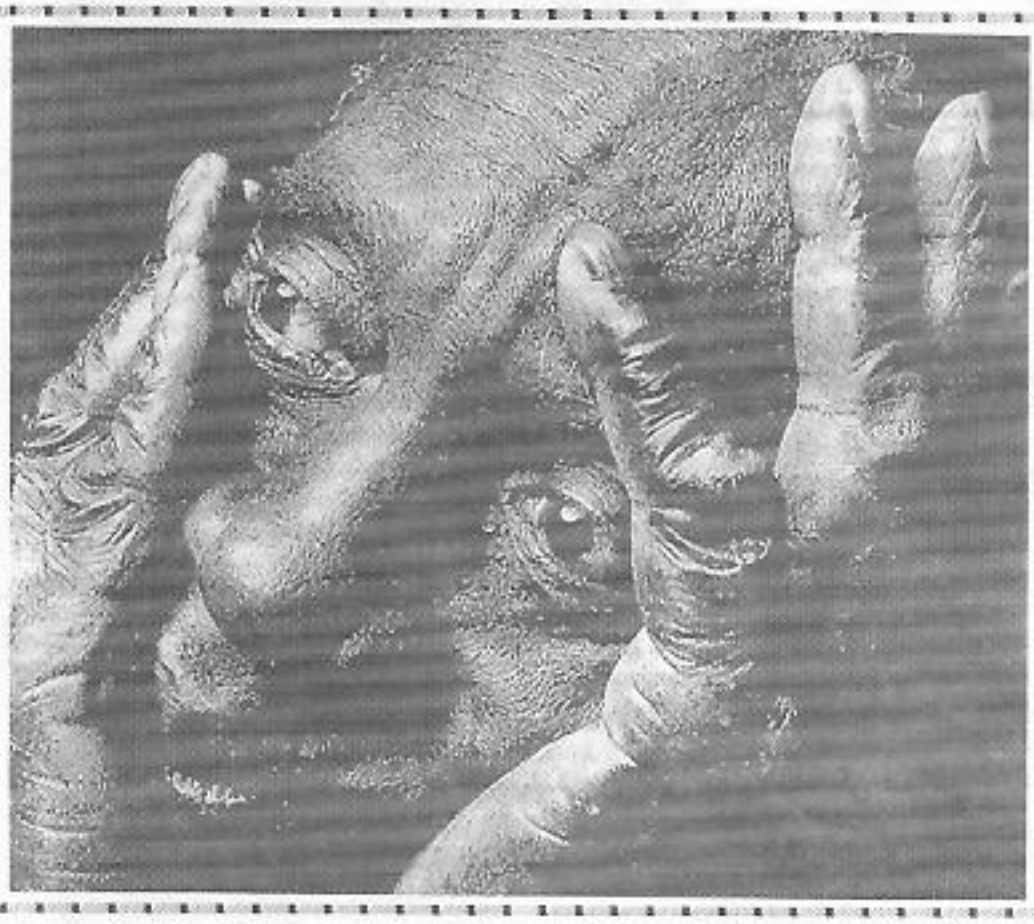

دېهقاندا ئەيىب يوقمۇ؟

ـ ئاتۇش هويلىسىدا سۈرگەن دېهقان هەققىدىكى ئاچچىق ـ ئەبجەش خىياللار

(ئوچېرك)

ئابلەت ئابدۇللا

«باينىڭ يانقۇسى كەلمەيدۇ،
گادانىڭ قوپقۇسى كەلمەيدۇ».
ـ ئۇيغۇر خەلق ماقالى (باش مۇهەررىردىن تولۇقلىما)
«بىشىنى كۆتۈرمىسە ئۇيقىدىن دېهقان،
قۇچاق ئىختىيارىغا قالىدۇ خامان».
ـ خۇسراۋ دېهلىۋي

بۇرادەر، ئالدىراپ ماڭا تىل سالماڭ!

كۆڭلۈمگە ناهايىتى ئايانكى، بۇ ئوچېرك بەزىلەرنىڭ خىياللىرىنى چالغىتىۋېتىدۇ. ئۇلار ئەنئەنىۋى ئۇدۇمنىڭ تەسىر كۈچىدىن چوڭقۇر ئويلانماستىنلا كەمىنە «ياۋاش»قا بىر تاغار ئەيىب ئارتىپ، سورۇنلاردا تىل-ئاھانەت، غەيۋەت-شىكايەت، خۇسۇمەت، هەسەتخورلۇق... تاشلىرىنى ئېتىشلىرى تۇرغان گەپ. چۈنكى بۇ ئوچېرك ئۇلارنىڭ دېهقانلار ئۈچۈن ياسىغان قۇرۇق مەدهىيە قورغانلىرىنى پاچاقلىۋەتكەچكە، بۇ «غەمگۇزار»لار مىللەتنىڭ ساپا-سۈپىتىنى ئۈستۈرۈش هەققىدە باش قاتۇرماي بەلكى چېقىمچىلىق ئۇرۇقلىرىنى هەر تامانغا تارقىتىدۇ. مەيلى: «هەقىقەت دېگەن هامان هەقىقەت، ئاللا بىزنى ئۆزى يارانقان دۇنياسى چۈشەندۈرۈپ بېرىشكە خەلق ئەتتى»[1]. بىلگەنلەر قەلبىمنى چۈشىنەر، بىلمىگەنلەر ئەيبلەر!...

«نورۇپگىيىدىكى سەپىرىمىز ئاخىرلاشتى. ئۇ قانداق دۆلەت؟ باي، مەدەنىيەتلىك دۆلەت... ئۇ يەنە پاراۋانلىق دۆلىتى...»[2] قوش تىللىق، تالانتلىق ياش يازغۇچىمىز غەيرەت ئاسمىنىڭ نورۇپگىيە سەپىرى ئۈستىدىكى بۇ قۇرلىرى ۋە نورۇپگىيىلىكلەرنىڭ غەمسىز، ئەركىن، بايلىقات-پاراۋان تۇرمۇشى، ئىسىل مەدەنىيىتى... ئۇچىمگە ئوت سېلىپ، مېنى يەنە تەگسىز، ئايىغى چىقماس خىيال چۈللىرىدە تىنەپ يۈرگەن سەيياهەتچى پىرقىراتتى. مەن بۇنىڭدىن بىر قانچە يىللار ئىلگىرىمۇ سەيپۇل يوسۇپ، مەرهۇم زوردۇن سابىر، مەرهۇم تۇرسۇن ئەلى ۋە ئەبەيدۇللا ئىبراهىم، ئىدرىس باراتلارنىڭ ئامېرىكا، ياۋروپا، سەئۇدي ئەرەبىستانى توغرىسىدىكى قىزىقارلىق زىيارەت خاتىرىلىرىنى ئوقۇغانىدىم. ئۇلارنىڭ هەممىسى بىر ئېزگۈ نىيەتتە ئۇ ئەللەرنىڭ پارلاق مەدەنىيىتى، كىشىلىك تۇرمۇشى، ماۋارىپ ۋە خىيالدىن تېز ئىلگىرىلەۋاتقان پەن-تېخنىكىسىنى تەسۋىرلەپ، دۇنياۋىلىشىش ئۈچۈن پەن-مەدەنىيەتكە يۈزۈش قىلىشقا چاقىرغانىدى. ئۇلارمۇ خۇددى غەيرەت ئاسمىدەك ئۇ ئەللەردىن بەختلىك هېسسىيات، مۇهەببەت ۋە ئىنسانىي پەزىلەتنىڭ قىممەتلىك گۈهەرلىرىنى ئەكەلگەنىدى.

ئەپسۇسكى، مەن بۇ سەپىرىمدە ئۇلارغا ئوخشاش روهىم تاشقىنىدىغان، مول مەنىۋى تەسىراتلاردىن تېنىم مەست بولغان هالدا خۇشهاللىق ۋە مۇهەببەت ئەكېلەلمىدىم. مېنىڭ بۇ سەپىرىم ياۋروپا ئەمەس، ئامېرىكا ئەمەس، سەئۇدي ئەرەبىستانىمۇ ئەمەس، پەقەت سىلەر تەرەددۇت قىلىشىڭلارلا بىر هەپتە ئىچىدىلا كۆرۈپ، قانائەتلىنىدىغان، ئاتا-بوۋىلىرىمىزنىڭ قەدىمىي يۇرتى ئاتۇش ۋە ئۇنىڭ شەهەر ئەتراپى يېزىلىرىدا كۆرگەنلىرىم هەمدە ئاددي

---

① نوبىل مېزىكا مۇكاپاتى ساهىبى، دانىشمەن ئۇستاز دوكتور ئابدۇسالام يازغان «ئەرەب ۋە ئىسلام ئەللىرىنىڭ پەن-تېخنىكاۋە ئىجادىيەت قۇدرىتى» نامىلىق كىتاب، 13-بەت. جۇڭگو پەننى ئومۇملاشتۇرۇش نەشرىياتى شىنجاڭ ئۇيغۇر، قازاق تۈرىسى 1986-يىل نەشرى.

② غەيرەت ئاسىم: «مۇهەببەتلىك ياۋروپا»، «ئىلى دەريىسى» ژورنىلى 2003-يىل 4-سان.

بىر هويلىدا سۈرگەن قاڭسىق-ئەبجەش خىياللاردۇر .
مەن هازىرغا قەدەر جۇڭگو ۋە چەتئەللەرنىڭ نۇرغۇن داڭلىق شەھەر ۋە سایاھەت ئورۇنلىرىنى كۆرگەن بولسامۇ ،ئەمما ئۇيغۇر روھىيىتىگە كۈچ ۋە غۇرۇر ئاتا قىلىپ كېلىۋاتقان ، بىزگە نىسبەتەن ئىسكەندەر زۇلقەرنەيندىنمۇ چارى بولغان بۇيۇك قاراخانىيلار خاندانلىقىنىڭ ئۇلۇغ خاقانى ـ سۇلتان سۇتۇق بۇغراخاننىڭ مازىرى جايلاشقان تەۋەرۈك زېمىن ـ ئاتۇشقا ئايىغىم چۈشمىگەندى . جەنۇبقا بېرىش ماڭا ياۋروپاغا بېرىشتىنمۇ قىيىنغا توختىغاندى .
هېلىمۇ ئېسىمدە :1982-يىلى ئاپتونوم رايونلۇق يازغۇچىلار جەمئىيىتى قەشقەردە بىر يىغىن ئۇيۇشتۇرۇپ ، ئىلىدىن مۇھەممەتجان سادىق ، ئابدۇراھمان قاھار ،مەتمىن ھوشۇر ۋە مېنى تەكلىپ قىلغانىدى .ئۇ چاغدا ئۇستاز مۇھەررىر ۋە پېشقەدەم شائىر ئابلىز نازىرى يازغۇچىلار جەمئىيىتىگە رەئىسلىك قىلىۋاتاتتى .باشقىلار دۆلەت شىتاتىدىكى كادىرلاربولغاچقا ،ئۇقتۇرۇشنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن ھايال قالمايلا مېڭىپ كېتىشتى . پېقىر بولسا ئەينى يىللاردا دېھقان بولغاچقا ،ئوت-چۆپ ،قورای بىسىپ كەتكەن ئېرىق قىرىدا شېرىن خىياللىرىم بەربات بولغان ھالدا ، ئاسماندىن تاشلىۋەتكەندەك ھەسرەت ئىچىدە ئولتۇرۇپ قالغانىدىم . يېزىمىزنىڭ شۇ چاغدىكى سېكرېتارى مىننىڭ «مۇشۇ باھاندا ئاتا-بوۋىلىرىمىزنىڭ قەدىمىي ماكانى ـ قەشقەرنى بىر كۆرۈپ كېلەي . . . »دەپ يالۋۇرۇشلىرىمغا قارىماي ، قەستەن مەن بىلەن قېرىشىپ رۇخسەت بەرمىگەنىدى .مانا ھازىر بۇ قۇرلارنى يېزىۋېتىپ :«توۋا ، ئىنسان دېگەن ئاجايىپ بولىدىكەن ، ئۇ ئىشتىن نېمە مەنە چىقتى . . . »دەپ سىيقىمدا كۈلىمەن .
خەيرىيەتكى ، مانا ھازىر مەن ئاتۇشتا ، باغۇ-بوستانلىق بىر ھويلىدا ئولتۇرۇۋېتىپمەن . بۇ سايە-سالقىن ھويلا تەن-تېنىمنى سەگىتىپ ھۇزۇر بېغىشلاپ ، يول ھاردىقىنى ئاللىقاياقلارغا قوغلىۋەتتى . بۇ قورۇنىڭ ئىگىسى تاجىگۈل ھاجىم ئانا ئايالىمنىڭ كىچىك ئاپىسى ئىدى . بۇ قورۇدىن ئاتۇش يېزىلىرىدىكى باشقا ھويلا-ئاراملارنىڭمۇ سۈرىتىنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولاتتى . كوچىدىن شەرققە قارىغان ،ئوستى يېپىلىپ چىرايلىق نەقشىلەنگەن قوش قاناتلىق دەرۋازىدىن كىرگەندە ئالدىڭىزدا گۈللەر ۋە دەل-دەرەخلەر بىلەن تولغان ياپىيېشىل باغ سىزنى ھاياجانلاندۇرىدۇ . تال-باراق يېنىدىكى چىرايلىق ئېچىلىپ كەتكەن سۈگەتگۈللەرنىڭ يېنىدىن ئۆتكەندە كىچىك ئوستەڭگە ياسالغان ئاددىي كۆۋرۈك سىزنى باغقا باشلاپ كىرىدۇ . ئوستەڭ سۈيى يانىدىكى پاسىل تامدىن ئەگرى-بۈگرى باغئېرىق كوچىلىرىغا چىقىپ كېتەتتى . بۇ ئەتراپتا پەقەت مۇشۇ قورۇنىڭ ئىچىدىلا سۇ ئېقىپ ئۆتەتتى .ئوستەڭ ئەتراپى چىملىق ئىدى . ئۇنىڭ ئوستىنى ئىككى قىرىدا ئۆسكەن قويۇق چاتقاللار ،سۈگەت-تال ،جىگدە ،قارىياغاچ ۋە سۈۋادان تېرەكلەرنىڭ يىلتىزلىرىدىن ئۆسۈپ چىققان نوتىلار ، يېشىل ئوت-چۆپلەر قاپلىۋالغان بولۇپ ، پەقەت سۇ ئالدىغان يەرلىرىلا ئوچۇق-ئايدىڭ ئىدى . ئىككى تەرىپىدە ئېگىز ئۆسكەن سۈۋادان تېرەكلەر ئوستەڭگە سايە تاشلاپ تۇراتتى . ئۆزىنىڭ ئەسلى تەبىئىتىنى يوقاتمىغان بۇ ئوستەڭ ۋە ئەنجۇر ،ئانار ،ئۈزۈم ، بادام (بادامنىڭ قانداق ئۆسۈدىغانلىقىنى مەن شۇ چاغدا كۆردۈم)قاتارلىق شېرىن مېۋىلەر بىلەن ياشناپ تۇرغان باغ كىشىگە ئاجايىپ لەززەتلىك تۇيغۇ بېغىشلاپ مەست قىلاتتى .
بۇ ئاۋغۇستىنىڭ ئوتتۇرىلىرى بولۇپ ، يازلىق ئەنجۇر توگىگەن ، كۈزلۈك ئەنجۇرگە يەنە خېلى كۈنلەر بار ئىدى . شۇنداقتىمۇ ھەر كۈنى يېگىدىن پىشىشقاباشلىغان ئەنجۇرلۇكتىن تويغۇدەك ئەنجۇر تېپىپ يېگىلى بولاتتى .
باغدىن كەينىگىزگە يانغىنىڭىزدا ، دەرۋازىغا يانداش سېلىنغان ،سېلىنغىنىغاخېلى كۆپ يىل بولغان تىك بولۇڭلۇق ،ھەيۋەتلىك پېشايۋانلىق ئۆي سىزگە گەۋدىسىنى ئىچىپ قاراپ تۇراتتى .بۇ ئۆي-پېشايۋانلارنىڭ قۇرۇلمىسى ئاتۇشنىڭ باشقا يېزىلىرىدىكى ئۆيلەر بىلەن چوڭ-كىچىكلىكتە پەرقى بولمىسا ئاساسەن ئوخشاش ئىدى : يەردىن 3.5 ـ 3.7 مېتىرغا قەدەر ئېگىزلىكتىكى ئاستى يوغان ،ئوستى تەرىپى سىلىغدىنىپ ، نەقىشلىنىپ كىچىكلىتىلگەن ئالتە يوغان تۈۋرۈك 40 ـ 45سانتىمېتىر ئارىلىققا بىردىن ئۆلچەپ قويۇلغان ، ۋاساجۇپ چېتىلغان لىملارنى كۆتۈرۈپ تۇراتتى . ھويلىغا ۋە 2.5 ـ 3مېتىر كەڭلىكتىكى پېشايۋانغا قىزىل خىش يېيىتىلغانىدى . ۋاساجۇپ ئاستىدىكى تامنى ئايلاندۇرۇپ 30سانتىمېتىر كەڭلىكتىكى بەلباغسىمان رەڭدار سىزما نەقىش چېكىلگەن . بۇ نەقىشلەرنىڭ چېكىلگىنىگە خېلى يىللار بولغاچقا ،ئۆز ئىسكەتتىنى ساقلاپ قالغان بولسىمۇ ،ئەمما رەڭگى ئۆڭۈپ ، بەزى جايلىرى كۆچۈپ ،خۇنۇكلىشىپ قالغانىدى . يېڭى چاغدا ئۇ تولىمۇ چىرايلىق ، سۈلەتلىك ۋە رەڭدار كۆرۈنىدىكەن . بىز 4-ئاۋغۇست كېلىپ چۈشكەن تاغام رەھمەت كېرىمنىڭ پېشايۋان ـ ئۆيلىرى يېڭى سىرلانغان بولغاچقا ،تۈۋرۈك ، ۋاساجۇپ ،ئەگمە ۋە رەڭدار سىزما نەقىشلەر كۈن نۇرىدا چىرايلىق جۇلالىنىپ ، ھويلىغا بايلىق ۋە سۈلەت بېغىشلاپ تۇراتتى . بۇ نەقىشلەر شۇ قەدەر بىرخىل سىزىلغاندىكى ، ھېچكىم ئۇنى قولدا سىزىلغان دەپ خىيالىغا كەلتۈرمەيتتى . مەن ئۇنى باسمىدا بېسىلغان نەقىشلىك قەغەز دەپ ئويلاپ ، بۇ ئويۇمنى تاغامغا دېۋىدىم ،ئۇ كۈلۈپ كېتىپ :«قول بىلەن سىزغان ،بۇنىڭىزنىڭ كۈيئوغۇل-سىزدى . . . » دەپ چۈشەندۈردى . شۇ چاغدا مەن ئاتۇشلۇقلارنىڭ ھۈنەر-سەنئەتتە چىۋەرلىكىگە ھەيران قالغانىدىم . بۇ ھەيرانلىقىم ئاتۇشنىڭ ئىشتاچى ، ئازغان ، تىجەن ، مەشىگەد ۋە شورۇقتىكى بايلار سالغان سىرت تاملىرى ، گۈمبەز ـ مۇنارلىرى ،مېھراب ۋە چاسا تۈۋرۈك پېشايۋانلىرى ئاجايىپ كۆركەم گۈللۈك خىش ،تىزما نەقىش ۋە رەڭلىك سىزما نەقىشلەر بىلەن زىننەتلەنگەن جامىئە ـ مەسچىتلەرنى كۆرگىنىمدە پەللىگە كۆتۈرۈلدى . . .
تەنەپپۇسلۇق پاراڭ : ئەپسۇسكى ، ئاشۇ بايلارنىڭ شىنجاڭدا ئۇيغۇر يېڭىچە ماۋارىيىتىنىڭ تۇنجى مەشئىلىنى ياندۇرغان بىز دەپ باختىنۋاتقان ،ئەلگە داڭلىق مەتىلى ئەپەندىدەك غۇرۇرى كۈچلۈك مەرىپەتپەرۋەرلەرنى يېتىشتۈرگەن بىر يۇرتتا ئاشۇ جامىئەلەرگە ئوخشاش گۈللۈك خىش ،تىزما نەقىشلەر بىلەن زىننەتلەپ ئۆز خەلقىگە ئۆتكان بىرەر مەكتەپ ـ ئىلىم-مەرىپەت بىناسىنى ئۆچۈرتالمىدىم ۋە ئاڭلىمىدىم .بۇيەردە بۇ يوزىسىز قەلەم غۇلجا شەھىرىدە كاتتا مەكتەپ سېلىپ ،200دىن ئوشۇق يېتىم ـ يېتىمەلەرگە ئاتا بولۇپ ئوقۇتۇۋاتقان نۇرتاي ھاجىمغا ،ئۇچ مىليون يەتتە يۈز مىڭ يۈەن خەجلەپ غۇلجا ناھىيىسى تۇرپانىۋزى يېزىسىدىكى دېھقان

يالىلىرغا ئۇچ قەۋەتلىك زامانىۋى مەكتەپ سېلىپ بەرگەن ئەل ئوغلانلىرى سادىقجان ،ساقىھاجى ئاكا-ئۇكىلارغا غايىۋانە تەشەككۇر قۇرلىرىنى تىزماي ئۆتۈپ كېتەلەمدۇ؟!...

ئاتۇش يېزىلىرىدا ئۆيلەر ناھايىتى چوڭ ، ئېگىز ھەم كۆپ سېلىنىدىكەن . (شەھەر ئۆيلىرى يېزا ئۆيلىرىگە ئوخشىمايدىكەن . ئۇلار ھويلىلىرىنىڭ ئوستىنى يېپىپ ،كۆركەم بېزەپ زال ئورنىدا پايدىلىنىدىكەن .ھويلا بولمايدىكەن .)يېزىلاردا ھەر بىر ئائىلە چامىغا قاراپ تۆت - بەش ئېغىز ، بەزىلىرى ھەتتا يەتتە- سەككىز ئېغىز ئۆي سالىدىكەن . ئۇلار بۇ ئۆيلەردىن سىرت توي-تۆكۈن ، نەزىر-چىراغلاردا جامائەتنى ساقلىتىپ قويماسلىق ئۈچۈن ئۆيلەرنى ئايلاندۇرۇپ سۈپىلىق ئورۇندۇق ياساپ قويىدىكەن . ئۆي تاملىرى گەج بىلەن سۈۋىلىپ ،تامنىڭ ئاستىنى ئايلاندۇرۇپ زەدىۋال تارتىلىدىكەن . ھەم چوڭ ھەم ئېگىز ،كەڭ-كەڭرى بۇ ئۆيلەرگە ئىشلەنگەن نەقىش - گۈلدار سىزمىلار ،تولىمۇ ئۈلچەملىك تىزىلغان ۋاساجۇپلەر . . . ئادەمنى ئىختىيارسىز ئويلاندۇرىدۇ . ئىلى يېزىلىرىدىكى بىھۇدە ئىسراپچىلىققا تولغان توي-تۆكۈن ھەشەمىتى كۆڭلۈمنى خىرە قىلغاندەك ، ئاتۇش يېزىلىرىدىكى بۇ خىل ھەشەمەتلىك ئۆي سېلىش ئادىتى كۆڭلۈمگە سايە تاشلاپ قويدى . ھەتتا شال ماكانى بولغان توقايدىكى ئايلىز دېھقان تۇققىنىمىز : «بۇ يەر زەي ، سالغان ئۆيىمىز 10 - 15ئىلغا پايلىمايدۇ ، ئامال يوق يەنە تاپقان-تەرگىنىمىزنى يىغىپ ئۆي سالىمىز . . . »دېدى .

بىز يەتتەپ كىرىسەك تاجىگۇل ھاجىم ئاننىڭ چوڭ ئوغلى ئابدۇشۇكۇر ھاجىم پېشايۋان ياستۇۋاتقانىكەن . (كۆپچىلىك ئائىلىلەردە يېتىشەلمىگەنلىكتىن ئۆيىنى بالدۇر سېلىۋېلىپ ، پېشايۋىنىنى كېيىن سېلىۋالىدىكەن .)ھويلىنىڭ ئىچى تېرەك لىملار بىلەن تولۇپ كېتىپتۇ . تۆت ياغاچچى ئۇستام باش كۆتۈرمەي ئىشلەۋېتىپتۇ . ئۇقۇشسام ، ئابدۇشۇكۇر ھاجىم مۇشۇ پېشايۋاننىڭ ياغاچ - تېشى ئۈچۈنلا ئوتتۇز مىڭ يۈەنگە يېقىن پۇل خەجلەپتۇ .

ھەر كۈنى بامداتتا سەكسەن ياشتىن ھالقىغان ئىككى مومای - تاجىگۇل ھاجىم ئانا بىلەن ئۇنىڭ قۇدىسى بۇۋىخان ئانا چۆگۈنلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ نامازغا تەرەددۇت قىلىشاتتى .ئۆيىنىڭ ئارقىسىدىكى دەرەخلىكتە خالاجاي بار ئىدى . خالاجاينىڭ ئالدى 40-50سانتىمېتىر كۆتۈرۈلگەن ،ئارقىسى ئازگال بولۇپ ،1.5 مېتىر چوڭقۇرلۇقتا ئىدى . ئاتۇش يېزىلىرىنىڭ بەزى قورۇلىرىدىكى خالا جايغا پەلەمپەي بىلەن ھەتتا شوتا بىلەن چىقىشقا توغرا كېلەتتى . بەزىلىرىدە ئولتۇرۇپ ، كوچىدا ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلارنى بەخۇدۇك كۆرگىلى بولاتتى . ئۇلار گەندىنى زايە قىلماي توپىلاپ ،ئوغۇت ئورنىدا پايدىلىنىش ئۈچۈن خالا جايلىرىنى ئەنە شۇنداق ئېگىز ياسىشىدىكەن . بىزگە ئوخشاش ياقا يۇرتتىن كەلگەنلەرگە بۇ ناھايىتى ئوڭايسىزلىق ھەم غەلىتە تۇيغۇ بېرىدىكەن . ئەمما بارغان يەرگە كۆنمەي نېمە ئىلاج . . .

تاجىگۇل ھاجىم ئانا 83ياشقا كىرگەن بولسىمۇ يەنىلا ياشلاردىن قېلىشمايدىغان تېتىك ، روھلۇق ، ئىشچان مومای ئىدى ، چۈمۈلىدەك تىنىم تاپماي ھويلىدا تىپىرلاپ يۈرەتتى .ئۇ نامازدىن كېيىن پېشايۋانغا كۆرپە-ياستۇقلارنى ئاچىقىپ ، قۇدىسىنى «بىردەم ئارام ئالسىلا . . . »دەپ ئۇنىمىغىنىغا قارىماي ئولتۇرغۇزاتتى ۋە ئۆزى يوغان تاغار بىلەن ئوتىغۇچنى ئېلىپ باغقا ئوت ئالغىلى كىرىپ كېتەتتى . ئاشۇنداق ياشىنىپ قالغان بىر مومايناڭ بۇ ئىشىدىن ئاتۇشلۇقلارنىڭ قان-قېنىدا ئۈزۈپ يۈرگەن ئالاھىدە تىرىشچانلىق روھىنى كۆرگىلى بولاتتى . . .

تاڭ ئاقىرىپ سۈزۈلگەندىن كېيىن مومايناڭ ئۈرۈمچىدىن دەم ئېلىشقا كەلگەن ئوماق نەۋرىسى ئاينۇر خېنىم ياغلىقىنى چاڭ چېكىلەپ ،ئاتۇش قىزلىرى ئادەتتە دائىم كىيىپ يۈرۈدىغان ،ئوشۇقىنى يېپىپ تۇرۇدىغان ئەتلەس ئىشتىنى ئوستىدىن كۆينىكىنى قاتلاپ بېلىگە قىستۇرۇۋالغان نەۋرە ئاچىسى ،چىرايلىق سەلىمگۈلگە يارەملىشىپ ھويلا-ئارامنى تازىلىشاتتى . . .

تەنەپپۇسلۇق پاراك : گەرچە ئۇلار ھويلا-ئاراملىرىنى پاكىز تازىلىسىمۇ ،ئۆي تۈتۈش ، تازىلىق ،پالا بېقىش ،تۇرمۇش مەدەنىيىتى . . . جەھەتلەردە يەنىلا ئىلى قىزلىرىغا يېتەلمەيتتى . ئىلى قىزلىرى ئۆيلىرى ئاددىي بولسىمۇ ،ئەمما ئاشخانا ،تام-تورۇس ، ئىشىك-دېرىزە ۋە ھويلا - ئاراملارنى شۇنچىلىك پاكىز - ھەۋەس بىلەن تۈتىدىكى ، ئۇنى جەنۇبتىكى ھەرقانداق بىر شەھەرنىڭ قىزلىرى بىلەن سېلىشتۇرغىلى بولمايتتى . جەنۇبنىڭ قىز-چوكانلىرى ئۇزۇن گۈللۈك-ئەتلەس ئىشتانلىرىنى كىيىشىپ ، ئەرلەردىن ئېيمەنمەي ئولتۇرۇۋېرەتتى . ئۇلار كوچا-كوي ،بازار-رەستىلەردە يۈرۈش-تۇرۇش ، ئولتۇرۇش-قوپۇش ،سۆزلەش . . .جەھەتلەردە يەنىلا ئىلى قىزلىرىنىڭ مەدەنىيەتلىك يۈرۈش-تۇرۇشىغا تەڭلىشەلمەيتتى . جەنۇبتىكى ئاتا-ئانىلارنىڭ بالىلىرىنى : «سولامچى» ، «ھېجىغىز» ، «گۈي» ، «شوۋچى» ، «قوڭ بەردى» . . .دەپ تىللىشى ئۈزىگە ئانچە بىلىنمەيدىغان ئادەتتىكى تىللار ئىدى .ئەمما شىمالدىكىلەرگە بۇ سۆز-ئىبارىلەر ناھايىتى ھاقارەتلىك سېزىلەتتى .

سەھەردە «گۇۋۇكۇك . . . گۇۋۇكۇك . . . » سايرايدىغان پاختەك ئاۋازى بىلەن سوپىسوپىياڭنىڭ ئاۋازلىرى ،قاغىلارنىڭ قاقىلداشلىرى يەنە قانداقتۇر تۇرلۇك قۇشلارنىڭ چوروقشىغان ئاۋازلىرى مېنى ئۇيقىدىن ئويغىتىۋەتتى . ماڭا يەرلىك پاختەك ۋە سوپىسوپىياڭنىڭ ئاۋازلىرىنى ئاڭلىمىغىلى ئۇزۇن يىللار بولغانىدى . بولۇپمۇ مۇنداق جىمجىت - تىنچ باغ ئىچىدە ئۇنتۇپ كەتكىلى تاس قالغان قۇشلارنىڭ يېقىملىق ئاۋازىنى ئاڭلاش ئۆلگەن سەزگۈلىرىمنى ئويغىتىپ ،بالىلىق-ياشلىق چاغلىرىمدىكى شېرىن كۈنلەرگە بۇلەيتتى . ئۇ ۋاقىتلاردا مەن يازلىق تەتىلنى دىلمۇك تېغى ئېتىكىدىكى ئوت-چۆپلىرى ئوغۇزدەك كۆچلۈك ، ساپ ھاۋالىق سالقىن ،تاغ سۈلىرى ساي-سايلاردا ئېقىپ تۇرۇدىغان جاغىستاي يېزىسىدىكى ئۇرۇكلۇك بېغىمىزدا ئۆتكۈزەتتىم . مايلىق ئۇرۇك ،قىزىلقاچا ،خۇۋەيني ،بىجىنار . . . ئۇرۇكلىرى ۋە ئالما ، لاك ،ئامۇتلىرى . . .شېرىن پىشىدىغان ئاشۇ جىمجىت بېغىمىزدا مانا مۇشۇنداق تورلۇك-تومەن قۇشلار سايراپ ، يېقىملىق نەغمە-ناۋا قىلىشاتتى .قۇشقاچلار ھويلىدىكى سارىم ئالما شاخلىرىدا چوروقلىشىپ ئوينىشاتتى ؛ قارلىغاچلار ئاق تۆشلىرىنى پارقىرىتىپ ،ئوقتەك ئۇچۇپ كېلىپ ، پېشايۋان ئوستىدىكى ئۇۋىدا چوروقلىشىپ تۇرغان بالىلىرىغا دان بېرەتتى . ھويلىدا سۇغۇلۇغۇچ قۇيروقىنى لەپ-لەپ كۆتىرىپ غىلدىرلاپ يۈرەتتى . دەرۋازىمىز ئالدىدىكى ئېگىز سۇۋادادا قاپقارا سەت قاغىلار قاقىلدىشاتتى . پاختەكلەر سايرىشاتتى . سېغىزخان لاپاسنىڭ ياغىچىغا قونۇۋېلىپ ، مېھماندىن خەۋەر بېرەتتى . ئوت-چۆپ بېسىلغان ئۆگزە تېمىنىڭ چېتىدە قىزىل تاجىلىق ھۇپۇپ ئۇزۇن تۇمشۇقىنى يەرگە تەزىم قىلىۋاتقاندەك سوزۇپ ئۇچ قا تەييار

تۇراتتى . . . هازىر ئۇ قۇشلار نەلەرگە كەتتىكىن ! ؟ . . .

يۇرتۇمنىڭ ئۇ قەدىردان قۇشلىرى ئىچىدىن بۇ باغدا پاختەك بىلەن سوپىسوپىياڭنى كۆرۈپ قەۋەتلا خۇش بوپكەتتىم . مەن ھەر كۈنى بۇ قۇشلارنىڭ يېقىملىق ئاۋازىنى ئاڭلاپ ، ئاللىقانداق شىرىن ئەسلىمىلەرگە چۆكۈپ ، پىشايۋاندىكى تامغا يۆلەپ قويۇلغان دىۋاندا ئارام ئالاتتىم .

چاي ۋاقتىدا ئىككى بالام ، ئاپام ۋە ئۆي ئىگىلىرى پىشايۋانغا سېلىنغان داستىخانغا جەم بولاتتۇق . ئۇلار بىزنى غۇلجىلىق ئەتكەنچايغا ئامراق دەپ نەنەلەردىن سۈت تېپىپ كېلىپ ، ئەتكەنچاي (ئاملا ئەتكەنچاي ئىدى) ئىتىپ بېرەتتى . چايدىن كېيىن قوغۇن-تاۋۇز پىچىشاتتى . ئاندىن تاماققا تۇتۇش قىلىشاتتى . مېھماننى ئۇلار كۈتسە ، بىزنىڭ ئۆھ دېگۈدەك ھالىمىز قالمايتتى . . . يېمىسەك تېخى ، يەي دېسەك قورساق غىققىدە . مېھماندوست ئاتۇش خەلقى مېھمانغا بارىنى تۆكۈۋېتەتتى . بىز پەتلەپ بارغان ئۆيلەردە ئادەتتە ھەممە تائام ئالدىن تەييارلىنىپ بولاتتى . ھايال ئۆتمەيلا ئالدىڭىزدىكى داستىخانغا قوغۇن-تاۋۇز بىلەن نان كېلىدۇ . ئۇنى ئاز-تولا يېگەندىن كېيىن نازۇ-نېمەت بىلەن چاي كېلىدۇ . چايدىن بىر-ئىككى يۇتۇم ئوتلىغاندىن كېيىن بىر-ئىككى خىل تاماق . . . ئاندىن مېۋە-چېۋە . . .

ئاتۇشلۇقلار ئادەتتە مېۋە-چېۋىنى كۆپ يېيىشىدۇ . ئۇلار ھەر بازار كۈنى ياكى باشقا كۈنلەردە قوغۇن-تاۋۇزنى تاغارلاپ ئېلىشىدۇ . بازارلىرىدا قوغۇن-تاۋۇزلار تارازا بىلەن ئەمەس ، بەلكى كۆز مۆلچىرى بىلەن سېتىلىدۇ . قورغاق ، ساپ ھاۋا ، ھۆل مېۋە-چېۋە ، قورساققا ئامراقلىق ، دائىم ئەمگەك-ھەرىكەتتە بولۇش . . . ئاتۇشلۇقلارنىڭ ساغلام ، يۈزلىرى قىپقىزىل ، ئۆزۈن ئۆمۈر كۆرۈشىنىڭ سىرى . . .

مەن تۇرۇۋاتقان بۇ ھويلا سۈنتاغ يېزا ئازغان كەنت باغئېرىق مەھەللىسى - ئاھالە گۈرۈپپىسىغا جايلاشقان . ئازغان كەنتىدە ئون ئاھالە گۈرۈپپىسى بولۇپ ، باغئېرىق بۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ نامرىتى . 250مو يەر (ھويلا - ئارامىلىرىمۇ شۇنىڭ ئىچىدە) ، 78ئائىلە ، 300دىن ئارتۇق نوپۇسى بار . جان بېشىغا ئاران 5فۇڭدىن يەر توغرا كېلىدۇ . بۇنىڭدىن ئۇلارنىڭ يېرى شاڭخەي شەھىرى ئەتراپىدىكى يېزىلاردىنمۇ قىس ئىكەنلىكىنى كۆرگىلى بولىدۇ . دېھقانچىلىق يېرى پەقەت 10پىرسەنتلا ، قالغان90پىرسەنت يېرى باغۋاران ، بۇنىڭ70پىرسەنتى ئۈزۈملۈك ، 30پىرسەنتى ئەنجۇرلۇك - ئانارلىق . . . بىرمۇ «قۇتقۇزۇش ئائىلىسى» يوق . ھەتتا تۇل خوتۇن ، يېتىم-يېسىرلارمۇ ئۆز بېغىغا ئىشلەپ تىرىكچىلىك قىلىدىكەن . يەر ئاشلىق ھەم ناھايىتى ئاز بولسىمۇ ، ئىسلاھات ئۇلارنىڭ روھىنى ئۆستۈرۈپ ، بايلىق ئىشىكىنى ئېچىپتۇ . ئۇلار ئاشۇ ئاشلىقتىن يەر ئېچىپ ، ھەر يىلى ئۆز بېغىدىن بەش مىڭ يۈەندىن ئوتتۇز مىڭ يۈەنگە قەدەر ، ئايرىملىرى ئەللىك مىڭ يۈەندىن يۈز مىڭ يۈەنگە قەدەر كىرىم قىلىدىكەن . مانا بۇ - ھويلا-ئارام ئىگىلىكىنىڭ كارامىتى !

ئاڭلىشىمچە ، سېرىق قۇملۇق ئوڭرىق يېزىلىرى بۇرۇن بەكمۇ نامرات ئىكەن . نامراتلىقتىن تالاي ئادەم يۇرتىنى تاشلاپ ياقا يۇرتلارغا جان بېقىشقا چىقىپ كەتكەنكەن . ئىسلاھاتتىن كېيىن بىر قىسىم ۋىجدانى بار ئەركەكلەر بالىلىرىنى سۈچىلىق كەسپىلىرىدە ئوقۇتۇپ ، بەزى بايلار ۋە دېھقانلار ئۆچ يەردە بورۇاي قېزىپ ، سېرىق قۇمنى سېرىق ئالتۇنغا ئايلاندۇرۇپتۇ . ئۇلار قۇم-توپىلارنى ئىشتاچىڭ ھەتتا قەشقەرنىڭ يېڭىسار ناھىيىسىدىن يۆتكەپ كەپتۇ . كۆل كولاپ ، چىم يانقۇزۇپ ، ئىچىدىغان ۋە تېرىلغۇ سۈلىرىنى ھەل قىپتۇ . ھازىر ئوڭرىقتا نامرات ئائىلە يوق ئىكەن .

«ئات ئۈستىدە گۈل كۆرگەن» دەك بۇ زىيارىتىمىزنىڭ پاكىتلىق ، قىزىقارلىق بولۇشى ئۈچۈن كۆڭۈل ئېكرانىمىزغا چۈشۈرگەن باغئېرىق ، بۇگەن ۋە ئازاقتىكى دېھقانلارنىڭ سۈرىتىنى كۆڭۈل ناۋاسى بىلەن كۆرسىتىمىز :

1 . سۈرەت : 18-ئاۋغۇستتا مەن باغئېرىقتىكى ئابدۇسەمەت دېگەن دېھقان بىلەن مۇڭدىشىپ قالدىم . ئۇنىڭ ھويلىسىنىڭ ئۈچ تەرىپىنى (پەقەت ئۈستى يېپىلغان دەرۋازىسىلا قالغانىدى) ئايلاندۇرۇپ ، ناھايىتى ھەشەمەتلىك ياسىلىۋاتقان پىشايۋىنى گەرچە سىرلانمىغان بولسىمۇ ، ناھايىتى كۆركەم كۆرۈنەتتى . مەن ھويلىنى زىيارەت قىلىپ چىققاندىن كېيىن ئۈستەڭ بويىدىكى تارچۇقتا ئاشلەڭچۈك قاينىتىۋاتقان ئۆي ئىگىسى بىلەن پاراڭلاشتىم :

- ئۆينى بەك ھەيۋەتلىك سالىدىكەنسىلەر . بىزنىڭ يېزىلاردا سىلەرنىڭ پىشايۋانغا كەتكەن ياغاچ-تاش بىلەنلا بىر نەچچە ئېغىز ئۆي سېلىۋالغىلى بولىدۇ ، - دېۋىدىم ، ئۇ قازاندىكى ئاشلەڭچۈكنى ئېلەشتۇرگەچ جاۋاب بەردى :

- بۇ تېخى ئاددىي ئۆيلەر . ئۆينىڭ ئېسىلىنى كۆرىمەن دېسىلە ساينىڭ ئۇ تەرىپىدىكى ئىشتاچى دېگەن يەرگە بارسىلا . ئۇيەردىكىلەرنىڭ ئۆيلىرى بەك كاتتا . بىر بايۋەچچە ئۆي سالغانىكەن ، يەنە بىرسى : «سىنىڭدىن مەن قالامتىم . . .» دەپ ئۇچ يىل ئىشلەپ بىر ئۆي ساپتۇ . بۇنى كۆرگەن ھېلىقى بايۋەچچە : «قاراپتۇر ، سىنىڭدىن مەن قالامتىم . . .» دەپ يېڭى سالغان ئۆينى بۇزۇپ ، ئۇنىڭدىن ھەيۋەتلىك - كاتتا قىلىپ ساپتۇ . بىزدە شۇنداق بەسلىشىپ ئۆي سېلىشىدۇ . بۇ ئاتۇشلۇقنىڭ «دامخو» لىقى بولسا كېرەك .

- ئاد قەۋمىمۇ شۇنداق كاتتا ئۆيلەرنى سېلىپ ، كۆپۈرلۈق قىلغاندى ، - دېدىممەن ئۇنىڭغا ، - ئىنسان كۆپكە پايدىلىق ئىشتا بەسلەشسە بولىدۇ .

- شۇنداق ، - دېدى بۇ ئورۇق ، ئېگىز بويلۇق ، قاتاڭغۇر كەلگەن ئۆي ئىگىسى ، - ماۋۇ ئارقىدىكى سايدا ياسالغان چوڭ تاشيولنى كۆردىلىمۇ ؟ ئاشۇ بوغازدىن (ئۇ ئاغۇ تەرەپنى كۆرسەتتى) باشلىنىپ مەشئەدكە بارىدۇ . مانا مۇشۇ يولنى قارىھاجىم ياسىدى . ئۇ يەنە بازار تەرەپتىكى «بۇغرام مەسچىتى» نىمۇ سېلىپ بەردى . (مەن بۇ مەسچىتنى كۆرگەن ھەم سۈرەتكە تارتقانىدىم . ئۇ پۈتۈنلەي رەڭدار چاقچۇقلار بىلەن بېزەلگەن ، مۇنار-گۈمبەزلىرى ناھايىتى ھەيۋەتلىك مەسچىت ئىدى .) ھەممە ئادەم ئۇنىڭغا دۇئا قىلىۋاتىدۇ ، ئۇنى ھۆرمەتلەيدۇ . . .

- ئاتا - بوۋام ئاشلەڭچۈكچى ئىكەن ، - دېدى ئۇ مېنىڭ : «بىر ئوبدان ھۈنەرلىرى بارئىكەن» دېگەن سۆزۈمگە جاۋاب بېرىپ ، - مانا ھازىر بازارغا ئاپارساق مۇشۇ جاۋۇردىن گەپ يوق 50 - 60كوي كىرىدۇ . توققۇزمو يېرىم بار ، تۆتموسى ئۈزۈم ، ئۇچ موسى ئەنجۇر ، بىر-ئىككىمو ئانىرىم بار . ئون بالام بار ، تۆتى ئوغۇل ، ئالتىسى قىز ، ئىككى قىزىم ئوقۇيدۇ . بۇلتۇر ئاشۇ باغلاردىن 20مىڭ يۈەن كىرىم

قىلدىم . بۇ يىل ئۇزۇمدىنلا 20مىڭ يۈەن تاپىدىغانغا ئىشەنچىم بار . (يېقىندا تېلېفون بەرسەم ئۇ 30مىڭ يۈەنلىك ئۇزۇم سېتىپتۇ .)سۈيدۈكدىكى روزى مۇھەممەت دېگەن تاغامنىڭ 20مودىن ئوشۇق يېرى بار ئىكەن . ئىشلىمەي نامراتلىشىپ كېتىپتۇ . ئىشلىمىسە نان نەدە؟ ! . . .

2 .سۈرەت : 13-ئاۋغۇستتا مومايىنىڭ چوڭ كۈيئوغلى ، بۇگەندىكى تۇرسۇنئاخۇن دېگەن دېھقاننىڭ ئۆيىدە مېھمان بولۇپ پاراڭلىشىپ قالدىم . ئۇنىڭمۇ سەككىز - توققۇزمو ئەتراپىدا تۆت يەردە پارچە-پارچە ئۇزۇملۇك بېغى بار ئىكەن . ئۇمۇ ھەر يىلى باغدىن 20-25مىڭ يۈەنگىچە پۇل تاپىدىكەن . مەن ھەرقايسى باغلىرىنى ئارىلاپ كۆردۈم . باغلىرىنىڭ بوش يەرلىرىگە كۆكتات تېرىپتۇ . ئۇزۇم دېگەن يوپۇرماقتىن كۆپ . ئاددىي بىر دېھقاننىڭ مۇنداق ئىنچىكە ئۇزۇمچىلىك تېخنىكىسىنى قانداق ئىگىلىگەنلىكىگە ھەيران قالدىم . تۇرسۇنئاخۇننىڭ بۇ باغلىرىدىن سىرت دەرۋازىسى ئالدىدا كىچىك تېپتىكى توك تۇگمىنى بارئىكەن . قوتانلىرىدىكى مال-ۋارانلىرىچۇ تېخى . . .

3 .سۈرەت : ئەتىسى قايتىشىمىزدا مومايىنىڭ كېلىنى شەمشىنۇر خېنىمنىڭ ئازاقتىكى سىگلىسىنىڭ ئۆيىگە كىردۇق . ئۇلارمۇ ئۇزۇملۇك باغلىرىنى زىيارەت قىلدۇردى .يېگىدىن يېتىلمۇۋاتقان ئۇزۇملۇك باغدا ئۆي ئىگىسىنىڭ قىزلىرى تەك ئارىسىغا قورلاپ تېرىلغان ئاشكۆكنى بازارغا تەييارلاۋاتقانىكەن . مېنى ئەسلى مۇشۇ ئاشكۆكى قىزىقتۇرغانىدى . بايا دىقماققىنا كەلگەن ئۆي ئىگىسى ئايال ماڭا ئامبىرىدىكى چەنزىلەرگە ئېسىۋەتكەن تاغار-تاغارلاردىكى قورۇتۇلغان ئاشكۆكلىرىنى كۆرسەتكەنىدى . ئۇنىڭدىن يىلدا ئاشكۆكى سېتىپ قانچە پۇل تاپىدىغانلىقىنى سورىغىنىمدا ،ئۇ كۈلۈپ :

- ھەر يىلى ئۇچ-تۆتمىڭ كويلۇق ئاشكۆكى ساتىمەن ، - دەپ جاۋاب بەرگەنىدى . مەن بۇ ئايالنىڭ غەيرىتىگە ئاپىرىن ئېيتتىم . بىز ئۇ باغدىن چىقىپ ، ئۇلارنىڭ مال-قوتانلىرىنى كۆردۇق . ئاتۇشنىڭ شەھەر ئەتراپى يېزىلىرىنىڭ قايسىبىرىگە بارساق كۆرۈدىغىنىمىز ئۇزۇملۇك ، ئەنجۈرلۈك ، ئانارلىق . . . باغلار ۋە بوردىلىۋاتقان قويلار بىلەن ئاۋاتلاشقان مال قوتانلىرى بولدى . ئاتۇش دېھقانلىرىنىڭ جاپاغا چىداملىق روھى ۋە ئۇلارنىڭ كۆچلۈك رىقابەت ئېڭى ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدۇ .

مانا بۇ مەن كۆرگەن ئاتۇشنىڭ شەھەر ئەتراپى يېزا-كەنتلىرىدىكى دېھقانلارنىڭ سۈرەتلىرى . تەبىئىيكى ، ئاتۇشنىڭ مەن كۆرمىگەن چەت يېزا-كەنتلىرىدىكى دېھقانلارنىڭ ئەھۋالى ئەلۋەتتە باشقىچە بولۇشى مۇمكىن . بولۇپمۇ كاتتا يايلاققا ئوخشاش شورلۇق دېھقانچىلىق يەرلىرىدىكى : «ئۇچ ئاي تومۇزدىن باشقا چاغدا ئەتراپىدا كۆكەرمىنىڭ كۆز يېشىدەك زەي پىللىداپ تۇرۇدىغان ، قاندۇرۇپ سۇغۇرۇپ تۇرمىسا ، ئۇستىدە قوماقباش تازىنىڭ يېشىدەك ئاق پوستەك ئۆرلەپ كېتىدىغان ئىككى-ئۇچ مو پاتاسلىق يەرگە باغلىنىپ (گويا يەردىن ئايرىلسا ئۆلۈپ قالىدىغاندەك . - ئاپتورنىڭ قىستۇرمىسى) يىلبويى قىلغان دېھقانچىلىقىدىن ئاران300-400- كويچە بىر نېمە ئېشىنىدىغان ،بولمىسا نەسرىددىن ئەيەندى(پۇل سالغان تۆشۈك قالىدۇ) دېگەندەك كېلەر يىلى كېۋەز تېرىسا بولىدىغان ئىككى-ئۇچ مو يەر بىلەن پۇل سالغان تۆشۈك يانچۇقى قالىدىغان . . . »[1]

دېھقانلارمۇ ئاز ئەمەستۇ .

ئۇلار كەمىنە يېقىرنى ئەيىبكە بۇيرىمىغايكى ، مەن پەقەت كۆرگەن - ئاڭلىغىنىمنى سىز بىلەن ئورتاقلىشۋاتىمەن .

ئۇيەرنىڭ شەھەرگە يېقىن يەرلىرىدىكى دېھقانلىرى بايۋەچچە سۈپەت ئىكەن : ئۇلار ئۆزلىرى يەرگە ئىشلىمەي مەدىكار سالىدىكەن . قىممەت قاتۇنىيىتى بويىچە ئۆزلىرى ئىشلىگەندىن مەدىكار سېلىشنى پايدىلىق بىلىدىكەن . يەر ئاز ، ئاتۇشلۇقلار كىچىكىدىن باشلاپ تۇغما سودىگەر ، ھۇنەرۋەن بولغاچقا ،تىجارەت ،ھۇنەرنى ئاساس ، دېھقانچىلىق - باغۋەنچىلىكنى قوشۇمچە قىلىدىكەن . رەھمەت ئاكامنىڭ ئوغلى دىلىشاد بىلەن بۇ ھەقتە پىكىرلەشكىنىمىزدە ئۇ ماڭا چۈشەندۈرۈپ : «دېھقانچىلىق - باغ ۋاقتىدا ئۈستىدە تۇرىمىز ، باشقا ۋاقىتلاردا سودا قىلىمىز ، ھۇنەر قىلىمىز »دەپ جاۋاب بەردى .

مانا بۇ ئاتۇش ، قەدىمدىن داڭقى پۈتكۈل ئالەمگە تارالغان ئۆزى كىچىككىنە يۇرت . ئۇنىڭ تەبىئىي جۇغراپىيىلىك مەنزىرىسىنى سىزگە قانداق تەسۋىرلەپ بەرسەم كۆز ئالدىڭىزدا ئايان بولار . مۇنداق تەسەۋۋۇر قىلايلى : ئىلىنىڭ تەلكە ئېغىزى - ئۇلارنىڭ «بوغاز »دەپ ئاتىلىدىغان يېرى . بوغاز ئېغىزى ھېچبىر گىياھ ئۇنمەيدىغان ساغۇچ ،قارامتۇل ئىككى كۆيۈك تاغ تىزمىسىدىن ئىبارەت . خۇددى تەلكە ئېغىزىغا ئوخشاش ئاتۇشنىڭ شىمالىغا جايلاشقان بۇ تاغ ئېغىزى ئۈستىدىن ئالدىڭىزغا نەزەر تاشلىسىڭىز غىلتاڭ تاشلىق سايغا جايلاشقان دەل-دەرەخ ، باغلار بىلەن ئورالغان يېزا-كەنتلەر ، تاشلىقنى بويلاپ كەتكەن تاشيوللار ، يېزا يوللىرى ئايان بولىدۇ . ئاشۇ دەل-دەرەخلەر ئارىسىدا ھەر يۇرتقا سېلىنغان بىر -بىرىدىن ئېگىز مەسچىت -جامىئەلەرنىڭ ھەيۋەتلىك گۈمبەز-مۇنارلىرى قۇياش نۇرىدا پارقىراپ تۇرىدۇ . بۇ تاشلىق ساي ئاسمىندا بولسا چوڭقۇر دىنىي ئېتىقادنىڭ مۇلايىم شولىسى ، قەدىمىي ياغملار قەبلىسى ياشىغان دەۋردىكى ئۇرۇقداشلىق مۇناسىۋەتنىڭ تاھازىرغىچە تۈگىمىگەن سۈس تۈمانلىرى ،ئالتۇن-كۈمۈشنىڭ يالتىراق ئېزىتقۇ ئالۋۇنلىرى بىلەن يىمىرىلمەس ئىجتىھاد ۋە مۇھەببەتنىڭ كۈچلۈك ئۇچقۇنلىرى گىرەلىشىپ ئۇزۇپ يۈرىدۇ . . .

«ئاتۇشنىڭ يېرى تاشلىق ، تاشلىقتا بولۇر ئاشلىق . »بۇ غەزەل بىكارغا چىقمىغانىكەن !تاشلىق سايدا بولسا «ئاتۇشلۇق »دېگەن بىر خىل غۇرۇرلۇق روھ مەيلى ئۇلارنىڭ كاتتا زىيالىيلىرىدا بولسۇن ، مەيلى سودىگەرلىرىدە بولسۇن ،مەيلى ئاۋامدا بولسۇن ئۇلارنى مەست قىلىپ ، «ئۇيغۇرلارنى جاھانغا تونۇتقان بىز ،ئاتۇشلۇقلار ئالاھىدە ئادەملەر . . . » دېگەن ھېسسىياتتىكى بۇ ئادەملەر «بىز ئاتۇشلۇق» دېگەن غۇرۇر بىلەن ئۆز ئېڭىنى كۈچلەندۈرەتتى . لېكىن ئۇلارنىڭ ئىچكى قىسمىدا بولسا بىر يۇرت يەنە بىر يۇرتنى ياراتمايتتى . سۈنتاغلىقلار شورۇقلۇقلارنى ، شورۇقلۇقلار ئازغانلىقلارنى ، ئازغانلىقلار ئازاقلىقلارنى . . . كوچىلىرى ، دەل-دەرەخلىرى ،ئېرىق-ئۆستەڭلىرى ھەتتا ئۆيلىرى بىر-بىرىگە تۇتىشىپ كېتىدىغان بۇ مەھەللە-يۇرتلار

---

① يۈسۈپجان ساۋۇت شورلۇق : «نامراتلىق قانداق بولىدۇ ؟ » ، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى »ژورنىلى 2002-يىل 5-سان .

ئەنە شۇنداق بىر-بىرىنى ياراتماي كەمستەتتى . قەدىمىي ئۇرۇقچىلىق دەۋرىنىڭ بۇ ساقىندى لاتقىلىرى خۇددى ئىلىدىكى «تارانچىچىلىق» قارا لاتقىسىغا ئوخشاش پۈتكۈل يۇرتنىڭ ئېرىق-ئۆستەڭلىرىدە ئېقىپ ، ئۇيغۇر جەمئىيىتىنىڭ ئىناق ،باراقسان بىغىغا سىڭىپ كىرىپ بەتبوي پۇراق تارىتاتتى . . .

تەنەپپۇسلۇق ياراق :بۇ قورلارنى يىزىۋاتقىنىمدا مۇندىن بىگىرمە نەچچە يىل ئىگىرىكى بىر كومىدىيىلىك ۋەقە سەھنىمە ئۈستىگە سەكرەپ چۈشتى : ئۇ ئەينى يىللىرى جۇڭگو پەتتى ئومۇملاشتۇرۇش نەشرىياتى شىنجاڭ ئۇيغۇر ،قازاق شۇبىسىنىڭ خىزمەتلىرىگە رىياسەتچىلىك قىلىۋاتقان ھۆرمەتكە سازاۋەر بىر ئاتۇشلۇق ئالىم بىلەن مېنىڭ ئوتتۇرامدا بولغان بىر قېتىملىق «جەڭ» ئىدى .

1983-يىلى مەن ئىلىدىكى مەشھۇر ياغۇەن ،تېگى ئاتۇشلۇق ھاجى مۇھەممەتنىڭ تەجرىبىسىنى ئەلگە تونۇشتۇرۇش ئۈچۈن بىر كىتاب يېزىپ چىقاندىم . كىتابنىڭ ئاپتورلۇقى مەسلىسىدە ئىككىمىز ئىككى قۇتۇپتا بوپقالدۇق . مۇھەررىم ئالىممىز ھاجى مۇھەممەتنى ئاپتور قىلىمەن دەيتتى ، مەن ھاجى مۇھەممەتنى كىتاب تىممىي قىلىمەن دېگەندە چىڭ تۇرغاندىم . 29-ئاۋغۇستتا بىزنىڭ تالاشلىرىمىز يەللىگە چىقتى :

ـ ئاكا ، دېگەندىم مەن شۇ كۈنى مۇلايىملىق بىلەن ، ـ سىز مىللىتىمىز ئىچىدىن چىققان كۆزگە كۆرۈنگەن ئالىم . سىزگە يەلگىلىك ، نەشرىياتنىڭ كىتاب چىقىرىش پرىنسىپى بار . (21-ئىيۇلدا نەشرىيات خادىمى ئابدۇكېرىم خەلق نەشرىياتى بىلەن سۆزلىشىپ مېنىڭ پىكرىمنى دەللەپ بولغاندى .)مەن شۇ پرىنسىپ بويىچە نەشر قىلىشىڭىزنى تەلەپ قىلىمەن .

ـ پرىنسىپ دېگەن نېمە ئۇ ؟ ـ ئۇ قاتتىق ئاچچىقلاندى ، ـ پرىنسىپ دېگەن مەن . ئەگەر مەن دېگەنگە قوشۇلمىڭىز كىتاب چىقمىدۇ . بولمىسا چىقىرالمايسىز .

بېشىم قېتىپ ، نېمە قىلىشىمنى بىلمەي ، ئاخىرى ئۇنىڭغا يەنە چىرايلىقچە چۈشەندۈردۈم :

ـ چاپايىق[1]نى بىلەمسىز ؟

ـ ھەئە .

ـ چاپايىقنى كىم يازغان ؟

ـ . . .

ـ شۇنداق ئاكا ، چاپايىقنى ھەممە ئادەم بىلىدۇ . ئەمما ئۇنى يازغان فورمانوف[2]نى بولسا بىر قىسىم قەلەمكەشلەرلا بىلىدۇ . خەلق ئوبدان تونۇشى ئۈچۈن ھاجى مۇھەممەت كىتاب تىممىي بولۇشى كېرەك .مىچورىن[3] دېگەن كىتابنى باشقىلار يازغان ، ئەمما خەلق يازغۇچىنى ئەمەس ، مىچورىننى تونۇيدۇ . سىز ئوبدان ئويلىشىپ بېقىڭ ، ساۋاتسىز بىر ئادەمنى كىتاب ئاپتورى قىلىمەن دېسىڭىز خەلق نېمە دەيدۇ ،مەن نەدە قالىمەن !؟ . . .

شۇنداق قىلىپ بىز كېلىشەلمىدۇق .ئۇ : «بىزنىڭ ئاتۇشلۇقنىڭ ئىچىدىن مىچورىن چىقتى ! . . .»دەپ خۇش بولۇپ ،سۆزلەپ ،ھاجى مۇھەممەتنى مەخسۇس «بوغدا»مېھمانخانىسىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ ، ئالاھىدە كۈتتى . بىر يىل قان-تەر ئاققۇزۇپ ، تۇرغۇن ماتېرىياللاردىن پايدىلىنىپ ھاجى مۇھەممەتنى «مىچورىن»قىلغان پىقىرنى بولسا «بامان بالا ئىكەن ئۇ ، ئىلىغا كەتكۈزۈۋېتىڭلار ! . . .»دەپ ياتاق ، تامامۇ بەرمەي سەرگەردان قىلغاندى .

مەن شۇ چاغدا بۇ ئالىم ماڭا شۇنچە ناچار مۇئامىلە قىلىۋاتسىمۇ كۆڭلۈمدە ئۇنى ھۆرمەتلەپ ،ئەل-ئاغىنىلىرىمگە ياخشى گېپىنى قىلىپ بەرگەندىم . مېنىڭ ئۇنى ھۆرمەتلىگىنىم ، ئۇنىڭ تىرىشچان كاتتا ئالىم بولغانلىقى ، رەھبەرلىك سەنئىتىگە ماھىرلىقى ،ئەڭ مۇھىمى ھازىر بىزنىڭ رەھبەرلىرىمىزگە تۇتىيا بولۇۋاتقان ھوقۇقىنى ھەقىقىي يۇرگۈزەلەيدىغان ئىسىل پەزىلىتىنىڭ بولغانلىقىدا ئىدى . ئۇ ئۆز مىللىتىنىڭ يەن-تېخنىكا تەرەققىياتى ئۈچۈن باشقىلار قىلالمىغان كاتتا ئىشلارنى قىلغان ، ئاشۇ يەن-تېخنىكا نەشرىياتىنى ئۈزى قۇرۇپ چىققاندى . مەن ھازىرمۇ ئۇنى شۇ تەرەپلەردىن ھۆرمەتلەپ ، غايىۋانە سالام بېرىمەن .بىراق ، شىنجاڭدىكى شۇنچە كاتتا زىيالىيىنىڭ يۈرتۇزالىق پاتقىدىن چىقالمىغانلىقى كۆڭلۈمنى خىرە قىلىپ ، مېنى يەكمۇ ئەپسۇسلاندۇرغاندى ! . . .

غەربتىكى قاتمۇقات تاقىر تاغلار باغرىدا ، ئىسىق ئالۋۇن ئىچىدە قارامتۇل كۆرۈنۈپ تۇرغان يۇرت ئۇستۇنئاتۇش . قەشقەرگە ماڭىدىغان يول مانا مۇشۇ ئۇستۇنئاتۇشنىڭ چەت يېزا-كەنتلىرىنى بويلاپ ئۆتۈپ كېتىدۇ .

ئالدىڭىزدىكى تاشلىق سايغا بولسا ئالتىن (ئاستىن)ئاتۇش جايلاشقان . ئاتۇش شەھرى بۇ ساينىڭ شەرقىي شىمال تەرىپىگە توغرا كېلىدۇ . قولىڭىزنى پېشانىڭىزغا سايۋەن قىلىپ قويۇپ ، پۈتۈن كۆز نۇرىڭىزنى يىغىپ قارىسىڭىز ، تاشلىق سايغا جايلاشقان ئازاق ، تىجەن ،سۇنتاغ ،ئوگىرىق . . . بۇيامەت ،قۇمىغى قاتارلىق بىر-بىرىگە تۇتۇشۇپ كەتكەن يېزا-كەنتلەردىن كۆرىسىز .سىز يەنىمۇ يىراق شەرققە نەزەر تاشلىسىڭىزكۆز يەتكۈسىز تۈزلەڭدە «كاتتا يايلاق»دېگەن يېزىنى كۆرەلەيسىز . . .

ئالدىڭىزدىكى خىلمۇخىل سۈرەتلىك ئاتۇش يېزىلىرى كۆز ئالدىڭىزدىن ئۆتۈپ بولغاندىن كېيىن ئارقىڭىزغا ئۆرۈلۈپ قارىسىڭىز خۇددى تەلكە ئىچىدىن ئېقىپ چىقىۋاتقان تاغ سۈيىدەك شوخلىنىپ ئېقىۋاتقان ئۆستەڭ سۈيىنى بويلاپ ، تاغ ئىچكىرىسىگە سوزۇلۇپ كىرىپ كەتكەن تاشيولنىڭ يۇقىرىسىدا بىر زامانلاردا قاراخانىيلارنىڭ شاھزادىلىرى ئۈۋۈلاپ شىكارگاھ قىلغان تارىخىي يۇرت ئاغۇ كۆز ئالدىڭىزدا ئايان بولىدۇ . ئاغۇنىڭ يۇقىرىسىدىكى تاغلار ئارىسىدا قىرغىزلارنىڭ قاراجۇل ،توگۈرمىتى دېگەن يېزا-قىشلاقلىرى جايلاشقان .

تىرىشچان ئاتۇش خەلقى مانا مۇشۇنداق تاشلىق سايدىن يول سوزىدۇ . بۇ نېمىدېگەن قەيسەر روھ ، نېمىدېگەن زور ئىرادە-ھە ! . . . مۇشۇ تاشلىق ساي ئولارنى تاشتەك پۈختا قىلغان . ئاتۇشلۇقلار بالىلىرىنى تاشلىق ئۇستىگە ئاپىرىدە قىلغاچقا بالىلىرىمۇ تاشتەك قاتتىق چوڭ بولىدۇ . ئولار جاپا-مۇشەققەتكە كۆنىدۇ . مەيلى ئۆز يېرىدە بولسۇن ، مەيلى چەت ئەللەردە بولسۇن ئولار چۈشكەن يېرىدە مۇستەھكەم ئورۇن تۇتالايدۇ . ئىلىدەك مۇنبەت ، يۇمشاق زېمىنغا چۈشۈپ قالسا ، تام سوقۇدىغانلارنىڭ سوقما تېشىدەك يەرگە چوڭقۇر چۆكۈپ ،سۇۋادانىدەك كۆكلەپ باراقسان بولالايدۇ ! . . .

بىر كۈنى سەھەردە ئازغان كەنتى تەرەپتىن بۇ تاشلىق ۋادىنى مەردانە-جۈشقۇن كۈي بىلەن لەرزىگە سېلىپ ئىلى ناخشىسى ئاڭلىنىپ قالدى . ھويلىدا ئىدىم ، تۇيۇقسىز توك تەپكەندەك ھاياجانلىنىپ كەتتىم . ئاھ ، ئىلى ناخشىسى . . . يۇرتۇڭدىن ناھايىتى يىراقتا تۇرۇپ ،قان-قېنىڭغا سىڭىپ كەتكەن ئۆز يۇرتۇڭنىڭ ناخشىسىنى ئاڭلاش ئادەمدە تىل بىلەن تەسۋىرلىگۈسىز بىر سېزىم پەيدا قىلىدىكەن . ئۆز يۇرتۇڭنىڭ چالىمىمۇ ساڭا ئەتىر پۇرايدۇ-دە ، ئەلۋەتتە ! . . .

پۈتۈن ۋۇجۇدۇم مەستانە قولاق ، مەستلىكتە تەن

---

① چاپايىق ـ ئۇكتەبىر ئىنقىلابى دەۋرىدە ئۇنكەن مەشھۇر خەلق باتۇرى ،گىرازدانلار ئۇرۇشىنىڭ قەھرىمانى (باش مۇھەررىردىن) .

② فورمانوف ـ يازغۇچى ،چاپايىق قىسمىنىڭ سىياسىي كومىسسارى ، «چاپايىق»نامىلىق كىتابنىڭ ئاپتورى (باش مۇھەررىردىن) .

③ مىچورىن ـ سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ 1930-يىللاردىكى دۇنياۋى شۆھرەتلىك باغۋەنچىلىك ئالىمى (باش مۇھەررىردىن) .

ئېرىمەكتە :

ئېتىمنى قامچىلاپ ئۆتتۈم ،
يۇلۇكەي غولى بىلەن . . .

ماڭا تونۇش ۋە مەڭگۈ ئۇنتۇلماس خاتىرىلەرنى قالدۇرغان يۇلۇكەي غولى . . . ئەنە شۇ غولدىن يۇقىرى ئۇرلىگەندە «قارا باستاۋ» ، «كۆك مويۇن» ۋە ئۇنىڭ يۇقىرىسىدا ھەيۋەتلىك چوققىلىرى بىلەن ئاسماننى تىرەپ تۇرغان «كۆك چوققا» ، ئۇنىڭ بېقىندا «قىر تەكشى» ، بىر ئاپقۇر قىمىزى ئادەمنى مەست قىلىدىغان «چۆلىيوتا» ، «مىڭ مارال» ياپلاقلىرى . . . يۇلۇكەي ، نوغايتۇ ، جاغىستاي ، قاينۇق ، سۇپتاي . . . مەن ياخشى كۆرۈدىغان ، بالىلىق چاغلىرىمدا ئوما ئوروپ چوڭ بولغان قەدىردان ئىلى يېزىلىرى . . . ئامانمۇ سىلەر ؟ زۇمرەتتەك يېشىل مۇنبەت باغرىڭلاردا جاپاكەش ، سادىدا ، ئاق كۆڭۈل ، مېھماندوست دېھقانلىرىم ھازىر نېمە قىلىۋاتىدىغاندۇ ؟ ! . . . ئۆڭۈپ كەتكەن ياغلىقلىرىنى چېكىلەپ تېڭىۋېلىپ ، ئۇزۇن شارابار ئىشتانلىرىنى كىيىۋېلىپ ، ئەتكەنچايدىن باشقا قۇۋۋەتلىك تائاملارنى يېمەي رەڭگىدىن كېتىۋاتقان بىچارە دېھقان قىزلىرى تونۇردەك لاۋۇلداپ تۇرغان ئېتىزداقوناق ئوروۋاتقانمىدۇ ؟ ! . . .

ئاتۇش بىلەن سېلىشتۇرغاندا ئىلى دېگەن نەدە ؟ ئىلى دېگەن زېمىننىڭ جەننىتى . ئاتۇشنىڭ بوغاز ئەتراپىدىكى سېرىق ، قىزغۇچ ، قارا قوڭۇر گىياھسىز كۆيۈك تاغلىرىغا سېلىشتۇرغاندا ، تەلكە تېغى گويا كۆڭۈلگە جەننەت ھۇزۇرى بېغىشلايدىغان قىممەت باھالىق سۈرەت : ئىلى (ياپيېشىل ئارچا ، قارىغاي ، ياۋا ئۆرۈك ، ئالمىلاردىن لىباس كىيگەن تەلكە ئېغىزىدىن ئىلى ۋادىسىغا نەزەر تاشلىساڭ جەنۇب ، شىمال ۋە شەرق تەرەپلىرى ئاپئاق چوققىلىق ، ھەيۋەتلىك ئېگىز تاغلار بىلەن پورىكەنگەن باغۇ - بوستانلىق ، سالا - سالا مۇنبەت ئېتىز - دالىلار كۆز ئالدىڭدا يېيىلىپ ياتىدۇ .

ئۇنىڭ كۆرۈنۈشى گويا تەڭداشسىز بىر گۈزەل ساھىبجامالنىڭ چىرايلىق يانېيىشىغا ئوخشايدۇ . ئۇنىڭ زۇمرەتتەك نازاكەتلىك پۇتلىرى گويا ئىككى تاغ ئارىسىدىكى توققۇز تارا - موخۇر ئورمان - يايلاقلىرىنى ئاۋايلاپ دەسسەپ تۇرغاندەك كۆرۈنىدۇ . چاتقاللىق ، تاللىق ۋە يۇلغۇنلۇقلارنى ، ئادەم بويى ئۆسۈپ كەتكەن ئوت - چۆپلۈك ئاراللارنى كۆكسىدە كۆتۈرۈپ ئەزىمەت قىرغاقلىرىغا ئورۇلۇپ «سادىر پالۋان» ناخشىسىنى توۋلاپ ئېقىۋاتقان ئىلى دەرياسى . . . ئۇ يىراقتىكى ئاشۇ قارلىق چوققىلارغا قوۋۇرغىدەك تۇتىشىپ كەتكەن مۇنبەت توپلىق بىنەم - ئېدىرلارنى ، بۇككىدە ئورمان - جاڭگاللارنى ، شىرىنسى ئېرىقلاردا ئېقىپ تۇرغان مېۋىلىك باغلار بىلەن كۆمۈلۈپ ياتقان يېزا - قىشلاقلارنى ، كەڭ - كەڭرى سالا ئېتىز ، ئوت - چۆپى مول ساۋكىلەۋىلەر[1]نى ئىككى ئالقىنىدا كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ .

تەلكىدىن چوشۇپ كەلسەم ،
ئىلى باغلىرى بوستان .
يۇلبۇلغا قۇلاق سالسام ،
داڭقىنى قىلار داستان .

مانابۇ ئىلى - خاسىيەتلىك ماكان ! . . . ئەپسۇسكى ، مانامۇشۇنداق «ئادەم تېرىسائۇنۇدىغان» ، «بىر ئېرىقىدا ئالتۇن ، بىر ئېرىقىدا كومۇش ئاقىدىغان» باي - مۇنبەت يۇرتۇمنىڭ بەزى يېزا - قىشلاقلىرىدا تا ھازىرغىچە يەنىلا نامراتلىق ، غۇربەتچىلىك لەشكەرلىرى ئۆي - ئۆيلەردە ، كوچا - كوچىلاردا كېزىپ ، دېھقانلارنىڭ روھىنى غاجاپ ، بىلىنى مۆكچەيتمەكتە . . . بۇ نېمە ئۈچۈن ، زادى نېمە ئۈچۈن ؟ دېھقان نېمە ئۈچۈن باي بولالمايدۇ ! ؟ . . .

ئەي ئىلى ، سېنىڭدىن نەچچە مىڭ چاقىرىم يىراقتىكى ئاتۇشنىڭ بۇ خىلۋەت ھويلىسىدا ئولتۇرۇپ ، سېنىڭ ئاشۇ نامرات دېھقانلىرىڭ ھەققىدە ئاچچىق ئەلەم بىلەن ھەسرەتلىك خىياللارنى سۈرىمەن : كىمگە ئاچچىقلىنىشىمنى ، كىمگە غەزەپلىنىشىمنى بىلەلمەيمەن . نېمانچە كاج تەلەي بولۇپ تۇغۇلغاندىمەن . يامەن شۇھرەتلىك خەلق شائىرى مۇھەممەتجان راشىدىن يازغاندەك : «سەۋدايى بوپقاپتىمەن . . . » مۇيا ! ؟ سەيلە - سايا ھەت قىلىپ ، ئويۇنمنى ئويناپ يۈرۈۋەرسەم بولماسمىدى ! ؟ . . . بىراق ، نېمىشقىدۇر دېھقان ئاتا ، ساڭا يۈرىكىم كۆيىدۇ ، ئىچىم ئېچىشىدۇ . . .

ئويلاپ باقسام ، ئىلى دېھقانلىرىنى ئافاق خوجىنىڭ كاساپىتىدىن جۇڭغارلار سەئىدىيە خاندانلىقىنىڭ ئاخىرقى خانى ئىسمائىل خاننىڭ ئاغدۇرۇپ ، 1682 - يىلى يەركەن ، خوتەن قاتارلىق شەھەرلەردىن ئىسمائىلخانغا قوشۇپ ئىلىغا سۈرگۈن قىلغانىكەن . بۇلار ئەينى زاماندا موڭغۇللارنىڭ قولىدا قۇل ئورنىدا ئىشلەپ ، دېھقانچىلىق قىلىپ ، جۇڭغار ھۆكۈمرانلىرىنىڭ قورسقىنى باققان گۇناھىغا ئۇلارغا «ئۇيغۇر» دېگەن تارىخىي غۇرۇرلۇق - ھۆرمەتلىك نامنىڭ ئورنىغا «تارانچى» دېگەن نەس نام چاپلاشقانىكەن . ئۇ زامانلاردا بۇ مۇنبەت زېمىن موڭغۇل ، مانجۇلارنىڭ قانلىق ئايىغى ئاستىدا چەيلىنىپ ، بىچارە «تارانچىلار» قامچا ئاستىدا ئۇلارغا ئاشلىق ئۈستۈرۈپ ، مېۋىلىك باغلارنى بەرپا قىلىپ بەرگەن ، ئۈستەڭ چاپقان ، تاغدەك ئېغىر «ۋاڭخۇلۇ ئالۋاڭ» لىرىغا ئىشلەپ ، قۇل ئورنىدا ياشاپ ئۆتكەنىكەن : « . . . ئۇلارنىڭ (دېھقانلارنىڭ) بىرەر پارچە كىگىزى بولسىمۇ ، سېلىق يىغقۇچىلار بالا - چاقىسىنىڭ زار يىغلىغىنىغا قارىماي تارتىۋالاتتى . دېھقانلار كەمبەغەللىكتىن قوشنىڭ بىر يېنىغا ئېشەك ، بىر يېنىغا ئۆزىنى قوشۇپ يەر تېرىيەتتى . ئۇلار بىرەر ئۇلاغقا يېتىشىپ قالسا جالانغان 20 خو ئاشلىق ئالۋىنى 40 خوغا كۆپەيتىلەتتى . بۇ سېلىقلارنى تۆلىمەسكە ھېچ ئىلاج يوق ئىدى . بۇ سېلىقلارنى تۆلىيەلمىگەن بىچارە دېھقانلارنىڭ جانلىق - جانسىز مالىلىرىنى ئېلىشتىن سىرت بالا - چاقىسىنى سېتىپ ، ئۆزىنى يامۇلغا سولىتىدىغانلار ئاز ئەمەس ئىدى . . . »[2]

ھالا بۇگۈنكى كۈندە ئۆز ئەركى ئۆز قولىدا ،

① ساۋكىلەك - قورشالغان ئوت - چۆپلۈك ئۇنلاق .
② ئىسىنجان باھاۋۇدۇن : «ئىلى تارىخى» دىن .

يەر ،باغ ،ئورمان ،يايلاق . . .لىرى ئۆز قولىدا ، ئۇنىڭ ئۈستىگە پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت دېھقانلارنى باي بولۇشقا ،باياشات ـ ھاللىق سەۋىيىگە يېتىشكە ئۈندەپ ئىلھاملاندۇرۇۋاتقان ،ماددىي ،مەنىۋى ،پەن-تېخنىكا . . .ۋە باشقا جەھەتلەردە ئالاھىدە قوللاپ يارداەم بېرىۋاتقان مۇشۇنداق بىر ياخشى دەۋردە دېھقان نېمىشقا يەنىلا نامرات بولىدۇ؟ ! . . .

ئويلاپ باقسام ، بەزى يەرلىك سىياسەت ، ئىجتىمائىي مەسىلىلەر ،يېزا ئاساسىي قاتلام كادىرلىرىنىڭ چىرىكلىكى ،نەپسانىيەتچىلىكى ، خىيانەتكارلىقى ،يۇقىرىدىن دېھقانلارنى يۆلەش ئۈچۈن بەرگەن پۇللارنى «موككىدە» چۈنتىكىگە سېلىشى . . . ۋەھاكازالار بار ئىكەن . بۇ مەسىلىنىڭ بىر تەرىپى . توغرىسىنى ئېيتقاندا بەزى يېزا ئاساسىي قاتلام كادىرلىرىنىڭ ساپاسىنىڭ تۆۋەنلىكى ، «خەلق ئۈچۈن» ، «دېھقانلار ئۈچۈن» ئىشلەش ئېڭىنىڭ يوقاپ ، يېزىنى ، دېھقانلارنى تەرەققىي قىلدۇرۇشنى ئويلىمايدىغانلىقى دېھقانلارنىڭ باي بولالماسلىقىدىكى مۇھىم سەۋەبلەرنىڭ بىرسى .لېكىن تۈپكى سەۋەبنى ئىزدىسەك ، يەنە مەسىلىنىڭ ئېغىر تەرىپىنىڭ دېھقانلارنىڭ ئۆزىدە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىمىز . بولۇپمۇ ئىلى دېھقانلىرىغا نىسبەتەن بۇ پىكرىمىز ئانچە چەتنەپ كەتمەيدۇ .

ھازىر بىزنىڭ ئىلى يېزىلىرىدا باي بولغانلار ، ھاللىق سەۋىيىگە يەتكەنلەر ،ئوتتۇراھال تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقانلار ،نامراتلار ،يۆلەپ تۇرمىسا يىقىلىپ چۈشۈدىغان نامراتلار . . . بار . باي بولغانلار قانداق باي بولدى؟ بەزىلەر نېمە ئۈچۈن نامرات؟ بۇ مەسىلىلەر ئادەمنى ئويلاندۇرىدۇ . بۇ ھەقتە بىز ئەمەس ،ئەسلىدە شۇ نامرات دېھقان كۆپرەك ئويلىنىشى ،پىكىر يۈرگۈزۈشى كېرەك ئىدى . ئاللا ئۇنىڭغا بېشىنى پىكىر يۈرگۈزۈش ئۈچۈن بەرگەندى .ئەمما ئۇ قەدىمدىن سۆيەك-سۆيىكىگە سىڭىپ كەتكەن ھۇرۇنلۇق ،پوچىلىق ،بىپەرۋالىق ، بېكىنمىچىلىك . . .قاتارلىق روھىي ھالەت ئىسكەنجىسىدىن قۇتۇلالماي ،نامراتلىق ، ناھەقچىلىك ، روھىي سۇنۇقلۇق . . . تەقدىرىنى ئۆزگەرتىشكە قەتئىي بەل باغلىيالمايۋاتىدۇ . دېھقانلارنىڭ مۇنداق قىسمەت-تەقدىر سۈرەتلىرى كۆپتىن بۇيان مېنى گادىرماش خىيالىلار قاينامىلىرىدا پىرقىرىتىپ ، روھىمغا زەخمەك ئۇرۇپ ، ھەسرەت-ئەلەم ئوچاقلىرىدا ئۈكلىمەكتە . . . .

يا ئىلىدا خوتەنگە ئوخشاش «دېھقان بولماق تەس» مۇ؟ ياق ! . . .ئىلىدا ئەڭ ھۇرۇن ئادەممۇ دېھقان بولۇپ «سىرىقتال» تۇرمۇش كەچۈرۈۋېرىدۇ .يېقىندا مەلۇم يېزىدا بىر دېھقاننىڭ «جاپا تارتىپ جاننى قىيناپ پۇل تېپىپ نېمە كەپتۇ . . .» دېگىنىنى ئاڭلىدىم . كۆردىڭىزمۇ ،بۇ دېھقاننىڭ مەنتىقىسىنى ! ئىلىدا كۆزدە يەرنىڭ ئوسىسى كەلگەندە تراكتور بىلەن ھەيدەپلا ،سىيالكىدا ئۇرۇقنى سېلىۋېتىدىغان ، ئاندا-مۇندا سۇ نۆۋىتى كەلگەندە ئوينىغاندەك تۇتۇپ قويۇپ ،بۇغداي پىشقاندا كومبايىن بىلەن (ياكى ئازراق بولسا ئورغاق بىلەن) ئورۇۋالىدىغان گەپ . يەر مۇنبەت بولغىنى ئۈچۈن يەرلىك ئوغۇتنىمۇ كۆپ ئىشلەتمەيدۇ . يەرلىك ئوغۇتنىڭ پايدىلىنىش نىسبىتى ناھايىتى تۆۋەن . ئىشلىتىلگەن يەرلىك ئوغۇتلار بولسا ئېتىزدا شامال ۋە كۈن نۇرىدا خوراپ ،كۈچى تۈگەپ كېتىدۇ . پۈلى بارلىرى كۆپرەك خىمىيىۋى ئوغۇتنىلا زورلايدۇ . شۇڭا ئاتۇشلۇقلار بىر ماشىنا خىمىيىۋى ئوغۇت ئالسا ،غۇلجىلىقلار ئون ماشىنا ئالىدۇ .

ئاتۇشلۇقلار مال بېمەيدىغان ئوت-چۆپ ، غازاك-غۇزۇڭلارنى زايە قىلماي يەرگە كۆمۈپ ، چىرىتىپ ئوغۇت ياسايدۇ . ئۇلار ئوت-چۆپلەرنى ئوتىغاندا پىلتىزىنى قالدۇرۇپ ، ئۈستىنى مالغا بېرىدۇ ياكى ئوغۇت قىلىدۇ . بۇرۇن ئۇلار يانتاقنى پىلتىزى بىلەن قورۇتۇپ ، تونۇرغا سېلىشاتتى .ھازىر بولسا بازاردىن نان ئېلىپ ،يانتاقنىڭ كۆتىكىنى قالدۇرۇپ ، ياپرىقىنى ئوت-سامان قىلىدىغان ، غول ، چاۋار-چاتقاللىرىنى كۆمۈپ ،ئوغۇت ياسىشىدىغان بولدى .

ئىلى دېھقانلىرىنىڭ گەدىنىدە جەنۇب دېھقانلىرىنىڭكىدەك «ھاشار» دېگەن ئېغىر بويۇنتۇرۇق يوق . «ئېتىز-ئېرىق ،دېھقانچىلىقنىڭ قاتلاڭچىلىقلىرىدىن باش كۆتۈرەلمەيۋاتقان دېھقانلارنى بىكار قالدى دېگەندەك كېچىسى ئۇخلاتماي چىراغ يورۇتۇپ (قورت تۇتۇش) تەك سارالاڭلارچە-ئىشقا سېلىشلار ،(قورت جەرىمانىسى) ، (سۇجەرىمانىسى) ، (مەجلىسكە كىچىكىش جەرىمانە . . .لىرى»[1] يوق . راست ، ئاز-تولا ئېلىق-سېلىقلار بار . ئەمما ئازراقلا تىرىشقان ئادەمگە ئۇمۇ ھېچگەپ ئەمەس . ئۇنىڭ ئۈستىگە ھازىر پۇل بولسىلا تېرىيدىغان ،سۇغۇرۇدىغان ،ئوتايدىغان ، ئورۇدىغان ،توشۇيدىغانلار . . . .تەييار .مەن كۆرگەن دېھقاننىڭ بىكار ۋاقتى ئېشىپ-تېشىپ تورۇپتۇ . . .

بىزنىڭ يېزا ئاساسىي قاتلام كادىرلىرىمىزمۇ ھەرھالدا ئاڭلىق ،ۋىجدانى بار .ئۇلار ئاتۇشنىڭ يېزىلىرىدىكى ئۆز قېرىندىشىنى بوسۇنچۇق قىلىدىغان بەزى نائەھلى «يەرلىك زومىگەر» ، «نومۇسسىز پورداقچى» ، «لەببەيچى» كادىرلاردەك : «ھاشارغا ماڭ !سېلىقنى بەر !جەرىمانە تۆلە !دەپ قۇترىغان ئىشغالىيەتچى ئەسكەرلەردەك ئالىتاغىل ۋارقىراپ -جارقىراپ ،ئىشىك-دېرىزىلەرنى مەست دۇمباق چالغاندەك ئۇرۇپ ـ جالاقشىتىپ . . .»[2] دېھقان ئۈستىگە بېسىپ ئۇرىدۇ .

ئەگەر ئۇلار ئۇنداق يولسىزلىق قىلىدىغان بولسا ، بىزنىڭ ئەڭ ياۋاش دېھقانلىرىمىزمۇ ئورنىدىن ئىرغىپ تۇرۇپ ، ئۇلارنىڭ كارنىيىدىن ئالىدۇ . قاش ۋە ئىلى دەرياسىنىڭ تاشتىن تاشقا ئۇرۇلۇپ پىشقان ئەركەك سوينى ئىچىپ چوڭ بولغان ئىلى دېھقانلىرىنىڭ قەلبىدە كىشىگە ئوڭايلىقچە ئايان بولمايدىغان ،ۋاقتى-سائىتى كەلگەندە ۋولقاندەك پارتلاپ چىقىدىغان بىر خىل مەغرۇرلۇق ، غۇرۇر ۋە جەڭگىۋار كۈچ يوشۇرۇنۇپ تۇرىدۇ .گېزى كەلسە

---

① ئابدۇرەھمان ئەزىز : «ئەل قانارى پاراڭلار» ، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى 2003-يىل 2-سان .

② يۈسۈپجان ساۋۇت شورلۇق : «نامراتلىق قانداق بولىدۇ؟» ، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى 2002-يىل 5-سان .

ئۇلار مۇختار[1] دەك بىر ئېتى ئۇچۇن جەڭ قىلىپ ، ئالتىشەھەرگىچە بېرىشتىن يانمايدۇ . ئۇلارنىڭ قەلبىدىكى مۇشۇ «سەنمۇ ئادەم ، مەنمۇ ئادەم !» دەيدىغان ، ئۆزىنى ئابرال تېغىدەك يۈكسەك چاغلاش روھى ،غۇرۇرى ئۆز يېزىسىغا كەلگەن ھەرقانداق چوڭ باشلىققىمۇ خۇشامەتچىلىك ، «نومۇسسىزلارچە پورداقچىلىق» ، «لەببەيچىلىك» تەخسىسىنى كۆتۈرۈشكە يول قويمايدۇ .

مانا مۇشۇنداق قەيسەر ،غۇرۇر-جاسارەت روھىغا باي ئىلى دېھقانلىرى زادى نېمىشقا باي بولالمايدۇ ؟ . . . ئۇ نېمىشقا ئاشۇ ئېسىل ، قىممەتلىك (باشقا يۇرت دېھقانلىرىدا كەم ئۇچرايدىغان)ئەڭگۈشتەر روھىنى نامايان قىلىپ ئۆزىنى كۆكلەتمەيدۇ ؟ باشتا قەيت قىلىپ ئۆتكەندەك ھورۇنلۇق ، پوچىلىق ، بىپەرۋالىق ،بېكىنمىچىلىك . . .قاتارلىق ناچار «ئادەت»كۈچى ئۇنىڭ روھىي دەرىخىگە پالتا ئۇرۇۋەتتىمۇ ؟يا ئۇ بىغەملىك ، ھورۇنلۇق پەرىجىسىدە زامانىنىڭ نەگە كېتىپ بارغانلىقى بىلەن كارى بولماي ،تېخىچىلا ئۇخلاپ «شېرىن چۈش» كۆرۈۋاتامدۇ ؟ ئۇنىڭ غايىسى ،خىيالى نېمىدۇ ؟ ! . . .

بىز ئۇنىڭغا ئاچچىقلىنىشقا ،ئۇنى ئەيىبلەشكە ھەقلىق ئەمەسمىز .ئۇ ئەيبىنىڭ بىر قىسمىمۇ بىزگە تېگىشلىك .چۈنكى ، «ئادەم بالىسىنى زامان ئۆستۈرىدۇ ، كىمكى يامان بولسا ،ئۇنىڭ زامانداشلىرىنىڭ ھەممىسى ئەيىبلىك»[2] .بۇ ئۇنىڭغا «ئۇلگەننىڭ ئۈستىگە تەپكەندەك» بىر ئېغىر ئىش بولىدۇ . شۇڭا ئەڭ ياخشىسى بىز ئۇنىڭغا ئوغۇز سۈتى بېرىۋاتقان ئانا دەريانىڭ ئۇچ ھاسىلىدىن - قاش بويىدىن ، دىلمۇك تېغى ئېتىكىدىن ۋە دەريانىڭ شىمالىدىكى ، ناخشىلىرىمىزدا تولا زىكىر قىلىنىپ مەشھۇر بويكەتكەن بۇلۇكەي غولىدىن تارتىپ كەلگەن ئۇچ پارچە سۈرەتنى كۆرسىتەيلى . ئۇ ، بۇ ئەمەلىي تارتىلغان سۈرەت - ئەينەكلەردىن ئۆز ئەكسىنى كۆرۈۋالغاي :

1 .ئەينەك : غۇلجا شەھىرىنىڭ كۈن چىقىش تەرىپىدىكى ئابرال تېغىنىڭ شىمالىي ساھىلىدا تارىختىكى مەشھۇر «سۇلتان ئۇۋەيسخان مازىرى» (سۇلتان ۋەيسىمازار دەپمۇ ئاتىلىدۇ)دەپ ئاتىلىدىغان ، ساي ئىچىگە جايلاشقان غۇجمەككىنە باغۇ-بوستانلىق بىر مەھەللە بار . مانا مۇشۇ مەھەللىدىن شەرققە قاراپ يۇقىرى ئۆرلەپ چىققاندا يول ئۈستىدە شالاڭ دەرەخلىك چوڭ بىر يېزا ۋە ئۇنىڭ شىمال تەرىپىدىكى بىنەملىك ئىدىر ياقىسىدا كۆجۈم بىر مەھەللە كۆزگە تاشلىنىدۇ .بۇيەر ئازادلىق كۈيچىسى ل . مۇتەللىپنىڭ ئاتا-ئانىسى ياشىغان ۋە بىر زامانلاردا چىڭگىزخان لەشكەرلىرىگە ئۆتەك ، موڭغۇللارغا قىشلاق بولغان ،چىڭگىزخاننىڭ باتۇر سەركەردىسى سۇبۇتايغا نامداش - سۇپتاي يېزىسى .يول ئۈستىدىكىسى «چوڭ سۇپتاي» (يېزىلىق ھۆكۈمەت شۇيەردە) ،ئىدىر ياقىسىدىكىسى «كىچىك سۇپتاي»دەپ ئاتىلىدۇ .

نامراتلىق چەك-چېكىدىن تۆكۈلۈپ تۇرۇدىغان ، ئۆيلىرى ئېگىز-پەس دۆڭلۇكلەرگە جايلاشقان «كىچىك سۇپتاي»قوينىغا كىرىسىگىز خۇددى زامانىنىڭ قەدىمى بۇ يەرلەرگە يەتمىگەندەك ھەسرەتلىك ھېس-تۇيغۇغا چۆكىسىز . ئۇنىڭ گاھى قورۇلىرىنىڭ دەرۋازىسى يوق . پەقەت چىتەنلەرنى بىر-بىرىگە چېتىپلا «دەرۋازا»ياساپ قويغان بولۇپ ، «دەرۋازا»نى ئاچسىڭىزلا خۇددى غەرق مەستىنى قويۇۋەتسىڭىز بىر يېنىغا قىيسايغاندەك قىيسىيىپ ئۆزىنى تاشلىۋېتىدۇ .قورۇ ئىچىگە كىرىسىڭىز لاي-توپىلىق ھويلا ، ھېچقانداق نەقىش ، گۈزەل ھېس تۇيغۇ قوزغايدىغان سۈرەتلەر يوق .پاكار قورۇق توپا تام ، ئەسكى بورا-چەنزە ۋە ئاندا-ساندا قارىغاي ،تېرەك ياغاچلىرىنى لىم قىلىپ سېلىۋالغان ئۆيلەر . توپىلارنى تىندۇرۇپ ياسىۋالغان پېشايۋان . ئاددىيلا سېلىۋالغان چايخانا . . . ئەسكى - تۈسكىلەر بىلەن ياسىۋالغان لاپاسلىرىنىڭ ئۈستىدە قارىداپ كەتكەن ئوت-چۆپلەر . . .راست ،خىش بىلەن سېلىنغان چىرايلىق ،زامانىۋى ئۆيلەرمۇ يوق ئەمەس . بىراق ئۇ كەڭ دېھقانلارنىڭ ئەمەس ،بەلكى يېنى توم - قول ئىلكىدە بارلارنىڭ .

بۇ يېزىنىڭ بىنەم ئۇنىغا ئوخشاش نامراتلىقىمۇ ئىلى رايونىغا داڭلىق . يۇقىرى «غوجىتام»بولۇپ ھەر يىل بۇ يېزىنى «يۆلەپ»تۇرىدۇ . 1995-يىلىدىن 1997-يىلىغا قەدەر بۇ يېزىغا ھۆكۈمەت تەرەپتىن بېرىلگەن يۆلەش پۇلى 790مىڭ يۈەنگە يەتكەن . كىچىك سۇپتاي كەنتى ئۆزىلا بۇ پۇلدىن 273990يۈەن ئالغان .يۆلەش پۇلى ئالغان 83ئائىلىنىڭ (بۇ كەنتتە شۇ يىللىرى 170ئائىلە بار بولۇپ ، 50پىرسەنت ئائىلە يۆلەش پۇلى ئالغان)ئالدىغا 15مىڭ يۈەن ،ئەڭ ئارقىسىغا مىڭ يۈەن‌بېرىلگەن بولسىمۇ ،بۇ كەنت يەنىلا نامراتلىقتىن قۇتۇلالمىغان .

ھۆكۈمەت ئۇلارنى ھەرخىل ئۇسۇل-چارىلەر بىلەن «يۆلەپ»باققان . مەخسۇس پىشقان رەھبىرىي كادىرلارنى ئاجرىتىپ ئىشلەپچىقىرىشقا رەھبەرلىك قىلغۇزغان ؛ بىر قىسىملىرىغا چارۋا-مال قىلىپ بەرگەن ،بىر قىسىملىرىغا باغ-ئورمان قىلىپ بەرگەن ،ھەتتا بىر قىسىم ئائىلىلەرنى سۈيى كەمچىل بۇ كەنتتىن سۈيى مول ئىلقا ناھىيىسىنىڭ ئۆكتەبىر يېزىسىغا ئۆي-جاي سېلىپ ، تېرىلغۇ يەر بېرىپ ئولتۇراقلاشتۇرۇپمۇ باققان .بىراق يەنىلا بۇ «رودۇپاي»نامراتلىق خۇددى يار يىلىم بىلەن بەدىنىگە چاپلاشتۇرۇۋەتكەندەك نەگە بارسا شۇ يەردە دىۋاننىڭ نەچچە مىڭ يەرگە ياماق چۈشكەن كونىراپ ، يىرتىلىپ ،بىقىپ كەتكەن ئەسكى چاپىنىدەك دېھقاننىڭ ئۈستىدە تۇرۇۋەردى .

بۇ يىل يەنە يۇقىرىدىن «يۆلەش پۇلى» كەلگەنكەن ، يېزىلىق ھۆكۈمەت دېھقانلارغا نەقپۇل بەرمەي «غاز ،ئېشەك بېقىڭلار !»دەپتۇ . تۇزۇك سۈيى - ئۈستەڭلىرى يوق زېمىندا غاز ، ئېشەك بېقىشنىڭ

---

① مۇختار - زوردۇن سابىرنىڭ «ئانا يۇرت»رومانىدىكى دېھقان پىرسوناژ .

② ئاباي قونانباي : «ئەقلىيە سۆزلەر»،53-بەت ، «قازاق ئىلى»ژورنىلى نەشرىياتى 1951-يىل نەشرى .

پايدىسى يوقلىقىنى بىلگەن دېھقانلار دەررۋلا :
«بۇ يىل قارلار ئاز يېغىپ بالدۇر يار بولدى ،
باشلىقىمىز ئاز بولغاچ باقىدىغىنىمىز غاز بولدى .»
دەپ قوشاق توقۇۋاپتۇ .

تەنەپپۇسلۇق پاراڭ : بىز دېھقانلار ئۈستىدە پاراڭلىشۋاتقىنىمىزدىكى بۇ يېزىنىڭ كادىرلىرى ئۈستىدىكى پاراڭلارنى ھازىرچە قويۇپ تۇردۇق . راستىنى ئېيتقاندا بۇ يېزىنىڭ نامراتلىقتىن قۇتۇلالماسلىقىدا ئاشۇ يېزا كادىرلىرىنىڭمۇ ئەڭ چوڭ مەسئۇلىيىتى بار . ئۇلار چىن دىلىدىن يېزىنى ، نامرات دېھقانلىق باي قىلاي دەپ ئويلىمايدۇ . ئاڭلىشىمچە ، 1990- يىللاردىن تارتىپ ھازىرغا قەدەر بۇ يېزىغا يۇقىرىدىن بېرىلگەن قۇتقۇزۇش-يۆلەش پۇلى تۆت مىليون يۈەنگە يەتكەن . نوپۇسى شۇنچە ئاز بۇ كىچىككىنە يېزا شۇنچە كۆپ پۇلەش پۇلى ئالغان بولسىمۇ يەنىلا نامرات . ئۇ پۇللار نەگە ئىشلىتىلدى ، دېھقانغا قانچىلىك تەگدى ؟ بۇنى ھېچكىم بىلمەيدۇ . سوروشتۇرۇدىغان ئادەمىمۇ يوق . ھەتتا نامرات دېھقانغا قول قويدۇرۇپ ، پۇلنى بەرمەي ئۆزى ئىشلىتىۋالىدىغان ئىشلارمۇ ساماندا سەككىز . «ئات ئالىمىغانغا ،يول سارىغانغا» ،ۋىجدانى قاينىغان ، جېنى بارىەندىلەر سوروشتۇرسە ئۇ خىزمىتىدىن چەتلىتىلىدۇ ياكى باشقا ئورۇنغا يۆتكىۋېتىلىدۇ . بىز ماقالىمىزنىڭ چەكلىكلىكىدىن بۇ ھەقتە ئايرىم توختالمىز .لېكىن ئوقۇرمەن بۇنىڭدىن ئەلۋەتتە دېھقانلارنىڭ نامراتلىقتىن قۇتۇلالماسلىقىنىڭ مۇھىم سەۋەبلىرىدىن بىرىنى بىلەلەيدۇ ، دەپ ئويلايمىز .

سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ تۇپراقشۇناس ئالىمى ۋ .ر .ۋىلىيامس : «يامان يەر يوق ، يامان دېھقان بار» دېگەنىدى . ئەگەر ئۇ ئىلىنىڭ بۇ جەننەت تۇپراقلىقىنى كۆرسە ئىلى دېھقانلىرىنى نېمىدەپ ئويلاپ قالاتتىكىن ! . . .

ئاتۇشتىكى تۇغقىنىمىز دىلىشاد بېغىنىڭ ئارقىسىدىكى غىلىتاڭ تاشلىق سايغا تۇتۇشىدىغان بىر پارچە تاشلىقنى ماڭا كۆرسىتىپ : «بۇ يىل كۆزدە مۇشۇ يەرگە توپا تۆكۈپ ، باغ قىلايمىكىن دەپ ئويلاۋاتىمەن ! . . .» دېگەنىدى . ئەمما «كىچىك سۈپتاي» دىكى بىزنىڭ دېھقان نېمە ئويلىدى ؟ مەھەللىنىڭ چېتىدىكى كۆرۈنۈپ تۇرۇدىغان 50مو مۇنبەت تاغ يەرنى يېزىلىق ھۆكۈمەت ئۇنىڭغا : «تام چۆرۈپ ئورمان قىلىڭلار ، ھېچقانداق باج-سېلىق ئالماي بىكارغا بېرىمىز !» دېسە ، بىرمۇ دېھقان ئالغىلى ئۇنىمىغان . ئۇلار : «ۋاي-ۋۇي ،يىراق . . .» دېيىشكەن . ئاخىرى يېزىلىق ھۆكۈمەت ئۇيەرنى سىرتتىن كەلگەن بىرسىگە بېرىۋەتكەن .كېيىن بۇ نامرات سۈپتايلىق دېھقانلار : «سۇنىڭ بېشىنى بىر كەلگۈندىگە بېرىۋەتتى . . .» دەپ ئاغرىنىپ ، غەيۋەت .شىكايەت قىلىشىپ يۈرۈشكەن .

بۇيەردە شەھەرلىك بىر بايۋەچچە 60مو يەرگە تام چۆرۈپ كۆچەت تىكىپ ،باغ بىنا قىلغانىدى . ئۇ بۇ باغقا تېرىلغان بېدىنى قارىغۇچىغا بېرىش ھەققىگە كۆچەتلەرگە سۇ قۇيۇپ ،قاراپ قويۇشقا (سۇ ھەققىنىمۇ بايۋەچچە تۆلەيدۇ)كىشى چاقىرسا ھېچكىم چىقمىدى . ئاخىرى ئىككى ئورۇم بويىچە ئون مىڭ باغ بىدە چىقىدىغان بۇ باغنى دىتى بار بىرسى ئېلىپ شۇ يىلىلا ئۇنىڭ مەنپەئىتىنى كۆردى .

بۇ يېزىدىكى بىر «قۇتقۇزۇش ئائىلىسى» نىڭ ھېكايىسى تېخىمۇ قىزىقارلىق ؛ ئۇنى ئاڭلىسىڭىز يا كۈلىشىڭىزنى ، يا يىغلىشىڭىزنى بىلەلمەيسىز :ئۇ 40ياشلار ئەتراپىدا بولۇپ ،بەردەم - قاۋۇل يىگىت . ئەمما ھۇرۇن ، ئىشلىمەيدۇ ، يىلبويى ئوت-چۆپ ئورۇمايدۇ ، قوناق شېخى يىغمايدۇ ؛ قولىدىكى ئاز-تولا مېلىغا قولۇم-قوشنىلاردىن ئوت-چۆپ ، قوناق شېخى سوراپ زېرىكمەيدۇ .ئېغىلىغا كىرسىڭىز يىلبويى ئالماستىن يېغىلىپ كەتكەن كالا قىغى ئۆرلەپ ، كالىنىڭ دومبىسى ئېغىلنىڭ ياغىچىغا تېگىپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈسىز .ئەمما بۇ دېھقاننىڭ ئۇنى ئېتىز بېشىغا ئاچىقىشقا - ئوغۇت قىلىشقا «چولىسى تەگمەيدۇ» .چۈنكى ئۇ سىيالكىدا بىنەمگە بۇغدايىنى تېرىپ بولۇپ ، دوقمۇشتىكى ماگىزىن ياكى دەرۋازا ئالدىدا پو ئېتىشى ،غەيۋەت - شىكايەت قىلىشى كېرەك . ئۇ ئوغلى چايغا چاقىرسا ئورنىدىن قوزغىلىشقا ئېرىنىپ ، بىر-ئىككى قول قارت ئوينىۋېتىپ ،دۇنيادىن بىغەم ھالدا ھىجىيىپ قويۇپ ، سوۋۇپ قالغان ئەتكەنچىينى ئىچكىلى ئۆيگە ماڭىدۇ . ئۇنىڭدا نەھايىتا ، نەتۇرمۇشقا ،نەدۇنياغا مۇھەببەت يوق .نەگۈزەللىككە ،نەئىلىمگە ، نەپۇلغا . . . بۇدۇنيانى تاشلاپ ئۇدۇنياغا ئەقىدە باغلاپ ئۆزىنى بەخشەندە قىلىۋەتتىمىكىن دېسەك ، ئىمانىنىڭ سوئىلىقىدىن «قۇلھۇۋەللاھۇ ئەھەد» سورىسىنىمۇ ئوقۇيالمايدۇ .

- بۇ ئادەم ئۇيقۇغا بەك ئامراق ، - دەيدۇ ھېكايە قىلغۇچىم ، - ئۇنىڭغا كۈندە ھاۋا تۇتۇلۇپ بەرسە ، كەچكىچە ئۇخلىسا . . . ئۇنىڭ بارى-يوقى ئىككى بالىسى بار ،ئۇلارنى شەھەرلىك ئىككى بايۋەچچە ئوقۇتۇۋاتىدۇ . بىر قېتىم يېزىلىق پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى ئۇنىڭ ئائىلىسىدىن ئەھۋال سوراپ كەلگەندە ئۇ ئەيمەنمەستىن : «نوچى بولساڭ مېنى باي قىلىپ باقمامسەن قېنى ؟ !» دەپ دېۋەيلىگەن .يېزىلىق ھۆكۈمەت ئۇنىڭغا 4500يۈەن نەقپۇل بېرىپ ، چارۋا بېقىپ باي بولۇشقا يېتەكلىگەندە ئۇ 13قوي ئېلىپ ،ئاز ۋاقىت بېقىپلا ئاخىرىدا ھەممىنى يەپ تۈگەتكەن .تېخى : «ھېچنېمىمىڭ بولمىسا ياخشىكەن ،تىنچ ياشايدىكەنسەن . . .» نامراتلىقىدىن ماختىنىپ ھىجىيىپ كۈلگەن . ئۇنداقلاردىن قەرز سۈيلەپ كەلگەن كادىرلار قەرزنى ئالماق ئۈياقتا تۇرسۇن تېخى قۇتقۇزۇش پۇلى بېرىپ قايتىدۇ . ئۇ بولسا كادىرغا ئېسىلىپ : «ئۇلۇۋالىمەن ! . . .» دەپ قورقۇتىدۇ ياكى تاشقىغا قاراپ ئولتۇرىدۇ . قەرزنى سۈيلەپ كەلگەن كادىر بولسا ئۇنىڭ يەيدىغان ،ئىچىدىغان ھېچنېمىسى قالمىغانلىقىنى كۆرۈپ ، كەتتىن ئۇچ-تۆتخالتا ئۇن ، ماي-گۈرۈچ ئالدۇرۇپ بېرىدۇ .ئۇ بولسا دۇنيادىن بىغەم ھالدا ئاخشىمى مەھەللىسىدىكى ئولتۇرۇشتا پو ئېتىپ : «مەن ئۆزۈم بوربوسۇنلۇق ، كۆڭلۈم تارتىدۇ قاشنى» دەپ ناخشىسىنى غەمسىز توۋلاپ ئولتۇرىدۇ . نەنامراتلىق ، نەبالا ،نەئائىلە ، نەدۇنيا ،كەلگۈسى . . .دېگەنلەر خىيالىغا كىرىپ چىقمايدۇ .

تەنەپپۇسلۇق پاراڭ : مانا بۇ دېھقان ئاسماندىن تىللا ياغسىمۇ باي بولالامدۇ ؟ ئۇنىڭغا مەدەنىيەت ئوقۇمىز ، غەزەپلىنەمىز !؟ . . .مۇنداق ھۇرۇن دېھقانلارنى كۆرگىنىمدە نەغەزەپلىنىشنى ،نەكۈلۈشنى بىلەلمەي ،ئىختىيارسىز «چايان»

ئەخەللۇسلۇق بىر شائىرنىڭ زەھىردەك ئاچچىق مىسرالىرىنى ئېچىمدە يادلايمەن :

ئۆيدىن چىقىپ كوچىلاردا سوكۇلداشقان ،
بىر بۇلۇڭغا يىغىلىۋېلىپ كوتۇلداشقان .
پالان ئۇنداق ، پالان مۇنداق ،پىتىنخورلۇق ،
بۇ ئەخلەتنى يىغىپ ئوتنى ياقاي دەيمەن .

ئالىبىرت خوببارد ۋە ئابدۇۋۇھىلەر توغرا ئېيتىدۇ: «مۇستەقىل ھەرىكەت قىلىشتىكى ئىقتىدارسىزلىق ، ئەخلاقتىكى ئەخمىقانىلىق ، ئىرادىدىكى ئاجىزلىق ۋە ھۇرۇنلۇقلار دەل بەربات بولۇشنىڭ توپ مەنبەسى»[1] . «ئادەمنى ئىككى نەرسە قۇللۇققا سۆرەيدۇ :بىرى ھۇرۇنلۇق ، بىرى نادانلىق »[2] .

ئەجەبلىنەرلىكى شۇكى ،سېنىڭ ھۇرۇنلۇق ، نامراتلىقىڭ كىشىلەردە قىرىنداشلىق ھېسداشلىقىنى قوزغىماقتا . پۇلى بارلار پۇل ، يولى بارلار يول ، كىيىمى بارلار كىيىم ، كۆمۈرى بارلار كۆمۈر . . . لىرى بىلەن ساڭا يارەدم قىلماقتا .شائىرلار سېنىڭ جاپاكەش ،نامرات ،شۇكۇر - قانائەتچان ، مىسكىن-بىچارە قىياپىتىڭگە ئېچىنىپ ۋە تەسىرلىنىپ مەدھىيە - ھېسداشلىق شېئىرلىرىنى يازماقتا . مۇسۇلمانلارنىڭ قەدىمدىن تارتىپ ئاشلىقنى قەدىرلەيدىغان ئەنئەنىۋى ئېڭىنىڭ تورتكىسىدە بەزى كىشىلەر ، ھەتتا خېلى داڭلىق زىيالىيلارمۇ دېھقانىنىڭ ئۆز ئېھتىياجى ئۈچۈن ئاشلىق تېرىيدىغانلىقىنى نەزەردىن ساقىت قىلىپ : «دېھقان دېگەن ئۇلۇغ ، جاپاكەش ،سىرىقتال .ئىنسانىيەت ئۈچۈن شەپەق قىزارماستا ئورنىدىن تۇرۇپ ، تومۇزنىڭ پىژغىرىم ئاپتاپلىرىدا كۆسەيدەك كۆيۈپ ، ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىپ ئۆزى قورۇق قول قالسىمۇ ۋاي دېمەيدۇ . . . »دەپ ئويلاشماقتا . بەرھەق ، دېھقانىنىڭ جاپاكەش ، سىرىقتال ۋە ياز بويى كېچە-كۈندۈز ئېتىز-ئېرىقتا جاپالىق ئىشلەپ ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىدىغىنى . . .بىراق ، مۇنداق يۈزەكى قاراش ئارقىلىق ئۇنىڭغا سىز قانچىلىك ئىلھام ،مەدەت - يارەدم بېرەلەيسىز ، ئۇنىڭ روھىي دۇنياسىغا قانچىلىك تەسىر كۆرسىتەلەيسىز ؟ ! . . .

مەسىلىنىڭ نازۇك يېرى شۇكى ، دېھقانلارنىڭ ھېسسىياتىغا تەگكىلى بولمايدۇ .كىمىكى ئۇلارنىڭ ھېسسىياتىغا چېقىلىپ قويسا ئۇلار باشقىلاردىن ئالالمىغان ئۆچىنى شۇ قەلەمگە مەركەزلەشتۈرۈپ ، قاتتىق غەزەپلىنىدۇ . شۇڭا ئۇلارنىڭ ھېسسىياتىغا تەگمەي ،سىلىق-يۇمشاق پاكىتلار بىلەن ئۇلارنى قايىل قىلىش ۋە يېتەكلەشكە توغرا كېلىدۇ . كۆپلىگەن كىشىلەرنىڭ دېھقانلار ھەققىدە جان كۆيدۈرۈپ ۋايساشلىرى - مەدھىيىلەشلىرى ئۇلارنىڭ ھېسسىياتىغا ئورتاقلىشىپ قوللاپ - قۇۋۋەتلىشىگە ئېرىشىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس . لېكىن بىز مۇنداق كېتىۋەرسەك قانداق بولىدۇ ؟چوڭقۇرراق ئويلانساق ، مۇنداق «ئالقىش» - «يامغۇرى يوق قۇرۇق گۈلدۈرمامىلار» ، «گۈلچەمبىرەكلىك شېئىر - مەدھىيىلەر» دېھقانىنى سۈلايمان پادىشاھتەك كۆككە كۆتۈرۈپ ، «دېھقان دېگەن ئۇلۇغ زات» روھىدا مەست قىلىپ ،ئۇنى تېخىمۇ بىخۇدلاشتۇرۇپ ، نامراتلىق چۈشكىدە ئۇخلىتىدۇ ،خالاس .

ئۇ خۇددى شەيخ سەئدىينىڭ ئېسىمدە قالغان بىر ھېكايىتىدەك بولىدۇ :

قىردا كېتىۋېتىپ پانقاقتا سۈنايلىنىپ يېتىپ قالغان ئېشەكنى كۆرگەن كىشى ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپ : «ھەي ، يامان بوپتۇ ، يامان بوپتۇ ،بىچارىگە ئۇۋال بوپتۇ ! . . . »دەپتۇ ۋە يەنە ئېشەك ئەتراپىدا ئايلىنىپ كېلىپ توختاپ : «ھەي ،يامان بوپتۇ ، بىچارە ،ياخشى ئىشەك ئىكەن ،ئۇۋال بوپتۇ . . . » دېگۈدەك . بۇ چاغدا شەيخ سەئدي ئۇنىڭغا : «بۇرادەر ، يامان بوپتۇ ، ئۇۋال بوپتۇدەپ قىرغاقتا تۇرغىچە سەكرەپ چۈشۈپ ئېشەكنىڭ قۇيرۇقىدىن تارتىپ تۇرغۇزمامسەن ! . . . »دېگەنىكەن .ھازىر دېھقانلار ئەنە شۇنداق پانقاقتا چۈشۈپ ئېشەكنى يۈلەيدىغان ، غەمخورلۇق قىلىدىغان ،روھىيىتىنى ئىسلاھاتقا ماسلاشتۇرۇدىغان ئادەمگە موھتاج . مانا بۇ پاكىت بۇنى چۈشەندۈرىدۇ :

غۇلجا شەھىرىگە يېقىن دادامتۇ يېزىسىنىڭ بىر مەھەللە-ئاھالىلەر گۈرۈپپىسىدىكى دېھقانلار ئۆزلىرى ئەھىيا قىلغان نەچچە مىڭ توپ ئورمان بار ئىدى . كۆچەتلەر چوڭىيىپ ،رەسمىي بادىرا بوپقالغاندا مەھەللىدىكى بىر قانچە ئۇششاق مەنسەپدار دەرەخلەرنىڭ ھەردانىسىنى بەش موچەندىن ھېسابلاپ ، ئۆزلىرى توختام تۈزۈپ ،ئۆزلىرى تامغا بېسىپ سېتىۋالغان . بىر-ئىككى يىلدىلا تەييار بولىدىغان بۇ ئورمانلىق شۇنىڭ بىلەن مەنسەپدارلارنىڭ قولىغا ئۆتۈپ كەتكەن . بۇ ئىش دەسلەپتە يوشۇرۇن بولغان بولسىمۇ ،كېيىن «بىگىز قاپتا ياتمىغان» .كۆپكە تەۋە بۇ ئورماننى مەنسەپدارلارنىڭ ئۇن-تىنسىز ئېلىۋېلىشىغا چىدىيالماي غەزەپلەنگەن دېھقانلار (سادىغاخكىتەي ، ئىلى دېھقانلىرىنىڭ مۇشۇ قەيسەر روھى ئالتۇن جۇمۇ ، ئالتۇن)مەنسەپدارلار بىلەن قاتتىق كۈرەش قىلغان . كەتتىكە بارغاندا كەنت يەنىلا ھېلىقى مەنسەپدارلارنىڭ دۇمبىقىنى چالغان ، ئەمما دېھقانلار بوش كەلمىگەن .يېزىلىق ھۆكۈمەتمۇ مەنسەپدارلارنىڭ گېپىنى قىلغان . ئاخىرى غەزەپلەنگەن دېھقانلار غەيرەتكە كېلىپ ناھىيىلىك ھۆكۈمەتكە ئەرز قىلغان . غۇلجا ناھىيىلىك ھۆكۈمەت ئەھۋالنى پۈختا ئىگىلەپ ،ھەقىقەتنىڭ دېھقانلار تەرەپتە ئىكەنلىكىنى بىلىپ ، توختاملارنى بىكار قىلىپ ، تۆت يوللۇق بۇ ئورماننى ھەر ئون ئائىلىگە بىر يولدىن بۆلۈپ بەرگەن .نەتىجىدە ئىككى-ئۈچ يىلدىن كېيىنلا دەرەخلەر چوڭىيىپ ،ھەر ئون ئائىلىگە بۆلۈپ بېرىلگەن ئورمان 35 - 40مىڭ يۈەنگە يارىغان . دېمەك ، ئويلاپ كۆرۈڭكى بۇ يېزىدىكى دېھقانلار ئۆز ئەمگىكىنى ئاسراش ،قەدىرلەش ۋە قەتئىي ئىرادە بىلەن قوغداش ئارقىلىق نۇرغۇن نەپكە ئېرىشكەن . بۇنىڭدا دېھقان ئېڭىدىكى ئۆز-ئۆزىنى قەدىرلەش ، بىلىش - ئۆزلۈك روھى ئاساسىي رول

---

① «گارسىيانا خەت يەتكۈزۈش» ، «ئىلى گېزىتى» 2003-يىل 31-ئۆكتەبىر سانى .

② ئابدۇۋەلى توختى (دېھقان) : «تەپەككۇر مېۋىلىرى» ، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژورنىلى 2004-يىل 3-سان .

ئوينىغان .

نۇرغۇن يېزىلاردا مەنسەپدارلار خىيالىغا كەلگەنچە بىرنەرسىلەرنى تېرىش ،بېقىش ، ئۆستۈرۈشنى تەلەپ قىلىپ ،دېھقانلارغا مەجبۇرىي تاڭىدۇ . ئەمما يۇقىرىقىدەك روھقا ئىگە دېھقانلار ئۆز يېزىسىنىڭ ئەمەلىيىتىگەماس كەلمەيدىغان مۇنداق «ئەكلىي» تىرىقچىلىقنى رەت قىلىپ ئۆز مەبلىغىنى قوغداپ قالىدۇ . ياۋاشراقلىرى بولسا مەنسەپدارنىڭ دېگىنى بويىچە ئىشلەپ نەتىجىدە قۇرۇق قول قالىدۇ . دېھقانلاردا مۇشۇنداق ئۆز-ئۆزىنى قەدىرلەشتەك ئۆزلۈك ئېڭىنى يېتىلدۇرۇش ھازىرقى قەلەمكەشلەرنىڭ دېھقانلار ئالدىدىكى باش تارتىپ بولمايدىغان بۇرچى . مۇشۇ مەنىدىن ئالغاندا «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى «دېھقان نېمە دەيدۇ ؟» دېگەن مەخسۇس سەرلەۋھە ئېچىپ ، ئۇنىڭدا دېھقانلارنىڭ ئۆزلۈك ئېڭىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇپ ، ئۇلارغا ئىلھام - مەدەت بېرىشى ، «زومىگەر» ، «نەپسانىيەتچى» مەنسەپدارلارغا يالقۇن سۈپەتلىك ماقالىلارنى ئېلان قىلىشى ژۇرنالنىڭ دېھقانلار ئالدىدىكى بۇرچىنى تونۇغانلىقى ۋە ئەستايىدىل ئادا قىلىۋاتقانلىقىدۇر .

دېھقانغا بۇ جاپا-مۇشەققەت ،بۇ نامراتلىق زادى نەدىن كەلدى ؟بۇ ئىچكى ۋە تاشقى ئامىللاردىن تەركىب تاپىدۇ .بىز تاشقى ئامىللارنى تەھلىل قىلىشنى قويۇپ تۇرۇپ ، ئۇنىڭ ئۆزىگە تېگىشلىك ئىچكى ئامىلنى تەھلىل قىلىپ كۆرەيلى : جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغان يىلى تۇغۇلغان دېھقان بۇ يىل 55ياشقا كەلدى .بىراق ئۇ نامرات-جاپاكەش دېھقان بوپقالدى . ھەممىدىن ئەلەم قىلىدىغان يېرى شۇكى ، ئۇ ساپاسىز دېھقان بوپقالدى . بۇ 55يىل ئىچىدە جاھاندا ئالەمشۇمۇل ئۆزگىرىشلەر بولدى . بىراق بىزنىڭ بايقۇش دېھقىنىمىز يەنىلا ئۆزگەرمەي بايقۇش بولۇپ قالىۋەردى .

ئەگەر پارتىيە يېڭى كەلگەن ۋە پۈتكۈل كۈچى بىلەن ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ، كۈرسلارنى ئېچىش ، مەكتەپلەرگە جەلپ قىلىش . . .قاتارلىق ئاشۇ ئوڭۇشلۇق - پۇرسەتنى يارانقان يىللاردا ئۇ بالا (دېھقان)توشقان قوغلاپ ، ژاللەي ئوينىاپ . . . ئوقۇشتىن قاچمىغان بولسا ئىدى ، ئېھتىمال تەقدىر-قىسمىتى باشقىچە بولار ئىدى . . . ئۇنىڭ دېھقان ئاتىسىمۇ بالىسىنىڭ بۇگۈنكى تەقدىر-قىسمىتىنى ئويلىمىغاچقا مەيلىگە قويۇۋېتىپ «بالا دېھقان» قىلىۋالدى . بۇگۈنكى كۈندىمۇ بۇ دېھقان ئۆز پەرزەنتلىرىنىڭ كەلگۈسى قىسمەت-تەقدىرىگە خۇددى ئاتىسىغا ئوخشاشلا ئىرەنسىز قارىماقتا . . . ئەگەر ئەينى يىللىرى بىزنىڭ دېھقانلىرىمىزنىڭ 20 - 30پىرسەنتى ئوقۇۋالغان بولسا ئىدى ، مىللىتىمىز-نىڭ ساپاسىدا مۇنداق ئاسمان - زېمىن پەرق بولماي ، بەلكى ئالاھىدە يۇكسەلگەن بولار ئىدى . . .

تالانتلىق يازغۇچى نۇرمۇھەممەت توختىنىڭ مۇساجان ئەزىزىگە يازغان خېتىدە[1] شۇھرەتلىك خەلق شائىرى روزى سايىت ئىككىسىنىڭ قانداق قىلىپ ئۇ يىللاردا «جاپا-مۇشەققەت ،يوقسۇزلۇق ۋە كۈلپەت ، خوتەن دېھقانچىلىقىدىن قۇتۇلۇش» ئۈچۈن تىرىشقانلىقى يېزىلغان .ئەگەر شۇيىللىرى ئۇلاردا ئاشۇنداق قاتتىق تىرىشچانلىق بولمىسا بۇگۈنكى كۈندە ئۇلار قايسى ھالدا ياشىغان بولاتتى ؟ ! . . . بۇ دېگەنلىك ھەممە ئادەم دېھقانچىلىقتىن قاچسۇن دېگەنلىك ئەمەس ، بەلكى تىرىشىپ ئۆزىنىڭ جاپا-مۇشەققەتلىك ،نامراتلىق ،غۇربەتچىلىك . . . ھالىتىنى ئۆزگەرتسۇن دېگەنلىك . بۇگۈنكى كۈندە پۈتكۈل جۇڭگونى يەرنى سىلكىتكەندەك شۇنچە سىلكىتكەن «ئىسلاھات دولقۇنى» مۇ دېھقانلارنى ئانچە تەۋرىتەلمەيۋاتقانلىقى ئادەمنى ئەجەبلەندۈرىدۇ .

بۇ نېمە ئۈچۈن ؟ بۇيەردىكى مۇھىم مەسىلەدېھقان روھىيىتىنىڭ ئۆزگەرمەيۋاتقانلىقىدا . ئۇ نېمە ئۈچۈن ئۆزى ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈزۈپ ئۆز روھىيىتىنى ئۆزگەرتمەيدۇ ؟ پىكىر يۈرگۈزمەيدىغانلارنى ئاللامۇ ئازابقا دۇچار قىلىدۇ . بۇ ئەيبنى بىز كىمگە قويىمىز ؟ ئۆز ئەيبىنى بىلمىگەن ،چۈشەنمىگەن ۋە ئۇنى قەتئىي ئىراده بىلەن ئوپىراتسىيە قىلىپ تۈزەتمىگەن مىللەت قانداقمۇ بۇگۈنكى دۇنيادا روناق تاپالىسۇن !

دېھقاننىڭ روھىيىتىنى ئۆزگەرتىش - ھازىرقى جەمئىيەتنىڭ ئالدىغا قويۇلغان مۇھىم مەسىلىلەرنىڭ بىرى . مىللەتنىڭ زور كۆپچىلىكىنى تەشكىل قىلغان دېھقانلارنىڭ روھىيىتى ئۆزگەرمەيدىكەن مىللەتنىڭ پارلاق كەلگۈسى مەنزىلىدىن سۈز ئېچىش مۇمكىن ئەمەس . دېھقان ئۆز روھىي دۇنياسىنى ھازىرقى زامانغا ماسلاشتۇرۇش ئۈچۈن ئۇنىڭغا ماددىي ، مەنىۋى ئامىللار تەسىر كۆرسىتىشى ، بولۇپمۇ ئۇ باي بولۇشى كېرەك .چۈنكى ماركس ئېيتقاندەك : «تۇرمۇش ئاڭنى بەلگىلەيدۇ» .شۇڭا مەركەز دېھقانلارغا پايدىلىق تۇرلۇك ھۆججەتلەرنى چۈشۈرۈپ ،ئۇلارنى ھاللىق سەۋىيىگە يەتكۈزۈش ئۈچۈن تىرىشماقتا . دېھقانلارمۇ بۇ پايدىلىق پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئۆزىنىڭ ساپاسىنى ئۈستۈرۈشى ،رىقابەت ئېڭىنى تۇرغۇزۇشى كېرەك . ئاتۇش دېھقانلىرىنىڭ تولمۇ چەكلىك تاشلىق يەرلەردىن ئۇنۇملۇك پايدىلىنىپ مول ئىقتىسادىي ئۇنۇم ھاسىل قىلىشى ، ئۇلاردىكى تىرىشچانلىق بىلەن بىرلىكتە ۋۇجۇدىدىكى يوشۇرۇن كۈچنى ھەرىكەتلەندۈرۈۋاتقان «سەندىن مەن قالامدىم ؟ !» دەيدىغان بەسخورلۇق - رىقابەت ئېڭى . ھازىرقى دۇنيادا رىقابەت ئېڭى يوق ئىنسان تېخى تاكامۇللاشمىغان ئىنسان ھېسابلىنىدۇ . دېھقاننىڭ ئۆزىنىڭ مۇستەقىل ھەرىكەت ئىقتىدارى ،رىقابەت ئېڭى ۋە كۈچلۈك ھاياتىي قۇۋۋىتى يوقالغانىكەن ، ھېچكىم ئۇنىڭ قايغۇ - ھەسرىتىنى يېنىكلىتەلمەيدۇ . ئۇنىڭ دەرد ئېيتقىنى ، ھال ئېيتقىنى ، ئاھ - ۋاھ . . . قىلغىنى بىكار . ھېچكىم ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ باي قىلالمايدۇ .بۇ ،«كىشىنىڭ قولىدا قۇش تويماپتۇ» دېگەن ماقالىنىڭ شەرھىيسى شۇكى : شۇنداق دانا ماۋزېدۇڭ پومېشچىكلارنىڭ يەرلىرىنى ، بايلارنىڭ چارۋا-ماللىرىنى ،ئالتۇن-كۈمۈشلىرىنى تارتىۋېلىپ ،كەمبەغەللەرگە : «ئالە قوزام ! » دەپ

---

① مۇساجان ئەزىزىي ، نۇرمۇھەممەت توختى : «ئىككى پارچە خەت» ، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى 2002-يىل 5-سان .

بۆلۈپ بەرگەندىمۇ ،قايسى كەمبەغەل دېھقان ئەرشتە ئۇچالىغان ! . . .

شۇڭا بىز ئەڭ مۇھىمى ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىكى يوشۇرۇن كۈچىنى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈشىمىز كېرەك . دېھقانىنىڭ ۋۇجۇدىدىكى يوشۇرۇن كۈچ ھەرىكەتكە كەلمىسە ھەرقانداق تاشقى ئامىلنىڭ تەسىرى بەربىر .دېھقان ئاڭسىز - ئانارخىيىلىك ھالدا كونا يولنى بويلاپ باش كۆتۈرمەي ئىشلەۋېرىدىكەن ، ئۇ مەڭگۈ جاپا-مۇشەققەتتىن قۇتۇلالمايدۇ . ئەگەر ئۇنىڭدا ئۆزىدىكى يوشۇرۇن كۈچنى ھەقىقىي ھەرىكەتكە كەلتۈرەلەيدىغان تاشقى ئامىل پەيدا بولىدىكەن ، ئۇ ئۆزىنىڭ بارلىق ئىقتىدارىنى جارى قىلدۇرۇپ ،ئۆز-ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىنى تۈرغۇزۇپ ،ئورنىدىن دەست تۇرۇپ يۈرۈپ كېتەلەيدۇ . «ئۆزگىچە يول ئېچىش دېگەن نېمە؟ ئۆلۈكنى تىرىلدۈرۈش دېگەنچۇ؟ دائىم مۇشكۈل ئەھۋالغا يولۇققىنىمىزدا بىزگە كېرەكلىكى پەقەت ئىككى نەرسە : ئۇنىڭ بىرى ئۆلەر ھالەتكە كەپقالغاندىمۇ دەست تۇرالايدىغان جاسارەت ،يەنە بىرسى كونا پەدىلەرنى بۇزۇپ تاشلىيالايدىغان ئەقىل-پاراسەت-تۇر»[1] .

ئىلى دېھقانلىرىغا نىسبەتەن كونا پەدىلەرنى بۇزۇش - گۈيا ئۆتكىلى بولمايدىغان زور بىر تاغ . ئەسىر-ئەسىرلەپ سۈيەك - سۈيەككە سىڭىپ قالغا ئايلىنىپ كەتكەن بۇ كوناپەدىلەر دېھقاننى شۇنچىلىك قاتتىق چىرمىۋالغانكى ھەتتا ئۇ ئەۋلادمۇ ئەۋلاد تۇغما بولۇپ خاراكتېرلەنگەن . ئۇ نادانلىق يىلتىزلىرىغا ئۇزۇق بولۇپ ، ئۇنى كۈچلەندۈرۈپ ،يامان «ئادەت» مېۋىلىرىنى يېتىلدۈرگەن .ئۇ بولسا بىپەرۋالىق ، تارانچىچىلىق - چوڭچىلىق ۋە ھۇرۇنلۇقتىن ئىبارەت .بۇ خىل «ئادەت»خاراكتېر نۇۋۇتىدە ئۇنىڭ تەقدىرىنى بەلگىلىمەكتە . نۇرغۇن دېھقانلار بۇ «ئادەت»ئىسكەنجىسىدىن قۇتۇلالمىغاچقا ھېلىمۇ نامراتلىق غارىغا سولىنىپ ياتماقتا . ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدىكى ئاشۇ تاغنىڭ ئۈستىدە سۈت - قىمىز ، قوزا-پاقلان گۆشى . . . مول راھەتبەخش يايلاق بولسىمۇ ، ئاشۇ «ئادەت»كۈچىدىن ئورنىدىن دەست تۇرۇپ جاسارەت بىلەن تاغقا چىقىشقا جۈرئەت قىلالمايۋاتىدۇ .

2 .ئەينەك : ئىلى دەريا سىنىڭ جەنۇبىدىكى دىلمۇڭ تېغى باغرىدا ساپ ھاۋالىق ،مۇنبەت ، باغۇ-بوستانلىق بىر يېزا بار .بۇ قەدىمىي يۈرتلارنىڭ بىرى بولغان جاغىستاي يېزىسى .يېقىندا بوۋامنىڭ ھىدى بۇرنۇمغا پۇراپ ئۇ يېزىغا چىقىۋىدىم ، رېستۇران ،ئاشخانا ، ئاۋات بازار ،ساياھەتچىلەرنى كۆرۈپ ھەيران قالدىم .جاغىستاي شەھەر قىياپىتىگە كىرىپ قاپتۇ .يەكشەنبە كۈنى بۇ يېزىغا 10 - 20ماشىنا سەي-كۆكتات 60 - 70كىلومېتىر يىراقلىقتىكى چاپچال ناھىيە بازىرىدىن چىقىپ تۇرۇدىكەن .

دىلمۇڭ تېغىدىكى «ئەۋلىيا چوققىسى»ساياھەت رايونى بولغاچقا كېلىپ - كېتىپ تۇرغان ساياھەتچىلەرمۇ ئاز ئەمەس ئىكەن .شۇڭا بەزىدە رېستۇرانلار ،ئاشخانىلار ئاۋاتلىشىپ ،شۇنچە ماشىنا سەي - كۆكتات يېتىشمەي تالاش بوپكېتىدىكەن . مەن ئۇيەردىكى دېھقانلارغا : «يېرىڭلار ، سۈيۈڭلار شۇنداق ئەلۋەك بولغاندىكىن ، سەي-كۆكتات تېرىپ ساتساڭلار بولمامدۇ؟ »دېسەم ، ئۇلار بىپەرۋالىق بىلەن : «ئادەتلەنمىگەن ئىش»دېيىشتى . مەن شۇنچە پايدىلىق بازارنىڭ ئۇلارنىڭ روھىنى غىدىقلىيالمىغىنىغا ھەيران قالدىم .

كەچتە ، مېنى كەپتۇ دەپ زىغىرخامىنىدىن ئۆيىگە قايتىپ كەلگەن تاغام ھوشۇر بەگدىن : «زىغىرنىڭ ئوخشىدىمۇ؟ »دەپ سورىسام ، ئۇ : «نەدىكىنى ، ئون‌مو يەردىن ئاران تۆت‌تاغار چىقىپتۇ» دېدى . ھېسابلاپ كۆرسەم بىر مو يەرنىڭ قىممىتى 100يۈەن بوپتۇ .تېخى ئۇنىڭ سۇ ھەققى ، يەر ، تراكتور- سىيالكا ھەققى ، ئۇرۇق ۋە ئەمگەك ھەقلىرىنى ھېسابلىمىدىم .ئەگەر ئۇلارنى ھېسابلاپ چىقىرىۋەتسەك بۇ يەردىن نېمە چىقتى؟ ! . . .

يېقىندا ئاشۇ جاغىستايلىق مۇئەللىم ئاغىنەم بىلەن دېھقانلار ھەققىدە سۆزلىشىپ قالغىنىمدا ، ئۇ ئېچىنغان ۋە قاينىغان ھالدا مۇنداق دەيدۇ : « ھەيۋە ، بىزى دېھقانلارنى قوي ، بىز تېخى مۇئەللىم بولغاچقا پۇلنىڭ قەدرىگە يېتىمىز . ئۇلار ئېتىزى ئەتراپىدا تىۋىلغا ،چىغ دېگەن تولۇپ تۇرسىمۇ ، ئورۇپ كېلىپ سۈپۈرگە ياساشقا ھورۇنلۇق قىلىپ ، بازاردىن يەتتە-سەككىز سومغا سۈپۈرگە سېتىۋالىدۇ .مەن چېغىمدا ئېتىزغا بېرىپ تىۋىلغا ،چىغ ئورۇپ كېلىپ سۈپۈرگە ياسايمەن . . . »

«ھورۇنلۇق دۇنياسىدىكى بارلىق ھۇنەرنىڭ دۈشمىنى ،تەلەيسىزلىك ،ۋىجدانسىزلىق ، ئۇياتسىزلىق ،كەمبەغەللىكنىڭ ھەممىسى مۇشۇنىڭدىن چىقىدۇ»[2] .شۇڭا ، «ئەسكى تامدا قۇشقاچ تولا ، كەمبەغەلدە پۇتلاش تولا »بولىدۇ . سېنىڭ ئاشۇ يامان «ئادەت»كۈچىڭ سېنىڭ روھىي دەرىخىڭنى جاراھەتلەندۈردى . سەن بۇ جاراھەتلىك روھىڭنى قاچان ، قانداق ساقايتارسەنكىن؟ ! سېنى يۆلەپ تۇرغۇزۇش ئۈچۈن ئاۋۋال سېنىڭ ئاجىز روھىڭنى يۆلەپ تۇرغۇزۇش كېرەك .سەن چوڭقۇر ئويلانساڭ پۈتكۈل كۈللىي تەبىئەت ،زېمىن - ئاسمانلار ، ھايۋانلار ، ئۇچارقۇش ، گۈل-گىياھلار . . .ھەممە ،مۇشۇ گۈزەل دۇنيا سېنىڭ ئۈچۈن يارىتىلغانىدى . ئاللا ھەقىقەتەن سېنى ھەم چىرايلىق ، ھەم ھۆرمەتلىك ، ھەم جاپا - مۇشەققەت ئىچىدە قىلىپ يارىتىپتىدى . شۇنداقلا ئاشۇ جاپا-مۇشەققەت ئىچىدە «بىر ئاسانلىق »راھەت بار ئىدى . بىراق سەن ھازىر جاپا-مۇشەققەتكە چىدىماس ، ھورۇن ، تەمەخور ۋە ئەتەڭنى ئويلىمايدىغان بوپقالدىڭ . . . سەن شۇنى بىلىپ قويغىنكى ، ھازىر چوڭ خىرىسقا ۋە قاتتىق رىقابەتكە دۇچ كېلىۋاتىسەن ، بۇنى ھېس قىلمايۋاتىسەن ۋە چۈشەنمەيۋاتىسەن . . . ئەمدى سەن پەدە ئۆزگەرتىپ «خانلەيلون»نى ئازراق توۋلاپ ، «بالا

---

① «كونا پەدىلەرنى بۇزۇپ تاشلاش» . «ئىلى كەچلىك گېزىتى»2004-يىل 27-ماي سانى .

② ئاباي قونانباي : «ئەقلىيە سۆزلەر»69-بەت ، «قازاق ئىلى»ژورنىلى نەشرياتى1951-يىل نەشرى .

لەيلۇن»نى كۆپرەك توۋلىشىڭ كېرەك . ئەگەر بۇ رىقابەتتە مۇستەھكەم تۇرالمىساق روھىڭ ئۆلۈپ ، مەڭگۈ جاپا-مۇشەققەتتىن قۇتۇلالمايسەن ،ھېچكىم سېنى يۆلەپ قويمايدۇ . «ئۆزۈڭنى ئۆزگەرتىش مۇساپەڭنىڭ تۇنجى قەدىمىنى ئۆز ۋۇجۇدۇڭدىن باشلا . چۈنكى ھەر نەرسە ئۆز ئىچىدىن بۇزۇلغانغا ئوخشاش ،تۇزۇلۇشمۇ ئۆز ئىچىدىن تۇزۇلىدۇ»① . ئابدۇللا توقاي توغرا ئېيتىدۇ :

ئۆزۈڭ بول ئابرويىڭغا ئۆزۈڭ ئىگە ،
يارەمسىز ئۆزۈڭنى سەن ئۆزۈڭ يۆلە② .

مەنمۇ ساڭا :

بۇرادەر بۇ تۇرمۇشقا يېلىڭ باغلا ،
قەدىرلە ھاياتىڭنى ،ۋاقىت چاغلا .
بۇ تۇرمۇش يىقىتىمەن دەيدۇ سېنى ،
يىقىلساڭ ئار-نومۇسنى كىممۇ ئاقلار ؟
دەپ بار ئاۋازىم بىلەن ۋارقىرايمەن . . .

تەنەپپۇسلۇق پاراڭ : ئىسلاھات باشقا جايلارغا ئوخشاش ئىلى يېزىلىرىغا زور ھاياتىي گۈللىنىش ئەكەلدى . بۇ يۇرتتىن چۈشەنگەن ۋە غەيرەت-شىجائەتكە كەلگەن بىر قىسىم دېھقانلار ئەچچە يۈز يىللاردىن بۇياقى «بىكىنمە ئادەت»نى بۇزۇپ ، تەۋەككۈلچىلىككە ئات سېلىپ ، سودا-تىجارەت ۋە قوشۇمچە كەسىپلەر بىلەن مول بايلىق يارىتىپ ، كىشىلەر ئويلىمىغان دەرىجىدە بېيىپ كەتتى . ھازىر بەزى يېزىلاردىكى ئاشۇ يېڭى بايلار سالغان زامانىۋى يۇروپا ئۇسلۇبىدىكى قاۋالتىر ئۆگزىلىك ئۆيلەرنى كۆرگەندە ئادەمنىڭ ھەيران قالىدىغىنى ، ئىچ-ئىچىڭىزدىن سۆيۈنۈپ كېتىسىز . ئۇلار غۇلجا شەھىرىگە يېقىن بولغان غۇلجا ناھىيە ،نىلقا-چاپچال ،قورغاس ناھىيىلىرىدىن ھەتتا بىر قىسىملىرى غۇلجا شەھىرىگە بىراق بولغان تىكەس ، توققۇز تارا ،موڭغۇلكۈرە ناھىيىلىرىدىن كېلىپ غۇلجا شەھىرىدە سودا-سېتىق ۋە تۇرلۇك كەسىپلەر بىلەن شۇغۇللىنىدۇ . بەزى بىر قىسىم يۇرەكلىك دېھقان ياشلىرى ئوبلاست ئاتلاپ ئۇرۇمچى ، تۇرپان ،قەشقەر . . .ھەتتا گۇاڭجو ،شىنجەن ،بېيجىڭ ،شاڭخەيلەردىمۇ سودا-سېتىق ، ھۈنەر- كەسىپ بىلەن شۇغۇللانماقتا . بۇ ، دېھقانلار ئېگىدىكى ،ئۇنىڭ روھى - مەنىۋىيىتىدىكى ئۆزگىرىش . لېكىن شۇنى ئەپسۇسلۇق بىلەن كۆرۈشىمىز كېرەككى ، يۇقىرىدا قەيت قىلىنغانلار ئىلى دېھقانلىرىنىڭ ناھايىتى ئاز ،ناھايىتىمۇ ئاز بىر قىسمىنى تەشكىل قىلىدۇ . ئەمما يەنىلا زور سالماقنى ئىگىلەيدىغان دېھقانلار «شەھەر كۆرگەن ئىتتىن قورق»دىگەن بىكىنمە «ئادەت»نىڭ ئىسكەنجىسىدىن قۇتۇلالماي تۇرۇۋاتىدۇ . بۇ «ئادەت»ئۇلارنىڭ روھىنى بوغۇپ ، ھاياتىي ئىرادىسىنى سۇسلاشتۇرۇپ ، پاي بولۇشقا بولغان غايە - ئارزۇسىنى بوققا چىقىرىپ ،ئۆزىنى ۋە كەلگۈسىنى ئويلىماي بارغا قانائەت قىلىدىغان ، «قايناق سۇ ئىچ ،كۆڭلۈڭ تىنچ»دەيدىغان روھىي بۇشۇككە بۇلەپ نادانلاشتۇرماقتا .ئۇلار ئۆزىنىڭ قەدىمدىن كېلىۋاتقان ياشاش مەنتىقىسىنى ئۇڭايلىقچە ئۆزگەرتىشنى خالىمايدۇ ، تېخى بىرخىل ،تۇرغۇن ، مېخانىكىلىق ياشاش ئۇلارنىڭ سۆيەك - سۆيىكىگە سىڭىپ كەتكەن .پارتىيە - ھۆكۈمەت يېزىلاردىكى ئىشىنچا ئەمگەك كۈچلىرىنىڭ شەھەرلەردە ئىشلەپ «پاي بولۇش»نا يېشىل چىراق يېقىپ بېرىۋاتقان بۇگۈنكى كۈندە ئىچكىرىدىكى دېھقانلار بۇ پايدىلىق شارائىتتىن پايدىلىنىپ شەھەرلەردە ئۆي ئىجارىسى ،تاماق ، يول ، داۋالىنىش راسخوتى . . .قاتارلىقلاردىن قورقماي ،جاپالىق ئىشلەپ پۇل تېپىۋاتىدۇ . ئەمما بىزنىڭ دېھقانلىرىمىزچۇ ؟ بەزى ئائىلىلەردە ئون ئەمگەك كۈچى بولسا ئىككىسى دېھقانچىلىق قىلسا يېتىشەلەيدۇ . مەككىزى باشقا ئۇقەت قىلسا بولىدۇ . ئەمما قىلمايدۇ .ئۇلار ئاشۇ ئازغىنە بەرگە چاپلىشۋېلىپ ، «بىكىنمە ئادەتى»نى ئۆزگەرتمەي يېزىلاردا ۋاقتىنى ،ئۆمرىنى ئىسراپ قىلىۋېتىدۇ . تېخىمۇ قىزىقارلىق يېرى شۇكى ، بەزى دېھقان قېرىنداشلىرىڭغا تەبىيار ئۆي ،تەبىيار تاماق ۋە كىيىم-كېچەك (گەرچە كونا بولسىمۇ)تەبىيارلاپ بېرىپ ، «ئازراق پىتلىنىۋال !»دېسىڭىز ئىشلەشكە «كۆڭۈل چىدىمايدۇ» .

بىز بۇ ھەقتە ئۆۋەندىكى بىر ئەمەلىي پاكىتنى نەقىل كەلتۈرۈمىز :

2000-يىلى تاغامنىڭ ئوغلى بىلال بىر يېزىدىكى تۇغقىنىمىزنىڭ تۇرمۇشىنىڭ ئىنتايىن قىيىن ئەھۋالدا ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ئىچ ئاغرىتىپ ،ئۇنى شەھەرگە ئەكىرىۋېلىپ ئىش-ئوقەتكە سالدى . دەسلەپتە ئۇنىڭغا قازاقىستانغا چىقىدىغان ماشىنىلارغا يۈك قاچىلاش ئىشىنى تېپىپ بەردى . بۇنىڭ يۈلى باخشى ئىدى . ئۇ ھەر كۈنى بۇ ئىشتىن 40 - 50يۈەن تاپالايتتى .بىراق ، ئاز ۋاقىت ئۆتمەي ئۇ بۇ ئىشقا چىداشلىق بېرەلمەي قالدى . چۈنكى بىلال ئۇنى ھەر كۈنى ئاماز ۋاقتىدا ئويغىتىۋېتەتتى . . . ئۇ بۇ ئىشقا چىدىيالمىغاندىن كېيىن ئۇنى بىر مېھمانخانىنىڭ كۆزەتچىلىككە يۆتكەپ قويدى . بۇ چاغدا ئۇنىڭ ئايالى كىرىپ ، ئاز كۈن شەھەردە ئۆي تۇتۇپ ، ئۇنىڭ بىرنەچچە ئايدىن بۇيان يىغقان-توققىنىنى سورۇۋەتتى . شۇنداق قىلىپ بۇ تۇغقىنىمىز شەھەر تۇرمۇشىغا چىدالماي ،ئاخىرى ئۆزىنىڭ «جەننەت ماكانى»غا چىقىپ كەتتى . . .

بىلال بۇ تۇغقىنىمىزدىن كېيىن يەنە باشقىسىنى ئەكىلىپ باقتى . بىراق ، ئۇلارمۇ ئالدىنقىسىدەكلا «جەننەت ماكانى»نى سېغىنىپ ،يەنە يوقسۇزلۇقنىڭ بويۇنتۇرۇقىنى بوينىغا سېلىپ ، كەنت ئىشخانىسىنىڭ ئالدىدىكى ماگزىننىڭ ئالدىدا قورۇق لاپ - پاراڭغا چۈشتى . . . بۇ نېمە ئۈچۈن شۇنداق بولىدۇ ؟ بۇنىڭ سەۋەبى ناھايىتى ئاددىي : شەھەردە قورۇق پاراڭغا ئورۇن ، ۋاقىت يوق ، سەھەردىن شامغىچە ئىشلەش كېرەك . «بىكىنمىچىلىك»روھىدا بىكار يېتىپ ، ئىنچ ئۆگىنىپ قالغان بەدەن بۇنىڭغا بەرداشلىق بېرەلمىدى .

مۇنداق «بىكىنمىچىلىك ئادەت»روھىنىڭ يالغۇز شىمالدىكى دېھقانلاردىلا ئەمەس بەلكى جەنۇبتىكى دېھقانلاردىمۇ ناھايىتى ئېغىر ئىكەنلىكىنى يازمىلاردىن كۆرۈۋالالايمىز : «تەكلىماكاننىڭ ئىچكىرىسىدىكى قىشلاقلاردا ماتورلۇق قاتناش ۋاستىلىرى كەمدىنكەم ئۇچرايدۇ .شۇنداقتىمۇ بىرەر غەيرىي ئادەم ئۇلارنىڭ يېنىدىنSANTANAپىكاپنى ھەيدەپ ئۆتسە ، ياكى باش ئوستىدىن بىرەر ئايروپىلان ئۇچۇپ ئۆتسىمۇ ، ئۇلار تەمكىنلىك بىلەن ئېشىكىنى ھەيدەپ كېتىۋېرىدۇ .قارىماققا ،ئۇلار ئاتا-بوۋىلىرىدىن (ياغاچ ئات) ،(ئۇچار گىلەم) ،(تۇمۇر بېلىق) رىۋايەتلىرىنى ئاڭلاپ چوڭ بولغاچقا ،بۇ خىل نەرسىلەرنى يېڭىلىق دەپ ھېسابلىمايۋاتسا كېرەك .گاز چىقىرىپ ، توپا توزىتىپ ،غۇيۇلداپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ماشىنىلارنىڭ ئارقىسىدىن تۇكۇرۇپ ،قارغاپ كېتىشلىرىدىن ئۇلارنىڭ مۇھىت بۇلغايدىغان نەرسىلەرگە نەقەدەر ئۆچ ئىكەنلىكىنى ،ماتورلۇق بۇ خىل نەرسىلەردىن ئۆزىنىڭ ئېشىكىنى ياخشى كۆرۈدىغانلىقى بىلىنىپ تۇرىدۇ»③ .تەكلىماكان دېھقانلىرىنىڭ بۇ خىل ئۆزگەرمەس ،يېڭىلىققا ، زامانىۋىلىققا ئىنتىلمەيدىغان بىكىنمە روھى ئادەمنى ھەسرەتكە

---

① ئابدۇخالىق مەتتۇرسۇن : «تەپەككۇر مېۋىلىرى» ، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»ژۇرنىلى 2004-يىل 3-سان19-بەت

② ئابدۇللا نوقاي : «شېئىرلار ۋە داستانلار» ، «يېڭى ھايات» ژۇرنىلى نەشرىياتى 1955-يىل نەشرى .

③ ئابدۇلباست ئابدۇرەھمان : «شېئىرنىڭ تەكلىماكانى» . «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»ژۇرنىلى 2002-يىل 5-سان .

سالىدۇ .

مەن بولسام «تارانچى» دېھقىنىمنى :سەنمۇ قىيامەتكىچە ئاشۇ ئۆزگەرمەس مەستانە قەيسەر روھىڭنىڭ غارىغا تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ بېكىنىۋېلىپ «ئاھ خېنىم دا گەنزىدە»نى ئېيتىپ ، غەمسىز ئۇخلاپ ،ئويناپ يۈرۈۋەرگىن . تەكلىماكانلىق دېھقىنىم سەنمۇ ئالەمنىڭ ئاستىن-ئۈستۈن بويكەتكەنلىكى بىلەن كارىڭ بولماي ، باشقىلار ئۈستۈڭدە غاقىراپ ئۈچۈۋاتسا : «ئۇ نېمە ئۈچۈن ئاسماندا ، مەن نېمە ئۈچۈن يەردە ؟ !» دەپ پىكىر يۈرگۈزمەي ،بېكىنمە روھىڭنى قوغداپ : «ئىلغارلىق پەرەنجىسىنى كىيىپ كەلگەن ھەرقانداق غەيرىي مەدەنىيەت بىلەن پۈت تېپىشىپ» (شېئىرىنىڭ تەكلىماكانى»غا قارا) ،ئاللا ساڭا بەخشەندە قىلىۋەتكەن ئېشىكىڭنى مېنىپ يۈرۈۋەر ،دېيىشىم كېرەكمۇ ؟ مەن ئۇنىڭغا چامىمنىڭ يېتىشچە يارەدەم قىلىشىم ، گېزى كەلگەندە مەدھىيىنى تاشلاپ ،ئۇنى قاتتىق سىلكىپ ،شېرىن ئۇيقۇسىنى بۇزۇۋېتىشىم كېرەك ،ئەلۋەتتە .

ئى ئاق كۆڭۈل دېھقىنىم ،ھەممە ساڭا نەزەر تاشلاۋاتقان ،مەدھىيىلەۋاتقان ،ئويلاۋاتقان يەردە سەنمۇ باشقىلارغا نەزەر كۆزۈڭنى تاشلاپ ، ئۇلارنى كۆزىتىپ باققىنا ؟ ئۇلار تۇرمۇش بىلەن قانداق ئېلىشىۋاتىدۇ ؟ قىسقىسى ، شەھەرلەردىكى كوچا سۈپۈرۈۋاتقان ئايالارغا قاراپ باققىنا . ئۇلارنىڭ قايسى ۋاقىتتا ئۇخلاپ ، قايسى ۋاقىتتا بالىلىرىغا ئاش-تاماق ئېتىدىغانلىقىنى ،قايسى ۋاقىتتا دەم ئالىدىغانلىقىنى بىلەلمەيسەن . ھەتتا بەزى دېھقان ئايالىرى غولجا شەھىرىگە يېقىن دادامتۇدىن كېلىپ كېچىلىك تازىلىق ئىسمىنىسىدا ئىشلەپ ، كۈندۈزى ئېتىز ۋە ئۆي ئىشلىرىنى قىلىۋاتىدۇ . ئالىدىغىنى مۇشۇك ئاپتاپقا چىقمايدىغان پۇل ،لېكىن شۇنداق تۇرۇقلۇق ئۇلار قەيسەرلىك روھىدا تۇرمۇش بىلەن قاتتىق ئېلىشماقتا .سەھەر سائەت ئۈچ-تۆتلەردە ئىشقا چۈشۈپ ، كوچىلارنى چىنىدەك پاكىز قىلىپ ، كىشىلەرگە ساغلام روھىي ئازادىلىك ،پاكىز مۇھىت بەخش ئەتمەكتە ! . . .

ئەگەر ھەقىقەتنى كۆيلەپ ،ھېسداشلىق قىلىپ ، مەدھىيىلەشكە توغرا كەلسە ئاشۇ ئايالارغا ئوخشاش ئىسلاھات داۋامىدا قازان بېشىدىن ئىرغىپ تۇرۇپ ئۆزىنى ، روھىنى ، تەقدىرىنى ۋە نەچچە مىڭ يىلدىن بۇيان ئۇدۇم بويكەتكەن قالاق تامغىلىق كەلگۈسىنى ئۆزگەرتىۋاتقان دېھقان ئايالىرىنى مەدھىيىلەش كېرەك . ئۇلار ھەر كۈنى تاڭ يورۇماستا ئۆي-ئوچاقلىرىنى چىرايلىق سەرەمجانلاشتۇرۇپ ، مانتا ئوچاقلىرىدا سۇ ئىسىتىپ ، ئۆزى ھەلەپ ئېتىپ ،كالىلىرىنى ساغىدۇ .تېخى بەزىدە ئۇنىڭغا موزاي تۇتۇپ بېرىدىغان ئادەممۇ بولمايدۇ . ئۇ مەكتەپكە بارىدىغان بالىلىرىنىڭ غېمىنى يەپ بولۇپ ، سۈت-قايماقلىرىنى بازارغا ئېلىپ ماڭغاندا ،ئاخشامقى ئولتۇرۇشتىن غەرق مەست قايتقان «ئۇلۇغ دېھقان» ئېرى بولسا ئىسسىق يوتقاندا سېسىق ئوسۇرۇپ ياتقان بولىدۇ .

بۇ ئايالار شەھەر ئەتراپى يېزىلىرىدىن ، بەزىلىرى ھەتتا 70 - 80 كىلومېتىر يىراقلىقتىكى جاغىستاي ،قاينۇق . . . يېزىلىرىدىن كېلىدۇ . ئۇلار قار-يامغۇر دېمەيدۇ ،بوران-شىۋىرغان دېمەيدۇ . قەھرىتان سوغۇقلاردىمۇ يۈز-كۆزلىرىنى فوكۇاي ياغلىقلىرى بىلەن چىڭ ئورۇۋېلىپ ،بەللىرىنى مەھكەم باغلاپ ، كونا-ئەسكى ۋېلىسىپىتلىرىنىڭ ئىككى يېنىغا يوغان سۈت تۇڭلىرىنى تېڭىپ ، شەھەرگە قاراڭغۇ-ماراڭغۇدا يېتىپ كېلىشىدۇ ۋە بىنا ئۆيلەردىكى شەھەرلىك چۆپقەتلىرىگە سۈت تارقىتىشىدۇ .سەككىز يىلدىن بېرى مەيلى قار - شىۋىرغانلىق كۈنلەردە بولسۇن ،مەيلى جاندىن ئۆتۈدىغان سىم-سىم يامغۇرلۇق كۈنلەردە بولسۇن دادامتۇ يېزىسىدىن بىزگە سۈت ئەكېلىدىغان ئايالنىڭ : «سۈت ! . . . » دەپ ۋارقىرىغان جاراڭلىق - زىل ئاۋازى مېنى شېرىن ئۇيقۇمدىن ھەيدەپ چىقىراتتى .بەزىدە ئورنۇمدا ئولتۇرۇپ ئۇنىڭغا ئىچىم ئاغرىپ قالاتتى : «ئى جاپاكەش دېھقان ئانا ! . . . » لېكىن كۆڭلۈمدە ئۇنىڭ بۇ قەيسەر روھىغا ئاپىرىن ئېيتاتتىم . مانا بۇ ھاياتلىق ،مانا بۇ ياشاش ، مانا بۇ تۇرمۇش ، مانا بۇ ھاياتقا مۇھەببەت ، دۇنياغا ، ئائىلىگە ،بالا-چاقىغا مۇھەببەت ! . . . ئۇلار ئەنە شۇنداق تۇرمۇش بىلەن قاتتىق ئېلىشۋاتىدۇ .مانا ئۇلارنى ئۇلۇغلىسا ،مەدھىيىلىسە ئەرزىيدۇ ! . . . ياشىسۇن ئاشۇ كوچا سۈپۈرۈۋاتقان ئايالارنىڭ ، ئاشۇ دېھقان ئايالارنىڭ ئېگىلمەس - قەيسەر روھى ! . . .

بەزى ئىلى دېھقانلىرىنىڭ يېپەرۋالىقى ، بالا تەربىيىسىنىڭ ياخشى ئەمەسلىكى ، ئائىلە مۇھىتىنىڭ ناچارلىقى تۈپەيلىدىن ئۇنىڭ ئۇرۇقىمۇ ئۆزىنى تارتىپ ، بالىلىرى «دوقمۇش بالىسى» بولۇپ ئۆسۈۋاتىدۇ . يېقىندا ئۆيۈمگە كەلگەن شۇۋە يازغۇچىسى جاۋجىگو : «بىر خەنزۇ تونۇشۇم كوچىدا كۈندە بىكار ئولتۇرغان بالىلارنى كۆرۈپ : بۇلار نېمىشقا كۈندە بىكار ئولتۇرىدۇ ؟ نېمىشقا ئىشلىمەيدۇ ؟ دەپ سورىغانىدى ، مەن ئۇنىڭغا : بۇلارنىڭ ئاتا-ئانىسى باي ،تەييارنى يەيدۇ ! . . .دەپ جاۋاب بەردىم» دەپ ھېكايە قىلىپ بەردى . بالىلارنىڭ گېپى چىققاندا مەن دائىم ئىلى يېزىلىرىدىكى ئوزۇقلۇق يېتىشمەي ئەقلىي ۋە جىسمانىي جەھەتلەردىن تولۇق يېتىلەلمەيۋاتقان بىچارە دېھقان بالىلىرىنىڭ ئېچىنىشلىق قىياپىتىنى ئېسىمگە ئالغىنىمدا ئىچىم زەرداپقا تولۇپ ، پۇچىلىنىپ كېتىمەن . ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ يوقسۇز - نامرات دېھقانلار تاپالىسا ھەپتىسىگە ئىككى ياكى ئۈچ قېتىملا گۆشلۈك ، بولمىسا ئاساسەن گۆشسىز تاماق يېگەچكە رەڭگىرويىدىن كېتىپ ،قارىداپ ئورۇقلاپ كەتكەن . ئۇلاردا توخۇ-تۇخۇم ۋە سۈت -قايماق . . .دېگەندەك پايدىلىق يېمەك-ئىچمەك بولسىمۇ ، تۇرمۇشنىڭ قاتتىقلىقىدىن (بەزىلەرنىڭ كۆڭۈل بۆلەلمەسلىكىدىن)تۇرمۇشىمىزغا دال بوپقالارمىكىن دەپ بازارغا ئاپىرىپ پۇل قىلىشىدۇ .

دېھقانلارنىڭ رەڭگىنىڭ قارىداپ ، ئورۇقلاپ ، ياش تۇرۇپلا قېرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ، ئۇنى ئېغىر جاپا-مۇشەققەت قېرىتقان ،مۇكچەيتكەن ،ئۇنىڭ

رەڭگىنى كەتكۈزگەن دەپلا قاراشقا بولمايدۇ . بەزى يېزىلاردا دېھقانلار ئاشۇنداق قۇرۇق نان ،قۇرۇق چاي بىلەن ئۆتكەچكە ئۇلاردا ۋىتامىنلىق ئوزۇقلۇق يېتىشمەيدۇ . ئۇلار شەھەر ئاھالىلىرىدەك سەي-كۆكتاتنى كۆپ ئىستېمال قىلمايدۇ ، مېۋە-چېۋە يېمەيدۇ . سۈت-قايماق ئىچمەيدۇ . . . گۆشمۇ يوقىنىڭ ئورنىدا .ئۇنداق بولغانىكەن ، بەدەندە قايسى ئوزۇقلۇق كەم بولغانىكەن ،ئۇ ئەلۋەتتە شۇ بەدەنگە تەسىر كۆرسىتىدۇ . نەتىجىدە ئۇ ئەلۋەتتە ئىنسانىنىڭ رەڭگىرويىغا تېپىدۇ ،جىسمانىي ساغلاملىقىغا تەسىر كۆرسىتىدۇ . مۇنداق ئەھۋال ئاستىدا ئاشۇ دېھقانلاردىن قانداقمۇ تەپەككۇردىن سۆز ئاچقىلى بولسۇن . بەزى ئائىلىلەردە سۈت-قايماق ،تۇخۇم يېتەرلىك بولسىمۇ ،بالىلىرىنى شۇلار بىلەن ئوزۇقلاندۇرۇشقا كۆڭۈل بۆلمەيدۇ . بالىلارنىڭ ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشى تولۇق كاپالەتكە ئىگە بولمىغاچقا ،ئاغرىق-سىلاقنىڭ كۆپ بولۇشىنىڭ تاشايىندا ئۇلارنىڭ ئوقۇش قىزغىنلىقىمۇ يىلمۇ يىل تۆۋەنلەپ كېتىۋاتىدۇ . شۇڭا ئىلى بالىلىرىنىڭ ئالىي مەكتەپلەرگە ئۇتۇش نىسبىتى ھازىر جەنۇبىنىڭكىدىن تۆۋەن بولماقتا .بۇ ھەممىزنى ئويلاندۇرۇدىغان ئىچىندۇرۇدىغان مەسىلە ئەمەسمۇ ! ؟ . . .ئاشۇ بالىلارنىڭ كەلگۈسى قانداق بولار ؟ ! . . .

بۇ ئەھۋاللارغا نىسبەتەن مەسىلىنىڭ بىر تەرىپى .يەنىمۇ ئېغىر بىر تەرىپى شۇكى ،بەزى دېھقانلار ئۆز رىسقىغا قانائەت قىلماي ،بەلكى پەرزەنتلىرىنىڭ رىسقىغا «تاجاۋۇز»قىلىپ ، ئۇلارنىڭ بايلىقىنى ، كەلگۈسىنى يەۋاتىدۇ :

يەر سېتىش شامىلى شەھەر ئەتراپى يېزىلىرىنى قاپلىغاندىن كېيىن غۇلجىدا بەزى دېھقانلار يۇلغا قىزىقىپ ، بەس-بەستە يېرىنى سېتىپ ، پۈتكۈل ئائىلىنىڭ بايلىقىنى يوقاتتى . قولىغا تەككەن ئاز-تولا پۇلى توپاندەك سورۇلۇپ توگىدى ياكى توگەۋاتىدۇ .

ئى «ئالتۇن‌قوزۇق»نى ساتقان دېھقان ! سەن ئۇنىڭدىن ئايرىلىشىڭ نېمە بولىسەن ؟ يولىنى تاپالىساڭ قۇش بولىسەن ، تاپالمىساڭ بىر پارچە لوق گۆش بولىسەن .ئەگەر سەن گۆھەر تۇغۇدىغان توخۇ تېپىۋالساڭمۇ ، قەشقەرلىك ، ئاتۇشلۇقلاردەك ئۆز ئەسلىگىنى يوقاتماي ، كىچە-كۈندۈز تىرشىپ «پۇلدىن پۇل تۇغدۇرۇدىغان»مىجەز - روھقا ئىگە بولساڭ ئىدىڭ ، بىز بۇيەردە تۇن نىسبىگىچە سېنىڭ ھەققىدە خىيال قىلىپ ،يۈرەك قىنىمىزنى بۇ قۇرلارغا ئىقتىپ يۈرمەس ئىدۇق .ئەپسۇسكى ، سېنىڭ تارانچىلىق - كۆرەك يوغانچىلىقىڭ مۇنداق كۆپ پۇلنى كۆرگەندە قانات كېرىپ ئۇچىدۇ . ھېچقانداق ئاقىۋىتىنى ئويلىمايلا موتىسكلىت ، ماشىنىلارنى ئالغىڭ ،گېنېرالدەك ياسىنىپ ، ھەشەمەتلىك رېستۇرانلاردا «گېنېرالنى ئولتۇرۇش»لارنى قىلغۇڭ ،ئەتراپىڭغا ئولاشقان «چۈۋىن دوست» لىرىڭنى باشلاپ مېھمانخانىلاردا قونۇپ ئاشنا ئوينىغىڭ (ھەتتا بەزىدە تېخى قوشلاپ خوتۇن ئالغىڭ) ، ھەشەمەتلىك ئۆي ، داچا سالغىڭ ،تېخى ئىككى-ئۈچ خىزمەتكار سالغىڭ . . . كەپكېتىدۇ . ئايالىڭنىڭ بولسا ئالتۇن زىبۇ-زىننەتلەرنى تاقىغىسى ، مودا كىيىملەرنى كىيىپ قوشنىلار ئالدىدا ، «دوست-دوشمەن ئالدىدا »ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن «ئوت چىقىرىۋەتكۈسى» ،يوغان يەپ ،يوغان ئىچكىسى ،رېستۇرانلاردا ئوينىغىسى كەپكېتىدۇ . «يېتىپ يېسە تاغمۇ توشۇمايدۇ »دېگەندەك ، ئۇ پۇل قانچە زامانغا يېتىدۇ ؟ھازىر پۇلىدىن ئايرىلىپ گاڭسا-جىسا بوپقالغان دېھقانلار ئازمۇ ؟ ! . . .

شۇڭا مەركەز سېنىڭ غىمىڭنى يەپ قايتا-قايتا ھۆججەت چۈشۈرۈپ ،دېھقانچىلىق يەرلىرىنى - سېنىڭ يېرىڭنى قوغداۋاتىدۇ . سەن بولساڭ دۇنيانىڭ نەگە كېتىپ بارغانلىقىدىن ،ئەتىكى كۈننىڭ قانداق بولىدىغانلىقىدىن بىغەم ھالدا يەر ساتقان پۇلۇڭغا «جاھان پەيزى»نى سورۇۋاتىسەن . پۇلۇڭ تۈگىسە سەندىن كېيىن قالغان بالا-چاقاڭ نېمە كۈن كۆرىدۇ ؟ يەردىن ئايرىلغان بۇ بىچارىلەرگە كىم ئېتەك ئاچىدۇ ؟ ئۇلار كىمنىڭ يېرىگە ،كىمنىڭ قولىغا تەلمۇرۈدۇ ؟ سەن بۇ ھەقتە ئويلاپمۇ باقمايسەن .ئاھ ، دەرىخا ، بىزدەك بالىسىنى كۆرۈپ چالىسىنى كۆرەلمەيدىغان ، بۇگۈنگە خۇش بولۇپ ، ئەتىسىگە غەم يېمەيدىغان ، ئۆز ئەۋلادىنىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالىغا توپا چاچىدىغان ئىللەت ئالەمنىڭ قايسى مىللىتىدە باردۇر ؟ ! . . .

ئۇلار ئويلىمايدۇكى ، يەرلەر قولدىن كەتسە ئاقىۋىتى قانداق بولىدۇ ؟ سېنى قەدىمدىن باققان ، ياشىناتقان ، كۆكلەتكەن ، بۇقىدەك ھۆركىرەتكەن شۇ «ئالتۇن قوزۇق»ئىدى .تەنقىق قىلساق شۇنى ھېس قىلالايمىزكى ،سېنى شۇنداق ھۇرۇن ، بىپەروا ،بىغەم قىلىۋەتكەنمۇ شۇ «ئالتۇن يۇلەنچۇك»ئىدى .چۈنكى بۇ جەننەت زېمىن ھېچقانداق ئوغۇت ،كۈتۈنۈش تەلەپ قىلماي ،خۇددى «ئېچىل داستىخان»دەك ئەتىيازدا يېپىلىپ ، كۈزدە بەركەتلىك ئېتىكىنى ئاچاتتى .ئۇ چاغلاردا خۇددى «ئات ئۈستىدە سەيلە قىلغان»دەك دېھقانچىلىق قىلاتتىڭ .ھازىرچۇ ؟

1960-يىللاردا دادامتۇ يېزىسىدا 40مىڭ مو يەر ، 60تۇتۇن (ئائىلە)بار ئىدى . دېھقانلار بەش - ئالتە يىلدا بىر قېتىم يەر ئالماشتۇرۇپ تۇراتتى . ھازىر بولسا نوپۇس كۆپىيىپ 500تۇتۇنگە ،يەر بولسا ئازلاپ 12مىڭ موغا چۈشۈپ ، كىشى بېشىغا ئاران 1.5 مودىن توغرا كېلىدىغان بولدى . سېنىڭ «سەيلە»دېھقانچىلىقىڭ كۈھىقاپقا كىرىپ كەتتى . مانا ئەمدى : «ئون كاۋىنى كارىۋات ئاستىغا تىزىۋېلىپ ، قىشلىق ئوزۇقۇم غەملەندى» دەيدىغان ئەخمەق بولماي ،بەلكى جان-جەھلىڭ بىلەن يېرىڭنى قوغداپ ، چاپا-مۇشەققەتتىن قورقماي تىرىشىپ ئىشلەپ ، ئادەمدەك ياشاشقا بەل باغلايدىغان چېغىڭ كەلدى .

3 .ئەينەك : ئەگەر دېھقان ئازراقلا كاللا ئىشلىتىپ ،ئۆزى ئۈستىدە چوڭقۇرراق پىكىر يۈرگۈزسە ئىدى ، ئۇنىڭ ئېچىلمىغان بوزلۇقىدىكى تەپەككۇر چېچەكلىرى ھايات يامغۇرلىرىدا پورەكلەپ ، ئۇنىڭغا ئاجايىپ مول ئىنئاملارنى بەرگەن بولاتتى . ئىنسان پىكىر يۈرگۈزسىلا يول تاپالايدۇ ،پۇل تاپالايدۇ .يوقسۇزلۇق - نامراتلىقنى ئۆزگەرتەلەيدۇ . ئامېرىكا «ئاپتوموبىل شاھى»ھېنرى فورد : «ھەرقانداق كىشى بىرەر ئىش ئۈستىدە كۆڭۈل قويۇپ ئويلىنىدىغانلا بولسا ، شۇ ئىشتىن چوقۇم نەتىجىگە ئېرىشىدۇ »دېگەنىدى .

مەن يېقىندا بۇلۇڭكەيلىك ئىمىنجان دېگەن دېھقان بىلەن ئۇچراشتىم . ئۇ ئېگىز بويلۇق ،گەۋدىلىك ، يەرلىك پۇرىقى كېلىپ تۇرغان ، كېيىم - كېچىكى پوزۇر ،قولىدا يانفون ،روھلۇق دېھقان ئىدى .ئۇ مەندىن «ھەسەل ھەرە پادىشاھلىقىنىڭ سىرى»دېگەن كىتابىمنى سوراپ كەلگەنىكەن .ئىككىمىز ئۈيدە خېلى مۇڭدىشىپ قالدۇق .ئۇ ھازىر ھەسەل ھەرىچىلىك بىلەن شۇغۇللىنىۋېتىپتۇ . مەن ئۇنىڭغا

نىمە ئۈچۈن بۇ ئىشقا قىزىقىپ قالغانلىقىنى سوريغىنىمدا ئۇ : «بىز قەدىمدىن تارتىپ بىر خىللا ياشاپ كەپتۇق ، قارىساق ھېچ ئىلگىرى كەلمەي ، بەلكى گادايلىشىپ كەتتۇق . مەھەللىمىزدە ھەسەل ھەرىسى باقىدىغان بىر خەنزۇ بار ئىدى . قارىسام ، ئۇ كەلگىلى ئاز ۋاقىت بولمايلا باي بويكەتتى . توختىغىنا ،بۇنىڭ بىر سىرى بار جۇمۇ ، دەپ كۆپ ئويلاندىم ، تەكشۈردۈم . مەنمۇ بېقىپ كۆرۈپ باقمامدىم ، دەپ ئويلا-ئويلا ئاخىرى ئوغلۇمنى ئۇنىڭغا شاگىرتلىققا بەردىم .ئۆزۈممۇ بوش ۋاقىتلاردا ئىشلەشتىم . ئوچ يىلدىن كېيىن ئۇ خەنزۇ ئوغلۇمغا دۇكان ئايرىپ ئون ساندۇق ھەسەل ھەرىسى بەردى . مەن 40قا يېقىن قوي-توخۇمنى سېتىپ 15ساندۇق ھەسەل ھەرىسى سېتىۋالدىم . بۇ يىل ئاشۇ 25ساندۇق ھەسەل ھەرىسىنى ئېلىپ موڭغۇلكۆرە ياپلىقىدا بىر ياز تۇرۇۋېدۇق ،ئوچ تونىا ھەسەل ،60-70كىلوگرام ھەسەل جەۋھىرى ئاپتىمەن .ئۇنىڭ تاشايىندا 25ساندۇق ھەسەل ھەرىم كۆپىيىپ 80ساندۇق ھەرىگە يەتتى . ھەسەللىرىمنى سېتىپ بولدۇم . تەخمىنىي ھىسابلاپ كۆرسەم بۇ يىل ئۆزىدىلا 30 - 35مىڭ سومىلۇق كىرىم قىپتىمەن . بۇ بولمىدىغان ئىشكەن ئەمەسمۇ ! . . . »

مەن ئۇنىڭ قاداق باسقان يىرىك قوللىرىنى ئەمەس ، بەلكى شېرىن ھەسەل تۇتقان يۇمشاق قوللىرىنى چىڭ سىقىپ ،ئۇنىڭغا ئامەت تىلەپ خوشلاشتىم . دېھقانىنىڭ قاداقلىق قوللىرىنى باشقىلار ماختاۋەرسۇن ، ئەمما مەن ئاشۇ دېھقانىنىڭ قاداقلىق ، قېرى قارىياغاچ قوۋزىغىدەك قېتىپ كەتكەن قوللىرىنىڭ يۇمشىشىنى ،مانا مۇشۇ بۇلۇكەيلىك دېھقان ئىمىنجانغا ئوخشاش ھەسەل شىرىنىنىڭ چاپلىشىپ تۇرۇشىنى ؛ ئۇنىڭ بالىلىرىنىڭ قولىمۇ دادىسىنىڭكىدەك قوپال ، قاداقلىق بولماي ، بەلكى يۇمشاق ،كومپيۇتېر توچكىلىرىدا خۇددى ئۇستا رويالچى رويال چالغاندەك ئەركىن ،بىمالال ئوينىشىنى ئارزۇ قىلىمەن . ئۇ كۈنلەر قاچانمۇ كېلەر ! . . .

بىز بۇ سالقىن ،باغۇ-بوستانلىق ئاتۇش ھويلىسىدا ئولتۇرۇپ سورىغىن ئىلى دېھقانلىرى ھەققىدىكى گادىرماش ،قاڭسىق خىيال يېپلىرىنى مۇشۇ يەردە ئۈزۈپ ،قالغىنىنى ئاشۇ ساددا ،ئاق كۆڭۈل دېھقانلارغا قالدۇرايلى . ئۇلار پېقىرنى كەچۈرگەيكى ، كۆڭلىگە ئازار بېرىپ قويغان بولسام . . . . چۈنكى : «دوست يىغلىتىپ ئېيتىدۇ ،دۇشمەن كۈلدۈرۈپ » .

ئەمدى بۇ ھويلىدىن چىقايلى ۋە جىگدە پۈرىقى بىلەن ئۇيغۇر پۈرىقى گۈپۈلدەپ تۇرغان ئاتۇش كوچىلىرىنى بويلاپ ، بۇيۇك قاراخانىلار خاندانلىقىنىڭ خاقانى - سۇلتان سۇتۇق بوغراخان مازىرىنى تاۋاپ قىلايلى :

باغئېرىق كوچىلىرى خۇددى سۈپتاي يېزىسىدەك قەدىمىي چاغلارنى ئەسلىتەتتى .ئۇنىڭ «باغ - ئېرىق » دەپ ئاتالغىنى بىكار ئەمەس ئىكەن . شەھەر تەرەپتىن كەلگەن سۇ مۇشۇ ئەگرى-بۇگرى ،ناھايىتى تار ، بوستان كوچىنى بويلاپ ئاقاتتى . ئېرىق بويىدىكى تال ،قارىياغاچ ،دوڭغاق جىگدىلەر بۇككىدە قويۇق بولۇپ ، خۇددى باغدەك مەنزىرە ھاسىل قىلغاندى . پاكار ،قېرى جىگدە دەرەخلىرى بىر-بىرىگە گىرەلىشىپ ،خۇددى قۇچاقلىشىۋالغاندەك كۆرۈنەتتى . ئېرىق بويلىرى كۆپكۆك چىمەن ، ئۇششاق بالىلار سۇغا چۈمۈلۈپ ئوينىشىۋاتاتتى . ھېچقانداق زامانىۋى تۇس ئالمىغان ، تا ھازىرغىچە ئۆز تەبىئىتىنى يوقاتمىغان بۇ مەنزىرە مېنى بەكمۇ ھاياجانلاندۇردى . مەن خۇددى بالىلىق - ياشلىق چاغلىرىمدىكى دەرۋازىمىز ئالدىدىن ئېقىپ ئۆتۈدىغان ،ئەتراپى ياپىيىشىل چىمەنلىك ،ئۇششاق تال ،قارىياغاچ نوتىلىرى بىلەن قاپلانغان ئۆستەڭنى كۆرگەندەك بولدۇم . سۆيۈنۈپ كەتتىم . ئاھ ، تەبىئىي ، گۈزەل ئېرىق-ئۆستەڭلەر . . . گەرچە بۇكوچا يوللىرى تار ، قاتناشقا قولايسىز بولسىمۇ ، ئەمما ئۆز تەبىئىي گۈزەللىكى بىلەن مېنى مەست قىلغانىدى .

ئاتۇش يېزىلىرىنىڭ كوچىلىرىمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاپراق كېتەتتى . پەقەت كەنت ئوتتۇرىسىدىن چوڭ يول ئېلىنغان بولۇپ ، قالغان يان كوچىلىرى تار ھەم ئۆز تەبىئىتى بويىچىلا ئىدى . تۇغقانلارنىڭ ئېيتىشىچە ،بەزى كەنت - يېزىلارنىڭ كوچىلىرى بەكمۇ گۈزەل ھەم ھەيۋەتلىك ئىكەن . ئۇلار ماڭا : «ئۇزۇم ماكانى تىجەننىڭ كوچىلىرى شەھەر كوچىلىرىغا ئوخشايدۇ .يوللىرى ئاسفالىت ، كېچىلىرى چىراغلار يېنىپ تۇرىدۇ »دېيىشتى .

ئۆستەڭنى بويلاپ ماڭىۋەرگەندە ،كونا تۇگمەننىڭ ئالدىدىن توغرا كېسىپ سايغا كىرىپ كەتكەن چوڭ يولغا ،بۇ يولدىن شەرققە قاراپ مېڭىپ ئاتۇش شەھىرىنىڭ غەربىي جەنۇبىغا جايلاشقان تاريخىكى مەشھۇر يۇرت مەشئەدكە چىققىلى بولاتتى . مەشئەدنىڭ مەشھۇر بوپقىلىشى ، بۇيەردە قاراخانىلار خاندانلىقىنىڭ مەشھۇر خاقانى ، دۆلەت باشقۇرۇشقا ئۇستا سەركەردە - ھەزرىتى سۇلتان سۇتۇق بوغراخاننىڭ مازىرى جايلاشقانلىقىدا ئىدى .ھەزرىتى سۇلتان سۇتۇق بۇغراخاننىڭ مازىرىغا جۇمە نامىزىنى ئۆتەش ئۈچۈن بارغىنىمدا كۆز ئالدىمدا قەدىمىي قەبرىستانلىق ئايان بولدى . چۈرىسى تام بىلەن قورشالغان بۇ قەبرىستانلىقنىڭ بىر چېتىدە ھەيۋەتلىك زامانىۋى بىر گۈمبەز قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى .مانا بۇ مىلادى 955-956-يىللىرى ئالەمدىن ئۆتكەن ، مۇشۇ زېمىندا ياشاپ ، مۇشۇ زېمىنغا دەپنە قىلىنغان ئۇلۇغ ئۇيغۇر خاقانى - ھەزرىتى سۇلتان سۇتۇق بۇغراخاننىڭ مەقبەرىسى (گۈمبىزى)ئىدى . قەبرىستانلىقنىڭ تۆمۈر ئىشىكى ئالدىدىكى قارا گرانت تاشقا بۇ ئۇلۇغ خاقاننىڭ تەزكىرىسى يېزىلغان . مازارنىڭ شەرقىي شىمالىدا ئۇنىڭ ئۇستازى ئەبۇ نەسىر سامانىينىڭ چاسا شەكىللىك ، ياغاچ قۇرۇلمىلىق ، ئۇستى يېپىلغان مەقبەرىسى ، ئۇندىن باشقا بىر قانچە ئۇلۇغلارنىڭ قەبرىسى بار ئىدى . مازارنىڭ ئالدى تەرىپىدە يېڭىدىن سېلىنغان مەسچىت ،مەدرىسە ،ياتاق ۋە مۇنارلار بار ئىكەن . ئاڭلىشىمچە ، ئاتۇشلۇق سەمەت ھاجى باشلىق ئۇچ نەپەر مەرد ،سېخى تىجارەتچى-سودىگەر ئەل ئوغلانلىرى بۇ مازاردىكى مەسچىت ،مەدرىسە ،مۇنچا ، ياتاق ۋە مۇنارلىق دەرۋازىلارنى يېڭىلاپ ، زامانغا لايىقلاشتۇرۇپ ياساۋېتىپتۇ . مەسچىت ئالدىدىكى ھەيۋەتلىك گۈللۈك خىش تىزمىلىق - رەڭدار نەقشلەر بىلەن كۆتۈرۈلگەن ئاسمانپەلەك مۇنارلار كىشىگە ئاجايىپ يېڭى سېزىم پەيدا قىلىپ ،ئاتۇش خەلقىنىڭ كامالەتكە يەتكەن قولىھۇنەر سەنئىتىنى نامايان قىلىپ تۇراتتى . بۇگۈن جۇمە كۈنى بولغاچقا مەسچىت ئالدى ،مۇنار يېنى ۋە ئوچ كوچا ئېغىزىدا ئادەم ، ئىشەك ھارۋا ، موتسىكلىتلار ۋە ھەرخىل تىپتىكى

يىكاپلارتولۇپ كەتكەندى . بۇيەردىكى كىشىلەر ھەر كۈنى بەشۋاق نامىزىنى ئۆز مەھەللىسىدىكى مەسچىتلەردە ئۆتەيدىكەن ، ئەمما جۇمە كۈنى نەنەلەردىن بۇ ئۇلۇغ قەبرىگاھقا كىلىپ ، بۇ يەردىكى مەسچىتتە جۇمە نامىزىنى ئۆتەيدىكەن . ئۇلار جۇمە نامىزىدا ئۇلۇغ يارانقۇچىغا سىغىنىپ ، مۇشۇ «يىتىمچىنى قوللايدۇ . . .»غان مازاردىكى ئۇلۇغ ئاتا-بوۋىلىرىغا تىۋىنىپ ،ياد ئېتىپ ، روھىغا دۇئا قىلىپ ،قۇرئان تىلاۋەت قىلىشىدىكەن . . .بىز سىرتتىن ناھايىتى كۆركەم كۆرۈنۈپ تۇرغان ، ئەمما ئىچى تولۇق ياسىلىپ پۈتمىگەن مەسچىتكە كىرگىنىمىزدە ئۇنىڭ ئىچىگە پالاس ۋە بورىلارلا سېلىنىپ قويۇلغانىكەن . بىر ئوتتۇرا ياشلىق ئەما قارىم (ئېھتىمال چوڭ مولا بولسا كېرەك)جۇمە نامىزىغا ھازىر بولۇپ تۇرغان ئەھلى جامائەتكە ئەمرىمەرۇپ قىلىۋاتاتتى .

مەن جۇمە نامىزىدىن يېنىپ بۇ تەۋەررۈك قەبرىگاھنىڭ ئەتراپىدا خېلى ۋاقىت ئايلىنىپ يۈردۈم ۋە بۇ تەۋەررۈك قەبرىگاھتا ياتقان ئۇلۇغ بوۋىمىز ھەزرىتى سۇتۇق بۇغراخاننىڭ روھىنى سېغىنىپ دۇئا قىلدىم . قولۇمنى دۇئاغا كۆتۈرگىنىمدە بۇ ئۇلۇغ خاقاننىڭ ئەينى يىللىرى تارىخ كۆكىدە يۇلتۇزدەك چاقناپ قالغان ئاجايىپ قەھرىمانلىق ـ جەڭگىۋار يۈرۈشلىرى خىيالىمدىن ئۆتتى :

بۇنىڭدىن 1084يىل مۇقەددەم (920-يىلى) ئاتۇشنىڭ ئاغۇ تاغلىرىدا ئوۋئوۋلاپ يۈرگەن 23ياشلىق شاھزادە سۇتۇق تېكىن سامانىيلار پادىشاھلىقىنىڭ شاھزادىسى ،ئۇلۇغ ئۇلما ئەبۇ نەسىر سامانىينىڭ دەۋەت قىلىشى ۋە ئىسلام مەدەنىيىتىنىڭ تەسىرى بىلەن ئاشۇ ئاغۇ يېزىسىدا ئانا دىيارىمىزدا تۇنجى ئەزان ئاۋازى ئاڭلانغان «پەچچىم »دە ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلغانىدى . ئۇ ئەبۇ نەسىر سامانىينىڭ يول كۆرسىتىشى بىلەن ئوردا ئۆزگىرىشى قوزغاپ ، تاغىسى ئوغۇلچاقنى يېڭىپ ، بۇيۇك قاراخانىيلار خاندانلىقىنىڭ 3-ئەۋلاد مەشھۇر خاقانى بولغان ۋە ئىسلام ئېچىش ئۈچۈن بۇددىست ئۇيغۇرلارغا قارشى قانلىق كۆرەشلەرنى ئېلىپ بارغانىدى . ئۇنىڭ بۇ يۈرۈشلىرى نەتىجىسىدە قەشقەر ، يەركەن ،ئاقسۇ ، بالاساغۇن . . .قاتارلىق جايلاردىكى بۇددىست ئۇيغۇرلار ۋە يەتتە سۇدىكى شامان دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان قارلۇقلار ئارىسىدا ئىسلام دىنى يىلتىز تارتقانىدى .

ئۇقۇشۇمچە ، بۇ مازارنىڭ دائىرىسى 15مودىن كۆپرەك بولۇپ ، ئۇنىڭدا مەسچىت ،مەدرىسەلەردىن تاشقىرى ھويلا-ئارام ، كۆل ۋە مېۋىلىك باغلار بار ئىكەن .

ھەزرىتى سۇلتان سۇتۇق بۇغراخاننىڭ بۇ يېڭى مەقبەرىسى پۈتۈنلەي زامانۋى خىش-چاقچۇقلار بىلەن سېلىنغان بولۇپ ،ئۇ ئەينى يىللىرى چوڭ ئوغلى مۇسا بىننىي ئابدۇلكەرىم (956 ـ 958)① تەرىپىدىن توپا ، ياغاچتىن ياسالغان مەقبەرىدەك كىشىلەرگە تەسىر كۆرسىتەلمەيدىغاندەك سىزىلدى . چۈنكى ئۇتمۇشنى ئىزدىگەنلەر شۇ ئۇتمۇشنىڭ تەبىئىي يادىكارلىقلىرىنى كۆرۈشنى ئىستەيتتى . . .

ئاتۇشلۇقلار بۇگەن ، ئازغان ، ئازاق ، ئىشتاچى ، ۋاقۋاق ، شورۇق ، مەشئەد ، سۇنتاغ ، قۇمباغ ، توقاي . . .دېسە ،مەن بۇ يەرلەرنى كۆرمىگەن چېغىمدا ئۇلار ئىلى يېزىلىرىدەك بىر-بىرىدىن خېلى يىراقتا جايلاشقان يۇرتلار چېغى دەپ ئويلاپ يۈرگەنىدىم . قىزىق يېرى شۇكى ، ئەمەلىيەتتە ئۇلار بىر-بىرىگە ئۆيلىرى ،دەرەخلىرى ،يوللىرى ھەتتا كوچىلىرى تۇتىشىپ كەتكەنىكەن .بەزى يەرلەردە بىر ئۆينىڭ دەرۋازىسى ئىشتاچىغا قارىسا ،ئازقا تېمى ئازاققا قارايدىكەن . . .

بىز تۇرغان باغىبىرىقتىكى ئۆينىڭ ئارقىسىغا چىقسىڭىز ئاغۇ تەرەپتىكى «بوغاز »دىن بىرخىل يىقىملىق سالقىن شامال ئۇرۇپ تۇرىدۇ . ئۇ ئازغان كەنتىنى بويلاپ شەرققە كېتەتتى .كىشىلەر : «ئازغاننىڭ ئەنجۇرى بەك تاتلىق ، ھېچ يۇرتنىڭ ئازغاننىڭكىگە يەتمەيدۇ .ئۇنى ئوخشاتقان بوغازنىڭ شامىلى »دېيىشەتتى . دېمىسىمۇ «ئەنجۇر ماكانى » تاتالغان ئازغاننىڭ ئەنجۇرى بالدۇر يېتىلىشى ، شىرىنلىكى ۋە يوغانلىقى بىلەن باشقا يەرلەرنىڭكىدىن ئالاھىدە پەرقلىنىپ تۇراتتى .

مەن بۇنىڭ سەۋەبىنى تەھلىل قىلىپ ، ئاتۇشنىڭ مېۋىسىنى ئوخشىتىۋاتقان ھېكمەت بۇيەرنىڭ كۈندۈزدىكى قۇرغاق ،ئۆتكۈر ئىسسىقى ۋە كەچتىكى سالقىن ـ سۈرۈن ھاۋا پەرقى ،قىزغان تاشتىن چىقىۋاتقان ئىسسىقلىق . . . بوغازنىڭ شامىلى . . .قاتارلىق ئامىللاردىن ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىم . چۈنكى مېۋىلەر كۈندۈزى ئوزۇقلۇق ياساپ ، كېچىسى نەپەسلىنىپ ئوزۇقلۇقنى خورىتىدۇ . ئاتۇشنىڭ ھاۋاسى كەچتە سالقىن بولغاچقا ، مېۋىلەرنىڭ ئوزۇقلۇقنى خورىتىشى تۆۋەن بولۇپ ، مېۋىلەرگە ئالاھىدە تەم كىرگۈزىدۇ . يەنە بىر جەھەتتىن ئاغۇ تەرەپتىن كېلىۋاتقان ساپ تاغ سۈلىرىمۇ ئاتۇش يېزىلىرىنى ياشنىتىپ تۇراتتى .

ئاغۇ يېزىسى تاغ باغرىغا جايلاشقان بولۇپ ، ئاتۇشنىڭ مەنزىرىلىك ساياھەت رايونلىرىنىڭ بىرى ئىكەن . بىز 11-ئاۋغۇست كۈنى ئۇ يەردىكى «لەڭگەر بۇلاق ساياھەت رايونى »دا بولدۇق . ئاغۇدا بۇ ساياھەت رايونىدىن باشقا «جايى پەچچىم » ، «ئاغۇ سۇ ئامبىرى » ، «توغراق ئامبار »قاتارلىق ساياھەت رايونلىرىمۇ بار ئىكەن .

«لەڭگەر بۇلاق ساياھەت رايونى »ئاتۇش شەھىرى بىلەن ئاغۇ يېزىسى ئوتتۇرىسىدىكى يېزا ئاشىيولىنىڭ ئوڭ-سول تەرىپىگە جايلاشقان بولۇپ ، ئاتۇش شەھىرىگە يېقىنلا ئىكەن . تاغ سۈيى ئۆركەشلەپ ئېقىپ تۇرغان ،ئەترابى ياپىيېشىل تاللار بىلەن بۇركەنگەن ئۆستەڭنى ياقلاپ سىرىق-ئاقۇش توپىلىق گىياسىز ئىككى تاغ ئوتتۇرىسىدىكى تاشيولنى بويلاپ ئازلا ماڭغاندىن كېيىن ، ياپىيېشىل چىملىققا پۈركىنىپ تۇرغان بوستانلىققا كۆزىڭىز چۈشىدىكەن . بۇ چىمەنلەر ئارىسىدا ئون ـ يىگىرمە يەردە بۇلاقلار بۇلدۇقلاپ ئېقىپ تۇرۇدىكەن . بۇيەردە كىچىك ماگىزىن ، ئاشخانىلار بولۇپ ، ساياھەت ئورنىغا كىرگەنلەردىن ھەق ئېلىنمايدىكەن . ياز كۈنلىرى ئاتۇشنىڭ قىز-چوكانلىرى ،يىگىت-ئوغلانلىرى موتسىكلىتلىرىنى مىنىشىپ ، ياكى تاكسىلاردا ئولتۇرۇپ بۇيەرگە چىقىپ دەم ئېلىشىدىكەن . بۇ يەر خۇددى ئەينى يىللاردىكى بىزنىڭ غۇلجىدىكى (ھازىرقى ياشلار بىلمەيدۇ ،چوڭلار بىلىدىغان) «پادىشاھلىق باغ »نى ئەسلىتەتتى . . .

2004-يىل 9-ئىيۇن ،شەھىرى غۇلجا

---

① ئابدۇلكەرىم ـ ھەزرىتى سۇلتان سۇتۇق بۇغراخاننىڭ مۇسۇلمانچە ئىسمى .

ئاپتور : ئىلى خەلق رادىئو ئىستانسىسىنىڭ پېنسىيونېرى(M1)

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى

جامىس پىترا سى

ئامىرىكا مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ ئىقتىسادىي ،سىياسىي نىشانىدىن ئىبارەت ئىككى خىل نىشانى بار .ئىقتىسادىي جەھەتتە مەدەنىيەت تاۋارلىرى بىلەن بازارنى قولغا كەلتۈرىدۇ .سىياسىي جەھەتتە ،ئاۋامنىڭ ئېڭىنى ئۆزگەرتىش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ سىياسىي مونوپولىيىسىگە ئۇل سالىدۇ . كۆڭۈل ئېچىش تاۋارلىرى ئېكسپورتى مەبلەغ توپلاشنىڭ ئەڭ مۇھىم مەنبەلىرىنىڭ بىرى ، شۇنداقلا زاۋۇت تاۋارلىرىنىڭ ئورنىنى ئېلىپ دۇنياۋى مىقياستا پايدا ئالىدىغان مۇھىم ۋاستە .سىياسىي جەھەتتە بولسا ، مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ مۇھىم رولى شۇكى ،ئۇ كىشىلەرنى ئۆزىنىڭ مەدەنىيەت يېتىزى ۋە گەۋدىسىدىن ئايرىپ تاشلاپ ،ئۇنىڭ ئورنىغا خەۋەر ،تارقىتىش ۋاستىلىرى ئارقىلىق ياساپ چىقىلغان ئۆزۈلمەس تەشۋىقات ،داۋراڭ ھۆجۈملىرى بىلەن سۈنئىي رەۋىشتە پەيدا قىلىنغان «زۇررىيەت»نى دەسىتىدۇ . مانا بۇنىڭ سىياسىي ئۇنۇمى دەل كىشىلەرنى ئۆزلىرى ئەسلىدە تەۋە بولغان ئەنئەنىۋى بىرلىك ۋە كوللېكتىپتىن ئايرىپ تاشلاپ ،ئۇلار ئارىسىدا ئىتتىپاقلىشالمايدىغان بۇلۇنۇش ھاسىل قىلىدۇ .

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى ئىشچىلار سىنىپىنى پارچىلۇۋېتىشنى تەشەببۇس قىلىدۇ ؛ مۇقىم ئىشچىلار بىلەن ۋاقىتلىق ئىشچىلارنى ، ۋاقىتلىق ئىشچىلار بىلەن ئىشسىزلارنى ، شۇنداقلا ئىشسىزلارنىمۇ ئۆزئارا بۇلۇنۇشكە ئاستىرتتىن رىغبەتلەندۈرىدۇ . مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى يەنە ئىشچىلارنى ئۆزلىرىنى مۇنداق بىر قانلامغا تەۋە دەپ قاراشقا رىغبەتلەندۈرىدۇ ؛يەنى بۇ قانلام ئۇرمۇش ئۇسۇلى ، ئىرق- مىللەت ،جىنس دېگەندەك ئەرزىمەس پەرقلەر بىلەن ئۆزلىرىنى سالاھىيىتى ئۆزلىرىدىن تېخىمۇ تۆۋەن كىشىلەر بىلەن سېلىشتۇرۇپ بۇرىدىيۇ ،ۋەھالەنكى ئۇز شىللىسىگە مىنۋالغانلار بىلەن ئايرىپ تۇرغان غايەت زور تەڭسىزلىكنى ھەرگىزمۇ ئويلاپ قويمايدۇ .

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ ئاساسلىق نىشانى ياشلارغا سىياسىي ۋە ئىقتىسادىي جەھەتتىن ئېكسپلاتاتسىيە ئېلىپ بېرىش . جاھانگىرلىكنىڭ كۆڭۈل ئېچىش مەھسۇلاتلىرى ۋە ئېلانلىرى ئامىرىكىنىڭ سودا تەشۋىقات داۋراڭلىرىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرايلا مەست بولىدىغان ياشلارنى نىشان قىلىدۇ . «زامانىۋىلىق»نى ئامىرىكىنىڭ مېدىيە[1] مەھسۇلاتلىرىنى ئىستېمال قىلىش بىلەن باغلۇۋېلىش بۇنىڭ

[1] مېدىيە ـ ئىنگلىزچە Media دېگەن سۆزدىن كەلگەن بولۇپ ، ئۇ ئادەتتە جەمئىيەتنىڭ ئۇچۇر-ئاخبارات ۋاستىلىرىنىڭ ئومۇمىي نامىدۇر ، گېزىت- ژورنال ، تېلېۋىزىيە ،رادىئو ،كىنو ، ئىنتېرنېت قاتارلىقلار ئومۇملاشتۇرۇلۇپ مېدىيە دەپ ئاتىلىدۇ .

ئاگاھ ۋە دانا بولۇڭ

ئاددىي ھەم ئاشكارا بەلگىسىدۇر .

ياشلار ئامېرىكا مەدەنىيەت ئېكسپورتىنىڭ ئاساسلىق بازىرىدۇر . ئۇلار ئىستېمالچىلىق ۋە شەخسىيەتچىلىك تەرغىباتلىرىنى ئوڭايلا قوبۇل قىلىدۇ . ئاممىۋى مېدىيىلەر سولچىلارنىڭ تىلى ئارقىلىق شۇنداقلا ياشلارنىڭ نارازىلىق كەيپىياتىنى ئۇستىلىق بىلەن ھەشەمەتچىلىك ۋە ئىستېمالغا يېتەكلەپ شۇنىڭغا بەنت قىلىش ئارقىلىق ئۇلارنىڭ ئىسيانكارانە خاھىش - ھەرىكەتلىرىنى كونترول قىلىدۇ .

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ دىققىتىنى ياشلارغا مەركەزلەشتۈرۈشى ،ئۇلارنىڭ بىر بازار بولغانلىقىدىنلا ئەمەس ،بەلكى بۇ جاھانگىرلىكنىڭ سىياسىي غەرىزى تۈپەيلىدىنمۇ بولىدۇ . يەنى ئۇلار شەخسىنىڭ قارشىلىقىنىڭ جاھانگىرلىكنىڭ ئىقتىساد ،مەدەنىيەت كونترولىلۇقىغا قارشى تۇرۇدىغان سىياسىي ئىنقىلابقا ئايلىنىپ كېتىشىدىن ئىبارەت سىياسىي تەھدىتنى يوق قىلىشنى مەقسەت قىلىدۇ .

ئۇتۇقنىكى ئون يىل مابەينىدە ئىلگىرىلەش ھەرىكەتلىرى مۇنداق بىر تەتۇرلۇككە دۇچ كەلدى :ئۇچىنچى دۇنيادىكى مۇنلۇق كۆپ ساندىكى خەلقنىڭ تۇرمۇشى كۆنسايىن ناچارلىشىۋاتىدۇ ، ئىجتىمائىي ۋە خۇمۇسىي ئەندىشىلەر ئۆزلۈكسىز كۆچىيىۋاتىدۇ ، ئاممىۋى مۇلازىمەت مۇئەسسەسىلىرى كۆنسايىن ئازىيىۋاتىدۇ (يەنە بىر جەھەتتە ،ئازساندىكى بىر تۈركۈم كىشىلەر پەۋقۇلئادىدە بېيىپ كېتىۋاتىدۇ) .ۋەھالەنكى ، مانا بۇ خىل ئەھۋالغا بولغان ئىنكاس پەقەت ئازساندىكى پارچە-پۈرات ئىنترازلار بىلەن گەرچە بىر مەزگىل داۋاملاشسىمۇ كۆلەملەشمەيدىغان ۋەياكى كۆلەملىك بولسىمۇ ۋاقىتلىق بولغان ھەرىكەتلەر بىلەنلا چەكلىنىۋاتىدۇ .قىسقىسى ، ئۆزلۈكسىز كۆچىيىۋاتقان تەڭسىزلىك ، ئىجتىمائى ، ئىقتىسادىي رېئاللىق بىلەن ئاجىز ئىنقىلابىيلىق ۋە رادىكال سوۋېيېكتىپ ئىنكاس ئوتتۇرىسىدا ھەقىقەتەن زور ئارىلىق مەۋجۇد .ئۇچىنچى دۇنيانىڭ كۆنسايىن پىشىپ يېتىلىۋاتقان «ئوبيېكتىپ شەرت.شارائىتى »تېخى دۆلەتنىڭ ئىجتىمائىي سوبيېكتىپ كۆچىنى ئۆزگەرتەلىگۈدەك ھالغا كەلگىنى يوق .روشەنكى ، ئىجتىمائىي ، ئىقتىسادىي چېكىنىش بىلەن ئىجتىمائىي ،سىياسىي ئۆزگىرىش ئارىسىدا «ئىستىخىيىلىك »رەۋشىتە مەيدانغا كېلىپ قالىدىغان مۇناسىۋەت مەۋجۇد ئەمەس . مەدەنىيەت جەھەتتە ئارىلىشىش (كەڭ جەھەتتىن ئېيتقاندا ئىدىئولوگىيە ،تەپەككۇر ،ئاڭ ،ئىجتىمائىي پائالىيەتلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ)ئوبيېكتىپ شارائىتنى مەقسەتلىك سىياسىي ئارىلىشىشقا ئايلاندۇرۇشنىڭ ئاچقۇچلۇق ھالقىسى . مەسخىرىلىك يېرى شۇكى ، قارىغاندا جاھانگىرلارنىڭ سىياسەتچىلىرى مەدەنىيەتنىڭ سىياسىي پائالىيەتتىكى مۇھىملىقىنى ئۆز رەقىبلىرىدىنمۇ ئوبدانراق چۈشىنىدىغاندەك قىلىدۇ .

مەدەنىيەت كونترولۇقى ۋە يەرشارى خاراكتېرلىك ئېكسپلاتاتسىيە

جاھانگىرلىكنى پەقەتلا ئېكسپلاتاتسىيە ۋە تىزگىنلەش ئېلىپ بارىدىغان ئىقتىسادىي ۋە ھەربىي سىستېمادەپ چۈشىنىشكە بولمايدۇ . مەدەنىيەت كونترولۇقى - داۋاملىشالايدىغان ھەرقانداق يەرشارى خاراكتېرلىك ئېكسپلاتاتسىيە سىستېمىسىنىڭ ئايرىلماس بىر تەرىپى .

ئۇچىنچى دۇنيا ئەللىرىگە نىسبەتەن جاھانگىرلىككە مۇنداق تەبىر بېرىشكە بولىدۇ : جاھانگىرلىك دېگىنىمىز - غەرب ھۆكۈمرانلىرىنىڭ خەلقنىڭ مەدەنىيەت تۇرمۇشىغا نىسبەتەن سىستېمىلىق تەرزدە سىڭىپ ۋە ئۇنى كونترول قىلىپ ،شۇئارقىلىق مەزلۇم خەلقنىڭ قىممەت قارىشى ، ھەرىكەت مىزانى ، ئىجتىمائىي تۈزۈم سالاھىيەتلىرىنى قايتا قۇرۇش ۋە ئۇنى جاھانگىرلىكنىڭ مەنپەئىتىگە بويسۇندۇرۇش جەريانىدۇر . مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى «ئەنئەنىۋى »شەكىلدىمۇ ، شۇنداقلا زامانىۋى شەكىلدىمۇ نامايان بولۇۋېرىدۇ . ئۇتۇقنىكى بىرنەچچە ئەسىردە دىنىي جەمئىيەتلەر ،ماتارىپ سىستېمىلىرى ۋە يەرلىك ئورگانلار ئىلاھ ۋە ئىلاھىي پرىنسىپتى دەستەك قىلىپ خەلقنى ئىنتائەتمەنلىك ۋە ساداقەتمەنلىك ئىدىيىلىرىنى سىڭدۈرگەن .بۇ ئەنئەنىۋى مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى ۋاستىلىرى ئۆز رولىنى ئوبدانلا جارى قىلدۇرۇۋاتقان بۇگۈنكى كۈندىمۇ يېڭىچە - زامانىۋى ۋە زامانىۋى تۈزۈلمىگە ئىگە ۋاستىلەر جاھانگىرلىكنىڭ چاڭگىلى ئۈچۈن كۈنسېرى مۇھىملاشماقتا .بۇگۈنكى كۈندە ئاممىۋى مېدىيىلەر ،يالىڭاچ ئەشۇنقانلار ،ئىلان-داۋراڭلار ،ئارتىلار ،سەنئەتكارلار ،زىيالىيلار ئېخىمۇ مۇھىم رول ئوينىماقتا .بۇگۈنكى دۇنيادا ھوللىۋود ،سىملىق تىلىۋىزىيە ۋە دىنىي باغچىلىرىنىڭ تەسىرى ۋاتىكان (خرىستىئان دىنىنىڭ دىنىي مەركىزى ،ئىتالىيىگە جايلاشقان) ، «ئىنجىل »ۋە سىياسىيۇنلارنىڭ نۇتۇقلىرىنىڭ تەسىرىدىنمۇ زور بولماقتا .

مەدەنىيەت سىڭدۈرمىچىلىكى سىياسىي ، ھەربىي تىزگىن ۋە ئىقتىسادىي ئېكسپلاتاتسىيە بىلەن زىچ بىرلەشكەن .ئامېرىكا ئۇزىنىڭ ئىقتىسادىي مەنپەئىتى ۋە ھەربىي ئارىلىشىشقا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن ئوتتۇرا ئامېرىكىدىكى ئىرقىي قىرغىن ئېلىپ بارغان ھۆكۈمەتلەرنى قوللىشى كۆپىنچە ھاللاردا كۆچلۈك مەدەنىيەت سىڭدۈرمىچىلىكىگە ئەگىشىپ كېلىدۇ . ئامېرىكا خرىستىئان دىنىي جەمئىيەتلىرىنىڭ ئىندىئانلارنىڭ كەتتىلىرىگە بېرىپ ئىندىئان دېھقانلارغا ئىتائەتمەنلىك ئىدىيىلىرىنى سىڭدۈرۈشىگە ئىقتىسادىي ياردەم قىلىدۇ .

ئۇلارنىڭ خەلقئارالىق يىغىنلارغا ياردەم بېرىشى ، ئىدىيىسى تىزلىنىپ بولغان زىيالىيلارنىڭ «دېموكراتىيە ۋە بازار »ئوقۇملىرىنى يەنە مۇزاكىرە قىلىۋېرىشى ئۈچۈن بولىدۇ .ئۇلار تارقاتقان رېئاللىقتىن يىراق تېلىۋىزىيە فىلىم - نومۇرلىرى كىشىلەردە «باشقا بىر دۇنيا» غايىلىغان شېرىن چۈشنى پەيدا قىلىدۇ . مەدەنىيەت سىڭدۈرمىچىلىكى قوزغىلاڭچىلارنى باستۇرۇدىغان ئۇرۇش ماشىنىلىرىدىن بولغان غەيرىي ھەربىي ۋاستىلەرنىڭ سىرتلىشىدۇر .

مەدەنىيەت مۇستەملىكىچىلىكنىڭ يېڭى ئالاھىدىلىكى

زامانىۋى مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى تۆۋەندىكى مەنىلەردە پەرقلىنىدۇ :

1 .ئۇ (زامانىۋى مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى)ئىجتىمائىي قاتلامدىكى سەرخىل كىشىلەرنىلا ئەمەس ، ئاۋامنىمۇ قولغا كەلتۈرۈشنى نىشان قىلغان .2 . ئاممىۋى مېدىيىلەر بولۇپمۇ تېلىۋىزور ھەرقايسى ئائىلىلەرگە بېسىپ كىردى . ئوبيېكتىپ مەۋجۇدىيەت «ئىچكى قىسىم »ۋە «ئۇلى »دىنلا رول ئوينىپ قالماي ، «تاشقى قىسىم »ۋە «ئوستىدىن »مۇ رول ئوينىۋاتىدۇ .3 .ئۇ يەرشارى خاراكتېرلىك كۆلەمگە ئىگە بولۇپ ، زەربىسى يېتىپ بارمىغان يېرى يوق . ئۇ ، پۈتكۈل دۇنيا بىر ئائىلە دەپىغان ئەپسانىسى بىلەن جاھانگىركۆچلەرنى سىرلىقلاشتۇرىدۇ ۋە يۇنىڭ تۈرلۈك سىمۋولى ،نىشانى ئۇنداقلا مەنپەئىتى ئۈچۈن كەتمەن چاپىدۇ .4 . بۇگۈنكى مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ قورالى بولغان ۋە پەقەت شەكىل جەھەتتە «جامائەت » كە تەۋە بولغان ئاممىۋى مېدىيىلەر جاھانگىرلىكنىڭ مەنپەئىتىنى «كۆڭۈل ئېچىش نومۇرلىرى »ۋە «خەۋەر-ئاخبارات »قا ئايلاندۇرۇپ تەشۋىق قىلىش ئۈچۈن قانۇنىي تون كىيىۋالىدۇ .5 . زامانىۋى جاھانگىرلىك دەۋرىدە سىياسىي مەنپەئەت جاھانگىرلىكنىڭ باش تېمىسى ئارقىلىق ئىپادىلىنىدۇ . «ئاخبارات - خەۋەرلەر »ئاپپاراتىنىڭ كۆزىنى ئوتتۇرا ئامېرىكىدىكى يالانما ئەسكەرلەر ۋە دېگىز قولتۇقى ئۇرۇشىدىكى كۆلۈمسىرەپ ئۇرغان ،ئەگەكچىلەر سىنىمىدىن كەلگەن ئامېرىكا ئىگىلىرىنىڭ ئەخىس

تەرجىمىللىرىغا مەركەزلەشتۈرىدۇ①.

6. قانۇن چەكلىمىسىگە ئۇچرىمايدىغان كاپىتال كونترولۇقى ئاستىدا تىنچلىقنى - باياشاتلىقنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ۋەدىلىرى بىلەن نامراتلىق ۋە زوراۋانلىق كۈنسايىن كۈچىيىۋاتقان رېئاللىق ئوتتۇرىسىدىكى ئارىلىق كۈنسايىن كېڭىيىۋاتقاچقا، ئامىۋى مىدىيىلەر ئۆز نومۇرلىرىدىكى مەسىلىنى باشقىچىرەك نۇقتىدىنمۇ مۇلاھىزە قىلىشقا بولۇدىغان ئېھتىماللىقنى تېخىمۇ كىچىكلىتىۋېتىدۇ. مەدەنىيەتنى ئومۇمىيۈزلۈك كونترول قىلىش بىلەن مەۋجۇد كاپىتالىزمنىڭ ۋەھشىيلىكى ۋە ئەركىن بازار چۈشلىرى پوتۇنلەي سىمبىترىك كەپقالمىدۇ. 7. ئەشكىللىك قارشىلىقنى بىتچىت قىلىش ئۈچۈن مەدەنىيەت مۇستەملىكىچىلىكى مىللىي كىملىكنى يوقاتماقچى ياكى ئۇنىڭ ماھىيەتلىك ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي مەزمۇنىنى چىقىرىپ تاشلاپ مىللىي كىملىكنى قۇرۇقدىۋەتمەكچى بولىدۇ. مەھەللىۋى ئىنتىباقلىقنى پارچىلاش ئۈچۈن جاھانگىرلىك «زامانىۋىلىق»نى كۆككە كۆتۈرۈپ، ئۇنى سىرتتىن كەلگەن مەلۇم بىر ئېنىقاد يۈكىدەكلىكىگە كۆتۈرىدۇ. «خاسلىق»نامى ئاستىدا ئىجتىمائىي ئەخلاق مىزانى ھۆجۇمغا ئۇچرايدۇ. كىشىلەرنىڭ خاسلىقى مىدىيىلەرنىڭ توختاۋسىز بومبارىدىمانىدا قايتىدىن قۇرۇلىدۇ. جاھانگىرلىكنىڭ قوراللىرى بىر جەمئىيەتنى يىمىرىۋاتقان، بانكىلىرى بۇ دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىنى بۇلىغىلى تۇرغان چاغدا، ئۇلارنىڭ مىدىيىلىرى شەخسلەرنى رېئاللىقتىن چەتنىگەن سالاھىيەتلەر بىلەن تەمىنلەيدۇ.

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى بىر جەھەتتىن جىنايى يەتتام - بوھتانلار بىلەن رەقىبىنى سەتلەشتۈرسە، يەنە بىر جەھەتتىن غەربپەرەس ھاكىمىيەتلەرنىڭ كەڭ كۆلەملىك زوراۋانلىقلىرىغا بولغان كوللېكتىپ «ئۇنتۇغاقلىق»لىققا ئىلھام بېرىدۇ. غەرب مىدىيىلىرى ئەزەلدىن ئۆز ئاڭلارمەن، كۆزۈرمەنلىرىگە كومپارتىيىگە قارشى ئامېرىكىپەرەس ھۆكۈمەتلەرنىڭ گۇاتېمالادا 100مىڭ ئىندىئانىنى، سالۋادوردا 75مىڭ ئادەمنى، نىكاراگۇئادا 50مىڭ ئادەمنى قىرغىن قىلغانلىقىنى ئېيتمايدۇ. بۇ مىدىيىلەر بازار ئىگىلىكىنى شەرقىي ياۋروپا ۋە سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئەكىرىش بىلەن كېلىپ چىققان غايەت زور ئاپەتنى ۋە بۇ ئاپەتنىڭ نەچچە يۈز مىليون خەلقنى قاقسەنەم قىلىۋەتكەنلىكىدەك پاكىتلارنى يوشۇرىدۇ.

ئامىۋى مىدىيىلەر: تەشۋىقات ۋە كاپىتال جۇغلاش

ئامېرىكا ئۇچۇر تورىنىڭ يەرشارى مىقياسىدا كېڭىيىشىگە ئەگىشىپ ئامىۋى مىدىيىلەر ئامېرىكا كاپىتالىنىڭ ئاساسلىق بايلىق ۋە كۈچ مەنبەلىرىنىڭ بىرىگە ئايلىنىپ قالدى. شىمالىي ئامېرىكا بايلىرى ئىچىدە مىدىيىلەردىن پۇل تاپىدىغانلارنىڭ نىسبىتى بارغانسېرى كۆپىيىشكە باشلىدى. ئەڭ يۇقىرى 400ئامېرىكىلىق ئىچىدە ئامىۋى مىدىيىلەردىن پۇل تاپىدىغانلار 1982-يىلدىكى توققۇز پىرسەنتتىن 1989-يىلدىكى 18پىرسەنتكە چىقتى. بۇگۈنكى كۈندە ئامېرىكىنىڭ ئالدىنقى قاتاردىكى بايلىرىنىڭ بەشتىن بىرى ئامىۋى مىدىيىلەر ئارقىلىق پۇل تاپىدۇ. ئامېرىكىدا مەدەنىيەت كاپىتالىزمى ئاللىقاچان ياساش كەسپىنىڭ ئورنىنى ئېلىپ، بايلىق ۋە تەسىر كۈچىنىڭ مەنبەسىگە ئايلاندى.

ئامىۋى مىدىيىلەر ئامېرىكىنىڭ يەرشارى سىياسىي، ئىقتىسادىي كونترولۇق سىستېمىسىنىڭ بىر مۇھىم تەركىبىي قىسمىغا شۇنداقلا غايەت زور پايدا مەنبەسىگە ئايلىنىپ قالدى. ئۇچىنچى دۇنيا ئەللىرىنىڭ نامراتلىقى، ئېكسپلاتاتسىيە قىلىنىشى ۋە تەگسىزلىك دەرىجىسىنىڭ كۈچىيىشىگە ئەگىشىپ غەرب كونترولۇقىدىكى ئامىۋى مىدىيىلەر تەقىد پوزىتسىيىسىدە بولغانلارنى پاسسىپ ئورۇنغا چۈشۈرۈپ قويدى. غەرب مىدىيىلىرىدىكى مەشھورزاتلار ۋە تارقىتىلغان كۆكۈل ئېچىش ئويۇن-تاماشا نومۇرلىرى يوشۇرۇن سىياسىي قالايىمىقانچىلىقنى يوقىتىدىغان ئاساسلىق ئامىلغا ئايلىنىپ قالدى. رەئىس جۇمھۇر ريگان دەۋرىدە، ئامىۋى مىدىيىلەرنىڭ ئويۇن-تاماشا ساھەسىدىكى داڭدار ئەمما سىياسىي جەھەتتە ئەكسىيەتچىل كىشىلەر ئارقىلىق ئاۋامنى چاڭگىللىغا ئېلىۋېلىشىدەك مەركىزىي ئورنى تېخىمۇ گەۋدىلەندى. بۇ خىل ھادىسە ھازىر لاتىن ئامېرىكىسى ۋە ئاسىيالارغىچە كېڭەيدى.

لاتىن ئامېرىكىسىدا تېلېۋىزورنىڭ كۆپىيىشى - كىرىمنىڭ تۆۋەنلىشى ۋە خەلق كۆرىشىنىڭ ئاجىزلىشىشى بىلەن بىۋاسىتە مۇناسىۋەتلىك. ئۇيەردە، 1980-يىلدىن 1990-يىلغىچە بولغان ئارىلىقتا كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان تېلېۋىزورنىڭ سانى 40پىرسەنت كۆپىيىپ، كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان كىرىم 40پىرسەنت تۆۋەنلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، بىر نۇركۇم ئەركىنلىك تەرەپدارلىرىدىن بولغان سىياسىي نامزاتلار تېلېۋىزوردىكى ئوبرازى ئارقىلىق رەئىس جۇمھۇرلۇققا سايلاندى.

ئامىۋى مىدىيىلەرنىڭ نامراتلارغا تېخىمۇ سۈكۈت كىرىشى، ئامېرىكا شىركەتلىرىنىڭ مەدەنىيەت تاۋارلىرىنى سېتىشقا سالغان مەبلىغى ۋە كىرىمىنىڭ كۆپىيىشى، شۇنداقلا نامراتلارنىڭ كۆزىنى توينۇزۇۋېلىشى ئۈچۈن تەمىنلىگەن خۇسۇسىي ئىستېمال ۋە ئۇلارنى تەۋەككۈلچىلىككە ئىلھاملاندۇرۇدىغان خەۋەرلەر كەڭ ئاڭلىغۇچىلاردا «مانا كۆرمىگەن قەلەندەر قاسقانغا دۇم چۈشكەن» دەك تەشۋىقات ئۇنۇمى پەيدا قىلدى. مانا بۇلار مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ رېئال خىرىسلىرىنى روشەن كۆرسەتتى.

ئامېرىكا مىدىيە ئۇچۇرلىرى قوش مەندە ئۇچىنچى دۇنيا خەلقىدىن يىراقلىشىدۇ. ئۇلار «دۆلەت ھالقىغان»، «سىنىپ ھالقىغان» بىرلەشمە گەۋدىلەر دېگەندەك ئەپسانىلارنى ياساپ چىقىشىدۇ. تېلېۋىزور ئارقىلىق، مىدىيىلەر زىيارەت قىلغانلار بىلەن نامرات كۆزۈرمەنلەر ئارىسىدا ساختا يېقىنلىق ۋە مەۋھۇم رىشتە قۇرۇپ چىقىدۇ. بۇ خىل ساختا مۇناسىۋەت خۇسۇسىي مەسىلىلەرنى پەقەت ئۆزى يالغۇز ھەل قىلىشقا ئۇرۇنىدىغان بىر پىكىر - مۇلاھىزە يولى تەمىنلەپ بېرىدۇ. مىدىيىلەردىكى بىشارەت روشەن: يەنى زىيانكارنىڭ نامراتلىقنى ئۇ ئۆزى كەلتۈرۈپ چىقارغان، مۇۋەپپەقىيەت قازانغانلار ئۆزىنىڭ تىرىشچانلىقىغا تايانغان. ئاساسلىق تېلېۋىزىيە تورلىرى، ئامېرىكا، ياۋروپانىڭ مىدىيە مەركەزلىرى يېڭى مەدەنىيەت مۇستەملىكىچىلىكىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي يېلتىزى ۋە ئاقىۋىتىنى ھەققىدە ھەرقانداق گەپ قىلىشتىن ساقلىنىدۇ. مانا بۇ يېڭى مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى نەچچە مىليون نامرات لاتىن ئامېرىكىلىقنى قايمۇقتۇردى ۋە خىرامانلاشتۇردى.

جاھانگىرلىك ۋە تىل سىياسىتى

جاھانگىرلىك سولچىلارغا زەربە بېرىدىغان ۋە ئۆزىنىڭ زوراۋانلىقنى بەرپا قىلىدىغان قوش ئىستراتېگىيە ھازىرلىدى. بىر جەھەتتىن ئۇ بارلىق ئاماللار بىلەن سولچىلارنىڭ تىلىنى بۇرمىلايدۇ؛ يەنە بىر جەھەتتىن ئامىنىڭ غەربنىڭ جىنايى قىلمىشلىرىغا بولغان ھۇشيارلىقىنى ئاجىزلىتىشقا كۈچەيدۇ. 1980-يىللاردا غەرب مىدىيىلىرى سىستېمىلىق ھالدا سولچىلارنىڭ تۈپكى تەشەببۇسلىرىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇنىڭ ئەسلى مەزمۇنىنى قۇرۇقداپ، ئاندىن ئۇنىڭغا ئەكسىيەتچىل سادالارنى قاچىلىغاندى. مەسىلەن، ئامىۋى مىدىيىلەر كاپىتالىزمنى تىرىلدۈرمەكچى ۋە تەگسىزلىكنى كۆچەيتمەكچى

---

① خۇددى ھۆكۈمەت تېخنىكا مونوپوللۇقىنى تولا داۋراڭ قىلىپ يۈرۈپ كەڭ كۆلەملىك قىرغىنچىلىق قوراللىرىنى قانۇنلاشتۇرغاندەك، شەخسنىڭ ئوبرازى ئارقىلىق ھۆكۈمەتنىڭ كەڭ كۆلەملىك قىرغىنچىلىقىنى يۇگەيدۇ. دېموكراتىيە دەۋرىدە مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى پاكىتنى بۇرمىلاش ئارقىلىق ئۆز تاجاۋۇزىغا چىرايلىق نام قويىدۇ، زىيانكارنى تاجاۋۇزچى، تاجاۋۇزچىنى مەزلۇم دەيدۇ. ئامېرىكا مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى ۋە مىدىيىلىرىمۇ پاناما خەلقىگە بومبا تاشلاغاندا، پاناما ئامېرىكا باشلىرىغا زەھەرلىك چېكىملىك تارقىتىدىغان مەنبە - تەھدىت دېگەندى.

بولغانلارنى «ئىسلاھاتچى»، «ئىنقىلابچى» دەپ، ئۇلارغا قارشى ئۇرغانلارنى بولسا «مۇتەئەسسىپ» دەپ تەسۋىرلىگەندى. مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى سىياسىي ئاتالغۇلارنىڭ مەنىسىنى بۇرمىلاپ، ئىدىئولوگىيىدە بۇرۇقتۇرمىلىق ۋە سىياسىي جەھەتتە قايمۇقتۇرۇش پەيدا قىلىشقا ئالاھىدە كۆچەيدۇ. نۇرغۇن ئىلغار زاتلار بۇ خىل ئىدىئولوگىيىدىن قايمۇقۇپ قالىدۇ. بۇنىڭ نەتىجىسى شۇكى، ئۇلار ھېلىقى «سولچىلار» ۋە «ئوڭچىلار» دېگەن ئاتالغۇلارنىڭ ھېچقانداق ئەھمىيىتى يوق، سىنىپمۇ مۇھىملىقىنى يوقاتتى، ئىدىئولوگىيىنىڭ ئەھمىيىتى قالمىدى دەپ تەرغىبات ئېلىپ بارغۇچى ئىدىئولوگىيە مۇتەخەسىسلىرىنىڭ ئالدامچىلىقىغا ئىنتايىن ئوڭاي ئۇچرايدۇ. سولچىلارنىڭ ئىپتىمىلىرى ۋە سول-ئوڭ دېگەنلەرنىڭ مەنىسىنى بۇرمىلاش ئارقىلىق مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى يوشۇرۇن ھالدا جاھانگىرلىككە قارشى ھەرىكەتلەرنىڭ سىياسىي چاقىرىق كۆچى ۋە سىياسىي پائالىيىتىگە بۇزغۇنچىلىق سېلىشقا ئۇرۇنىدۇ.

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ ئىككىنچى ئىستراتېگىيىسى ئاۋامنى مەست قىلىپ، غەرب ئەللىرىنىڭ كەڭ كۆلەملىك قىرغىنلىرىنى قوبۇل قىلغۇلى بولىدىغان كۈندىلىك بىر ئىشقا ئايلاندۇرىدۇ. ئىراقنىڭ كەڭ كۆلەمدە بومباردىمان قىلىنىشى ئاللىقاچان ئېلېكترونلۇق ئويۇنچۇق قىلىپ ئىپادىلەندى. ئەكسىلئىنسانىي قەبىھ جىنايەتلەرنى كىچىكلىتىپ، خەلقنىڭ خەلقە زۇلۇم قىلىشى بولسىز دېگەن ئەقىدىسىنى يوقىتىپ ئاشلايدۇ. يېڭى ئۇرۇش تېخنىكىلىرىنىڭ زامانىۋىلىشىش دەرىجىسىنى تەكىتلەش ئارقىلىق ئاممىۋى مېدىيىلەر غەربنىڭ ھەرخىل كۆچى ۋە ئۇرۇش تېخنىكىسىنى ھەدەپ ماختايدۇ. بۇگۈنكى مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى مۇنداق «خەۋەر»لەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان: ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ كەڭ كۆلەملىك ئادەم ئۆلتۈرۈدىغان قوراللىرىنى ئىنسانىيلىققا ئىگە دېگىلى تاس قالىدۇ. ئۇچىنچى دۇنيادىكى خارلانغۇچىلارنى بولسا چوقۇم ئەستايىدىل قاراشقا تېگىشلىك «تاجاۋۇزچى» ۋە «تېررورچى» دەپ تەسۋىرلەيدۇ.

يەرشارى مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى سىياسىي ھىيلە ئىبارىلىرى بىلەن جان باقىدۇ. شەرقىي ياۋروپادا كەڭ زېمىنلارنى، كارخانا، بايلىقلارنى ئىگىلىۋالغان پورسەتپەرەس، فاراجەئىيەت ئۇنسۇرلىرى «ئىجادچانلىققا ئىگە كارخانىچىلار» دەپ تەرىپلىنىدۇ. غەربتە ھوقۇق سودا ئىگىسىنىڭ قولىدا، كىشىلەرنى خالىغانچە يالاپ ئىشلىتەلەيدۇ. ئەمگەكچىلەرنىڭ بارغانسېرى كاپالەتسىز مەھرۇم قىلىنىشى «ئەمگەك كۆچلىرىنىڭ جانلىقلىقى» دەپ ئاتىلىدۇ. ئۇچىنچى دۇنيادا دۆلەت ئىگىلىكى كارخانىلارنى دۆلەت ھالقىغان شىركەتلەرگە سېتىپ بېرىش «مونوپولنى يۇزۇش» دېيىلىدۇ. «ئەسلى ھالەتنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش» دېگىنى ئەمەلىيەتتە 19-ئەسىردىكى ئەمگەكچى - ئىشچىلارنىڭ ئىجتىمائىي پاراۋانلىقىنىڭ تولۇق ئېكسپلاتاتسىيە قىلىنىشى ئەھۋالىنىڭ چىرايلىقراق ئاتىلىشى، خالاس. «قايتىدىن بىرىكىش» ماھىيەتتە مەخسۇس خام ئەشيا ئىشلەپچىقىرىشقا ياكى كىرىمنى ئىشلەپچىقىرىشتىن ئەمەس پورسەتپەرەسلىكتىن قولغا كەلتۈرۈشكە چېكىنىش دېگەندىن ئىبارەت. «ھەرخىل چەكلىمە ۋە بەلگىلىمىلەرنى بىكار قىلىش» مۇ ماھىيەتتە دۆلەتنىڭ پاراۋانلىق خاراكتېرىدىكى ئىقتىسادىنى خەلقئارا بانكا دېگەندەك كۆپ دۆلەت ئىقتىسادي ماگناتلىرىنىڭ رېلىسىغا ئەكىرىدىغان ھوقۇق يۈتكىلىشىدۇر. لاتىن ئامېرىكىسىدا «قۇرۇلمىنى تەڭشەش» بايلىق مەنبەلىرىنى مەبلەغ سالغۇچىلارغا ئۈتۈنۈپ بېرىش ياكى ئەمگەكچىلەرنىڭ ماۋاشىنى تۆۋەنلىتىش دېگەندىن دېرەك بېرىدۇ. سولچىلارنىڭ بەزى ئۇقۇملىرىنىڭ يەنى ئىسلاھات، يەر ئىسلاھاتى ۋە قۇرۇلمىنى ئۆزگەرتىش دېگەنلىرىنىڭ ئەسلى مەنىسى كىرىمنى قايتا تەقسىملەش كېرەك دېگەنلىكتۇر. بۇ ئۇقۇملار سۈيىئىستېمال قىلىنىپ، ئۆزگەرتىلىپ، بايلىق، كىرىم، ھوقۇقنى غەربلىك قوجايىنلارنىڭ قولىغا مەركەزلەشتۈرۈش دېگەنگە ئايلىنىپ قالدى. بارلىق جاھانگىرلىكنىڭ مەدەنىيەت ئورگانلىرى بۇ خىل ئالدامچىلىقنى كۆچەيتىۋاتىدۇ ۋە ياكى كېڭەيتىۋاتىدۇ. زامانىۋى مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى ئازادلىق ئىبارىلىرىنىڭ ئۇلىنى بوشتىپ، ئۇنى ئەكسىيەتچى ئەقىدىلەرگە ئايلاندۇرىدۇ.

مەدەنىيەت تېررورىزمى - لىبېرالىزمنىڭ زۇلۇم ماشىنىسى

غەربنىڭ دۆلەت تېررورىزمى ئىجتىمائىي ھەرىكەتلەرگە بۇزغۇنچىلىق سېلىشقا، ئىنقىلابىي ھۆكۈمەتلەر ۋە مەدەنىيەتلىك جەمئىيەتلەرنى يىمىرىشكە ئۇرۇنغىنىدەك، ئىقتىسادي تېررورىزم، خەلقئارالىق پۇل فوندى جەمئىيەتلىرى ۋە خۇسۇسىي بانكا، مالىيە گۇرۇھلىرى يەرلىك ساناقتىنى يوقىتىپ، خەلق ئىگىلىكىنى چىرىتىشنى، ئىش ھەققى ئالدىغان ئائىلىلەرگە زىيانكەشلىك قىلىشنى مەقسەت قىلىدۇ. مەدەنىيەت تېررورىزمى بولسا ئۇچىنچى دۇنيا خەلقىنىڭ نازۇك پىسخىك ئاجىزلىقى ۋە چوڭقۇر ئەندىشىسىنى، بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ «بىزئارقىدا قالدۇق - قالاق»، «بىز بەك ئەنەنىۋى» دەيدىغان پىسخىك ھالىتىنى تۇتۇۋېلىپ، ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا «تەشەببۇسكار»، «ئەركىن ئىپادىلەيدىغان» يېڭى ئوبراز يارىتىپ، ئۇلارنىڭ ئائىلە، مەھەللە رىشتىسىنى ئۈزۈۋېتىدۇ ۋە يەنە شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا چوڭ شىركەتلەرنىڭ كۆچى ۋە سودا بانكىلىرى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولغان ئەركىن نوپۇزنىڭ زەنجىرىنى تېخىمۇ چىڭىتىدۇ. ئەنەنىنى يوقۇش ۋە مەجبۇرىيەتكە ھۇجۇم قىلىش كاپىتالىزمنىڭ بازىرى ۋە دۆلىتىنى مۇتلەق ھوقۇقنىڭ تەڭداشسىز مەركىزىگە ئايلاندۇرۇشىدىكى بىر ۋاستىسى، خالاس.

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى «ئۈزلۈكسىز ئىپادىلەش» نامى ئاستىدا «ئەنەنىۋى» دېگەن ئاتاققا قېلىشتىن ئەنسىرەيدىغان ئۇچىنچى دۇنيا خەلقلىرىگە پىسخىك خورلاش ئېلىپ بارىدۇ، سىنىپ ئايرىمايدىغان «زامانىۋىلىق» تىن ئىبارەت ساختا ئوبراز بىلەن ئۇلارنى قايمۇقتۇرىدۇ ۋە كونترول قىلىۋالىدۇ. ئۇچىنچى دۇنيا ئەللىرى ئويۇن-تاماشىغا مەستۇ-مۇستەغرەق بولغان ھالدا ياكى مەجبۇرىي، خوشھال-خورامىلىق بىلەن «زامانىۋىلاشتۇرۇلىدۇ». ئۇنىڭ بىلەن كاپىتالىزم بازىرىنىڭ تەلىپىگە ئۇيغۇنلىشىدۇ. راھەت، ئازادە، ئەنەنىۋى كىيىملىرىنى تاشلاپ، تار، بىئارام پادىچى كىيىملىرىنى كىيىشىدۇ.

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ ئەڭ ئۈنۈملۈك قورالى ئاللىقاچان مۇستەھكەملىنىپ كەتكەن ئارىلىقتىكى مەدەنىيەت دەللاللىرى ۋە بانتاياقلىرى ھېسابلىنىدۇ. جاھانگىرلىكنىڭ تىپىك بانتاياقلىرى دەل ئۇچىنچى دۇنيا ئەللىرىدىكى يۇقىرىغا يامىشىۋالغان كەسپىي خادىملاردىن ئىبارەتتۇر. ئۇلار ئىگىلىرىنىڭ ھەممە ئىشنى تەپسىلىي تەقلىد قىلىپ دوراپ چىقىدۇ. بۇ بانتاياقلار غەربكە خۇشامەت قىلىپ پوكلەنسە، ئۆز خەلقىغە ھاكاۋۇرلۇق قىلىپ غادىيىدۇ. يولۇاسنى كۆرسە چاشقان، چاشقاننى كۆرسە يولۇاس بولۇش ئۇلارنىڭ مىجەز-خاراكتېرىگە ئايلىنىپ قالغان. ئۇلار بانكا ۋە كۆپ دۆلەت مالىيە گۇرۇھلىرىنى ئارقا تىرەك قىلىپ، دۆلەت ۋە يەرلىكنىڭ ئاممىۋى مېدىيىلىرىنى كونترول قىلىش ئارقىلىق غايەت زور كۆچنى چاڭگىلىغا ئېلىۋالغان. ئۇلار غەربنى دوراپ ئەڭسىز رىقابەت مېخانىزمىغا چىلىق ئېسىلىۋالىدۇ. ئەركىن سودا نامى ئاستىدا دۆلەتلىرىنى ئېچىۋېتىپ، خەلقنى رەھىمسىز ئېكسپلاتاتسىيىگە دۇچار قىلىدۇ. ئەڭ كۆزگە كۆرۈنگەن مەدەنىيەت ساتقىنلىرى ئىچىدە ھېلىقى ئىنسىنىۋتسىنىك زىيالىيلار بار. ئۇلار ئىجتىمائىي پەننىڭ كەسپىي ئاتالغۇلىرى ئارقىلىق سىنىپىي ھۆكۈمرانلىق ۋە جاھانگىرلىكنىڭ سىنىپىي ئورۇشلىرىنى ئىنكار قىلىدۇ. ئۇلار بازارنى بارلىق ھەق-ناھەقنى ئايرىيدىغان مۇتلەق قازى دەپ چۈشىنىدۇ.

بۇگۈن، يۇتكۈل ئۇچىنچى دۇنياغا قاراپ باقىدىغان بولساق، غەرب ئىقتىسادي يارىدەم قىلغان ئۇچىنچى دۇنيا زىيالىيلىرىنىڭ سىنىپىي ھەمكارلىق ئىدىيىسىنى قوبۇل قىلغانلىقىنى، جاھانگىرلىكنى «ئۈزئارا

تاينىش »دەپ چۈشىنىپ قالغانلىقىنى ھەمدە ئۇيەردە دۇنياۋى بازار تەرەققىياتىنىڭ بىردىنبىر چىقىش يولى دەپ چۈشىنىلگەنلىكىنى كۆرەلەيمىز . ۋەھالەنكى شۇنىسى مەسخىرىلىككى ،بۇگۈنكى كۈندە «بازار» ئۇچىنچى دۇنيا ئەللىرىگە ھەرقانداق ۋاقىتتىكىدىنمۇ بەكرەك پايدىسىز . ئىنسىنىتۇتسىتىك زىيالىيلارنىڭ ھەقىقىي ،رېئال دۇنيادىن يىراقلىشىش مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى ئەۋزەللىكىنىڭ يەنە بىر قوشۇمچە مەھسۇلاتى .بازارنى مەدھىيىلەشنى رەت قىلىپ ھەمدە شۇ سەۋەبلىك ھۆكۈمەت ئىلمىي يىغىنلىرىنىڭ سىرتىدا قالدۇرۇلغان زىيالىيلارغا نىسبەتەن ئېيتقاندا ،رېئاللىقنىڭ ئۆلارغا بولغان خىرىسى ئۆلارنىڭ قانداق قىلىپ ئۆزى تەۋە سىنىپقا قايتىپ ،جاھانگىرلىككە قارشى كۈرەشكە ئاتلىنىشىدۇر .

شىمالىي ئامېرىكىلىشىش ۋە خەلقئارا مەدەنىيەت ئەپسانىسى

قاراش ، بازار ۋە ھەرىكەت - پائالىيەتلەرنىڭ «خەلقئارالىشىش» ئۇقۇمى بۇگۈنكى دەۋردىكى ئاڭ چوڭ قاپقانلارنىڭ بىرى . كۆز ئالدىمىزدا ھەرقانداق شەكىلدىكى ئىنتىباقلىق ، مەھەللىۋى ۋە ئىجتىمائىي قىممەت قاراشلارغا قارىتىلغان ھۇجۇملارنى «يەرشارلىشىش» ، «خەلقئارالىشىش» دېگەن چىرايلىق ئاتالغۇلار بىلەن ئاقلاش مودا بوپقالدى . «خەلقئاراچىلىق» دېگەن نام ئاستىدا ياۋروپا ۋە ئامېرىكا كۈندىلىك تۇرمۇشنى سىياسىيلاشتۇرۇدىغان مەدەنىيەت ئەندىزىلىرىنىڭ ئاساسلىق ئېكسپورتچىسىغا ئايلىنىپ قالدى . شەخسنىڭ پائالىيەتچانلىقى ۋە «ئۆزلۈك يارانقۇچىلار» ئوبرازى ، شۇنداقلا «ئۆزىنى مەركەز قىلىدىغان تۇرمۇش»نىڭ كۈچەپ تەكىتلىنىشى (ئامېرىكا ئامىۋى مېدىيەسانائىتى مەھسۇلاتلىرىنىڭ كەڭ كۆلەمدە تارقىلىشى تۈپەيلىدىن)ئاللىقاچان ئۆلارنىڭ ئۇچىنچى دۇنياغا ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغان ئاساسلىق قورالىغا ئايلىنىپ قالدى .

يېڭى لىبېرالىزمنىڭ سىجىل گۈللىنىشى ھەرگىزمۇ ئۇنىڭ مەسىلىنى ھەل قىلالايدىغانلىقىدىن ئەمەس ، بەلكى ئۇنىڭ يۇلدارلار ۋە ھوقۇقدارلارنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغانلىقىدىن ، شۇنداقلا ئۇنىڭ ئۇچىنچى دۇنيا دۆلەتلىرىنىڭ كوچىلىرىدا قىستىلىشىپ كەتكەن نامراتلار ئارىسىدىكى قولى ئەمدى ئاز-تولا پۇل كۆرگەن كىشىلەر ئارىسىدا ئورتاقلىق ھاسىل قىلالمىغانلىقىدىندۇر .ئۇچىنچى دۇنيا ئەللىرى مەدەنىيىتىدە ئامېرىكىلىشىشنىڭ يۈز بېرىشى ، شۇنداقلا بۇنىڭ مەركۇر دۆلەتلەر ھۆكۈمرانلار سىنىپىنىڭ قوللىشىغا ئېرىشەلىشىنىڭ سەۋەبى شۇكى ، بۇ ھادىسە مەزكۇر دۆلەتلەر ھۆكۈمرانلىرىنىڭ ھوقۇقىنى كۈچەيتىشكە يارەدەم بېرەلەيدۇ .يېڭى مەدەنىيەت ئەندىزىسىدە شەخس ئاۋام ۋە جەمئىيەتنىڭ ئوستىدە ، سەزگۈلەر ھۇزۇرى ۋە زوراۋانلىق كۈندىلىك كۆرمىش ۋە ئىجتىمائىي رېئاللىق ئوستىدە .مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى كوللېكتىپ ھەرىكەتكە بۇزغۇنچىلىق قىلىدىغان «ئۆز مەركەزچىلىك»قىممەت قارىشىنى سىڭدۈرۈشكە پايدىلىق .

«بىردەملىك»نى مەدھىيىلەيدىغان مېدىيە مەدەنىيىتى ئامېرىكا كاپىتالىزمىنىڭ يىلتىزى بوقلۇقىنى ئەكس ئەتتۈردى .ئۇ يالالايدۇ ۋە ئىشتىن بوشىتىدۇ . ئىجتىمائىي ئېھتىياج بىلەن كارى يوق ھالدا كاپىتالنىڭ كۈچىنى يۇتكەپ يۈرىدۇ . «ئەركىنلىكنى كۆچۈرۈش» ئەپسانىلىرى دەل كىشىلەرنىڭ كاپىتالنىڭ ئۆزلۈكسىز ئۆزگىرىۋاتقان تەلىپى ئاستىدا جەمئىيەتنىڭ ئۈلى ،ئاساسىنى بەرپا قىلالمىغانلىقى ۋە مۇستەھكەملىيەلمىگەنلىكىنىڭ ئىنكاسى . شىمالىي ئامېرىكا ۋاقىتلىق ،ئادەمىيلىكتىن مەھرۇم مۇناسىۋەتلەرنى «ئەركىنلىك»دەپ ئاتايدۇ .ئەمەلىيەتتە بۇ ئەھۋاللار دەل زور بىر تۈركۈم شەخسنىڭ مونوپول كاپىتالنىڭ كۈچىگە ھېچنېمىسى سەزمىگەن ھالدىكى بويسۇنۇشىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ .شىمالىي ئامېرىكىلىشىش «زامانىۋىلىق»نامى ئاستىدا ئىنتىباقلىق ۋە ئىنئەنگە قارشى قوزغالغان بىر مەيدان ھۇجۇم بىلەن ، «شەخس مەركەزچىلىك»نامىدىكى سىنىپىي ساداقەتمەنلىككە قارشى قوزغالغان ھۇجۇم بىلەن ، شۇنداقلا ئاممىۋى مېدىيىلەرنىڭ پۈتكۈل دىققىتىنى شەخسنىڭ خاراكتېرىگە مەركەزلەشتۈرۈشى ئارقىلىق دېموكراتىيىنىڭ يىلتىزىنى تەۋرىتىشى بىلەن چېتىشلىق .

يېڭى مەدەنىيەت دىكتاتورىسى ھەممىلا يەردە مەۋجۇد . ئۇ توختىماي تەكرارلىنىپ تۇرۇدىغان ،بازارغا مۇناسىۋەتلىك بولغان ، ئاسسىملاتسىيە قىلىنغان ئىستېمال مەدەنىيىتىگە شۇنداقلا ئۇلىمز سايلام سىستېمىسى ھەققىدىكى غەلىتە قاراشلارغا يىلتىز تارتقان .يېڭى مېدىيە دىكتاتورىسى يۇقىرىسى خەلقئارا بانكىلار قارار بەلگىلەيدىغان مەجلىسخانىلاردىن تارتىپ ،ئۆۋنى ئاندىس تاغ نىزىملىرىغا جايلاشقان كەنتلەردىكى دۆلەت ئىمتىيازى ۋە ئىقتىسادىي ئورگانلارغىچە مەۋجۇد . شىمالىي ئامېرىكا مەدەنىيىتىنىڭ ئۇچىنچى دۇنيا ئەللىرىگە شۇنچىلىك مۇۋەپپەقىيەتلىك سىڭىلىشىدىكى سەۋەب شۇكى ، ئۇ خام خىيال پەيدا قىلىپ ، ئۆلارنى نامرات رېئاللىق ۋە ئىقتىدار ئىگىلەشتىن چەتلىتىش ئۈچۈن سىياسىي ۋە ئىقتىسادنىڭ يېنەكچىلىكىدە ۋۇجۇدقا چىقىرىلغان . يېڭى مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ ئاڭ ئاماسلىق ئامىلى سودا پۇرىقى بىلەن مۇتەئەسسىپلىكنىڭ يۇغۇرۇلمىسىدۇر .ئۇنىڭ ئىچىدىكى ھەربىرى خۇسۇسىي ئېھتىياج ۋە شەخسنىڭ ئۆزلۈكىنى ئىشقا ئاشۇرۇشنىڭ غايىۋىلەشكەن ئىپادىسى قىلىپ كۆرسىتىلىدۇ .كۈنبويى ئۇمىدسىز خىزمەتلەر بىلەن ھەپىلىشىپ ھاياتلىق ئۈچۈن جاپا ۋە چۈشكۈنلۈك ئىچىدە جان تالىشىۋاتقان ئۇچىنچى دۇنيا خەلقلىرىگە نىسبەتەن شىمالىي ئامېرىكا مېدىيىلىرى ياساپ چىققان خام خىيال خۇددى «ئىنجىل»تەرغىباتچىلىرىدەك «گۈزەل نەرسىلەر»نى ، كەلگۈسىدىكى تېخىمۇ ياخشى تۇرمۇش ئۈمىدىنى ،ياكى ھېچبولمىغاندا باشقىلارنىڭ بەھرىمەن بولغانلىرىغا چىنپۈتۈشتىن كەلگەن بىچارە مەمنۇنلۇقنى تەسۋىرلەپ بېرىدۇ .

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ زەربىسى

ئەگەر بىز ئىنقىلابنىڭ شارائىتلىرى پىشىپ يېتىلگەن تۇرۇقلۇق يەنە ھېچقانداق ئىنقىلاب خاراكتېرلىك ئۆزگىرىش بولمىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى چۈشەنمەكچى بولساق ، چوقۇم دۆلەتنىڭ زورلۇق كۈچى ، سىياسىي تېررورلۇق شۇنداقلا جاھانگىر دۆلەتلەر تەشۋىق قىلغان ، ئىزىلگەن خەلقلەر قوبۇل قىلغان مەدەنىيەت ۋە ئىدىئولوگىيە قىممەت سىستېمىسىنىڭ قاتتىق سىڭىشى كەلتۈرۈپ چىقارغان چوڭقۇر پىسخىك زەربىلەرنى قايتىدىن بىر تەھلىل قىلماي بولمايدۇ . 1970 - ۋە 1980-يىللارنىڭ بېشىدىكى دۆلەت زوراۋانلىقلىرى ئۆزاق مۇددەتلىك ، كەڭ دائىرىلىك روھىي زەربە كەلتۈرۈپ چىقىرىپ ، كىشىلەردە ئەسەبىيلىكنىڭ قۇربانى بوپقېلىشتىن قورقىدىغان ،كوللېكتىپ ھەرىكەتكە ئىشەنمەيدىغان ،مەۋجۇد كۆچلەردىن نەپرەتلىنىدىغان ئەمما ھېچ ئامال قىلالمايدىغان پىسخىك ئۈيغۇ شەكىللىنىپ قالدى . قورقۇنچ كىشىلەرنى ئۆزىنىلا مەركەز قىلىپ ياشايدىغان قىلىۋەتتى .

نەتىجىدە ئىقتىسادىي تېررورىزمنىڭ شەكىللىرىدىن بىرى بولغان «يېڭى ئەركىنلىك سىياسىتى»زاۋۇتلارنىڭ تاقىلىشى ، ئەمگەكچىلەرنىڭ قانۇنىي كاپالىتىنىڭ بىكار قىلىنىشى ،ۋاقىتلىق خىزمەتلەرنىڭ شۇنداقلا تۆۋەن ماۋاشلىق يەككە كارخانىلارنىڭ ھەسىلەپ كۆپەيشىنى كەلتۈرۈپ چىقاردى . بۇ سىياسەتلەر ئەمگەكچىلەر سىنىپى بىلەن شەھەر مەھەللىلىرىنى يەنمۇ بىر قەدەم ئىلگىرىلىگەن ھالدا يۇلۇپ تاشلىدى . پارچىلاش ،ئىشەنمەسلىك ،خۇسۇسىلاشتۇرۇش ئالدىنقى شەرتى ئاستىدا جاھانگىرلىكنىڭ مەدەنىيىتى ئۇنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئاسان ئۇچرايدىغان خەلقنىڭ ھۇشيارلىقىنى يوقىتىدىغان مۇنبەت تۇپراق تاپىدۇ .بۇ ، كىشىلەرنى تەنھالاشتۇرۇشنى ،ئۆزىنى مەركەز قىلىش ئىستىكىنى ۋە ئىنتايىن ئاز بايلىق مەنبەلىرىنى تالىشىدىغان خۇسۇسىي رىقابەتلەرنى ئىلھاملاندۇرىدۇ ۋە تېخىمۇ كۈچەيتىدۇ .

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى شۇنداقلا ئۇ كۆككە كۆتەرگەن قىممەت قاراش ، مەھكۇم خەلقنىڭ ئۆزىنىڭ كۈنسايىن ناچارلىشىۋاتقان

هالىتىنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن ئېلىپ بارغان كوللېكتىپ كۈرىشىدىن مۇداپىئەلىنىشتە (مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى ئۈچۈن) مۇھىم رول ئوينايدۇ. ھازىر ئۇچىنچى دۇنيادا كەڭ تارقالغان ئەقىدە، ئوبراز ۋە ئىدېئولوگىيىلەر ئاللىقاچان سىنىپىي زۇلۇم، كۈنسايىن كۈچىيىۋاتقان تامراتلىقنى سىنىپىي ئاڭنى ئاساس قىلغان كوللېكتىپ ھەرىكەتنىڭ ئاساسلىق توسالغۇسىغا ئايلاندۇرۇپ قويدى. جاھانگىرلىكنىڭ زور غەلىبىسى پەقەت ماددىي مەنپەئەت جەھەتتىلا ئەمەس بەلكى بىۋاسىتە ھالدا ئاممىۋى مېدىيىلەر ئارقىلىق ۋاستىلىق ھالدا مەزلۇم مىللەتلەرنىڭ زىيالىيلىرى ۋە سىياسىي قاتلىمىنى چۈشكۈنلۈككە سېلىش ياكى تەسلىم قىلىش ئارقىلىق مەزلۇملارنىڭ ئىدېيىسىنى بويسۇندۇرۇشتا.

ئەگەر ئاممىۋى ئىنقىلابىي ھەرىكەتلەرنىڭ قايتىدىن مەيدانغا كېلىش ئېھتىماللىقى ۋۇجۇدقا چىقىرىلماقچى بولۇنسا، ئۇنداقتا، ئۇ چوقۇم ئىشنى زۇلۇم - ئېكسپلاتاتسىيىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئەرتەرگىلا ئەمەس، بەلكى مەزلۇملارغا ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان مەدەنىيەتكە قارىتىلغان ئۇرۇش ئېچىشتىن باشلاش كېرەك.

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكنىڭ چەكلىمىسى

غەربتىكى كۆپلىگەن دۆلەت بانكىلىرى كەلتۈرۈپ چىقارغان تامراتلىقنى شۇنداقلا ئامېرىكا قوراللاندۇرغان ساقچى ۋە ئارمىيىنىڭ زۇلمىنى باشتىن كەچۈرۈش بولسا مەدەنىيەت مۇستەملىكچىلىكىنىڭ بىسىمى بىلەن پاراللىل كېتىۋاتقان بىر خىل رېئاللىقتۇر. مانا بۇ خىل رېئاللىقنى رېئاللىقتىن ئۈزىنى چەتكە قاچۇرۇدىغان مېدىيىلەر مەڭگۈ ئۈزگەرتەلمەيدۇ. ئۇچىنچى دۇنيا ئەللىرىنىڭ ئادەتلىنىپ كەتكەن ئېڭىدا، شەخىس بېكىنمىچىلىكى بىلەن كوللېكتىپ ھەرىكەت ئارقىلىق قارشى تۇرۇشنىڭ قايىسىنىڭ بىردىنبىر ئەمەلىيەتكە ئۈيغۇن يول ئىكەنلىكى توغرىسىدا ھەمىشە زىددىيەت مەۋجۇد. ئىجتىمائىي ھەرىكەتلەر ئەۋجىگە چىققان پەيتلەردە ئىنتىپاقلىق غەلىبە قىلالايدۇ. ۋەھالەنكى ئوكۇشىزلىققا ئۇچرىغان ۋە پەسكويغا چۈشۈپ قالغان چاغلاردا خۇسۇسىي ئەپسانىيەتچىلىك بەنە يامراشقا باشلايدۇ.

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكنىڭ خەلقنى قايمۇقتۇرۇش ئىقتىدارىدا ھەقىقەتەن مۇتلەق چەكلىمە مەۋجۇد. مانا بۇ چەكلىمىنىڭ سىرتىدا ئاممىۋى قارشىلىقلار يوز بېرىپ تۇرىدۇ. تېلېۋىزوردىكى «مول ئائىلا» بىلەن رېئاللىقتىكى قۇرۇق ئاشخانىلار، مېدىيىلەردىكى شەخسلەرنىڭ ۋىلكا تۈتۈپ ئېسىلزادىلەرچە ئامان يېيىشى بىلەن ئاچلىقتىن يىغلاۋاتقان بالىلار روشەن سېلىشتۇرما ھاسىل قىلىدۇ. يېيىش ۋەدىلىرى مەڭگۈ يېيىش بوسۇغىسىدىن كىرگۈزەلمەيدىغان كىشىلەر ئۈچۈن ھاقارەت ھېسابلىنىدۇ. ئۇزاققا سوزۇلغان تامراتلىق ۋە كەڭ يامىرىغان چىرىكلىك ئاممىۋى مېدىيىلەرنىڭ ئابرويىنى سەل-پەل يوقاتتى.

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكنىڭ يالغان ۋەدىلىرى كىشىنىڭ جېنىغا تېگىدىغان ئاچچىق چاقچاقنىڭ خورۇچلىرىغا ئايلىنىپ قالدى.

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ چاقىرىق كۈچى ئۇزاق ئىنتىپاقلىقنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرايدۇ. مەيلى يەرلىك ياكى رايون خاراكتېرىدىكى مۇناسىۋەتلەر بولسۇن، بۇرايونلارنىڭ ئۇزىنىڭ قىممەت قارىشى ۋە ھەرىكەت مىزانى بار. ھېلىقى سىنىپىي، ئىرقىي، جىنسىي پەرق ۋە مىللىي مۇناسىۋەتلىرى ئۇزاق داۋاملاشقان ۋە كوللېكتىپ ھەرىكەتلەر كۈچلۈك ئەمەلىيلەشتۈرىدىغان چاغلاردا ئاممىۋى مېدىيىلەرنىڭ تەسىرى چەكلىنىپ قالىدۇ.

ئىلگىرىكى مەۋجۇد مەدەنىيەت ۋە ئەنئەنىلەر يەنە مەۋجۇد بولۇپلا تۇرالىسا، ئۇلار سىرتقا ۋە ئوستىگە قارايدىغان ئەمەس، بەلكى ئىچىگە ۋە ئۆزىنگە قارايدىغان ئىجتىمائىي ۋە مەدەنىيەت ئەمەلىيىتىنىڭ «يېيىق يول»ىنى ئەكىللەندۈرەلەيدۇ.

نۇرغۇن رايونلاردا كىشىلەر بازار زومىگەرلىكى يولىدىن مۇناسىۋەتلىك «زامانىۋىلىق تەرەققىياتلىرى»نىڭ شەخس مەركەزچىلىكىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش تەشەببۇسلىرىنى ئېنىق رەت قىلىدۇ. ئىنتىپاقلاشقان مىللىي ۋە كەسىپىي رايونلاردىن ئۇزاق مۇددەتلىك ئىنتىپاقلىق ۋە جاھانگىرلىككە قارشى ھەرىكەتلەرنىڭ تارىخىي يىلتىزىنى تاپقىلى بولىدۇ. مەسىلەن، كان ئېچىلغان كەنتلەر، يېلىقچىلىق ۋە ئورمانچىلىق كەنتلىرى، چوڭ شەھەرلەرنىڭ سانائەت مەركەزلىرى قاتارلىق جايلاردۇر. خىزمەت، مەھەللە، سىنىپلار بىلەن كوللېكتىپ مەدەنىيەت ۋە ئەمەلىيەت ئۇزۇنلارا ماس كەلگەن جايلاردا مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى چېكىنىدۇ.

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ ئۇنۇمى پەقەت ئۇزىنىڭ تىزگىنلەش ئېلىپ بارىدىغان تېخنىكىلىق ۋاستىلىرىگىلا تايانماستىن بەلكى دۆلەتنىڭ يۇقىرالارغا زوراۋانلىق ۋە بارچىلاش ئېلىپ بېرىشىغا باغلىق.

مەدەنىيەت ئازادلىقى ئادەم ۋە سىنىپقا كۈچ بېرىشكە ئېھتىياجلىق بولۇپلا قالماستىن، بەلكى يەنە مەدەنىيەت ئىستېلاسىنىڭ ئاۋانگارتى بولغان دۆلەت تېررورلۇق كۈچلىرى بىلەن قارشىلىشالايدىغان بىر ئىجتىمائىي، سىياسىي كۈچ پەيدا قىلىشقا باغلىق. مەدەنىيەت ئاپتونومىيىسى ئىجتىمائىي كۈچكە باغلىق. ئىجتىمائىي كۈچ بولسا ھۆكۈمران سىنىپلار تەرىپىدىن دۆلەت كۈچىگە، ھوقۇقىغا بولغان تەھدىت دەپ قارىلىدۇ. خۇددى مەدەنىيەت كۈرىشى ئىجتىمائىي ئۆزگىرىش ئاڭلىقلىقنى يارىتىشتا زۇرۇر بولغان ئاپتونومىيە، مەھەللە، ئىنتىپاقلىق قاتارلىق قىممەت قاراشلارغا يىلتىز تارتىشى زۇرۇر بولغىنىدەك، سىياسىي ۋە ھەربىي كۈچ سىنىپنىڭ مەدەنىيەت ئاساسى، مىللىي ئالاھىدىلىكىنى ساقلاشتا زۇرۇر ئامىلدۇر.

ئەڭ مۇھىمى، سولچىلار چوقۇم بىر يېڭى جەمئىيەتكە بولغان ئېنىقاد ۋە مەنزىرىنى قايتا يارىتىشى كېرەك. بۇ جەمئىيەت مەنۇيەتكىلا ئەمەس، قىممەت قاراش ئۈستىگە، خىزمەت قىممىتىگە ئەمەس گۈزەللىك قىممىتى ئۈستىگە قۇرۇلۇشى كېرەك. ئىنتىپاقلىق ۋە كەڭ قورساقلىق ئىزىزەت-غۇرۇر بىلەن باغلىنىشلىق. ئۇيەردە ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلى ئادەملەر ئارىسىدىكى مەڭگۈلۈك مۇناسىۋەت ۋە دوستلۇقنى كۈچەيتىش ۋە چوڭقۇرلاشتۇرۇشقا يېقىندۇ.

سوتسىيالىزم چوقۇم كىشىلەرنىڭ خۇسۇسىي سىرنى قوغداش ۋە باشقىلارنىڭ ئارىلىشىۋېلىشىنى خالىماسلىق ئۈستىدىنى ئېنىراپ قىلىشى، شۇنداقلا يەنە ئۇلارنىڭ جەمئىيەتكە ۋە كوللېكتىپقا بولغان تەلىپۇنۇشىنىمۇ ئېتىراپ قىلىشى كېرەك. قىسقىسى، يېڭى مەنزىرە چوقۇم خەلقنى ئىلھاملاندۇرالىشى كېرەك. چۈنكى ئۇ ئۇلارنىڭ ئارزۇسى بىلەن ئورتاقلىق ھاسىل قىلالايدۇ؛ خەلق كونترولىدىن قۇتۇلۇپلا قالماستىن يەنە ئىجادىي ئەھمىيەتكە ئىگە ئورمۇش ئەركىنلىكىگە ئېرىشەلەيدۇ. بۇ خىل ھايات ھەتتا ئۇ خەلقنى ئۇزلۇكسىز كۈرەش قىلىشقا ئىلھاملاندۇرۇۋاتقان چاغدىمۇ مۇھەببەتكە ئەھمىيەت بېرىدىغان، ۋاستە خاراكتېرىدە بولمىغان، كۈندىلىك خىزمەتتىن ھالقىغان مۇناسىۋەتنى مەنبە قىلغان بولىدۇ.

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ گۈللىنىشى ئاساسەن يېگىچە، ۋاقىتلىق مۇناسىۋەت ۋە كىشىلەرنى خالىغانچە ئۇيان-بۇيان قىلىش ئۈستىگە قۇرۇلىدۇ. شۇڭا ئۇ شەخسنىڭ سەممىيلىكى، جىنس پەرقى ۋە ئىجتىمائىي ئىنتىپاقلىق ئاساسىغا قۇرۇلغان ھەقىقىي، يېقىن، چىن مۇناسىۋەتلەرنىڭ مەنزىرىسىنى يەرپا قىلىپ بېرەلمەيدۇ.

بىيچىك. «ئىقتىسىم مەسىلىلىرى نەشرىياتى» 2003-يىل ئۈكتەبىردە نەشر قىلغان «سىياسىي دۆلەتچىلىك ھەقىقىدە» (خەنزۇچە) ناملىق كىتابتىن **ئابدۇرېھىم دۆلەت** تەرجىمىسى (M2)

زامانىۋى تاجاۋۇزچىلىق

ئابدۇرېھىم دۆلەت

مۇلاھىزىمىز زامانىمىزدىكى بېگىچە تاجاۋۇزچىلىق ـ مەدەنىيەت تاجاۋۇزچىلىقى ئۈستىدە بولغاچقا ،ئاۋۋال «مەدەنىيەت »دېگەن ئۇقۇم ئۈستىدە قىسقىچە توختىلىش زۆرۈر . چۈنكى بۇ ئاتالغۇ قارىماققا ھەممىمىز چۈشىنىدىغاندەك قىلىدىغان ، ئەمما چۈشەنچىمىز مەلۇم پىكرىي ،ئەقلىي يۈكسەكلىككە ئىگە بولالمىغان ،شۇنداقلا مۇجمەللىكتىن خالىي بولالمىغان بىر ئۇقۇمدۇر . بىز بۇيەردە بۇ ئۇقۇمنى ئىمكانقەدەر ئاددىيلاشتۇرۇپ شەرھلەشكە ئۇرۇنۇپ كۆرىمىز .

شەرھلەشنى باشلاشتىن بۇرۇن ئوقۇرمەنلەرنىڭ سەمىگە شۇنى سېلىش زۆرۈركى ،بۇ ئۇقۇم ھەققىدە ئىلىم ساھەسىدە ئوخشىمىغان قاراش ، ئىختىلاپلار بەكلا كۆپ . ھەر بىر ئالىم بۇ ھەقتە ئۆزىگە خاس ، بەلگىلىك بىر نەزەرىيە سىستېمىسى يارانقان . شۇنداقتىمۇ گەرچە ھازىرغا قەدەر مەدەنىيەت دېگەن بۇ ئاتالغۇغا ئومۇمەن ئورتاق بىر ئېنىقلىما ھاسىل بولغان بولسىمۇ ،ئەمما بۇ ئاتالغۇنى قوللىنىش ، ئىنچىكە پەرقلەرنى چۈشىنىش جەھەتلەردە يەنىلا ئوخشىماسلىق بار . بۇ خىل ئوخشىمىغان پىكىرلەرنى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئامىل مېنىڭچە تۆۋەندىكىدەك ئىككى خىل :

بىرىنچىدىن ، مەدەنىيەت دېگەن بۇ ئۇقۇم ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان دائىرە ،تەركىبنىڭ كۆپلۈكى . ئىككىنچىدىن ، بۇ ئۇقۇمنىڭ ھەزارەت (文化)ۋە مەدەنىيەت (文明)دىن ئىبارەت ئىككى خىل ئاتالغۇ بىلەن ئېپادىلەنگەنلىكى . شۇڭلاشقا ،مېنىڭ بۇ يەردىكى ئۇرۇنۇشۇمۇ ئەنە شۇ مەۋجۇد پىكىرلەر ئاساسىدا قانات يايىدىغان بولغاچقا ،ئۇنىڭمۇ بىر تەرەپلىمىلىككە ئىگە بولىشى ئېھتىماللىقى بەك زور .ئۇرۇنۇشلىرىم پەقەت ئوقۇرمەنلەرنىڭ بۇ ئاتالغۇلارنى چۈشىنىپ قوللىنىشىغا ،ئوخشىمىغان كونتېكستلاردا يازغۇچىنىڭ شۇ ئاتالغۇ بىلەن نېمە مەنىنى ئىپادە قىلماقچى بولغانلىقىنى ئاڭقىرالىشىغا ياردەم بېرەلىسە مەقسىتىمگە يەتكەن بولىمەن . ئەلۋەتتە ، شۇنچە ئىختىلاپلىق مەسىلىنى بىردەمدىلا غېزىنى غاز ، ئۆردەكنى ئۆردەك قىلىپ ئاپىرىش ئاسان ئەمەس .

مەلۇم بىر ماتېرىيالدىن ،ھازىرغىچە دۇنيادا مەدەنىيەتكە بېرىلگەن تەبىرنىڭ 250خىلدىن ئاشىدىغانلىقىنى كۆرگەنىدىم . مانا مۇشۇنىڭ ئۆزىلا بۇ مەسىلىنىڭ ئۇنچىۋالا ئاددىي ئەمەسلىكىنى ئېپادىلەيدۇ . گەرچە تەبىر شۇنچە كۆپ ، خىلمۇخىل بولسىمۇ ،يەنىلا ئومۇمەن ئورتاق ئېتىراپ قىلغان چۈشەنچە مەۋجۇد . ئاساسلىق ئىختىلاپ پەقەت شۇ ئىككى ئاتالغۇدىكى ئىنچىكە پەرقنى ۋە شۇ ئاتالغۇلارنىڭ كونكرېت تىل مۇھىتىدا ئېپادىلىگەن مەنىسىنى چۈشىنىشتە .

مەدەنىيەت بىر مۇرەككەپ گەۋدە . ئۇ مەلۇم ئىجتىمائىي توپنىڭ ئورتاق ياشاش جەريانىدا شەكىللەندۈرگەن ئورتاق تۈرمۇش فورمىسى بولۇپ ، ئۇ شۇ خەلقنىڭ تەپەككۇر قىلىش ئۇسۇلى ، ئۇرۇپ-ئادەتى (ئادەمگەرچىلىك قائىدە-يوسۇنلىرى ، پائالىيەت-مۇراسىملىرى ،يېمەك-ئىچمەك ، كىيىم-كېچەك ئادەتلىرى) ،ھۈنەر-تېخنىكىسى ، ئەخلاق ئېڭى ، قىممەت قارىشى ، دۇنيا قارىشى ،ھايات ھەققىدىكى پەلسەپىۋى چۈشەنچىلىرى ، ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ . مېنىڭچە ، يۇقىرىقى تەبىر كۆپ قىسىم تەتقىقاتچىنىڭ قوشۇلۇشىغا ئېرىشەلەيدۇ . ئەمما ، مانا مۇشۇنداق ئورتاق قوبۇل قىلىنغان ئۇقۇم يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتكەن تۈرغۇن مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بىر مۇرەككەپ گەۋدە بولغاچقا ،ئۇنىڭ ئەمەلىي ئىستېمال ،كونكرېت كونتېكستتا كۆزدە تۇتىدىغان ئوبيېكتى ھەرگىزمۇ ئۆلچەملىك تەبىر ئىچىدىكى ھەممە تەرەپ ئەمەس .بىز «مەدەنىيەت »نىڭ تۆۋەندىكى جۈملىلەردىكى كونكرېت مەنىسىنى تەھلىل قىلىپ كۆرەيلى .

1 . مەدەنىيەتلىك ئادەم بولايلى .

2 . بۇ ئىدارە بۇ يىل «مەدەنىيەتلىك ئورگان» بولۇپ باھالاندى .

3 .بۇ ئانكىتتىكى «مەدەنىيەت سەۋىيىسى»

دېگەن ئورۇنغا نېمىنى يازىمەن؟

4 . «مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشى»يېڭى ئەسىردىكى دۇنياۋى توقۇنۇشلارنىڭ يىلتىزىدۇر .

5 . 3.دۇنيا ئەللىرى جەمئىيەتلىرىگە سىڭىپ كىرىۋاتقان غەرب مەدەنىيىتى بىلەن يەرلىك مەدەنىيەت ئارىسىدا توقۇنۇش مەۋجۇد .

6 . ئىتالىيە ،ئىرىلاندىيە ،فرانسىيە ، گېرمانىيىلەر غەرب مەدەنىيىتىگە تەۋە .

7 . بۇ قەبىلە كىشىلىرى تېخىچە ياۋايىلىق ھالىتىدە ئىكەن .

8 . مىسىر قەدىمقى مەدەنىيەتلىك دۆلەتلەرنىڭ بىرى ، گرېتسىيە بولسا ياۋروپا مەدەنىيىتىنىڭ بۆشۈكى .

ئاۋۋال بىز 1.ۋە 2.مىسالنى قوشۇپ تەھلىل يۈرگۈزىمىز . بۇ جۈملىلەردىن روشەن كۆرۈنۈپ تۇرۇپتىكى ،بۇيەردە ئىشلىتىلگەن مەدەنىيەت ئاساسلىقى ئادەملەرنىڭ مەنىۋى ،ئەخلاقىي ،ئىلمىي ساپاسىغا قارىتىلغان . بىز ئەدەبلىك ،ئەخلاقلىق ، پاكىز ،گەپ - سۆزلىرى سىپايە ،ئىلغارلىققا مايىل كىشىلەرنى مەدەنىيەتلىك دەپ ئاتايمىز .ھەرگىزمۇ بىر كىشىنى مەدەنىيەتلىك دەپ ھۆكۈم قىلمىشتا ، ئۇنىڭ مەلۇم قىممەت قاراشقا ،بەلگىلىك پەلسەپىۋى چۈشەنچىگە ئىگە بولۇش.بولماسلىقىنى ياكى ئۇنىڭ بىلىم سەۋىيىدە ماگىستىر ياكى دوكتور بولۇشىنى ئەرت قىلمايمىز . گەرچە بۇلارمۇ مەدەنىيەتنىڭ تەركىبلىرى بولسىمۇ بۇ يەردىكى ئىپادىلەيدىغان مەنىسى ئۇ ئەمەس . يەنى بىزنىڭ بۇيەردە مەدەنىيەت ئىبارىسىنى قوللىنىپ مەدەنىيەتلىك ئادەم دېگىنىمىز ھەرگىزمۇ مەدەنىيەتنىڭ بارلىق ئامىللىرىنى ئۆزىگە مۇجەسسەملىگەن كىشىنى كۆرسەتمەيدۇ . ئادەتتە بۇ خىل كونتېكىستتا文明 ئىشلىتىلىدۇ .

3.جۈملىگە قارايلى . بىز ھازىرغا قەدەر تولا ئانكىت - جەدۋەل توشقۇزغان .«مەدەنىيەت سەۋىيىسى»دېگەن كاتەككە نېمە دەپ توشقۇزۇشنى بىلىمىز . بۇيەردىكى مەدەنىيەت سەۋىيىسى ئادەمنىڭ ئەخلاق ساپاسىنى ،ئىدىيە - قارىشىنى ئەمەس بەلكى ئۆگەنگەن بىلىم .سەۋىيىسىنى كۆرسىتىدۇ .دېمەك بۇمۇ ئوخشاشلا مەدەنىيەت ئۆز ئىچىگە ئالغان مەزمۇننىڭ بىرىنىلا ئىپادىلەيدۇ .ئەمما يەنىلا ئورتاق ئاتالغۇ «مەدەنىيەت»ئىشلىتىلۇۋېرىدۇ .بۇيەردە文化 قوللىنىلىدۇ .

بۇ ئىككى تۈرلۈك مىسالدىكى文明 ۋە文化 لار ئىپادىلىگەن مەنىنى سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق ،文明 نىڭ ئادەمنىڭ مەنىۋى - ئەخلاق ساپاسىغا قارىتىلغانلىقىنى ،文化 نىڭ ئادەم ئىگىلىگەن بىلىمگە قارىتىلغانلىقىنى بىلەلەيمىز .دېمەك ، بۇ ئىككى ئاتالغۇنىڭ پەرقىنى ئاز.تولا ھېس قىلالايمىز . ئەمما بۇ مەنىلەر ئاشۇ خىل كونتېكىستتىلا ئىپادىلەنگەن مەنىلەردۇر . بىز مۇلاھىزىمىزنى داۋاملاشتۇرۇش ئارقىلىق بۇ ئىبارىلەرنىڭ مەنىسى ۋە پەرقلىرىنىڭ پەقەت يۇقىرىقىلارلا ئەمەسلىكىنى بىلەلەيمىز .

ئەمدى بىز 4. ،5. ،6.مىساللارنى قوشۇپ تەھلىل قىلايلى . 4. ۋە 5.مىساللاردا ئوخشاشلا «مەدەنىيەت توقۇنۇشى»دېگەن ئاتالغۇ قوللىنىلغان . ئەمما 4. مىسالدىكى«مەدەنىيەت توقۇنۇشى»دىكى مەدەنىيەت 文明 دۇر ، 5. مىسالدىكى بولسا 文化 دۇر . ئۇنداقتا نېمىشقا ئوخشاش بىر بىرىكمىدە مەدەنىيەت يەنە ئىككى خىل مەنىگە ئىگە بوپقالدۇ؟

4.مىسالدىكى مەدەنىيەت ،ئۇمۇملاشقان كەڭ دائىرىدىكى مەدەنىيەت كاتېگورىيىسىنى كۆرسىتىدۇ . ئۇ مەدەنىيەت گۈرۈھلىرىغا قارىتىلغان .5. مىسالدا بولسا ئەق مەدەنىيەت ھادىسىلىرىنىڭ ئۆزىگىلا قارىتىلغان .مەسىلەن : يېمەك.ئىچمەك ئادىتى ، كىيىم.كېچەك پاسونى ،دىسكو ،بەزمىخانا ،مەشرەپ ، نەۋرۇز بايرىمى ،دوپپا كىيىش دېگەندەك . 4. مىسالدىكى مەدەنىيەت مەزكۇر مەدەنىيەتكە تەۋە ئەللەرنى قوشۇپ ئەزەردە تۇتقان .ئۇنىڭدىكى مەدەنىيەت توقۇنۇشى ھەرگىزمۇ مەدەنىيەتنىڭ تەركىبلىرى ئارىسىدىكى سىغىشالماسلىق ئەمەس بەلكى مەدەنىيەتكە تەۋە خەلقلەر ئارىسىدىكى ئەمەلىي توقۇنۇشتۇر . مەسىلەن : دۇنيا سەككىزچوڭ مەدەنىيەت رايونىغا بۆلۈنگەن دېيىلگەن . بىز دەل يۇقىرىقى مەنىنى ئەزەردە تۇتىمىز .بۇ خىل ھالەتتە ، بىر جەھەتتىن ،مەدەنىيەتنىڭ ھەجمى ،دائىرىسىنى كۆرسەتسە ،يەنە بىر جەھەتتىن مەدەنىيەتكە تەۋە ئەللەرنىمۇ قوشۇپ كۆرسىتىدۇ . 5. مىسالدىكى مەدەنىيەت توقۇنۇشى بىز تىلغا ئالغان كونكرىت مەدەنىيەت ھادىسىلىرىنىڭ شۇ جەمئىيەتتىكى سۈركىلىش ، سىغىشالماسلىق ، ئاۋامنىڭ نارازىلىقىنى قوزغاش ھالىتىنى كۆرسىتىدۇ . مەسىلەن :«تۇغۇلغان كۈننى ئۆتكۈزۈش مەدەنىيەت ھادىسىلىرىنىڭ بىرى» دېسەك ، بۇ جۈملىدىكى مەدەنىيەت ئەق ھادىسىنىڭ ئۆزىدۇر .ئۇ文化 بىلەن ئىپادە قىلىنىدۇ .

ئەمدى 6. مىسالغا كۆچەك ،بۇ ئىككىسى ئارىسىدىكى پەرق تېخىمۇ روشەنلىشىدۇ .

بىزگە مەلۇم ، ئىرىلاندىيىلىك ئەرلەرنىڭ يوپكا كىيىشتىن ئىبارەت ئۆزىگە خاس كىيىنىش ئادىتى بار ، باشقا ياۋروپالىقلار ئۇنداق ئەمەس . ئەنگلىيە ، فرانسىيە ،ئىتالىيە ،گېرمانىيىلەرنىڭمۇ ئۆزىگە خاس ئۆرپ.ئادەتلىرى ،پەرقلىنىدىغان تەپەككۇر ئۇسۇلى بار . ئۇنداقتا ، ئۇلار نېمىشقا ئورتاق بىر مەدەنىيەتكە تەۋە بوپقالىدۇ؟ ۋەھالەنكى ئۇلارمۇ يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان ئۆزگىچىلىكلەرگە ئىگە تۇرسا؟ بۇيەردە ئوخشىمىغان ئۆرپ.ئادەت ،ئۇسلۇبلارغا ئىگە خەلقلەرمۇ ئوخشاش بىر مەدەنىيەتكە تەۋە بولالامدۇ؟ ئەگەر بولالايدۇ دېيىلسە ، ئۇنداقتا ئۇلارنى ئورتاق مەدەنىيەتكە تەۋە قىلالايدىغان ماھىيەتلىك ئامىللار قايسى؟دەيدىغان مۇھىم سوئال تۇغۇلىدۇ .

كۆرۈنۈپ تۇرۇپتىكى ، مەدەنىيەت دېگەن مۇرەككەپ گەۋدىگە تەۋە ئامىللارنىڭ ھەممىسىلا مەدەنىيەتنىڭ يىلىكنى ۋە ئاخىرقى تەۋەلىكنى بەلگىلىشى ناتايىن .بۇيەردە سوگۇشۇنىڭ مەدەنىيەتنى قاتلامغا ئايرىش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ شەرھلەش تولىمۇ ئۇنۇملۇك .ئۇ مەدەنىيەتنى «يۇقىرى قاتلام يەنى ئېتىقادىي قىممەت قاتلىمى (理念价值) ، ئوتتۇرا قاتلام - بىر قەدەر قېلىپلاشقان قىممەت

قاتلىمى (规范价值)ۋە تۆۋەن قاتلام - پايدۇى قىممەت قاتلىمى (实用价值)دەپ ئۈچ قاتلامغا بۆلىنىدۇ . ئۇ يەنە مۇنداق دەيدۇ : «ھەرىكەت ۋە تەرەققىيات ھالىتى بويىچە قارىغاندا ، بۇنىڭ ئىچىدىكى يۇقىرى قاتلام ئەڭ مۇكەممەل ،تۈرغۇن ھالەتتە ، ئوتتۇرا قاتلام بىر قەدەر تۇراقلىق بولسىمۇ ، ئومۇمىي جەھەتتىن يەنىلا ئۆزگىرىش ھالىتىدە ،تۆۋەن قاتلام بولسا ئەمەلىي پايدا ئاساسىدا دائىم ئۆزگىرىپ ، تەرەققىي قىلىپ تۇرۇۋىدىغان ، ئەڭ ھەرىكەتچان ھالەتتە تۇرىدۇ . يۇقىرى قاتلام ئېتىقادىي قاتلام بولۇش سۈپىتى بىلەن بىر مىللەتنىڭ ئەڭ تۈپ ئالاھىدىلىكى ۋە خاراكتېرىنىڭ مەركەزلىك ئىپادىسى بولۇپ ، ئۇ مەزكۇر مىللەت خەلقىنىڭ نېمىگە چوقۇنۇپ ،نېمىگە قارشى تۇرۇشىدىكى تۈپ بەلگىدۇر »① .

بىز بۇيەردە بۇ ئۈچ قاتلامنىڭ كونكرىت نېمىلەرنى كۆرسىتىدىغانلىقىنى تەھلىل قىلىپ ئولتۇرمايمىز . پەقەت قايسى قاتلامنىڭ مەدەنىيەت (ھەزارەت 文化)نىڭ ئاخىرقى تەۋەلىكىنى بەلگىلەيدىغان تەرەپ ئىكەنلىكىنى ئېنىقلايمىز . روشەنكى ، ئۆزگىرىشچان نەرسىلەر شەيئىنىڭ ئاخىرقى تەۋەلىكىنى بەلگىلەيدۇ . بۇنى پەقەت مەڭگۈلۈك قىممەتكە ئىگە ماھىيەتلىك نەرسىلەرلا بەلگىلەيدۇ . ئېتىقادىي قاتلام مەدەنىيەت (ھەزارەت)تەركىبىدىكى ئەڭ ماھىيەتلىك يادرولۇق ئامىلدۇر . پەقەت مۇشۇلا مەزكۇر مەدەنىيەت (文明)ئەھلىنىڭ ئاخىرقى تەۋەلىكىنى بەلگىلەيدۇ . گەرچە بىز بايا تىلغا ئالغان ياۋروپا دۆلەتلىرىنىڭ ھەقىقەتەن نۇرغۇن روشەن پەرقلىرى بولسىمۇ ،ئۇلارنى يەنىلا غەرب مەدەنىيىتىگە (文明)تەۋە دەپ قارىشىمىزدىكى سەۋەب دەل ئۇلارنىڭ ئورتاق ئېتىقاد سىستېمىسىغا ئىگە بولغانلىقىدا .ياكى باشقىچىرەك ئېيتقاندا ، ئۇلارنىڭ ئورتاق دىنىي ئېتىقاد ،ئورتاق قىممەت قاراش ۋە ئىدېئولوگىيىگە ئىگە ئىكەنلىكى ئۇلارنىڭ قايسى لاگىرغا تەۋەلىكىنى بەلگىلەيدىغان ئەڭ تۈپكى ئامىل .

سەيمىل خانتىنگتونمۇ : «غەرب مەدەنىيىتىنىڭ (文化)ماھىيىتىنى چوڭ ئاساسىي قانۇن (Magna - Carta) ،ھەرگىزمۇ Magna - Mac (ئامېرىكىنىڭ داخلىق بىر مەھسۇلاتى بولۇشى مۇمكىن)ئەمەس② »دەيدۇ . ئۇنىڭ نەزىرىدە « . . . غەرب مەدەنىيىتىنىڭ (文化)يادروسى بولغان تۈزۈلمە ،ئەمەلىيەت ،ئېتىقاد جەھەتلەردە پىكىر بىردەك .ئۇلار تۆۋەندىكىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ :1 .كلاسسىك مىراسلار ، 2 .كاتولىك دىنى ۋە پروتستانت دىنى ، 3 . ياۋروپادىكى تىللار ،4 . مەنىۋى نوپۇز ۋە ئەلمانىي نوپۇز (دىندىن خالىي نوپۇز)نىڭ ئايرىلىشى ، 5 .قانۇن-تۈزۈم ،6 . ئىجتىمائىي كۆپ مەنبەچىلىك ، 7 . ۋەكىل ئاپپاراتلىرى ،8 . شەخسچىلىك قاتارلىقلاردىن ئىبارەت »③ .

بۇ بىزنىڭ غەرب مەدەنىيىتى (文化)دېسىلا كۆز ئالدىمىزغا كېلىدىغان يالىڭاچ بەدەن ، جىنسىي ئەركىنلىك ،بەزمىخانا ،يۇقىرى ئىستېمال چۈشەنچىلىرىدىن زور دەرىجىدە پەرقلىنىدۇ .بىز غەرب مەدەنىيىتى دېگەندە بەلگىلەر توپىنى نەزەردە تۇتساق ،ئۇلار دەل ماھىيەتلىك تەرىپىنى نەزەردە تۇتىدۇ .

بىز يۇقىرىقى تەھلىلدىن مۇنداق ئىككى يەكۈنگە ئېرىشەلەيمىز :بىرى ، پەقەت ئېتىقادىي ،ئىدېيىۋى قاتلاملا مەدەنىيەت (文化)نىڭ ئەڭ ماھىيەتلىك يادروسى بولۇپ ، ئۇ ، تەۋەلىك ۋە كىملىكنى بەلگىلەيدىغان تۈپ ئامىل .ئىككىنچىسى ، مەدەنىيەت (文明) بىر چوڭ كاتېگورىيە بولۇپ ، ئۇ نىسبەتەن پەرقلىق نۇرغۇن ھەزارەت (文化)نى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ .

يۇقىرىقى ياۋروپا دۆلەتلىرىدە ئوخشىمىغان ھەزارەت (文化)بولسىمۇ ، يەنىلا ئورتاق مەدەنىيەت (文明)غا تەۋە .

ئەمدى 7-مىسالغا قارايلى .

ئۇ قەبىلە كىشىلىرىنىڭ ياۋايى ئىكەنلىكى دەل ئۇلارنىڭ مەدەنىيەتسىز ئىكەنلىكىنى ،يەنى ئۇلارنىڭ تەربىيە كۆرمىگەن ،ساۋاتسىز ، تېرە-يوپۇرماقلارنى كىيىم قىلىدىغان ،پاكىز ئەمەس . . . ئادەملەر ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ . بۇ يەردە كۆزدە تۇتۇلغان مەدەنىيەت (文明)نىڭ مەنىسى دەل بىرىنچى مىسالدىكىگە ئوخشايدۇ .ئەمما بۇ يەردە مۇنداق بىر مۇھىم مەسىلە بار : يەنى ئۇلارنىڭ مەدەنىيەتسىز ئىكەنلىكى ئۇلاردا مەدەنىيەت (ھەزارەت 文化) ئامىللىرىنىڭ ھېچقايسىسىنىڭ يوقلىقىنى بىلدۈرەمدۇ ؟ ئۇلاردا ھەزارەت (文化)يوقمۇ ياكى مەدەنىيەت (文明)يوقمۇ ؟ ئەنە شۇ ياۋايى دەپ ئاتالغان كىشىلەرنىڭمۇ ئۆزىنىڭ ئۆزگىچە ئۆرپ-ئادەتلىرى ،مۇراسىملىرى ،تەپەككۇر ئۇسۇلى بولىدۇ . دېمەك ئۇلاردا ھەزارەت (文化)بولىدۇ ، ئەمما مەدەنىيەت (文明)بولمايدۇ .دېمەك مەدەنىيەت (文明)ھەزارەت (文化)نىڭ بەلگىلىك يۇكسەكلىك - ئىلغارلىقىغا ۋەكىللىك قىلىدۇ . «1874-يىلى تايلورنىڭ(ئىپتىدائىي مەدەنىيەت) (原始文化)ناملىق ئەسىرى نەشر قىلىنغاندىن كېيىن ئىنسانشۇناسلار ۋە مىللەتشۇناسلار بارغانسېرى(文化)دېگەن ئىبارە بىلەن ئۆزلىرى تەتقىق قىلىۋاتقان ئىپتىدائىي جەمئىيەتنى تەسۋىرلەشكە باشلىدى . ئىنگلىز تىلىدىكى Civilization دېگەن سۆز ھازىرقى زامان جەمئىيىتىنى تەسۋىرلەشتە قوللىنىلدى . باشقا ئەللەر ئالىملىرىمۇ مۇشۇ ئېقىمغا ئەگىشىپ تۆۋەندىكىدەك ئەھۋال كېلىپ چىقتى :غەرب مەدەنىيىتى دەپ 西方文化 ، 文明 西方 دېيىشكىمۇ ،ئىپتىدائىي مەدەنىيەت (原始文化)دېيىشكىمۇ بولىدۇ ، ئەمما 原始文明 دېيىشكە بولمايدۇ »④ .

ئەمدى ئاخىرقى مىسالنى تەھلىل قىلىمىز .

بىز مىسىر مەدەنىيىتى دېگىنىمىزدە ،كۆز ئالدىمىزغا مىسىرنىڭ ئەلئېھرامىلىرى ،شىرتەنلىك ئادەم ھەيكەللىرى كەلسە ،قەدىمقى گرېك مەدەنىيىتى دېگىنىمىزدە يۇنانىنىڭ پەلسەپىلىرى ،دېموكراتىك تۈزۈمى كۆز ئالدىمىزغا كېلىدۇ . بۇ يەردە ئوخشاش بىر مەدەنىيەت دېگەن بىر ئىبارە بىلەن بىرىدە ھۈنەر-سەنئەت ،بىناكارلىق دېگەندەك ماددىي تەرەپلەر

كۆزدە تۇتۇلسا ،يەنە بىرىدە غەيرىي ماددىي تەرەپلەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ .

ئاخىرىدا ، ئەسكەرتىش سۈپىتىدە شۇنى قوشۇپ قويۇش كېرەك : مەدەنىيەت دېگەن ئاتالغۇنى قانداق چۈشىنىشتىكى يەنە بىر مۇھىم مەسىلە چۈشەنگۈچىنىڭ قايسى مەدەنىيەتكە تەۋەلىكىدە . ئوخشىمىغان مەدەنىيەتكە تەۋە كىشىلەرنىڭ مەدەنىيەت ھەققىدىكى چۈشەنچىسىمۇ ئوخشاش بولمايدۇ . بۇ يەردە مۇشۇ سوئالغا جاۋاب ئىزدەيمىز . مەدەنىيەت دېگەن بۇ ئاتالغۇ سۆز خاراكتېرىدىن ئالغاندا نېيترال سۆزمۇ (ئىجابىيمۇ ،سەلبىيمۇ ئەمەس)ياكى ئىجابىي سۆزمۇ ۋە ياكى سەلبىي سۆزمۇ ؟ بىز ئاساسەن ئۇنى ئىجابىي سۆز دەپ چۈشىنىمىز .يەنى مەدەنىيەتكە ئىگە بولۇشنى ياخشىلىققا ،يۈكسەكلىككە ،گۈزەللىككە ئىگە بولۇش دەپ چۈشىنىمىز ، مەدەنىيەتسىز قېلىشنى بولسا يامان ئىش دەپ بىلىمىز . ئەگەر بىر ئىسلام ئېتىقادچىسى ئۇنى ئىجابىي ۋە سەلبىي ھەر ئىككىلا تەرەپنى ئۆز ئىچىگە ئالمىغان - نېيترال ئۇقۇم دەپ قارىسا ،ئۇنداقتا ئۇنىڭغا نىسبەتەن مەدەنىيەت تەركىبلىرى ھېسابلانغان ئەركىن مۇھەببەتلىشىش ، بىرگە تۇرۇش . . . دېگەنلەر دىنىي بەلگىلىمە بويىچە گۇناھ ھېسابلانماستىن بەلكى مەدەنىيەتنىڭ بىر مەزمۇنى ھېسابلانغان بولىدۇ . ۋەھالەنكى بۇنداق قاراش ئۇنىڭ ئېتىقادى بىلەن زىت . ئەگەر ئۇ مەدەنىيەتنى ئىجابىي ئۇقۇم دەپ قارىسا ، ئۇ ھالدا ئۇ مەدەنىيەتتىكى ئېتىقادىغا زىت ھەرقانداق بىر تەركىبنى مەدەنىيەت ئەمەس دەپ بىلىشى ، مەدەنىيەتنى گۈمانىي تەركىبلەردىن خالىي - پاكىز گەۋدە دەپ قارىشى ۋە بۇ ئۇقۇمغا ئۆز مەۋقەسىدىن تۇرۇپ ئىزاھ بەرمىكى زۆرۈر بولىدۇ .

يۇقىرىقى مىساللىق بايانلاردىن كېيىن ئوقۇرمەنلەردە مەدەنىيەت ئۇقۇمى ۋە ھەزارەت (文化)بىلەن مەدەنىيەت (文明)نىڭ پەرقىگە نىسبەتەن بىر قەدەر ئاددىي بولسىمۇ دەسلەپكى چۈشەنچە شەكىللەندى دەپ ئويلايمەن ، ھەمدە خۇلاسىنى ئۆزلىرى چىقىرىۋالالايدۇ دەپ قارايمەن . ئەلۋەتتە ، بۇ قىسقا مۇلاھىزىدىن چۈشەنچە مۇجىمەللىكنىڭ ھەممىسىنى ھەل قىلىپ بولۇش مۇمكىن ئەمەس . سەيىل خانىمنىڭ تونۇمۇ : «ۋەھالەنكى ھەزارەت (文化)بىلەن مەدەنىيەت (文明)نى پەرقلەندۈرۈش تىرىشچانلىقلىرى ئەزەلدىن كىشىلەر تەرىپىدىن چۈشىنىلمىدى »⑤ دەيدۇ .

مۇھىمى بۇنى چۈشەنگەندە بىرىنچىدىن شۇ ئاتالغۇ ئىشلىتىلگەن تىل مۇھىتىغا ،ئىككىنچىدىن يازغۇچىنىڭ ئىشلىتىش مۇددىئاسىغا ۋە ئادىتىگە ئالاھىدە سەزگۈر بولۇش كېرەك .

ئەمدى بىز مەدەنىيەت ھەققىدە شەكىللەندۈرگەن چۈشەنچىلىرىمىز بىلەن ،بىز ماقالىنىڭ بېشىدا تىلغا ئالغان زامانىۋى تاجاۋۇزچىلىق دېگەن ئۇقۇمغا نەزەر سالىمىز . بۇيەردىكى زامانىۋى تاجاۋۇزچىلىق دېگىنىمىز ماھىيەتتە مەدەنىيەت تاجاۋۇزچىلىقى بولۇپ ، ئۇ ھاكىم مەدەنىيەت دۆلەتلىرىنىڭ مەھكۇم مەدەنىيەت خەلقلىرىگە ھەرخىل ۋاستىلەر بىلەن ئۆزىنىڭ قىممەت قارىشى ،ئىدىيە-ئېتىقادىنى سىڭدۈرۈش ئارقىلىق ،ئۆزلىرىنىڭ مەزكۇر مەدەنىيەت رايونىدىكى سىياسىي مەنپەئىتىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىش ۋە ئىشقا ئاشۇرۇشتا مۇھىم رول ئوينايدىغان تايانچ كىشىلەرنى يېتىشتۈرۈش ،شۇنداقلا مەھكۇم مەدەنىيەت خەلقى ئارىسىدا ئۇلارنىڭ سىياسىتىنى قوللايدىغان ئىجتىمائىي ئاڭ يارىتىش جەريانىدىن ئىبارەتتۇر . بۇ ئىنتايىن ئىستىخىلىك جەريان بولغاچقا ، مۇھىمى مەھكۇم مەدەنىيەت خەلقى ئۆزى خالاپ ئېلىپ بارىدىغان بولغاچقا ،مەدەنىيەت تاجاۋۇزچىلىقىنىڭ ماھىيىتىنى ئاسانلىقچە كۆرگىلى بولمايدۇ .

مەلۇمكى ، ئادەمدە ئەقىل بولغاچقا مەدەنىيەت بارلىققا كەلگەن . ئادەم ئەقىللىق مەخلۇق بولغانلىقتىن ئۇ ھاياتىدىن مەنە - قىممەت ئىزدەيدۇ . ئەنە شۇ ئىزدىنىش داۋامىدا ئىنسانلار مەلۇم ئىدىيىگە ئېتىقاد قىلىدۇ ۋە ئۇنى ئۇلۇغلاپ ، تۇرمۇشىدىكى بىر مۇقەددەس مەبۇدقا ئايلاندۇرىدۇ . (بەلكىم ئۇلار ئۇلۇغلاشقا ئەرزىيدىغىنىمۇ ، ئەرزىمەيدىغىنىمۇ تېپىپ قېلىشى مۇمكىن .)كىشىلەر شۇ ئېتىقادنى قەلبىدىلا ساقلىماي ،ئۇنى تۇرمۇشىدا ،كۈندىلىك ئىش-پائالىيەتلىرىدە ھەرخىل شەكىللەردە گەۋدىلەندۈرىدۇ . ئەنە شۇ جەريانىنىڭ داۋاملىشىشى ئارقىسىدا ئاستا-ئاستا بەلگىلىك بىر تۇرمۇش ئۇسۇلى ،تەپەككۇر قېلىپى يارىتىلىدۇ . مەدەنىيەت ئەنە شۇنداق بارلىققا كېلىدۇ . دېمەك ، مەدەنىيەت ماھىيەتتە بەلگىلىك ئېتىقادنىڭ كىشىلەرنىڭ رېئال تۇرمۇشىدىكى رېئال ئىپادىسىدۇر . ۋاقىتنىڭ ئۆزگىرىشى بىلەن ئاشۇ ئورتاق ئېتىقادقا ئىگە كىشىلەر بەلگىلىك بىر مەدەنىيەت گۇروھى بولۇپ شەكىللىنىپ ، ئۆزىنى مەدەنىيەت جەھەتتە ئوخشىمايدىغانلاردىن پەرقلەندۈرىدۇ .مەدەنىيەت بۇ ئىجتىمائىي كوللېكتىپقا بىر ئورتاق سالاھىيەت ، كىملىك ئاتا قىلىپ ، ئۇلارنى تەبىئىيلا بىر-بىرىدىن ئايرىلالمايدىغان ،تەقدىرداش كوللېكتىپقا ئايلاندۇرىدۇ . شۇنىڭ بىلەن كىشىلەردە دوست-دۇشمەن ئۇقۇمى پەيدا بولىدۇ .ئەلۋەتتە بايلىق ، زېمىن قاتارلىق ماددىي ئامىللارمۇ ئىنسانلارنى دوست-دۇشمەنگە ئايرىشتىكى مۇھىم ئوبيېكتىپ سەۋەب بولسىمۇ ، ئەمما مەدەنىيەت سالاھىيىتى بويىچە ئايرىلغان دوست-دۇشمەن مەخگۇلۇك ،ماددىي مەنپەئەت توقۇنۇشىدىن كەلگەن دوست-دۇشمەن ۋاقىتلىق بولىدۇ .

يوشۇرۇن ئېنېرگىيىسى خوراپ قالمايدىغان ، تەشەببۇسكار مەدەنىيەتلەر دەل ئەبەدىي قىممەتكە ئىگە ئېتىقادنى يادرو قىلىدۇ .ۋەھالەنكى ئېتىقادنىڭ ئەبەدىيلىكى ،ئېتىقاد باغلانغان ئوبيېكتنىڭ ئەبەدىيلىكى شۇنداقلا مەزكۇر ئېتىقادنىڭ بەلگىلىك بىر سىياسىي نىشانى بار-يوقلىقى تەرىپىدىن بەلگىلىنىدۇ . بۇنداق نىشانغا ئىگە مەدەنىيەتلەردە ئىچكى بۇرچ تۈيغۇسى بولۇپ ، توختىماستىن ئۆز تەشەببۇسنى يېيىشقا ھەرىكەت قىلىدۇ .ھەمدە بۇ تەشەببۇسنى قانداق يېيىش ،رەقىب مەدەنىيەتلەرگە قانداق تاقابىل تۇرۇش ،قانداق كۈچ توپلاش قاتارلىق جەھەتلەردە بەلگىلىك ئىستراتېگىيىلىك پىلان شەكىللەندۈرىدۇ . ئەنە شۇ مەدەنىيەتلەر كېڭىيىش ۋە

ئۆزىنى تەكىتلەش داۋامىدا ئۆزىنىڭ مەنپەئىتىنى ئەمەلىي كاپالەتكە ئىگە قىلىش ، يەنىمۇ كېڭەيتىشكە يول ھازىرلاش ،شۇنداقلا رەقىب مەدەنىيەتلەرنىڭ ھۇجۇمىغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن ئەمەلىي ، تەشكىللىك كۆچكە ئېھتىياجلىق بولىدۇ.ده ھەر مەدەنىيەت ئۆزىنىڭ سىياسىي ئاپپاراتى - دۆلەتنى قۇرۇپ چىقىدۇ ھەمدە شۇ دۆلەت ماشىنىسىنى ئۆز مەدەنىيىتىنىڭ ئىچكى ئۇيۇشۇشچانلىقىنى ساقلاش ، يىمىرىلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ، تاشقى جەھەتتە بولسا ، يەرشارى دائىرىسىدە تەسىرىي كۆچىنى تېخىمۇ كېڭەيتىش ،رەقىب مەدەنىيەتلەرگە نىسبەتەن كۆچ ئەۋزەللىكىنى ساقلاش ئۈچۈن مۇكەممەل ئىستراتېگىيىلىك تەدبىر-سىياسەتلەر بىلەن خىزمەت قىلىدىغان مۇستەھكەم ئورگانغا ئايلاندۇرىدۇ .

شۇڭلاشقا بىز تارىختىمۇ ياكى بۈگۈنكى دۇنيادىمۇ ئۆز مەدەنىيىتىنى قوغدىمايدىغان ،تەرەققىي قىلدۇرمايدىغان ،تەشۋىق قىلمايدىغان ،يات مەدەنىيەتلەرنىڭ ئۆز تېررىتورىيىسىگە توسقۇنسىز كىرىۋېرىشىگە يول قويۇدىغان دۆلەتنى تاپالمايمىز .

دېمەك ، مەدەنىيەت تۈرتكىسىدە مەيدانغا كەلگەن دۆلەت ، ئۆز نۆۋىتىدە يەنە مەدەنىيەتكە يېتەكچىلىك قىلىپ ئۇنىڭ تەرەققىياتى ،مەۋجۇدلۇقىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ . شۇڭا ، دۆلەت بىلەن مەدەنىيەتنىڭ كۆچى ئوڭ تاناسىپ بولىدۇ .بىز بۇيەردە مەدەنىيەتنىڭ كۆچى دېگەندە بىرىنچىدىن ، مەزكۇر مەدەنىيەتنىڭ يات مەدەنىيەت خەلقلىرىگە نىسبەتەن جەلپ قىلىش كۆچىنى ۋە ئەۋزەل تەرەپلىرىنى ،ئىككىنچىدىن ، مەزكۇر مەدەنىيەت خەلقىنىڭ ھەرقايسى جەھەتلەردىكى ئەمەلىي كۆچىنى نەزەردە تۇتىمىز . بىر مەدەنىيەتنىڭ غالىب ياكى مەغلۇبلىقىنى ،مەدەنىيەتنىڭ ئەۋزەللىكلىرى ئەمەس بەلكى مەزكۇر مەدەنىيەت دۆلىتىنىڭ سىياسىي ، ئىقتىسادىي ،ھەربىي كۆچى بەلگىلەيدۇ . ئەنە شۇ جەھەتلەردە ئەۋزەل ئورۇنغا ئىگە دۆلەتلەرنىڭ مەدەنىيىتى ئاجىز دۆلەت خەلقلىرىگە نىسبەتەن ئىنتايىن كۆچلۈك جەلپ قىلىش كۆچىگە ئىگە بولىدۇ . ھاكىم مەدەنىيەتنىڭ ئەمەلىي كۆچى ۋە قولغا كەلتۈرگەن ماددىي مۇۋەپپەقىيەتلىرى ئۆز مەدەنىيىتىنىڭ باشقا مەدەنىيەتلەردىن ئىلغار ،ئەۋزەل ئىكەنلىكىنىڭ ئەڭ روشەن ئىسپاتىغا ئايلىنىدۇ . بىر مەدەنىيەتكە بولغان قايىللىق ، ماھىيەتتە شۇ مەدەنىيەتنىڭ ئەمەلىي كۆچى ۋە مۇۋەپپەقىيىتىگە بولغان قايىللىقتىن كېلىدۇ .

قارايدىغان بولساق ، تارقىلىۋاتقان ئېقىم ، مودا بولۇۋاتقان شەيئىلەرنىڭ دەل كۆچلۈك دۆلەتلەردىن كەلگەنلىكىنى كۆرەلەيمىز . كۆچكە قايىل بولۇش ئىنسانىيەتكە ئورتاق بىر پىسخىكا .بىز يا تارىختىن يا كۆز ئالدىمىزدىكى دۇنيادىن ئاجىز دۆلەت مەدەنىيىتىنىڭ مودا بولغان ياكى كۆچلۈك دۆلەت مەدەنىيىتىنىڭ خارلىنىپ قالغانلىقىدەك پاكىتىنى ئۇچرىتالمايمىز .دېمەك ، بىر دۆلەت ئۆز مەدەنىيىتىنى دۇنيادا ئومۇملاشتۇرماقچى ، ئۇنى دۇنيانىڭ ئۆرنەك ئۇلگىسىگە ئايلاندۇرماقچى بولىدىكەن ، چوقۇم ئۆزىنىڭ ئۇنىۋېرسال كۆچىنى كۆچەيتىشى ،ئۆز خەلقىنىڭ ماددىي تۇرمۇش ھالىتىنى يۇكسەلدۇرۇشى كېرەك . مەدەنىيىتىنى ئېغىزدا ، قەغەزدە ،سەھنىدىلا تەشۋىق قىلىش ، پەقەت شۇ مەدەنىيەتنىڭ يەرشارىدا تېخى مەۋجۇدلۇقىنى ، نەسلىنىڭ تېخى قۇرۇپ كەتمىگەنلىكىنى بىلدۈرۈشتىن باشقىغا يارىمايدۇ . مانا بۇلاردىن سېرىق چاچ ،قىزىل چاچلارنىڭ ،تورت يېيىش ،شام پۇۋۇلەشلەرنىڭ بىزنى نېمە ئۈچۈن شۇنچە جەلپ قىلىدىغانلىقىنى چۈشەنمىكىمىز تەس ئەمەس .

مەدەنىيەتنىڭ خەلقنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك ، ئىتتىپاقلىقنىڭ ئىچكى ھەركەتلەندۈرگۈچ كۈچى ئىكەنلىكىنى بىلگەن سەزگۈر دۆلەتلەر مەدەنىيەتنى ئىچكى دۆلەت سىياسىتى ۋە تاشقى - دىپلوماتىيە سىياسىتىدە تولىمۇ مۇھىم ئورۇنغا قويىدۇ . ئىچكى جەھەتتە ، مەدەنىيەتتىكى مۇستەھكەملىك خەلقنىڭ ئىتتىپاقلىقى ۋە دۆلەتنىڭ مۇقىملىقىنى كۈچەيتىسە ، خەلقئارا نۇقتىدىن ئېيتقاندا ، مەزكۇر دۆلەت مۇھىتىنىڭ يەرشارى خاراكتېرلىك كېڭىيىشى بۇ دۆلەت تاشقى دۇنيا سىياسىتىنىڭ دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى قوللىغۇچىلىرىنى كۆپەيتىپ ، بۇ دۆلەتكە پايدىلىق جامائەت پىكرى ۋە خەلقئارا مۇھىت يارىتىدۇ .

بۇ نۇقتىدىن ئېيتقاندا ، غەرب مەدەنىيىتىنىڭ يەرشارى مىقياسىدىكى كېڭىيىشى ، ئاجىز ئەللەرنىڭ ئۆگىنىش ئوبيېكتىغا ئايلىنىشى ھەرگىزمۇ بىز ئويلىغاندەك تەبىئىي جەريان بولماستىن ،بەلكى سىياسىي مەنپەئەتنى كاپالەتلەندۈرۈش ئۈچۈن مەدەنىيەت ۋاستە قىلىنغان بىر ئۇزاق مۇددەتلىك ئىستراتېگىيىنىڭ پىلانلىق ئىجرا قىلىنىش جەريانىدىن ئىبارەت . بۈگۈنكى كۈندە ئافغانىستان ، ئىراقلارنى باشقۇرۇشقا ئىلگىرى نامىنى ھېچكىم ئاڭلاپ باقمىغان كارزاھىي ، ياۋال ،ئەلاۋىيدەكلەرنىڭ سەھنىگە چىقىپ قېلىشى ھەرگىزمۇ تاسادىپىيلىك ئەمەس ،بەلكى جاھانگىرلارنىڭ بالدۇرلا تۈزۈلگەن كەلگۈسى ئىستراتېگىيىسىنى ئوڭۇشلۇق ئىجرا قىلىشتا ئىشلىتىشكە ئالدىن تەييارلاپ قويۇلغان نامزاتلاردىن ئىبارەتتۇر .

بۈگۈنكى كۈندە ئۆزىنىڭ سىياسىي مەنپەئىتىگە نىسبەتەن ئويغاق دۆلەتلەر مەدەنىيەتنى قانداق قورال قىلىشنى ئوبدان بىلىدۇ .

كۈنسايىن ئىلغارلىشۋاتقان مېدىيىلەر (ئاممىۋى ئاخبارات ۋاستىلىرى)بۈگۈنكى زامانىۋى تاجاۋۇزدا زەمبىرەك ، باشقۇرۇلىدىغان بومبىنىڭ ئورنىنى ئالدى . مانا مۇشۇ ئاۋازسىز ،ئىس-تۈتەكسىز «باشقۇرۇلىدىغان بومبا»لار قۇدرەتلىك دۆلەت سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنى پارچىلىۋەتتى .روسىيە پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ ئاكادېمىكلىرىدىن ئالكساندىروۋېچ لېسكىن ۋە ئالكساندىروۋېچ شېرىپىنلار مۇنداق دەيدۇ : «ئۇچۇر ئۇرۇشى مەسىلىسى دۆلىتىمىزدە بارغانسېرى كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى قوزغىماقتا . بۇ بىر خىل يېڭىچە ئۇرۇش بولۇپ ، تىغ ئۇچى ئاۋامنىڭ ئىدېئولوگىيىسىگە قارىتىلغان . بۇ ئۇرۇش ئاۋامنىڭ ئېڭىنى كونترول قىلىپ ، كىشىلەرنىڭ ئىرادىسىنى مۇشۇ شەرتكە بېقىندۇرۇش ئاساسىغا قۇرۇلغان . ئۇچۇرلاردىن پىسخىكىسى تەسىرگە ئۇچرىغان ئادەم

تولا ھاللاردا ئىسىگە كېلەلمەيدۇ . . .

ئۇچىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ـ ئۇچۇر-پىسخىكا ئۇرۇشىنىڭ باشلانغانلىقىغا 50يىل بولىدى . 1948-يىلى 18-ئاۋغۇستتا ئامېرىكا دۆلەت بىخەتەرلىك كومىتېتى1/ 20نومۇرلۇق(ئامېرىكا سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن بولغان مۇناسىۋەتتەيەتمەكچى بولغان نىشانى) دېگەن پەرمانىنى ماقۇللىدى .بۇ پەرمان يېگىچە ئۇرۇشنىڭ مۇقەددىمىسىنى ئاچتى : ئۇچۇر قورال قىلىندى . ئۇرۇشنىڭ نىشانى ئىجتىمائىي ئاڭنى مەلۇم نىشانغا بۇراش ،ۋەزىپىسى بولسا ئىجتىمائىي ئاڭدا ئەتراپتىكى دۇنياغا ساختا تونۇش پەيدا قىلىپ ، مەزكۇر دۆلەت ئاھالىلىرىنى باشقۇرۇش ساھەسىدىكى سەرخىللارنى كونترول قىلىش بولدى . . . بۇ ئۇرۇش ئاخىرى سوۋېت ئىتتىپاقىنى يىمىرىش بىلەن نەتىجىلەندى . ئۇرۇشتا تانكىلار ئىشلىتىلمىدى ، ئايروپىلاندا بومباردىمان قىلىنمىدى ،بەلكى ئىجتىمائىي ئاڭغا ئۆزلۈكسىز ، توختاۋسىز ھۇجۇم قىلىندى . بۇ دەۋردە ھەرگىزمۇ ئىجتىمائىي مەۋجۇدىيەت ئىجتىمائىي ئاڭنى بەلگىلىمىدى . . . بۇ ئۇرۇش كىشىلەر دىققەت قىلمايدىغان ساھەدە ئېلىپ بېرىلدى . ئاڭنىڭ تەسىرگە ئۇچرىشى ئاڭنىڭ كونترول قىلىنىشىغا ئاساس بوپقالدى »⑥ .

ئۇچۇر ـ پسىخىكا ئۇرۇشى دېگەن بۇ نام ئەمەلىيەتتە مەدەنىيەت ئۇرۇشنىڭ تېخىمۇ كونكرېت ئېيتىلىشىدىن ئىبارەت ،خالاس . ئەگەر بىز بۇنىڭغا ئامېرىكىنىڭ ئوتتۇرا شەرقتە «ھۇرلۇك »تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى قۇرغانلىقىنى ، ئىراقتىن 100مىڭ ئايال ئوقۇنقۇچىنى ئامېرىكىدا تەربىيىلەپ ،ئىراققا كىشىلىك ھوقۇق ،دېموكراتىيە ئىدىيىسى تارقاتماقچى بولغانلىقىنى⑦ (ئامېرىكىنىڭ «بۇيۇك ئوتتۇرا شەرق پىلانى»دا مۇشۇنداق مەزمۇن بار) ، «ئامېرىكا ئاۋازى» رادىئو ئىستانسىسىنىڭ ھەرخىل تىللاردا جاھاندا تارقالمىغان بۇلۇڭ-پۇشقاقلىرى قالمىغانلىقىنى ، ھازىر بىز ئاڭلاۋاتقان خەۋەرلەر مەنبەسىنىڭ قايەرلىكىنى باغلاپ پىكىر يۈرگۈزسەكلا ، بۇ ئۇرۇشنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ھالاكىتى بىلەنلا ئاخىرلىشىپ قالمىغانلىقىنى ،ئەكسىچە يېڭى باسقۇچقا كىرىپ ،تىغ ئۇچىنىڭ يېڭى رەقىبلىرىگە قارىتىلغانلىقىنى بىلەلەيمىز .بۇگۈنكى دەۋردە مەدەنىيەت بۇ ئىس-تۇتەكسىز جەڭدىكى ئاساسلىق قورالغا ئايلاندى . «بىر دۆلەت ياكى خەلقنىڭ سىرتقا نىسبەتەن ئوبرازى باشقا ئەللەردە ئۆز تەسىرىنى تورغۇزۇشنىڭ كۆچلۈك ئاساسىدۇر . . . مەلۇم بىر دۆلەتنىڭ مەدەنىيىتىگە بولغان ياخشى چۈشەنچە ۋە تەسىر مەزكۇر دۆلەتنىڭ باشقا دۆلەتلەرنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشىشىگە ،مەزكۇر دۆلەت سىياسىتىنىڭ باشقا دۆلەتلەر تەرىپىدىن ئاقىلانە ، مۇۋاپىق دەپ قوبۇل قىلىنىشىغا ،مەزكۇر دۆلەتنىڭ باشقا دۆلەتلەرگە بولغان رەھبەرلىك ئىقتىدارىنى كۆچەيتىشىگە ۋە بۇنى ئۆز دۆلىتىنىڭ مەنپەئىتىگە پايدىلىق نىشانغا بۇراشقا پايدىلىق . شۇڭلاشقا ، ئۆز مەدەنىيىتىنىڭ ياخشى خەلقئارالىق ئوبرازىنى تىكلەش ،ئۆز تىلىنى كېڭەيتىش دۆلەتكە نىسبەتەن ئىستراتېگىيىلىك ئەھمىيەتكە ئىگە . . . مەدەنىيەت ۋە تىل بىر دۆلەت خەلقىنىڭ مەھسۇلى ،شۇنداقلا ئۇلارنىڭ ئوبراز ۋەكىلى .دۆلەت مەدەنىيەت ۋە تىلنىڭ تەرەققىياتىنى شۇنداقلا ئۇنىڭ سىرتقا تارقىلىشىنى ئىلگىرى سۈرەلەيدۇ . شۇنداقتىمۇ چەت ئەللىكلەرنى ئۆز مەدەنىيىتىدىن زوقلاندۇرۇشنىڭ ئەڭ ياخشى چارىسى ئىككى دۆلەت خەلقىنى بىۋاسىتە ئۇچراشتۇرۇشتۇر . بۇ يەنە ئۇلارنىڭ ئىدىيىسى ، پائالىيەتلىرى ،مەدەنىيەت بۇيۇملىرىنى ئۇچراشتۇرۇشنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ . شۇڭلاشقا ، بىر دۆلەت سىرتقا نىسبەتەن ئۆز تەسىرىنى تىكلەشنى ئىستىسە ، چوقۇم ئۆز دۆلىتىنىڭ پۇقرالىرى بىلەن چەت ئەللىكلەرنىڭ ئىمكانقەدەر كەڭرەك ئۇچرىشىشىغا شارائىت ھازىرلاپ بېرىشى كېرەك . باشقا دۆلەت ۋە ئۇنىڭ خەلقى بىلەن مۇناسىۋەتنى ئۆزۈش ،دەرھال مەزكۇر دۆلەتنىڭ ھېلىقى دۆلەت ۋە ئۇ دۆلەت خەلقىگە بولغان تەسىرىنى ئاجىزلاشتۇرىدۇ . كۈنلەرنىڭ ئۆزىرىشى بىلەن بۇ دۆلەت خەلقىنىڭ ئۆزى بىلەن يىراقلىشىپ كەتكەن دۆلەتنىڭ ئىدىيىسىنى قوبۇل قىلىشى قىيىن بولىدۇ . . . تىلنىڭ جەلپكارلىقى تىل ئارقىلىق ئىپادىلەنگەن ئىدىيە ۋە تىل ئارقىلىق يۈكسەلگەن مەدەنىيەت پەللىسىدىن كېلىدۇ . . . بىر تىلنى كېڭەيتىش تىرىشچانلىقى ئۆز ئىدىيىسىنى باشقا تىللارغا تەرجىمە قىلىشتىن باشلىنىدۇ . تىلنى كېڭەيتمەكچى بولغان دۆلەت بۇ خىل تەرجىمە ئىشلىرىنى قوللىشى كېرەك . . . چەت ئەللىكلەرنىڭ ئۆز دۆلىتىگە كېلىپ ئوقۇشىنى قوللاش ئۆز تىلى ۋە مەدەنىيىتىنى كېڭەيتىشكە پايدىلىق بولۇپلا قالماستىن ،ئۆز ئىدىيىسىنىڭ بىر تۈركۈم خەلقئارالىق قوللىغۇچىلىرىنى مەيدانغا كەلتۈرەلەيدۇ . . . كىتاب ئېكسپورت قىلىش ، رادىئو-تېلېۋىزىيە فىلىملىرىنى تارقىتىش ئارقىلىق دۆلەت بۇ چەت ئەللىك قوللىغۇچىلىرىنى ئىزچىل تەربىيىلەپ تۇرالايدۇ ھەمدە ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدىكى مەسىلىلەرنى كۆزىتىشىگە تەسىر كۆرسىتەلەيدۇ . . . تىل ۋە مەدەنىيەتنىڭ مەلۇم رايون ياكى يەرشارى مىقياسىدىكى ئەۋزەللىك ئورنى بۇ دۆلەتنىڭ ئالاھىدە تەسىرگە ئىگە ئورنىنى تىكلەيدۇ . بۇ ئورۇن مەزكۇر دۆلەتنىڭ ئۆز نىشانى بويىچە باشقا خەلقلەرنى ئىدارە قىلىش ئىقتىدارىنى يۇقىرى كۆتۈرىدۇ .شۇڭلاشقا بىر دۆلەتنىڭ تىل ۋە مەدەنىيەت جەھەتتىكى خەلقئارالىق ئابرويى مەزكۇر دۆلەت ئەمەلىي كۈچىنىڭ ئەھمىيىتى زور ، مۇھىم تەركىبىي قىسمى .ئىناۋەتنىڭ كۆتۈرۈلۈشى باشقا دۆلەتلەرگە رەھبەرلىك قىلىش ئىقتىدارىنى ئۈستۈرىدۇ . باشقا دۆلەت خەلقى بىلەن مەدەنىيەت ئالاقىسى ئېلىپ بېرىش ،سىياسىي تەسىر يۈرگۈزۈشنىڭ مۇھىم يولى ، شۇنداقلا ئۇ جەمئىيەتكە سىڭىپ كىرىشتىكى بىر كاتالىزاتور . باشقا دۆلەتلەرگە مەدەنىيىتىنى چىقىرىشنى چەكلەيدىغان دۆلەتلەر ئۆزىنى خەلقئارالىق تەسىر تالىشىش رىقابىتىدە پاسسىپ ئورۇنغا چۈشۈرۈپ قويىدۇ . دۆلەت سىرتىدىكى مەدەنىيەت پائالىيەتلىرىنى كۆچەيتىش ، دۆلەتنىڭ ئەمەلىي كۈچىنى

كۇچەيتىمدۇ»⑧ .

مەلۇمكى ، ئادەملەرنىڭ دۇنيانى بىلىشى ئۇلارنىڭ كۆروش ،ئاڭلاش ئارقىلىق ئېرىشكەن ئۇچۇرلىرىنى مېڭىسىدە پىششىقلاپ ئىشلىشىدىن ھاسىل بولىدۇ . سەزگۈ ئەزالار بىلىشنىڭ مەنبەسى . بىر ئادەمنىڭ بىلىش دائىرىسى شۇ ئادەمنىڭ سەزگۈ ئەزالىرىنىڭ ئىقتىدارى يەتكەن دائىرىگىچە بولىدۇ . بۇگۈنكى كۈندىكى مېدىسىنىلەر بولسا ئادەملەرگە قوشۇلغان يەنە بىر سەزگۈ ئەزادۇر . ئىنسانلار بۇ سەزگۈ ئەزالار ئارقىلىق ئۇچۇر قوبۇل قىلىشنى ئىلگىرىكىدىن ھەسسىلەپ كۆپەيتتى ، ۋاقىت مۇساپىسىنى قىسقارتتى . ئۆيدە ئولتۇرۇپلا دۇنيانى كۆزىتەلەيدىغان بولدى . ئىلگىرى دۇنيانى بىۋاسىتە كۆزىتىپ بىلگەن بولسا ، ئەمدى ۋاسىتىلىك بىلىدىغان بولدى . ئۇلار كۆزەتكەن دۇنيا رېژىسسور ،مۇھەررىرلەرنىڭ پەردىزىدىن ئۆتكەن ـ رەڭ بېرىلگەن دۇنيا ئىدى . مۇقەررەرىكى ، سەزگۈلەر بايا بىز ئېيتقاندەك ، بىلىشنى يارىتىدۇ . بىلىش بولسا ھەرىكەتكە قوماندانلىق قىلىدۇ . كۆپىنچە ھاللاردىكى ھەرىكەتتىكى خاتالىق بىلىشتىكى چولتىلىقتىن كېلىدۇ . شۇڭلاشقا كىشىلەرنىڭ ھەرىكىتىنى كونترول قىلىش ئۈچۈن بىلىشنى ، بىلىشنى كونترول قىلىش ئۈچۈن بىلىشنىڭ مەنبەئى بولغان سەزگۈ ۋە سەزگۈلەر قوبۇل قىلىدىغان ئۇچۇرلارنى كونترول قىلىش كېرەك .

بۇگۈنكى دۇنيادا كىشىلەر ئۇچۇر جەڭ مەيدانىدا ياشاۋاتىدۇ . ھەممە ئۆيدە رادىئو ، تېلېۋىزور بار ، ئىنتېرنېت شىددەت بىلەن ئومۇملاشماقتا . گېزىت-ژۇرناللارغا ھەممىلا يەردە مۇشتەرى بولغىلى بولىدۇ . ئىنسانلارنىڭ مېڭىسى مېدىسىلەرنىڭ توختاۋسىز «بومباردىمان» قىلىشىغا ئۇچراۋاتىدۇ .

بۇنداق كۈچلۈك ھۇجۇمغا ئۇچراپ تۇرۇۋېمۇ ئۇنىڭ تەسىرىدىن خالىي بولۇش ،دۇنيا ھەققىدە جايىدا ـ ساغلام پىكىر يۈرگۈزۈش ھەقىقەتەن بەك تەس . بىز ئادەمنىڭ ئۆسۈپ-يېتىلىشىدە مۇھىتنىڭ رولىنىڭ ئىنتايىن زورلىقىنى بىلىمىز . ئەمما ئەنە شۇ مۇھىت تەربىيىسىدىن ئىبارەت تەبىئىي جەريانىنىمۇ سۈنئىي ،پىلانلىق جەريانغا ئايلاندۇرغىلى بولىدىغانلىقىنى ، ئەمما شۇ مۇھىت ئىچىدە نەپەسلىنىۋاتقان ئادەملەرنىڭ بۇنى ھېس قىلالمايدىغانلىقىنى بىلمەيمىز .ئاتا-ئانا ئائىلە تەربىيىسى ،ئائىلىدە ياراتقان مۇھىت ئارقىلىق بالىنى پىلاندىكىدەك تەربىيىلىسە ، دۆلەت مېدىسىلەر ، ماۋارىپ ئارقىلىق شەكىللەندۈرگەن ئىجتىمائىي مۇھىت ئارقىلىق دۆلەت تەلەپ قىلغان ئىجتىمائىي ئاڭغا ئىگە خەلق يارىتالايدۇ . دېمەك ، بۇ خىل مۇھىتتا ئىجتىمائىي ئاڭ ئىزچىل كونترولۇق ئىچىدە بولىدۇ .

بۇ نۇقتىنى غەرب جاھانگىرلىرى بىزدىن ئوبدانراق چۈشەنگەچكە ، ئۆز تاجاۋۇزىنىڭ ئۇچۇر مەدەنىيىتىنى قورال قىلغان ئىككىنچى باسقۇچىنى ئاللىقاچان باشلىۋەتتى .ئىلگىرى مەلۇم دۆلەتنى زېمىننى بېسىۋېلىش بىلەن مۇستەملىكە قىلغان بولسا ، ئەمدى ئۇ خەلقنىڭ مېڭىسىنى ئىگىلىۋېلىش بىلەن شۇ خەلق ئارىسىدىكى ئۆزلىرى ئېيتىپ چوڭ قىلغان سەرخىللار بىلەن مۇستەملىكە قىلىدىغان بولدى .

كىشىلەر ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ئاخىرلىشىپ ،جۇڭگو باشچىلىقىدىكى ئۇچىنچى دۇنيادىكى نۇرغۇن ئەللەر ئۆز مۇستەقىللىقىنى قولغا كەلتۈرگەندىن كېيىن ئاخىرلاشقان دەپ قارايدۇ . ئەمما بۇگۈنكى جاھانگىرلىك ئۆزىنىڭ ۋاستىسى ۋە ئۇسۇلىنى ئۆزگەرتتى .ئىلگىرى دۈشمەن ئاشكارا بولغان بولسا ،ھازىر ھەممە كىشىلەرگە قۇتقۇزغۇچىدەك كۆرۈنىدىغان بولدى .جاھانگىرلىك ئاخىرلاشتى دەپ قاراشنىڭ ئۆزىمۇ مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ مەھسۇلىدىن ئىبارەت .

مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ ئاساسلىق ۋاستىلىرى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت :

1 .مېدىسىلەر .بۇ ، دۆلەتنىڭ ئاخبارات ۋاستىلىرى بولغان گېزىت-ژۇرنال ،رادىئو-تېلېۋىزىيە ، ئىنتېرنېت قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ . بۇلار توختىماي ئۇچۇر تارقىتىش ئارقىلىق ئاۋامنىڭ زېھنىنى كاشىلا قىلالايدۇ .رەقىب خەلقنىڭ زېھنىنى كاشىلا قىلىپ ، ئۇلارغا رېئاللىقنى نىسبىي قابىلاپ كۆرسىتىش مېدىسىلەرنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى .

2 .نەشرىيات ئورۇنلىرى .بۇ ، كىتاب ۋە ئۇن-سىن بۇيۇملىرىنى كۆرسىتىدۇ . كىتاب ئارقىلىق قىممەت قاراش تارقىتىلسا ،ئۇن-سىن بۇيۇملىرىدىكى ئويۇن-تاماشا خاراكتېرىدىكى ناخشا ،كىنولار بىلەن مەھكۇم مەدەنىيەت خەلقنىڭ ياشلىرى چىرىتىلىدۇ . ئەسلىدە ئۆز خەلقىگە نىجاتلىق ئىزدەيدىغان ،ئۇلۇغۋار غايىلەردە ياشاشقا تېگىشلىك ، خەلقنىڭ ئومىدى بولغان ياشلار ئۆزلىرىنىڭ قىممەتلىك ۋاقتىنى شۇلارنىڭ كىنو ،ناخشا-ئوسسۇللىرى ئالدىدا ئۆتكۈزىدۇ . شۇنىڭ بىلەن مەھكۇم مەدەنىيەتتىن ھاكىم مەدەنىيەتكە قارشى شەكىللىنىپ قېلىش ئېھتىمالى بولغان تەھدىت بۆشۈكىدىلا يوقايدۇ .

3 . دۆلەت ھالقىغان چوڭ شىركەتلەر . بۇلار ئۆز مەدەنىيىتىنىڭ تامغىسى بېسىلغان مەھسۇلاتلارنى مەھكۇم مەدەنىيەت خەلقنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشىغا سىڭدۈرىدۇ . شۇنداقلا مەھكۇم مەدەنىيەت خەلقىگە غەربنىڭ كۆچى ،ۋەھىمىسىنى ھېس قىلدۇرىدۇ ۋە ئۇلار ئارىسىدا ھاكىم مەدەنىيەتكە بولغان قايىللىق تۇيغۇسى پەيدا بولىدۇ .

4 .ماۋارىپ . بۇ ئارقىلىق مەھكۇم مەدەنىيەت خەلقى ئارىسىدا لوندون ،ۋاشىنگتونلارغا سەجدە قىلىدىغان غەربچە مېڭىلەرنى يېتىلدۇرىدۇ . بۇلار جاھانگىرلارنىڭ شۇرايوندا يۈرگۈزمەكچى بولغان سىياسىتىنىڭ قوللىغۇچىلىرىغا ،شۇنداقلا غەرب سىياسىتىنىڭ ھەققانىيلىقىنىڭ ئاكتىپ ئاقلىغۇچىلىرىغا ،ئاۋام ئارىسىدا غەرب مەدەنىيىتىنىڭ تەشۋىقاتچىلىرىغا ئايلىنىدۇ . نەتىجىدە ھاكىم مەدەنىيەتنىڭ مەھكۇم مەدەنىيەت ئىچىدىكى ماۋاش ئالماي ھەقسىز خىزمەت قىلىپ بېرىدىغان «كادىر» لىرىغا ئايلىنىپ قالىدۇ . ئەمما بۇ «كادىر»لار قىلىۋاتقانلىرىنى خەلقنى ئاقارتقانلىق ، ئويغاتقانلىق دەپ چۈشىنىدۇ . بىلىش كېرەككى ، خەلق ئۇچۇن

دۇشمەنچە ئۇسۇلۇبتا پىكىر قىلىشمۇ دۇشمەنگە خىزمەت قىلغانلىقتۇر .

5. زىيالىيلار . بۇلار مەدەنىيەت ئىچىدىكى ھاكىم مەدەنىيەتكە ئەسىر بولغان ،ئۆز خەلقىگە نىسبەتەن پىكىر - ئىدىيىدە ئىلغار ،ئۆتكۈر ھېسابلىنىدىغان سەرخىللارنى كۆرسىتىدۇ .

يۇقىرىقىلارنىڭ ئىچىدە زىيالىيلار ھەممىدىن مۇھىم . چۈنكى زىيالىيلار خەلق ئىچىدىكى ،خەلق ئىشىنىدىغان ،ھۆرمەتلەيدىغان ،ئىدىيىسىنى قوبۇل قىلىدىغان كىشىلەردۇر .ئاۋال «زىيالىي» دېگەن ئۇقۇمغا ئۆزۈمنىڭ قارىشىنى سۆزلەپ ئۆتەي .مەن «زىيالىيلار» ھەققىدە كۆرگەن نۇرغۇن كىتابلاردىن شۇنى ھېس قىلدىمكى ، زىيالىي دېگەن خەلق ئىچىدىكى جەمئىيەتنى ئۆزگەرتىش ۋە ئۇنىڭغا تەسىر كۆرسىتىش ئىقتىدارىغا ئىگە كىشىلەرنى كۆرسىتىدۇ .ئۇ پەن-تېخنىكا ئىجادىيەتلىرى بىلەن تەسىر كۆرسىتىشنىمۇ ،ئىدىيە-پىكىر ئوتتۇرىغا قويۇش ئارقىلىق تەسىر كۆرسىتىشنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ .

شۇڭا ، ئۇقۇرمەنلەرنىڭ مەن «زىيالىي» دېگەن ئاتالغۇنى ئىشلەتكەندە ، ئەنە شۇنداق كىشىلەرنى نەزەردە تۇتىدىغانلىقىمنى چۈشىنىشىنى ئۈمىد قىلىمەن .

بىر جەمئىيەتكە تەسىر كۆرسىتىشنىڭ ئەڭ ئۈنۈملۈك چارىسى ، شۇ جەمئىيەتنىڭ سەرخىللىرىغا تەسىر كۆرسىتىشتۇر . جاھانگىرلار دەل سەرخىللارنىڭ مېڭىسىنى ئوۋلاش ئارقىلىق ئۇلارنى ئۆزلىرىنىڭ نىشانىغا يېتەكلەيدۇ .نەتىجىدە ، پىكىر-چۈشەنچىدە شۇ زىيالىيلارغا ئەگىشىدىغان خەلق تەبىئىيلا ئۆز زىيالىيلىرىنىڭ ئارقىسىدىن جاھانگىرلار سىزغان يولدا ماڭىدۇ .چۈنكى ئاۋامنىڭ دۇنيانى بىلىشى ئۆز ئارىسىدىكى سەرخىللارنىڭ تەسىرى ئاساسىدا شەكىللىنىدۇ . بۇ خەلقپەرۋەر ، ئاقكۆڭۈل زىيالىيلار بىلىپ-بىلمەي خەلقنى ئۇچۇن رەقىبى سىزىپ بەرگەن يولدا خىزمەت قىلىپ ، نەتىجىدە ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا ئۆز رەقىبى ئۇچۇن كەتمەن چاپىدۇ .

شۇڭلاشقا زىيالىيلار غەرب مەدەنىيەت جاھانگىرلىكىنىڭ ئەڭ ئۈنۈملۈك ۋاستىسىدۇر . چۈنكى بۇ خەلقنى ھېسسىيات جەھەتتە ئەمەس ،ئىدىيە جەھەتتە ئۆزگەرتىدۇ . ئالكساندىروۋچ لىسكن ۋە ئالكساندىروۋچ شىرىپىنلار مۇنداق دەيدۇ : «بۇ بىر مەيدان ئۇچۇر ئۇرۇشىنىڭ ھەقىقىتى ئەمدى ئېچىلدى .بۇ ئۇرۇشتا ئاۋام ئىدىيىسىگە تاشقى جەھەتتىنمۇ ، ئىچكى جەھەتتىنمۇ تەسىر كۆرسىتىلدى . دەل ئىچكى جەھەتتىن كۆرسىتىلگەن تەسىر ھەل قىلغۇچ رول ئوينىدى . . . ئۇرۇشتىن كېيىن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ خەلقئارا 5-كالونىسىدىكى غوللۇق كىشىلەر ئىدىئولوگىيە ساھەسىدە ئىشلەيدىغان كىشىلەر ئىدى . ئۇلار كىشىلەرنىڭ ئىجتىمائىي ئېڭىغا بىۋاسىتە تەسىر كۆرسىتەلەيتتى .1948-يىلدىن كېيىن بۇ كىشىلەر ئاستا-ئاستا ھوقۇق بېشىغا چىقتى . . . دەل ئىدىئولوگىيە ساھەسىدىكى بۇ ئاساسلىق كۈچ ئاڭلىق ،ئاڭسىز ھالدا دۆلىتىمىزگە قارىتىلغان بۇ ئۇرۇشقا قاتنىشىپ قالدى»⑨ .

ئەمدى بۇيەردە مۇنداق بىر نەچچە مەسىلە تۇغۇلىدۇ : مەھكۇم مەدەنىيەت خەلقى ۋە زىيالىيلىرى نېمە ئۈچۈن ھاكىم مەدەنىيەتكە شۇنچە ھېرىسمەن بولىدۇ ؟ ئۇلاردىمۇ ھۆكۈم قىلىش ئىقتىدارى تۇرسا ، نېمىدەپ قارا-قويۇق ئەگىشىۋېرىدۇ ؟

ھاكىم مەدەنىيەتكە يېپىشىدىغان ھەرقانداق بىر مەھكۇم مەدەنىيەت خەلقى شۇ يېپىشتىن بۇرۇن بىر ئۇزاق مۇددەتلىك سىياسىي مۇنقەرزلىك ،ئىقتىسادىي نامراتلىق ،نادانلىق دەۋرىنى باشتىن كەچۈرگەن بولىدۇ . مانا مۇشۇ ئۇزاق تارىخىي جەريياندا ئۇلارنىڭ ئۆز مەدەنىيىتىنىڭ كۈچى ،ئەۋزەللىكىگە بولغان ئىشەنچىسى تەۋرىنىشكە ، ئۆزىنىڭ ئەسلىدىكى ئېتىقاد ،ئەنئەنىلىرىدىن گۇمانلىنىشقا باشلايدۇ . ھاكىم مەدەنىيەتنىڭ كۈچى ۋە مۇۋەپپەقىيەتلىرى مەھكۇم مەدەنىيەتتە قايىللىق پەيدا قىلىشقا باشلايدۇ . بۇ خىل قايىللىقنىڭ كۈچىيىشىگە ئەگىشىپ ئەسلى مەۋجۇد قىممەت قاراش ،ئىدىئولوگىيە سىستېمىسى ئاجىزلىشىشقا باشلايدۇ . نەتىجىدە ئۇلاردا يات ئىدىيىلەرگە قانداق مۇئامىلە قىلىشتا پۈت تىرەپ تۇرۇدىغان مەۋقە يوقايدۇ . ھاكىم مەدەنىيەتنىڭ نەزەريىلەشكەن ،سىستېملاشقان ئىدىئولوگىيىسىگە تەمكىن مۇئامىلە قىلالايدىغان ئەقلىي تويۇنمىلىق بولمايدۇ . بۇنداق ئىدىئولوگىيىنىڭ ھۇجۇمىغا تاقابىل تۇرۇشتا ئەقىلدىن باشقا ،مۇھىمى ئاشۇ ئىدىئولوگىيىگە روبىرو تۇرالايدىغان بىر ئىدىئولوگىيىگە ئىگە بولۇش كېرەك . ئەنە شۇنداق مۇكەممەل ، سىستېملاشقان ئىدىئولوگىيىدىن ئايرىلىپ قېلىش ، سەرخىللارنىڭ ئۆزىنىڭ ئەنئەنىۋى ھەقىقىتىگە بولغان چۈشەنچىسىنىڭ بەلگىلىك نەزەريىۋى يۈكسەكلىك ھاسىل قىلالماسلىقى ، ئۇلارنىڭ ئۇچرىغانلا ئىدىيە-قاراشلارغا تېيىلىپ يۇرۇشىنىڭ يەنە بىر مۇھىم سەۋەبى . چۈنكى بىر ئادەمدە مەلۇم بىر نەرسىنى خاتا دېيىش ئۈچۈن ئۆزىدە توغرا نەرسە بولۇشى كېرەك . ئۆزىدە توغرا نەرسە بولمايدىكەن ، خاتانى توغرا دەپقېلىش تەبىئىي ئەھۋالدۇر .

يۇقىرىدا بىز «ئۇچۇر-پىسخىكا ئۇرۇشىنىڭ نىشانى ئاۋامنىڭ ئىجتىمائى ئېڭىنى مەلۇم بىر نىشانغا بۇراش» دېگەن بىر گەپنى قىلدۇق . ئەمدى بىز ئەنە شۇ ئاۋام ئېڭى ، جامائەت پىسخىكىسىنىڭ بەزىبىر ئالامەت - خۇسۇسىيەتلىرىنى بايان قىلىپ ئۆتىمىز . بۇنىڭ بىزنىڭ غەرب مېدىيىلىرىنىڭ ھۇجۇمىنىڭ نېمە ئۈچۈن شۇنچە ئۈنۈملۈك بولۇدىغانلىقىنى چۈشىنىشىمىزدە يارىدىمى زور .

ئادەمنىڭ يەككە ھالەتتىكى پىسخىكا ،ھەرىكىتى بىلەن بىر جامائەتنىڭ ئىچىدە تۇرغان ھالەتتىكى پىسخىكا ، ھەرىكىتىدە زور پەرق بولىدۇ . گەرچە جامائەت ئۆزگىچە ئىندىۋىدۇئاللىققا ئىگە تۇرغۇن شەخسلەردىن تەركىب تاپسىمۇ ، پىسخولوگىيە نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا ،ئۇلار جامائەتكە قوشۇلۇشتىن بۇرۇن ئايرىم خاسلىققا ئىگە مۇستەقىل بىرلىك ھېسابلانسا ، جامائەت گەۋدىسىگە قوشۇلغاندىن كېيىن

ئۇلار ئۆزىنىڭ ھېسسىيات ، خاراكتېر ، ھەرىكەت مۇستەقىللىقىدىن قىسمەن ئايرىلىدۇ . شەخسىنىڭ پىسخىكا ،ھەرىكىتى ئۆزىنىڭ كونترولىلۇقىدىن چىقىپ ، جامائەت ئارىسىدا ھاسىل بولغان ئومۇمىي كەيپىياتنىڭ قولىغا چۈشىدۇ . ئۇ ۋاقىتتا شەخس ئۆزىنى ئۆزى كونترول قىلىدىغان بىرلىك بولماي قالىدۇ .

مەسىلەن : ئادەمنىڭ پۇتبول مۇسابىقىسىنى يالغۇز كۆرگەن ھالەتتىكى روھىي ھالىتى بىلەن بىر توپ توپ مەستانىلىرى ئارىسىدا كۆرگەن چاغدىكى روھىي ھالىتى ئارىسىدا ئاسمان-زېمىن پەرق بار . نامايىش قىلىۋاتقان كىشىلەرمۇ شۇنداق . ئۆزى يالغۇز چاغدا باشقىلارغا ئالىيىپ قاراشقىمۇ پېتىنالمايدىغان كىشىلەر ، نامايىشتا ئەسەبىيلىشىپ ،ئۇچرىغانىنى دەسسەپ-چەيلىگىدەك جاسارەتكە ئىگە بوپقالىدۇ ، ئەمما توپۇرلىشىپ قاچاندا بولسا ئادەتتە باتۇر - قارام كىشىلەرمۇ ئالاقزادىلىكتىن ئۆزىنى يوقىتىپ قويىدۇ .ئاۋام ئارىسىدىكى كەيپىيات ئىنتايىن كۈچلۈك يۇقۇشچانلىققا ئىگە بولىدۇ . «ئەڭ ئىنچىكە كۆزىتىشلەردىن ، ئۇزاق مۇددەت جامائەت ئارىسىدا يۈرگەن ئادەمنىڭ ئۇخلاتقۇچىنىڭ ئەللەيلىشىدە مۇگدەك كىرىپ قالغان ئادەمدەك بىر خىل خىرامان ھالەتكە كىرىپ قالىدىغانلىقى ئىسپاتلاندى»(10) .

يىغىنچاقلىغاندا ، جامائەت پىسخىكىسى تۆۋەندىكىدەك تۆت خىل ئالاھىدىلىككە ئىگە :

تۇراقسىز - ئۆزگىرىشچان . جامائەت ئادەتتە تاشقى غىدىقلاشنىڭ تەسىرىگە ئىنتايىن ئوڭاي ئۇچرايدۇ . ئۇلاردا مۇقىم ،ئۇزاق مۇددەتلىك نىشان-پىلان بولمايدۇ . ئۇلارنىڭ مەلۇم مەسىلە ھەققىدە چىقارغان ھۆكۈم-قارارى ، قوللانغان تەدبىرى ۋاقىتلىق - ئۆتكۈنچى بولىدۇ . ئۇلار ھەمىشە بوراندا قالغان يوپۇرماقتەك لەيلەپ يۈرىدۇ . شۇڭلاشقا تۈنۈگۈن قوشۇلغان ئىشتىن بۈگۈن يېنىۋالىدۇ . بۈگۈن تىكلىگەن رەھبىرىگە ئەتىسى قارشى تۇرىدۇ . تۈنۈگۈن دۈشمەن دېگەنلەرنى بۈگۈن قۇچاقلايدۇ . بىز ھەمىشە گېزىتلەردىن ئامېرىكا پۇقرالىرىنىڭ رەئىس جۇمھۇرنى قوللاش نىسبىتىنىڭ توختىماي ئۆرلەپ ، چۈشۈپ تۇرۇدىغانلىقىنى كۆرىمىز .مانا بۇ يۇقىرىقى بايانىمىزنىڭ دەلىلىدۇر .

2 .مەلۇم خەۋەر ،گەپ-سۆزگە ئوڭاي ئىشىنىدۇ . جامائەتنىڭ مەلۇم بىر قاراشنى قوبۇل قىلىشى ، خەۋەرلەرنىڭ چىن ياكى ساختىلىقىغا ھۆكۈم قىلىشى پىكىر يۈرگۈزۈش ، ئەستايىدىل دەققەت كۆرۈش بىلەن ئەمەس ،قىزىق كەيپىياتنىڭ تۈرتكىسى بىلەن بولىدۇ . بۇ خىل كەيپىياتنىڭ يۇقۇملاندۇرۇش كۈچى زور بولىدۇ . شۇڭلاشقا ئاۋام ئارىسىدا سۆز-چۆچەك ، پىتنە-پاسات ،خۇراپىي قاراشلار ئوڭاي بازار تاپىدۇ .

3 .ئاۋام ئۆز ھېسسىيات-كەيپىياتىنى ئىپادىلەشتە ،مەلۇم بىر مەسىلىدە پىكىر يۈرگۈزۈشتە مۇبالىغىلەشتۈرۈۋېتىشكە يېقىن تۇرىدۇ . «ئۇ ئانچە ياخشى ئەمەسكەن» دېگەن خەۋەرجامائەت ئارىسىدا «ئىنتايىن قەبىھكەن ، رەزىلكەن» دەپ چۈشىنىلىدۇ . «ياخشى ئادەم» دېيىلگەن ئادەملەر بولسا ، پەقەت گۇناھ قىلمايدىغان پەرىشتىلەردەك غۇبارسىز چۈشىنىلىدۇ . «ئىقتىدارلىق» دېيىلگەن ئادەملەر «ھەممىگە قادىر» دەپ چۈشىنىلىدۇ . . . مەسىلىگە پىكىر يۈرگۈزۈشتە لوگىكىلىق خۇلاسىگە ئەمەس ، تۈيغۇ-سېزىمنىڭ كۈچىگە تايىنىشقا مايىل كېلىدۇ . مەلۇم شەيئىنى ياخشى كۆرۈشتىمۇ ،نەپرەتلىنىشتىمۇ ھەمىشە چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىدۇ .

4 . مەلۇم مەسىلىدە ئوتتۇراھاللىق ، تەخىرىۋىلىۋىنى ساقلىيالمايدۇ . يا چىش نىرىنقى بىلەن قارشى تۇرىدۇ ،يا بۇتۇن كۈچى بىلەن ھىمايە قىلىدۇ . ھەمىشە ئىككى قۇتۇپ ئارىسىدا ئېغىپ يۈرىدۇ . دېمەككى ، يۇقىرىقىلاردىن بىلىمەك قىيىن ئەمەسكى ، ئاۋامنىڭ سۈبىيېكتىپ قۇرۇلمىسىدا ھېسسىيات ئەقىلدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ . ئۇلارنىڭ ھەرىكىتىگە يېتەكچىلىك قىلىدىغىنى ھەۋەس ،قىزىقىش ،تۈيغۇ دېگەندەك غەيرىي ئەقلىي ئامىللاردۇر .ئەقىل ،لوگىكا ھەمىشە ھېسسىيات دولقۇنىدا كۆمۈلۈپ قالىدۇ .مەدەنىيەت جاھانگىرلىكى دەل مۇشۇ نۇقتىدىن ئۇنۇملۇك پايدىلىنىدۇ . شۇڭلاشقا ، ئاۋامنىڭ مەلۇم شەيئىيلەرگە بولغان كۈچلۈك مۇھەببەت-نەپرىتىدىن ،ئۇلار ئەگىشىپ يۈرگەن ئېقىم-مودىلاردىن پەقەت ئۇلارنىڭ روھىي ھالىتىنى چۈشىنىشكە بولىدۇ-يۇ ،ھەرگىزمۇ ئاۋامنىڭ چۈشەنچىسىنى ئۆلچەم - يېتەكچى ئىدىيە قىلىشقا بولمايدۇ . كۆپىنچە ھاللاردا ئاۋۋال تاللىغان يول ئاۋامغا زىيانلىق چىقىپ قالىدۇ .تېخى بەزىدە ئۆزىگە پايدىلىق نەرسىگە كۈچەپ قارشى تۇرىدۇ . چوقۇم نادان خەلق ئۇلۇغلىغان كىشىنىڭ ئىقتىدارىدىن ، تاللىغان ئىدىيىسىنىڭ توغرىلىقىدىن گۇمانلىنىپ بېقىشقا تېگىشلىك . «ئەڭ گۇمانلىنىشقا تېگىشلىك ئىش دەل ئەڭ كۆپ ئادەم كۆزەتكەن ئىشتۇر»(11) .

دېمەك ، ئاۋام يۇقىرىقىدەك سۈيۇق - ھېسسىياتچان خاراكتېرگە ئىگە بولغاچقا ، جاھانگىرلارنىڭ مەدەنىيەت ھۇجۇملىرىغا ھەمىشە بىلىپ-بىلمەي ئۆزى خالاپ ماسلىشىپ كېتىدۇ . شۇڭا مەدەنىيەت جاھانگىرلىرى ئۆز دۆلىتىدە تۇرۇپ يەنە بىر دۆلەتتىكى سايلامنى شۇ دۆلەتتىكى پۇقرالار ئارقىلىق كونترول قىلالايدۇ . نامايىش تەشكىللەپ سىياسىي ئۆزگىرىشلەرگە يېتەكچىلىك قىلالايدۇ . ئۇلار ھەرقايسى پەنلەردە بايقالغان ئىلمىي نەتىجىلەرنى ئۆزلىرىنىڭ سىياسىي ئىستراتېگىيىسىگە تەتبىقلاشقا ئىنتايىن ماھىر . بىز ئۇلارنىڭ پىلان - تەدبىرلىرىدىن جەمئىيەتشۇناسلىق ،پسىخولوگىيە ، ئىقتىسادشۇناسلىق قاتارلىق پەنلەرنىڭ ئەمەلىي تەتبىقلىرىنى كۆرەلەيمىز . «ئامېرىكا بۇ ئۇچۇر ئۇرۇشىدا كەڭ كۆلەملىك ئىلمىي خىزمەتلەرگە تايىنىپ ئىجتىمائىي ئاڭغا تەسىر كۆرسىتىدىغان ئوسۇل ۋە ئىجتىمائىي ئاڭنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىنى تەتقىق قىلغان بولسا ، سوۋېت ئىتتىپاقى ھەتتا نېمە ئىشلارنىڭ يۈز بەرگىنىنىمۇ ئۇقالماي قالدى»(12) .

تۈگەنچە

بۈگۈنكى كۈندە بىز دۇنياني جاھانگىرلار بىزگە بەرگەن كۆزەينەكتە ،ئۇلارنىڭ مۇتەخەسىسلىرىنىڭ نەزەريىۋى يېتەكچىلىكىدە كۆزىتىۋاتىمىز . تاياق يېگۈچىنىڭ دەرد -شىكايىتىنى ئۇرغۇچىدىن

ئاڭلاۋاتىمىز .

ئۆتكەندە ئاچام ئاغرىپ قېلىپ ئۇرۇمچىدىكى بىر دوختۇرخانىدا داۋالاندى . ئوپېراتسىيە قىلىدىغان بولۇپ ،ئوپېراتسىيىنىڭ ئالدىدا ناركوز قىلىدىغان دوختۇرلار قان تەكشۈرۈپ كۆرۈپ قاننىڭ بەك ئازلىقىنى ، بۇنداق ئەھۋالدا ئوپېراتسىيە قىلىنسا بىخەتەرلىككە يەتمىش پىرسەنتمۇ كاپالەتلىك قىلغىلى بولمايدىغانلىقىنى ،ئەگەر ياخشىسى قان سالدۇرۇپ ئاندىن قىلىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ،ئەمما بىز قىلايلى دەپ چىڭ تۇرساق ، مەيلى دەپ قىلىۋېرىدىغانلىقىنى ئېيتتى .ئەلۋەتتە ، بۇنداق يەتمىش پىرسەنتمۇ كاپالەتلىك قىلغىلى بولمايدىغان ئەھۋالدا بىز دوختۇرنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشى بىلەن قان سالدۇرۇپ ئاندىن ئوپېراتسىيە قىلىشقا ماقۇل كەلدۇق .ئەتىسى مەسئۇل دوختۇرغا تۇنۇگۈنكى ئەھۋالنى دەپ ،قان سىلىشنى ئۆتۈندۇق . بىردەمدىن كېيىن ئۇ كېلىپ بىزگە : تۇنۇگۈن ئوپېراتسىيە قىلىشقا ئۆزۈڭلار قوشۇلماپسىلەرغۇ ؟ ئوپېراتسىيەخانىدىكى دوختۇرلار ئائىلىسىدىكىلەر قوشۇلمىغاچقا قىلمىدۇق دەيدۇ ، دېدى . توۋا ،بۇ مۇمكىنمۇ ؟ بىز دەل شۇ ئوپېراتسىيىنى دەپ بىر ئاي ساقلىغان تۇرساق ؟

توغرا ،بىزنىڭ قوشۇلمىغانلىقىمىز راست ، ئوپېراتسىيە قىلمايلى دېگەن ئاخىرقى قارارنى بىز چىقاردۇق .ئەمما چىقارغان بۇ قارار ئامالسىزلىقتىن چىققان قارار ، ھەرگىزمۇ بىزنىڭ ھەقىقىي خاھىشىمىزغا ۋەكىللىك قىلالمايدۇ .بىز بۇ قارارنى بۇتۇنلەي دوختۇرنىڭ بىزگە يەتكۈزگەن ئۇچۇرلىرىغا ئاساسەن چىقاردۇق . بىر ئادەم ناتونۇش ساھەدە پىكىر يۈرگۈزسە چىقىرىدىغان قارارى شۇ ساھەدىكى كەسىپ ئەھلىنىڭ كۆرسەتمىلىرىنى ئالدىنقى شەرت قىلىدۇ . ئۇ پەقەت ئاخىرقى قاراردا ياق ياكى ماقۇل دېگىنى ئۈچۈنلا بۇ ئۇنىڭ ھەقىقىي خاھىشىغا ۋەكىللىك قىلالمايدۇ . خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش ، بىر دۆلەت كونتروللۇقىدىكى مېدىيىلەر خەلقنىڭ دۇنيانى كۆزىتىشى ، ۋەقەلەرگە قانداق باھا بېرىشىنى ، شۇ ۋەقەلەرنىڭ بايانىدىن ئىبارەت ئالدىنقى شەرت بىلەن تەمىن ئېتىدۇ . خەلق پىكىر قىلىشتا دەل مېدىيىلەر تەمىنلىگەن ئۇچۇرلارغا تايىنىدىغان بولغاچقا ، ئۇلارنىڭ خاھىشى تەبىئىي ھالدا مېدىيىلەر بىتەكلىگەن نىشانغا كېتىپ قالىدۇ . نەتىجىدە ئۇلار باھانى مۇستەقىل پىكىر يۈرگۈزۈپ چىقارغانىدەك قىلسىمۇ ، ئەمما بۇ باھا ـ قارارنىڭ شەكىللىنىشىگە «دوختۇرلار »تەمىنلىگەن ئۇچۇر ھەقىقىي تەسىر كۆرسىتىدۇ . بىنا سىلىشتىمۇ يۈز ئىشچىنىڭ لايىھىسىنى بىر ئىنژېنېرنىڭ لايىھىسىگە تەڭ قىلغىلى بولمايدۇ . بۇگۈنكى كۈندە خەلقنىڭ خاھىشى ،رايى ،تاللىشى دېگەنلەرنى مېدىيىلەر زاۋۇتى ئارقىلىق ئىشلەپچىقارغىلى بولىدۇ . ئامېرىكا خەلقىنىڭ ئىراققا ھۇجۇم قىلىشنى دەسلەپتە 70نەچچە پىرسەنت قوللىشى دەل ئامېرىكا مېدىيىلىرى ئەمگىكىنىڭ نەتىجىسى . ئاۋۋال ساددامىنىڭ ئوبرازىنى بىر ئالۋاستىغا ئايلاندۇرغاندىن كېيىن ،ئاندىن بۇ ئالۋاستىنى قانداق قىلىمىز ؟ دەپ سورايدۇ . ئەلۋەتتە ، ئالۋاستىنى يوقىتىش كېرەكتە . مانا بۇ خەلقنىڭ خاھىشى ـ رايى .

بىز توغرا پىكىر يۈرگۈزۈش ، مەسىلىنىڭ ، رېئاللىقنىڭ ماھىيىتىنى كۆرۈش ئىنتايىن قىيىن بولغان بىر دۇنيادا ياشاۋاتىمىز .ئاۋۋال رېئاللىق ھەققىدە توغرا تونۇش ھاسىل قىلىش ،ئۆزگەرتىمەن دەپ بىھۇدە ھەرىكەت قىلغاندىن مىڭ ئەۋزەلدۇر . توغرا تونۇشلا ھەرىكەتكە توغرا يېتەكچىلىك قىلالايدۇ . ماۋزېدۇڭنىڭ جۇڭگونىڭ ئەمەلىيىتى ، دۇشمىنى توغرىسىدىكى توغرا تونۇشى ئۇنىڭ غەلىبىلىك ئىنقىلاب يولى تېپىشىغا ئاساس بولغان ؛ دېگەن شياۋپىڭمۇ جۇڭگو ئەمەلىيىتىنى توغرا كۆزىتىش ئارقىلىق ،جۇڭگوغا نېمىنىڭ زۆرۈرلۈكى ، قايسى يولنىڭ لازىملىقىنى بىلىپ ، ئىسلاھات ،ئېچىۋېتىش ئىستراتېگىيىسىنى مەيدانغا كەلتۈرگەن .

بەزىلەر جاھانغا نەزەر تاشلاپ ،خۇرسىنىش بىلەن : ھەيۋە ، دۇنيادا نېمىشقا بەزى دۆلەتلەر يەنە بەزى دۆلەتلەرگە زوراۋانلىق قىلىدىغاندۇ ؟ ئۇلارمۇ ئادەم بولغاندىكىن ، سۆزلىشىپ زوراۋانلىقنى توختىتىشقا بولارمۇ ؟ دېگەندەك شائىرانە خىياللارغا غەرق بولۇشىدۇ .بۇ خۇددى يولۇاسقا نەسىھەت قىلىپ توشقاننى يەپ كەتمەسلىككە كۆندۈرىدىگەن بىر ئەخمىقانە خىيال ،خالاس .

بىز تارىختىن كۆچلۈكلەر ياۋاش ياشىغان پاكىتنى ئۇچرىتالمايمىز . كۆز ئالدىمىزدىمۇ ھەم يوق . شۇڭلاشقا ئاجىزلار زېھنىنى كۆچلۈكلەرنىڭ نېمە ئۈچۈن زوراۋانلىق قىلىدىغانلىقىنى تەتقىق قىلىشقا ئىراپ قىلماي ، ئۆزىمۇ كۆچلۈك بولۇشنى ، بوزەك قىلىنماسلىقنى ئىزدىگىنى تۈزۈك . دۇنيا سىياسىي سەھنىسىدە مەنپەئەتكە كاپالەتلىك قىلىدىغىنى شېئىر ،پەلسەپە ،ساپ نىيەت ،مول مەدەنىي مىراسلار ،ئاسارەتتىكىلەر ،چىرايلىق تولغانغان ئۇسسۇللار ئەمەس ،بەلكى كۆچتۇر .

ستاتا مەنبەلىرى

① تۇرسۇن قادىر : «مەدەنىيەت ۋە(مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشى) غا دەسلەپكى ئالالىز » ، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى »ژۇرنىلى 2004.يىل 4.سان .

② سەيىل خانىكتون : «مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشى ۋە دۇنياۋى تەرتىپنىڭ قايتا ئورنىتىلىشى » ،شىنجاڭ خەلق نەشرياتى 2003.يىل نويابىر 1.نەشرى ،76.بەت .

③ يۇقىرىقى كىتاب99.بەت .

④ «مەدەنىيەتنىڭ ئىپادىسى » ،بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرياتى2001.يىل سېنتەبىر 1.نەشرى ،51.بەت .

⑤ سەيىل خانىكتون : «مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشى ۋە دۇنياۋى تەرتىپنىڭ قايتا ئورنىتىلىشى »42.بەت .

⑥ ئالكساندىروۋىچ لىسكىن ، ئالكساندىروۋىچ شىرىين : «ئۇچىنچى دۇنيا ئۇرۇشى » ،ئىختىسادىي پەن نەشرياتى 2003.يىل سېنتەبىر 1.نەشرى «مۇقەددىمە »1.بەت ،1.باب 2.بەت .

⑦ «يەرشارى ۋاقىت گېزىتى »2004.يىل 11.ئىيۇن سانىدىن .

⑧ فۇلىمىن (ئامېرىكا) : «دۆلەتنى ئىدارە قىلىش تەدبىرلىرى ۋە دىپلوماتىيە سەنئىتى » ،چىڭخۇا ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرياتى2004.يىل ئىيۇن1.نەشرى .

⑨ «ئۇچىنچى دۇنيا ئۇرۇشى » «مۇقەددىمە » 2.بەت .

⑩ گۇستاۋلىبون (فرانسىيە) : «جامائەت پىكىرىنىڭ تەتقىقاتى » ،مەركىزىي تەرجىمە نەشرياتى 2000.يىل يانۋار 1.نەشرى ،21.بەت .

⑪ يۇقىرىقى كىتاب 34.بەت .

⑫ «ئۇچىنچى دۇنيا ئۇرۇشى » «مۇقەددىمە »2.بەت .

ئاپتور : شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى فىلولوگىيە ئىنستىتۇتىنىڭ ئەدەبىيات بويىچە ماگىستىر ئاسپىرانتى(M1)

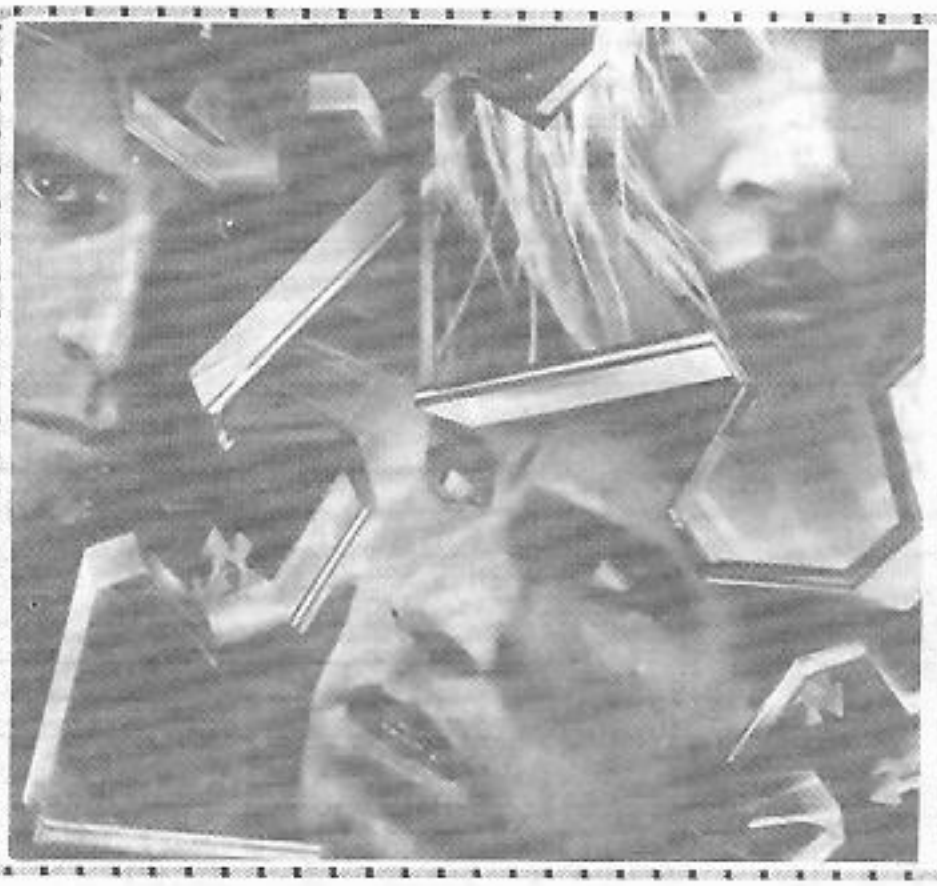

سىياسىيدىكى رىئاللىق ۋەرىئاللىقتىكى سىياسىي

ـ «مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشى ۋەدۇنياۋى تەرتىپنىڭ قايتا ئورنىتىلىشى»[1] دىن تۇغۇلغان ئويلار

نۇرمۇھەممەت ئۆمەر ئۇچقۇن

بىز سىياسىينىڭ ئىچىدە ياشايمىز ،سىياسىيدىن ئايرىلىپ ياشىيالمايمىز .ھەرقانداق بىر ئىنسان بالىسى تۇغۇلغانىكەن مەلۇم بىر جەمئىيەتكە ،مەلۇم بىر ئىدىيىۋى نىشاننى ئۆزىگە قىبلە قىلىپ ئۇيۇشقان كىشىلەر توپى ۋە سىياسىي ، ئىجتىمائىي جەمئىيەت تۈزۈلمىسىنىڭ ئوستىگە چۈشىدۇ . بۇ جەمئىيەتنىڭ ئىدىيىۋى نىشانى شەخسنىڭ ۋەياكى مەلۇم بىر توپنىڭ مەنپەئىتىگە ئۇيغۇن كەلسۇن ، كەلمىسۇن ،ھاكىم كۈچ تەرىپىدىن ئومۇمىيۈزلۈك ھەممەيلەنگە يۈرگۈزۈلۈشى ، تېخىلىشى مۇقەررەر ئەھۋال .شۇڭا ئەدلى-ئادالەت ھۆكۈم سۈرگەن بىر جەمئىيەتتە ساغلام بولغان مەلۇم بىر ئىدىيە ۋەياكى قانۇن-تۈزۈمنىڭ كاپالىتى ئەقللىق ـ دانا خان ،تەدبىركار ،ئادىل ۋەزىر ۋە ساپالىق پۇقرالار قوشۇنىنى تەلەپ قىلىدۇ . بۇلارنىڭ قايسىبىرى كەم بولىدىكەن جەمئىيەتنىڭ سىياسىيى ۋە ساغلام دۆلەت ئىدىيىسىنىڭ مەۋجۇدلۇقى ،ئۇنىڭ پۈت تىرەپ تۇرۇشى ، تەڭپۇڭلۇقىغا ئېغىر زەرەر يېتىدۇ . ئېنىقكى ، بىر جەمئىيەتنى جەمئىيەت قىلىپ تۇتۇپ تۇرۇدىغان بۇ ئۈچ پۈتنىڭ قايسىبىرى چىرىپ ،سىسىيدىكەن ،قالغان ئىككى پۈتنىڭ پولاتتەك مۇستەھكەملىكىمۇ ئۇنى تىرەپ تۇرالمايدۇ .ئەگەر مەلۇم بىر جەمئىيەتتە مەسىلە بار دەپ قارالسا ،بۇنى تەكشۈرۈشنىڭ ئېھتىماللىقى تۆۋەندىكىچە ئايان بولىدۇ : تۈزۈلگەن ، ئىجرا قىلىنىۋاتقان ،مۇقەددەس سۈپەتتە ئۇلۇغلىنىۋاتقان ئىدىيە ، نىشاندا مەسىلە بارمۇ-يوق ؟ ئۇلار توغرا بولغان دۇنيا قاراش ئاساسىغا تۈرغۇزۇلغانمۇ -يوق ؟كىشىلەرنى ھەقىقىي گۈزەل ، تىنچ ،بەختلىك تۇرمۇشقا ئېرىشتۈرەلەمدۇ ياكى بۇ ئىدىيە ئومۇمىي خەلقنىڭ چىن ئىرادىسىنى ئەمەس ، پەقەت ئازساندىكى خەلقنىڭ ۋەياكى ھاكىمىيەت بېشىدىكى مەلۇم بىر تۈركۈم گۇرۇھنىڭ مەنپەئىتىنى چىقىش قىلغانمۇ ؟

ئەگەردە سەن ياقلاۋاتقان ،ئۇلۇغ بىلىپ ،جان بېرىپ كۈرەش قىلىۋاتقان ئىدىيىدە ،تۈزۈمدە مەسىلە بولمىغان ،ئۇ توغرا ـ ھەق بولغانىكەن ، جەزمەنكى مەسىلە ئىجرا قىلىش جەريانىدا بولىدۇ .دېمەككى ، خاننىڭ ئادىل ، ئادىل ئەمەسلىكى ، دانا ،دانا ئەمەسلىكى ،پاك ياكى چىرىكلىكى ،خەلقپەرۋەر ياكى شۇھرەتپەرەس ،ئاچ كۆز ،ئۆكتەم ،زالىملىقىغا شۇبھە تۇغۇلىدۇ . ئەگەر ئۇنىڭدىمۇ ئومۇمىي جەھەتتىن مەسىلە بولمىغىنىدا زىددىيەتنىڭ تۈگۈنى تەدبىركار ، ئادىل ۋەزىرگە ۋە ئۇ ئىشقا قويغان قانۇن-تۈزۈمنىڭ ئىجراچىلىرىغا مەركەزلىشىدۇ .ھەرقانداق ئىدىيە ياكى قانۇن-تۈزۈم دېگەن بىرتالاي گەپ دۆۋىسى ، ئىجرا قىلىنمىسا ھېچنېمىگە ئەرزىمەس كېرەكسىز ئەخلەت .ئەگەر جايىدا ئىجرا قىلىنمىسا ئۇ دۆلەتنى مۇستەھكەملەش ،ئاۋامغا خىزمەت قىلىشنىڭ قورالى ئەمەس ، زومىگەرلىكنىڭ دەستىكىگە ، ئاۋامنى زورلاپ ـ قاقشىتىدىغان تۆمۈر مۇشتقا ياكى ئاخىرى دۆلەتنىڭ ئۆلىمى كولاپ يىقىتىدىغان قورقۇنچلۇق بىرنەرسىگە ئايلىنىدۇ . قانۇننى ئىجرا قىلغۇچىلار كاردىن چىقسا خاننىمۇ ، ئەلنىمۇ ئالداپ ،جەمئىيەتنى تۈزەپ بولغۇسىز ناھەقچىلىك ۋە قالايمىقانچىلىققا پاتۇرىدۇ . . . ئەگەر ئىجرا قىلغۇچىلاردىمۇ مەسىلە بولمىغىنىدا ، شۇبھىسىزكى ، چاتاقنىڭ چوڭى ئاۋام-پۇقرادا بولىدۇ . ئەمما تارىخقا نەزەر سالىدىغان بولساق ،پۇقرانىڭ قانۇن-تۈزۈمگە ۋە ئۇنىڭ

«ئالىم جاۋابىدىكى» دىكى بار ئىكەن

[1] مەزكۇر كىتاب 2003-يىل نويابىردا شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىندى .

ئىجراچىلىرىغا ئۆكتە قوپۇپ ،توزۇمدىن باش تارتىدىغان باشباشتاقلىقى ئۇنچە كۆزگە چېلىقمايدۇ . ئۇلار ئەزەلدىن نورمال تۇرمۇش كاپالىتىدىن مەھرۇم بوپقالمىسلا ،سىياسەتنىڭ ، ئۆزلىرى ئەقىدە ـ ئېتىقادىنى باغلاپ ،پىشىنى تۇتۇپ كېلىۋاتقان ئىدىيىنىڭ ھەققانىيلىقىدىن گۇمان قىلمىسلا بارىغا شۇكۇر قىلىپ ، نەگە ھەيدىسە شۇيەرگە ماڭىدىغان رايىش بەندىلەر بوپكەلگەن .لېكىن مەۋجۇد ئىدىيىنىڭ زوراۋان ،ساختىلىقلىقى ئۇلاردا غەزەپ قوزغاپ قويدىمۇ ،ئىشنىڭ چاتىقى شۇ . شۇ جەھەتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا ،يۇقىرى ساپالىق پۇقرالار قوشۇنىنىڭ بولۇشى جەمئىيەتنىڭ ئەدلى ـ ئادالىتىنىڭ كۆزەتچىسى ۋە ئويغاق نازارەتچىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ .شۇڭا تارىختا مۇستەبىتلەر خەلقنى ئامالىنىڭ بارىچە نادان قالدۇرۇشقا تىرىشقان ۋە ياكى كىشىلەرنى ئالۋاڭ ـ ياساق ھېسابىدىكى ئايىغى چىقماس ئىشلارغا بەنت قىلىپ قويۇپ ، زېھنىنى چېچىۋەتكەن ؛ ھاكىمىيەت ،ھوقۇق ، ئۆز رېئاللىقى ۋە مەسىلىلەرنىڭ ماھىيەتلىك زىددىيىتى ھەققىدە ئويلىنىش پۇرسىتى بەرمىگەن .بۇ خىل قايمۇقتۇرۇپ خورىتىپ تۇگىتىش ھىيلىسىنى سېزىپ قالغان زامانىنىڭ ئاقىل ـ دانالىرىنى بىر ئاماللارنى قىلىپ ، مەلۇم بىر ۋاستىلەر بىلەن ئۇجۇقتۇرۇپ يوقاتقان . قالغانلىرى بولسا جاننىڭ كويىدا ئاغزىنى چىڭ يۇمغان ۋەياكى جاھاننىڭ رەپتارىغا بېقىپ ،بارىنى ئەۋزەل بىلىپ ياشىغان . بىز يىراق تارىخنى ئەمەس ، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلۇشتىن ئىلگىرىكى تارىخقا ـ يېقىنقى يۈز نەچچە يىللار مابەينىدە دىيارىمىزدا ئوينالغان سىياسىي نەيرەڭۋازلىقلارغا بىر قۇر قاراپ باقسا بۇنىڭ تېگىگە يېتەلەيمىز . ئېيتايلۇق ، تۇمۇر خەلپە ،خوجىنىياز ھاجىلارنىڭ بايراق ئىدىيىسىنىڭمۇ بولماسلىقى ،ھەتتا ئېتىقاد ۋە دۇنيا قاراش جەھەتتە مۇتلەق ئىككى قۇتۇپقا تەۋە بولغان يالۋ زېكشىن ،شىۋاڭ شىسەيدەك جاللاتلاردىن ئورتاقلىق ئىزدىشى ،ئابدۇقادىر داموللام ،مەمتىلى ئەپەندى ، ئابدۇخالىق ئۇيغۇرىي . . .لارنىڭ خەلقىمىنى جاھالەتتىن قۇتقۇزىمەن دەپ يۇرۇپ ، ئۆز ئىچىدىن چىققان كىشىلەرنىڭ مۇناپىقلىقى ،نەيرەڭۋاز جاللاتلارنىڭ قىلتاق قۇرۇشى تۇپەيلىدىن ھالاكەتكە مۇپتىلا بولۇشى . . .قاتارلىقلار بىزگە پۇقرالارنىڭ يۇقىرى ساپاغا ،سىياسىي سەزگۈرلۈككە ،مەسىلە تەتقىق قىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە بولۇشنىڭ نەقەدەر زۆرۈرلۈكى ھەققىدە قىممەتلىك ساۋاق بېرىدۇ .

بېكىنمىچىلىك ، جاھالەت ،ئۇرۇش ـ يېغىلىق قايلىغان كېيىنكى ئوتتۇرا ئەسىرلەردىن تارتىپ تاكى 1978 ـ يىلىغا قەدەر دىيارىمىزدا تالاي قانلىق سىياسىي بوران ـ چاپقۇنلار بولدى . خاتا ئىدىيە ،ناتوغرا سىياسىي نىشاننىڭ قۇربانى بولغان مىليونلىغان كىشىلەرنىڭ تەقدىرى ھېلىمۇ بىزگە بىر جەمئىيەتنىڭ ئىدىيىۋى ـ سىياسىي ئەندىزىسىنىڭ ساغلام ـ ساغلام ئەمەسلىكىگە دىققەت قىلىش كېرەكلىكى ھەم كىشىلەردە جەمئىيەتكە نىسبەتەن ئېنىق بىر ئۆلچەم بولۇشى كېرەكلىكىنى ئەسكەرتىدۇ .بۇگۈنكى دۇنيادا سىياسىي قاراش ،يېتەكچى ئىدىيە ۋە نىشانغا ئىگە بولمىغان ھېچقانداق بىر مىللەت ،دۆلەت ،دىن ، جەمئىيەت بولمىغانغا ئوخشاش ، ھەرقانداق بىر ئادەمدىمۇ مۇئەييەن جەمئىيەت قارىشى ۋە ئېڭى ، ئۆلچەم ـ تەلەپ بولىشى مۇقەررەر . مۇنداق بولمايدىكەن ، بىز بۇ ئادەمنىڭ ياشاش ھەققىدىكى غايىلىرىدىن ،كەلگۈسى نىشان ،ئەقىدە ـ ئىمانىدىن گۇمانلىنىشقا تامامەن ھەقلىقمىز . . .

خانىكۇن ئەپەندى ئۆزىنىڭ «مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشى ۋە دۇنياۋى تەرتىپنىڭ قايتا ئورنىتىلىشى» ناملىق كىتابىدا بۇ ھەقتە ئىنتايىن تەپسىلىي توختالغان بولۇپ ، ئۇنىڭ پۈتكۈل مۇھاكىمىلىرىنىڭ مەركىزىدە «كىم بولۇش ، كىم بولماسلىق» يەنى «سالاھىيەت» ۋە سالاھىيەتنى ئايدىڭلاشتۇرۇشنىڭ مۇھىملىقى ياتىدۇ .

دۇنيادا سالاھىيەتنى ئايرىشنىڭ نۇرغۇن ئۇسۇللىرى بولۇپ ،ئايرىش ئۇسۇلى ۋە ئايرىشتا قوللانغان ئۆلچەم ـ تەلەپلەر ئوخشاپ كەتمەيدۇ . مىللەتچىلەر كىشىلەرنىڭ سالاھىيىتىنى قايسى مىللەتكە تەۋەلىكى بويىچە بېكىتىدۇ ۋە شۇ مىللەت كىشىلىرىنىڭ تارىختا تۇتقان ئورنى ،ياراتقان تۇھپىلىرى ،مەشھۇر كىشىلىرى ، قەھرىمانلىرى ، مۇتەپەككۇر ـ ئالىملىرى . . .بويىچە باھا بېرىدۇ . بۇ خىل بېكىتىش ئۇسۇلى «بۇگۇن» ۋە شۇ مىللەت كىشىلىرىنىڭ بۇگۇنكى ھالىتىنى ئۇنچىۋالا نەزەرگە ئېلىپ كەتمەيدۇ . ئىرقىنى ئۆلچەم قىلغۇچىلار كىشىلەر تېرىسىنىڭ رەڭگىگە بەكرەك ئېتىبار بېرىدۇ ـ ده ، تاشقى قىياپەتنى ۋە ئۇ ئەكس ئەتتۈرگەن قىسمەن ئىچكى مەزمۇنلارنى تۇتقا قىلىۋېلىپ ، كىشىلەرنىڭ ھەقىقىي ئىقتىدارى ،روھىي قىممىتى ۋە خاسلىقىنى ئىككىنچى ئورۇنغا قويىدۇ . نېگىرلار ھېلىھەم بۇ خىل قىياپەت باھالىغۇچىلىرىنىڭ كۆزىنىڭ قىرىدا سىڭايان قارىشىدىن تەلتۆكۈس قۇتۇلۇپ كېتەلمىگىنى ،ئاق تەنلىكلەرمۇ ھازىرغىچە ئۆزلىرىنى دۇنيانىڭ تىزگىنىنى تۇتۇۋالغان ۋە تۇتۇشقا تېگىشلىك نەسىللىك توپ دەپ قاراشنى تاشلىغىنى يوق .ماركسىزمچىلار كىشىلەرنىڭ ئېرىشكەن ئىشلەپچىقىرىش قوراللىرى ،ئىشلەپچىقىرىش قوراللىرىنى قانچىلىك تەرەققىي قىلدۇرغانلىقى يەنى ماددىي ۋاستىلارنىڭ تەقسىملىنىشىنى ئۆلچەم قىلىپ كىشىلەرنى ئىشچىلار سىنىپى ، پومېشچىكلار ، ئەزگۈچىلەر ،پرولېتارلار . . .دېگەندەك سىنىپلارغا ئايرىپ مۇئامىلە قىلسا ، يەنە بىر تۈركۈم كىشىلەر مەدەنىيەت ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن ئايرىيدۇ . يەنە بەزىلەر كىشىلەرنىڭ دىنىي ئېتىقادىغا ئاساسەن ئايرىيدۇ .مەسىلەن خرىستىئان ،مۇسۇلمان ، بۇددىست ،ئاتېئىست . . .دېگەندەك .بۇ خىل ئايرىش ئۇلچىمى ئەجدادلىرىنىڭ ئېتىقادى ،باي ـ نامراتلىقى ، ئىرقى ، مىللىتى ،مەدەنىيەت تۈركۈم تەۋەلىكىنى ئەمەس ، شەخسنىڭ دىنغا ئېتىقاد قىلىش ـ قىلماسلىقى ، قانچىلىك ئەمەل قىلىپ ئۇنى ئۆز ئەمەلىيىتىگە قانچىلىك ئايلاندۇرغانلىقىنى مۇھىم ئۆلچەم قىلىدۇ . بۇگۇنكى رېئال قىممەت ۋە ئەتىگە بولغان مەسئۇلىيەت ئۇنىڭ مەركىزىدە ياتىدۇ .

خانىكۇن دىننى بەلگە قىلغان مەدەنىيەتنى سالاھىيەت بېكىتىشنىڭ مۇھىم نۇقتىسى قىلىدۇ ۋە «غەرب سانائەتلىشىشتىن بۇرۇنلا غەرب بولالىغان»[1] دەيدۇ . ئۇنىڭ بۇ ھۆكۈمى بىزنىڭ مەسىلە تەھلىل قىلىش ئۇسۇلىمىزغا قىممەتلىك بىر يېپ ئۇچى بېرىدۇ . بىز ئۇنى بويلاپ خەلقئارادىكى زور توقۇنۇش ،ئۇرۇش ۋە سىياسىي مەسىلىلەرنىڭ ماھىيىتىنى چۈشىنىپ يېتەلەيمىز . دېمەككى سەن

---

① «مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشى ۋە دۇنياۋى تەرتىپنىڭ قايتا ئورنىتىلىشى» 99 ـ بەت .

سەن بولغاندىلا مەۋجۇدلىقىڭ ھەقىقىي يوسۇندا نامايان بولىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن سەن ئۆزۈڭدىكى سېنى باشقىلارنىڭ تەقلىدى قىلىپ قويماي قىممەتكە ئېرىشتۈرۈدىغان بارلىق نەرسىلەرنى، ئۇلارنىڭ ئىقتىدارىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇشىڭ، خاسلىقىڭنى ساقلىشىڭ، مۇكەممەللەشتۈرۈشۈڭ كېرەك. يەھۇدىيلار ئۆزلىرىدىكى قىممەتلىك «يەھۇدىي روھى» نى جارى قىلدۇرمىغان بولسا ئۆلگەن ئىبراي تىلىنى تىرىلدۈرەلمىگەن، ئۈچ مىليون نوپوسى بىلەن ئۆزلىرىگە ئۆچمەنلىك، غەزەپ بىلەن تىكىلىپ تۇرغان تەچچە يۈز مىليون مۇسۇلمانلىرىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا ۋەتەن قۇرۇپ، يەنە مەغرۇرلۇق بىلەن جار سېلىپ يۈرەلمىگەن بولاتتى. مۇسۇلمانلار ئۆزلىرىنىڭ مۇقەددەس كىتابى ھىسابلىنىدىغان «قۇرئان كەرىم» دىن تارتىپ نامى لەنەتكە مىخلانغان بۇ يەھۇدىي تائىپىسىگەقىساس، چەكسىز غەزەپ بىلەن چىشىنى كىرىشتۈرۈپ ھومىيىپ قاراپ تۇرىسىمۇ، شۇنداق بىر پاكىتنى: يەھۇدىيلارنىڭ ئۆز ۋۇجۇدىدىكى ئۈستۈن ئامىللارنى قىزىپ، باشقىلارنىڭ يېمى بوپكەتمەي راۋۇس ياشىيالمىغىنىنى ئېتىراپ قىلماي تۇرالمايدۇ. دېمەككى، يەھۇدىيلار ئوتتۇرا شەرقنىڭ زومىگىرى بولۇشتىن ئىلگىرىلا يەھۇدىيلار بولالمىدى. مۇسۇلمانلارنىڭمۇ ئىراقلىقلار، مىسىرلىقلار، ئىراقلىقلار، پاكىستان، سەئۇدي ئەرەبىستانلىقلار. . بولۇشتىن ئىلگىرىلا بىر مۇسۇلمان بولۇش كېرەكلىكى كىتابتا خېلى كەڭرى بايان قىلىنىدۇ. ئۆز ئېتىقادىدىن ياتلىشىپ غەربكە قاراپ ئۆمىلەپ كېتىۋاتقان تۇركىيىنىڭ نىمجان، ئارىسالدى ھالىتى خېلى كۆچلۈك تەنقىدلىنىدۇ. بىز خانىتىكتونىڭ بۇ خىل «كىملىك» قارىشىنى تېخىمۇ يايىدىغان بولساق ئۇ ئوتتۇرىغا قويىمىغان، لېكىن كىتابنىڭ مەنە قاتلىمىدىن ئاختۇرۇپ چىقىش مۇمكىن بولىدىغان نۇرغۇن قىممەتلىك ئۇچۇرلار ئايان بولىدۇ.

قايسىبىر مۇسۇلماندىن ئېتىقاد ھەققىدە سورىسىڭىز ئۇلارنىڭ قەتئىي كەسكىنلىك بىلەن ئۆز ئېتىقادىنىڭ مۇتلەق ھەقلىقى ھەققىدە توختىلىشى تەبىئىي ئەھۋال. ۋەھالەنكى، ئېتىقاد ئىغىزدا ئېيتىپ قويسىلا، ئىسمىنى ئاتاپ قويسىلا بولىدىغان نەرسە ئەمەس. «ئەلھەمدۇلىللا مۇسۇلمانمەن» دەپ قويۇپ قىلغۇلۇقنى خالىغانچە قىلىۋەرسە بولىدىغان ئىشمۇ ئەمەس. مۇسۇلمانلار دۇنياسىدا شۇنداق كىشىلەر باركى، ئۆزلىرىنى ئەرەب، تۈرك ياكى ئۇيغۇر بولغىنى ئۈچۈنلا ۋەياكى مۇسۇلمانىڭ بالىسى بولغىنى، ئاتا-ئانىسى شۇ دىنغا ئېتىقاد قىلىپ كەلگىنى ئۈچۈنلا ئۆزلىرىنى مۇسۇلمان ئاتىۋېلىشىدۇ. (گەرچە ئېغىزىدا دەۋاتقىنى بىلەن ئەمەلىيەتتە قىلىۋاتقىنى مۇتلەق زىت بولسىمۇ). ئۇنتۇپ قالماسلىق كېرەككى، ئەرەب، تۈرك... دېگەندەك ئۇقۇملار مۇسۇلمان ئۇقۇمىغا تەڭ ئەمەس. يەنە كېلىپ كالا تۇغسا يەرگە موزاي چۈشۈۋەرگەن بىلەن، بىر ئىخلاسمەن تەقۋادار ئەرەب ئۈچىغا چىققان دەھرىي ۋەياكى خرىستىئان دىنىنىڭ سادىق مۇرىتىغا، ئىسلام دىنىنىڭ ئەشەددىي كۈشەندىسىگە دادا ياكى ئانا بوپقېلىشمۇ مۇمكىن. مۇسۇلمانچىلىقىنىڭمۇ ياكى ھەرقانداق بىر ئىخلاسمەنلىكنىڭمۇ ئۆزىگە تۇشلۇق ئۆلچەم تەلىپى بولىدۇ. ئۆلچەم-تەلەپنىڭ ئۆزگىرىشى ۋەياكى تۆۋەنلىشى شۇ كىشىنىڭ ئىماننىڭ قانداقلىقىغا بىۋاسىتە چېتىلىدۇ. ئېتىقاد شەكىلدە ئەمەس، شەكىل بىلەن مەزمۇننىڭ ۋايىغا يەتكەن بىرلىكىدە. بىرىنى تەكىتلەپ يەنە بىرىنى چۈشۈرۈش ئىماننى قاپىلدىن ئۈزىدۇ. غەرب مۇسۇلمانلار دۇنياسىنىڭ دەل مۇشۇ قاپىلىگە چىڭ چاپلاشقان.

ھەممىگە ئايانكى، ئوتتۇرا شەرقتىكى نۇرغۇن دۆلەتلەر ئۆزۈن مەزگىل غەربنىڭ مۇستەملىكىسى بولغان. مۇستەملىكىدىن كېيىن قۇرۇلغان «ئەرەب دۇنياسىدا مەۋجۇد دۆلەتلەرنىڭ كۆپىنچىسى ياۋروپا جاھانگىرلىكى ئۆزلىرى ياساپ قويغان جاھانگىرلىكنىڭ سىمۋولى»① ئېنىقكى، بۇ خىل قۇرۇلۇش غەرب دۆلەتلىرىنىڭ مەنپەئىتىگە ۋە دۇنيا قارىشىغا ئۇيغۇن. ئۇ، مۇسۇلمانلارنىڭ دۆلەتچىلىك تۈزۈلمىسىنى ئاساس قىلىش ئارقىلىق ئىشقا ئاشقان ئەمەس. مۇسۇلمانلار ئاممىسى ۋەھشىيلەرچە باستۇرۇلغان مۇستەملىكە ھاياتىدا غەرب كۈچلىرىگە چىش-تىرنىقىغچە ئۆچ بوپكەتكەن بولسىمۇ، لېكىن كېيىن قۇرۇلغان ھاكىمىيەتنىڭ ئىرادىسى ئۇلارغا مەجبۇرىي تېڭىلغان. مۇسۇلمانلار دۇنياسىغا يېتەكچىلىك قىلىۋاتقانلار ئاللىقاچان غەربلەشكەن مۇسۇلمانلارغا، يەنى غەربنىڭ ھاكىمىيەت ئەندىزىسى ئاساسىدا رامكىلانغان ئىسلامغا ۋە ئۇنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىگە ئايلىنىپ قالغاچقا، بۇ خىل ساپ بولمىغان ئىدىيە مۇسۇلمان ئەللىرىنىڭ تېخىمۇ چېچىلاڭغۇ، زىددىيەتكە پاتقان ھاكىمىيەت سىستېمىسىنى بارلىققا كەلتۈرگەن. شالغۇت ئىدىيىنىڭ يېتەكچىلىكىگەچۈشۈپ قالغان مۇسۇلمانلارنىڭ ئىرادىسى ۋە ئېتىقادىدىمۇ زور دەرىجىدە سۇنۇش يۈز بەرگەن. يەنە كېلىپ، ئۇلار نېمىلا بولمىسۇن شەرقە تەۋە. شەرقنىڭ ھاكىمىيەت ۋە پۇقرالىق ئۇلچىمى ئۇلارنىڭ قېنىدا چوڭقۇر يىلتىز تارتىپ كەتكەنىدى.

غەربتىكى دۆلەت ئۇقۇمى، پۇقرالىق چۈشەنچىسى بىلەن شەرقتىكى ئۇقۇم - چۈشەنچىدە ئاسمان-زېمىن پەرق ساقلانغان. غەرب دۆلەتنى خەلققە مۇلازىمەت قىلىدىغان ئورگان دەپ چۈشىنىپ كەلگەن ۋە خەلقنىڭ رايىنى بىرىنچى ئورۇنغا قويغان. غەربتىكى پۇقرالار بولسا ئۆزلىرىنى دۆلەتنى تۇتۇپ تۇرغۇچى مۇھىم كۈچ، دۆلەت، دۆلەت خادىملىرىنى ئۆزلىرىگە خىزمەت قىلغۇچىلار، ئۆزلىرىنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇرغۇچىلار، دەپ قارىغان. شۇڭا غەربتىكى دۆلەت خادىملىرى خەلققە بىر تالاي ۋەدىلەرنى بېرىپ ئاندىن ۋەزىپىگە ئولتۇرۇش سالاھىيىتىگە ئېرىشەلەيدۇ. غەربلىكلەرگە نىسبەتەن دۆلەتنىڭ پاراۋانلىق يۈرگۈزۈشى، نامراتلارنى يۆلىشى، تاشىيول، كۆۋرۈك ياسىشى ئۇلارنىڭ جەزمەن قىلىشقا تېگىشلىك مەجبۇرىيىتى. غەرب پۇقرالىرى ئۆزلىرىنى باج تۆلىگۈچىلەر، دۆلەتنى تۇتۇپ تۇرغۇچىلار، مۇلازىمەتنىڭ ئىگىلىرى دەپ قاراپ كەلگەن ۋە ھەرقانداق پۇقرا ھەرقانداق ۋاقىتتا ھەتتا رەئىس جۇمھۇر بىلەنمۇ كۆرۈشۈش، پىكىر، نارازىلىق سۇنۇش پۇرسىتىگە ئېرىشەلىگەن. «ھۆكۈمەت دەرۋازىسىنىڭ ئالدىدا قورال تۇتۇپ پوستتا تۇرۇدىغان ھەيۋەتلىك قوغدىغۇچى يوق. كىرىشتىن بۇرۇن توسۇۋېلىپ سوروشتە قىلىدىغان، كىنىشكا تەكشۈرۈدىغان ئادەممۇ، ھۆكۈمەتنىڭ تۈمۈر

① يۇقىرىقى كىتاب 308-بەت.

رىشاتكىلىرى ،ھەتتا ئېگىز تاملىرىمۇ يوق »[1] بولۇپ ، ھۆكۈمەت پۇقرالارغا ئېچىۋېتىلگەن .ھەتتا ئۇلار خۇددى ئۆز ئۆيلىرىگە كىرگەندەك بىمالال كىرىپ-چىقالىغان .ئىشى بولمىسىمۇ بارغانچە بېرىپ ، ھودۇقۇپ ، تارتىنىپ ئولتۇرماستىن ھاجەت قىلىپ چىقالىغان[2] .ئۇلار باج تۆلىگەنلىكى ئۈچۈن «مەغرۇرانە ھالدا ھۆكۈمەتنى ئۆزىگە تەۋە ، مەنسەپدارلار بىزگە خىزمەت قىلىشى كېرەك دەپ قارايدۇ »[3] .غەربتە ھۆكۈمەتكە بولغان ماختاش ، ھەشقاللا ،تەشەككۇردىن بەكرەك تەلەپ ، نارازىلىق ، بىسىم ئېغىر بولىدۇ . ئەمما شەرقتە تامامەن ئەكسىچە بولۇپ ، شەرقلىقلەرنىڭ ھاكىمىيەت ئېگىدا خانلىق ، دۆلەت ، ھۆكۈمەت ياكى خان-پادىشاھ ،مەنسەپدارلار ، باشقۇرغۇچى خادىملار ئىزچىل تۇردە مۇقەددەس سانىلىپ ، ھۆرمەتنىڭ چوڭى شۇلارغا بوپكەلگەن . ئۇلارنىڭ ھەرقانداق ئەمر-پەرمانى توغرا ياكى خاتا بولۇشىدىن قەتئىينەزەر قىلىنى قىرىق يارالىغان . مەرھۇم ئالىم ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن «يىپەك يولىدا قايتا ئويلىنىش »[4] دېگەن ماقالىسىدا دەپ ئۆتكىنىدەك : «شەرقتە زېمىن پادىشاھنىڭ ،پۇقرا پادىشاھنىڭ دېگەن قاراش مۇتلەقلەشتۈرۈلۈپ ،ئوردا ئەمر-پەرمانلىرى مۇقەددەس سانىلىدۇ .شەھەر مەركىزىگە خانلىق - بەگلىك قەسىرلەر بىنا قىلىنىدۇ .ئەمەل-مەنسەپكە ئېرىشمەك شەخسنىڭ ئالىي بەختى ، ئىززىتى ۋە ئابرۇيى ھېسابلىنىدۇ . پادىشاھقا قوللۇق ۋە سادىقلىق ئەڭ ئالىي پەزىلەت دەپ قارىلىدۇ » . ھەقىقەتەنمۇ «شەرقتە دۆلەت باشقۇرىدۇ ، پۇقرا بويسۇنىدۇ »دېگەن بۇ ئۇقۇم ھەربىر شەرقلىقنىڭ مېڭىسىگە قوغۇشۇندەك قۇيۇۋېتىلگەن . پۇقرالار ھاكىمىيەت ئىشلىرىغا دادىل قاتناشمىغان ، قاتنىشالمىغان ،نازارەتچىلىك يۈرگۈزەلمىگەن .شۇڭا شەرقنىڭ دۆلەتچىلىك تارىخىغا قارايدىغان بولساق ئەڭ راۋاج تاپقان خانلىق ،سۇلالە ، ئىمپېرىيىلەرنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكى شەرقتە قۇرۇلغان ، يەنە شۇنداقلا خانلىق ئالمىشىش ، دۆلەت پارچىلىنىشىمۇ ئەڭ كۆپ بولغان .پۇقرالارنىڭ يېغىسى شەرق تارىخىنىڭ يېغىسىدۇر . ئوردا-بەگلىكلەر بىلەن پۇقرالار ئارىسىدىكى ھاڭنىڭ يېقىنلاشقىلى بولمىغۇدەك چوڭلۇقى شەرق ھاكىمىيەتچىلىكى مەغلۇبىيىتىنىڭ پىلىتىسى بولۇپ ، پۇقرالار باج تۆلەپ ، قانۇن-تۈزۈمگە ئاڭلىق رىئايە قىلىپ تۇرۇۋېمۇ يەنىلا ئەندىشە ئىچىدە ئۆتكەن . بىرەر خاننىڭ ياكى مەنسەپدار-تۆرەنىڭ قوبۇلىغا ، كۆرۈشۈشىگە ياكى باش لىڭشىتىپ قويۇشىغا ئېرىشكەن پۇقرا ئۆزىنى بەختلىك ساناپ ئۆتكەن . قوراللىق قوغدىلىدىغان مۇستەھكەم قورغانلارغا سولىنىپ ئولتۇرۇپ ئاۋام ئۈچۈن خىزمەت قىلىشنى شەرەپ ھېسابلايدىغان مەنسەپدارلارنىڭ ياڭراق ئاۋازى بىلەن كۆۋرۈك بۇزۇلۇپ كەتسىمۇ دەرھال مۇناسىۋەتلىك باشقۇرغۇچى ئورگانلاردىن تېزدىن رېمونت قىلىشنى تەلەپ قىلالمايدىغان شەرقلىق پۇقرالارنىڭ ئاڭلىغىلى بولمىغۇدەك بوش ، ئىنجىق ،ئاجىز ئاۋازى ھەقىقەتەنمۇ بىر پۈمۈرىستىك سىلىشتۇرما .

شەرقتىكى پۇقرىنىڭ ھاكىمىيەت قارشى ۋە پۇقرالىق چوشەنچىسى ھاكىمنىڭ ئىرادىسىنى مۇتلەق ھەقىقەت دەپ مۇئەييەنلەشتۈرگەن ھەتتا مۇسۇلمانلار ئۆز ئېتىقادىدىكى ھەققە بولغان ئۆلچەمنى ئاددىيلاشتۇرۇپ «پادىشاھنىڭ ئەمرىنى تۇتماق ۋاجىب »دېگەندەك پەتۋالار بىلەن غەربنىڭ غالچىسىغا ئايلانغان خان-خاندانلىققا باش ئېگىپ كەلگەن . ئەمەلىيەتتىچۇ ؟ شەك-شۇبھىسىزكى ،مۇسۇلمانلار غەربنى ئۆزلىرىنىڭ قىيامەتلىك دۈشمىنى دەپ بىلىدۇ . مۇسۇلمان دۆلەتلىرىنىڭ غەربكە بېقىنىشى ۋە ئۇلار بىلەن يېقىن ھەمكارلىق مۇناسىۋىتى شەكىللەندۈرۈشى ، غەربنىڭمۇ ئۇلاردىن ۋەھىمە ، ئەندىشە ھېس قىلمايدىغان بولۇشىنىڭ ئۆزىلا مۇسۇلمان دۆلەتلىرى قوللىنىپ كېلىۋاتقان ھاكىمىيەت ئىدىيىسىدە مەلۇم زىددىيەتلىك تەرەپنىڭ بارلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ .ئېنىقكى ، دۈشمىنىڭمۇ خاتىرجەم قىلغان ئىدىيە سىنىڭ ھەقىقىي ئىدىيەڭ ئەمەس .

خانتىڭتون ئەپەندى : «ئىسلام ئۇيۇشتۇرۇش كۈچى يوق ئاڭ »[5] دەيدۇ ۋە بۇنىڭ سەۋەبلىرىنى مۇسۇلمانلارنىڭ سىياسىي ساداقەتمەنلىكىنىڭ قورۇلمىسى ،دىننىڭ دۆلەتتىن ئۈستۈن تۇرۇشى كەلتۈرۈپ چىقارغان ئامىل ۋە ئەرەبلەرنىڭ تارىختا ئەزەلدىن بىرىكىپ باقمىغانلىقى . . .قاتارلىقلاردىن ئىزدەيدۇ . بەلكىم شۇنداق بولۇشىمۇ مۇمكىن . لېكىن ، تۆۋەندىكىدەك ئېھتىماللىقنىمۇ يوق دېگىلى بولمايدۇ . يەنى غەرب دۇنياسىمۇ ئىسلامنىڭ ئۇيۇشتۇرۇش كۈچى يوق ئاڭ بولۇشىنى باشتىن ئاخىر ئۈمىد قىلىپ كەلدى ۋە ئۇلار بىلەن يېقىن «ئارىلىشىپ »كەلدى . تېخنىكا ،ئىقتىسادىي تەرەققىيات ۋە سانائەتنىڭ ئارقىدا قالغانلىقى سەۋەبلىك ياۋروپا جاھانگىرلىكى ئۇلارنى ئاستىرىتتىن ۋە ئاشكارا ھالدا رەسمىي پارچىلاپ تاشلىدى . گەرچە مۇسۇلمانلار دۇنياسىنى بۇيەردە ئالدىنقى شەرت دەپ قارىساقمۇ ،غەربنىڭ بۇ جەريانداۋ ئوينىغان رولىنىمۇ ئىنكار قىلىش مۇمكىن ئەمەس .غەرب بىر تەرەپتىن بۇ دۆلەتلەردە ئىلغار پەن-تېخنىكا ،بولۇپمۇ ھەربىي سانائەتنىڭ راۋاجلىنىشىنى ئىزچىل چەكلەپ كەلدى . ئوتتۇرا شەرقنى يادروسىز رايونغا ئايلاندۇرۇشنى «تىنچلىق ئۈچۈن »دەپ بولۇشىغا جار سالدى . ئوتتۇرا شەرقنى يادروسىز رايونغا ئايلاندۇرۇش ئەمەلىيەتتە ئەرەبلەرنى ئاختا قىلىۋېتىش دېگەنلىكتۇر . چۈنكى «ناۋادا سەندە يادرو قورالى بولسا ، ئامېرىكا ساڭا ئۇرۇش ئوتى ئاچالمايدۇ »[6] .بۇ چاغدا ئەرەبلەرمۇ غەرب دۇنياسى بىلەن «تەڭلىشىپ قالىدۇ » ؛ ئامېرىكىنىڭ ئوتتۇرا شەرققە قارانقان زوراۋانلىق -باستۇرۇش ،باش كۆتۈرگۈزمەسلىك سىياسىتى ۋەيران بولۇپ ، ئۆزلىرىنىڭ ئورنى لىڭشىپ قالىدۇ . ئۇلار مۇسۇلمانلار دۇنياسىنىڭ ئۆزلىرىگە بىردىنبىر ،ھەقىقىي رەقىب ئىكەنلىكىنى ئېنىق بىلىدۇ . بۇنىڭ ھۆركىرىتىدىغان جان يېرىنى سۇغۇرۇۋەتسە ئۇنىڭ مۇلايىم - ياۋاش ئۇيغا ئۆزگىرىپ بويۇنتۇرۇققا ئوبدانلا كۆنۈدىغانلىقىنى ، غەلۋىسىنىڭ توگەيدىغانلىقىنى بىلىدىغان غەرب ،شۇڭا ھەدىسلا ئوتتۇرا شەرقتىن گۇمانسىرايدۇ ،ئوتتۇرا شەرققە بىر ئامالىلارنى قىلىپ چەكلەش سىياسىتى ، ھەربىي ھەرىكەت قوزغايدۇ .

---

① ،② ،③ مۇجۇڭچىي : «شىتاتلىق ھۆكۈمەتكە بېرىپ ھاجەت قىلايلى » (ئازادىزامىددىن ئەنجانى تەرجىمىسى) ، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى »ژورنىلى 2003-يىل 4-سان .

④ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى »ژورنىلى 1995-يىل 5-، 6-(قوشما)سان .

⑤ «مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشى ۋە دۇنياۋى تەرتىپنىڭ قايتا ئورنىتىلىشى »306-بەت .

⑥ يۇقىرىقى كىتاب 325-بەت .

يەنە بىر تەرەپتىن ،غەرب مۇسۇلمانلار دۇنياسىنى ئىدىيىۋى جەھەتتىن پارچىلاشقا ئالاھىدە كۈچ چىقىرىپ كەلدى . ئەڭ ئالدى بىلەن ھەربىي كۈچ ، سىياسىي ۋە ئىقتىسادىي ۋاستىلەرنىڭ يار دىمى بىلەن شاھلىقنى ،تەختنى كونترول قىلدى ۋە ئۇزلىرىنىڭ قىممەت قارىشىنى مۇسۇلمانلارنىڭ ھاكىمىيىتىگە زورلاپ تاڭدى . «1953-يىلى روزۋېلت ۋە ئامېرىكا مەركىزىي ئاخبارات ئىدارىسىنىڭ ئازساندىكى جاسۇسلىرى بىر قېتىملىق توپىلاڭنى باستۇرۇپ ئىراندا . . . كۆڭۈلدىكىدەك ھاكىمىيەت قۇرۇپ چىقتى»[1] .غەربنىڭ باشقىلارغا خالىسلىق بىلەن ھاكىمىيەت تىكلەپ بېرىدىغان «ئاق كۆڭۈل سىياسىتى» ھېلىھەم توختاپ قالغىنى يوق . ئافغانىستاندا بۇنداق ھاكىمىيەت قۇرۇلۇپ غەربنىڭ كۆڭلىنى تىنجىتتى . ئىراقتىكى ئەچچە يىللاردىن بىرى غەربنىڭ بۇ خىل «ئاق كۆڭۈل زوراۋانلىق» سىياسىيىنى باش ئەگمەي كىلىۋاتقان «ئوتتۇرا شەرق مۇستەبىتى» ساددام ئاغدۇرۇلۇپ ئامېرىكىنىڭ ئوتتۇرا شەرقىلىقلەرگە ۋە دۇنياغا بېرىدىغان ئاگاھ سىگنالى چىڭغا چىقتى . غەرب ھاكىمىيەت ئەندىزىسى ۋە دۆلەتچىلىك تۈزۈلمىسىنىڭ تۇغۇندىلىرى ئوتتۇرا شەرقتىكى ئەرەب دۆلەتلىرىدە بىر-بىرلەپ تىكلەندى . گەرچە مۇسۇلمانلار ئاممىسىنىڭ ئىدىيىۋى تونۇشى ، ھەق-ناھەق تۇيغۇسىنىڭ ئېشىپ بېرىشىغا ئەگىشىپ مۇسۇلمانلار دۇنياسىدىكى نارازىلىق ۋە غەربكە قارشى ھېسسىيات كۈنسايىن ئۇرلەپ تۇرسىمۇ ،تېخنىكا ، ھەربىي ،ئارمىيە كۈچىنىڭ قالاقلىقى ئۇلارنى زور دەرىجىدە چەكلىگەن .ئۇلار غەربكە بىقىنىشقا مەجبۇر ھەمدە غەربنىڭ سوغۇق تەبەسسۇمىغا ئوتتەك تەشنا . غەربنىڭ نەزىرىدە ئىسرائىلىيىنىڭ ئوتتۇرا شەرقتىكى چېكىدىن ئاشقان زوراۋانلىقى ھەق . ئۇلارنىڭ قولىدا تۇمۇرنىڭ سۈنىقى بولمىغان پەلەستىنلىكلەرنى مۇستەبىتلىك بىلەن باستۇرۇشى ، ئۆي-ماكانلىرىنى تۈزلۈۋېتىپ سەرسان-سەرگەردان قىلىشى - ئىسرائىلىيىلىكلەرنىڭ ئۇزلىرىنى قوغدىغانلىقى يوللۇق . ئەمما ۋەتەن قۇرۇش ئۈچۈن قان كېچىپ كۈرەش قىلىۋاتقان پەلەستىنلىك بىگۇناھ پۇقرالارنىڭ ئاھۇ-زارى ۋە نەچچە يۈزمىڭلىغان ئاۋام خەلقنىڭ ئاچلىق ،ئۆي-ماكانسىزلىق دەردىدە ، ئۇرۇشنىڭ رەنجى-بالاسىدا تىنەپ-تەمتىرەپ يۇرۇشى غەرب دۇنياسىدا نەچچە مىڭ ئادەمنىڭ كوچىغا چىقىپ نامايىشقا تۇۋلاپ قويۇشتىن باشقىغا ئەرزىمىدى . غەرب ئاتالمىش «تىنچلىق يول خەرىتىسى» ئۈستىدە توختالغاندا ، ھەدىسلا پەلەستىنلىكلەرگە ياخشىراق ھەمكارلىشىپ قارشىلىقنى توختىتىش . . . دېگەندەك يۈتى باسماس گەپلەرنى قىلىپ ئىسرائىلىيىلىكلەرنىڭ زوراۋانلىقىغا يېشىل چىراغ يېقىپ بېرىشتى . ھەتتا پەلەستىنلىكلەرنىڭ ھەقلىق كۈرىشى تېررورىزم سۈپىتىدە ئەيىبلىنىپمۇ باقتى . ھەقىقەتەنمۇ «تېررورلۇق ئاجىزلارنىڭ ،مۇنتىزىم ھەربىي كۈچكە ئىگە ئەمەسلەرنىڭ»[2] ئىدى . كۈچلۈكلەرنىڭ ، مۇنتىزىم ھەربىي كۈچكە ئىگىلەرنىڭ ھەربىر مىدىرىشىمۇ ھەقىقەت ئۈچۈن ،تىنچلىق - ئىنسانىيەتنىڭ بەختى ئۈچۈن بولاتتى . . . ئافغانىستان ،ئىراق ئۇرۇشلىرىدا بىگۇناھ پۇقرالارنىڭ دەھشەتلىك قىرىلىشى خەلقئارا جەمئىيەتتە كۈچلۈك نارازىلىق قوزغىغان بولسىمۇ ، ئامېرىكا ئۇزىنىڭ دېگىنى دېگەن ، قىلغىنىنى قىلغان قىلىۋەردى . باشقا دۆلەتلەر خەلقلىرىلا ئەمەس ، ئاتالمىش تىنچلىق ، باراۋەرلىكنى ئىشقا ئاشۇرۇش بۇيۇك مەقسىتىدە قۇرۇلغان بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىمۇ بەش بۇرجەكلىك بىنانىڭ ھەيۋىسى ئالدىدا ئامالسىز ئىكەنلىكىنى ،ئەمەلىيەتتە ئۇزلىرىنىڭ غەربنىڭ قىممەت قارىشىغا ،پوپوزىسىغا چىش يېرىپ بىرنەرسە دېيەلمەيدىغانلىقىنى ، «ئېتى ئۇلۇغ ،سۈپرىسى قۇرۇق» ، غەرب ياساپ قويغان قورچاق ئورگان ئىكەنلىكىدەك ئەجەللىك ئاجىزلىقىنى ئاشكارىلاپ قويدى . خەلقئارا جەمئىيەت ۋە ئاخبارات ۋاستىلىرىنىڭ پوتكۈل دىققىتى ئىراقتىكى بىگۇناھ پۇقرالارنىڭ ئېچىنىشلىق ئۆلۈمى ،پەريادىغا ئەمەس ،ئامېرىكىنىڭ قانچە قېتىم ، قانداق بومباردىمان قىلغانلىقى ،قانداق ئۇرۇش تېخنىكىلىرىنى ئىشلەتكەنلىكى ،ئامېرىكا تەرەپتىن قانچىسىنىڭ ئۆلگەن ، يارىدار بولغان ،ھەتتا قانچىسىگە زۇكام تېگىپ ،قانچىسىنىڭ ئىراقلىقلارنى ئېتىشتا ،بومباردىمان قىلىشتا كۆرەلمەي ،قانداق قىينالغانلىقىغا بەكرەك مەركەزلەشتى .ھەممىدە غەربنى مەركەز قىلىپ تۇرۇپ يۇرگۈزۈلۈۋاتقان بۇ خىل تەڭسىز خەلقئارا سىياسىي كىشىگە ئېختىيارسىز خاتىرىگىتوننىڭ «بوسنىيىدىن باشقا ھەرقانداق بىر مۇسۇلمان گۇرۇھى ئۇزلىرىنىڭ ئىرقىي يوقىتىشنىڭ زىيانكارى بوپقالغانلىقىغا باشقىلارنى ئىشەندۈرۈپ ، غەربنىڭ ھېسداشلىقىنى قوزغىيالمايدۇ»[3] دېگەن ھۆكۈمىنى ئەسلىتىدۇ ۋە ،كىشىگە قانداق ئەرەب ئەمەس شاھۋال تەرەپ قىلىشلىرىنى ،ھەممۇ چىلا ئېچىدە ساقلىشى كېرەكلىكىنى ، ھەممىلىرىگە ھۆكۈم قىلغاندا ،بىر ئىش قىلغاندا ئاگاھ ،ئۇلۇغلىنىز كېرەكلىكىنى ئۇقتۇرىدۇ . ئۇرۇكىلىرىنىڭ غەرەپەرەسلىكى ۋە يەنە باشقا ھەرقانداق بىر مۇسۇلمان دۆلىتى - ئاممىسىنىڭ غەربتىن ئۈمىد قىلىشىنىڭ ئۇنۇم بەرمەيدىغان ،پايدىسى يوق غەلىجىنىڭ يىلىنىشتىن باشقا نەرسە ئەمەسلىكىنى بىلدۈرۈپ قويىدۇ .

ھەقىقەتەنمۇ تۈركىيىگە نىسبەتەن ئېلىپ ئېيتقاندا ئۆز خەلقىنىڭ ئەقىدە-ئېتىقادى ،ئىمانىغا ئازار بېرىش بەدىلىگە ئەكىلىنگەن غەربنىڭ خەيرخاھلىقى ياكى غەربنىڭ قىممەت ،ھاكىمىيەت قارىشى ۋەياكى غەربلىشىش ئۇلارغا ياخشى كۈن بەرمەيدۇ ،تۈركىيە خەلقىنى خۇشھال قىلمايدۇ .مەيلى ھەممىبايچىلىق بولسۇن ياكى غەربلىشىش ، زامانىۋىلىشىش بولسۇن ئۇ ئالدى بىلەن غەربنىڭ بەچىدانىدا تۇغۇلغان ۋە غەربنىڭ زاكىسىغا بۆلەنگەن قىممەت ،ھاكىمىيەت قارىشى . ئۇنى ئۆز پېتى كۆچۈرۈپ ئەكىلىپ دىنى ،ئېتىقادى ،مەدەنىيىتى ، تۇرمۇش ئۇسۇلى تامامەن ئوخشىمايدىغان يەنەبىر مەدەنىيەتكە دەسىتىش تۈركىيىلىكلەرنىڭ ئۆزلىرىگەخاس بولغان دىن ، مەدەنىيەت ، ئەقىدە-ئېتىقاد ۋە روھىيىتىنى قۇربان قىلماي قالمايدۇ . يەنە كېلىپ ، ئۇ غەربلىشىشنى قانچە ئۈمىد قىلسىمۇ غەرب ئۇنى كولدۇرلىتىپ قويغان بولدى . خەلقئارالىق بەزى مەسىلىلەردە پىكرىگە ھۆرمەت قىلغاندەك ، ياۋروپا ئىتتىپاقى گەۋدىسىگە ئەزالىققا قوبۇل قىلىدىغاندەك قۇرۇق ئېمىزگىلەرنى ئېمىتىپ قويۇپ ئۇنى غەربنىڭ بېقىندىسى - رەسمىي ئارىسالدى

---

① يۇقىرىقى كىتاب 128-بەت .
② يۇقىرىقى كىتاب 326-بەت .
③ يۇقىرىقى كىتاب 500-بەت .

دۆلەتكە ئايلاندۇرۇپ قويدى . تۈركىيىنىڭ ئارىسالدىلىقى بىلەن غەربنىڭ ئەڭ كەم بولغاندا مۇنداق بىر ئىنتايىن مۇھىم مەقسىتىنىڭ ئىشقا ئېشىشى نەچچە ھەسسە ئىلگىرى سۈرۈلگەن بولدى : يەنى مۇسۇلمان دۆلەتلىرىنى بىر-بىرىگە ئىشەنمەس دەرىجىدە پارچىلىۋېتىش ،ھەتتا بىر-بىرىگە ئۆچمەنلەشتۈرۈپ ، ئىسلامنىڭ ئۆزىنى زىددىيەتكە پاتۇرۇپ قويۇش .

ئەمەلىيەتتە ئوخشاش ئىدېئولوگىيە كىشىلەرنى بىر-بىرىگە باغلاپ تۇرۇدىغان كۆرۈنمەس ئەقىدە زەنجىرى .ئۇ كىشىلەرنىڭ مىللەت ،ئىرق ،رايون تەۋەلىكىدىن ھالقىغان بىرلىكنى شەكىللەندۈرەلەيدۇ ۋە بۇ خىل ئىدىيىۋى قىممەت سىستېمىسىنى مەركەز قىلغان ھالدا ئۇلارنىڭ سالاھىيىتى ،كىم ياكى كىم ئەمەسلىكى ئاشكارا بولىدۇ . كىشىلەر مۇشۇ خىل ئىدىيىۋى ئاساسنىڭ پۇختىلىقى ، ساپلىقىنى چىڭ ساقلىيالىغاندىلا مىللەت ، دۆلەت ياكى مەلۇم بىر دىنىي قېرىنداش بولۇپ ئۈيۈشالايدۇ ،ئورتاق ئالغا ئىلگىرىلىيەلەيدۇ . ئىدىيىۋى بىرلىكنىڭ پارچىلىنىشى ئومۇمىي توپنىڭ پارچىلىنىشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ .بىر-بىرىگە رەقىب كۆچلەرمۇشۇ ئىدىيىۋى بىرلىككە ئىگە قىلغۇچى ئامىلدىن پايدىلىنىپ ئارىغا بۆلگۈنچىلىك سېلىپ ، زىددىيەت تۇغدۇرۇپ توپىلاڭدىن توقاچ ئوغرىلاشقا ئىنتايىن ماھىر كېلىدۇ .ئەگەر بىر تەرەپ بۇ خىل ھىيلىنى سېزىپ ،تونۇپ يېتەلمىسە ئۆز ئىچىدىن پارچە-پارچە بۆلەكلەرگە بۆلۈنۈپ توگەيدۇ . ئامېرىكا باشچىلىقىدىكى غەربنىڭ مۇسۇلمانلار دۇنياسىنى باستۇرۇش - ئوتتۇرا شەرقتە ئاتالمىش تىنچلىق - باراۋەرلىك ،ئەدلى-ئادالەت ئورنىتىپ بىرىش ھىيلىسى باشقىلارنىڭ ئېتىقادىنى سۇندۇرۇش ، شالغۇتلاشتۇرۇش ،ئەۋرىشىملەشتۈرۈش ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشتى . سىياسىي سەزگۈرلۈكى ، ئىستراتېگىيە ئىدىيىسى تۆۋەن ،تۇزۇپ بېرىلگەن سىياسىي ،قانۇن-قائىدىلەرنى قارىيالارچە يادلاپ ، جەزمەن باشقۇرۇلۇشنى سىياسىي ئاڭلىقلىق ، سەزگۈرلۈك دەپ تونۇپلا كەلگەن نۇرغۇن ئاممىۋى خىل ھىيلىنى تاھازىرغىچە بىلەلمەي ، باشقىلارنىڭ چېلىپ بەرگەن دېپىغا ،رېتىمى ئۆزگەرتىۋېتىلگەن سەنەمنى چىرايلىق ،بىخۇدلارچە ئويناپ ،دەسسەپ يۈرىدۇ .ئۇلار ھېلىمۇ غەرب «تىنچلىقنىڭ بۇزغۇنچىسى» ، «دېموكراتىيىنىڭ توسالغۇسى» ، «ئەكسىيەتچى» دېگەندەك ئىسىملارنى قويۇپ بەرگەنلەرنى تېزراق كۆزدىن يوقىتىش ،ئاتالمىش «غەربچە ئەركىنلىك» ھەلەكچىلىكىدە بولۇشچە چاپماقتا . ئىستراتېگىيە ئىدىيىسى يوق ،سىياسىي سەزگۈرلۈكى ئويغانمىغان تالاي زامانىۋى قارىغۇلار ئۆز سالاھىيىتىنى تىنماي قارغىماقتا . . . «ئۇرۇش ، ئاچارچىلىق ،ۋەھىمە ، ھالاكەتنىڭ ئۇرۇقىنى تېرىغۇچى»① - ئامېرىكا ۋە ياكى بىر قىسىم بىرتەرەپلىمە دۆلەت ئىدىيىسىنىڭ ئوستىگە قۇرۇلۇپ قالغان دۆلەتلەرنىڭ ئىدىيىسى ، مەدەنىيىتىنى ئۆزلىرىگە قىبلە ،ئۆلچەم ،سالاھىيەت نىشانى قىلىۋالغان تۈمەنىمىگلىغان بايقۇشلار ئاستا-ئاستا قېچىرلاشماقتا ،ئۇزىنىڭ ئەسلىدىكى كىملىك سالاھىيىتىنى يوقاتماقتا . بىز مۇشۇ نۇقتىدىن تىنماي كېلىۋاتقان سالاھىيەت ۋە سىياسىي تەپەككۇر ئاڭاھىنى ھەرۋاقىت ئاڭلاپ تۇرىمىز . . .

خەلقئارادىكى دۆلەتلەرنىڭ سىياسىي ، ئىقتىسادىي ئورنى ۋە رىقابەت مېخانىزمىدا روشەن ئۆزگىرىش ئالامەتلىرى بولماقتا ھەم شۇنىڭغا ماس ھالدىكى دۆلەت سىياسىيسى ،رايون سىياسىيسى ۋە خەلقئارا سىياسىي يۈرگۈزۈلمەكتە .مۇرەككەپ ئالاقە يوللىرى كىشىلەرگە ئۆزلىرىنىڭ مەۋجۇد تەقدىرى ھەققىدە ئەستايىدىل ئىزدىنىش كېرەكلىكىنى ئۇقتۇرماقتا . ئېنىقكى ، ئەمدىكى ئۆزگىرىش ، يۈزلىنىشلەر تېخىمۇ كىشىنىڭ ئەقلى سىغمىغۇدەك دەرىجىدە نازۇكلىشىشى - جىددىيلىشىشى مۇمكىن . ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ھەربىي كۈچ تالىشىلار ، ئاسىيانىڭ دۇنيا سودا - ئىقتىسادىدىكى ھەل قىلغۇچ ئورنىنىڭ كۈنسايىن مۇقىملىشىشى ،مۇسۇلمان ئەللىرىنىڭ ئورتاق بىرلىكسەپ يولىدىكى ئىزدىنىش -ئۇرۇنۇشلىرى ،جۇڭگونىڭ ئۆز مەيدانىنى تەكتىلىشى . . . قاتارلىق ئامىللار دۇنيادىكى ھەربىر مىللەت ،ھەربىر قەۋمنىڭ تەقدىرىگە ،ئۇلارنىڭ ئەتە ھەققىدىكى ئىزدىنىشلىرىگە چوڭقۇر تەسىرلەرنى كۆرسەتمەي قالمايدۇ .شۇقاتاردا دۇنيا سىياسىيسىدىكى ھەربىر ئۆزگىرىشنىڭ بىزلەرگىمۇ مەلۇم نىسبەتتە تەسىرلەرنى ئەكېلىشى شۇبھىسىز .شۇنداق ئىكەن بىزلەرنىڭمۇ ئەتراپىمىزدىكى ھەربىر ئۆزگىرىش ،يېڭىلىققا مۇۋاپىق ئىنكاس قايتۇرۇپ ، تاشقى ، ئىچكى تەسىرلەرنى تەڭشەپ ، مەۋجۇدلۇقىمىزنى ماھىرلىق بىلەن ئايان قىلىپ تۇرۇشىمىزمۇ تەخىرسىز ئېھتىياج . دۆلەت سىياسىيسى ۋە دۇنياۋى سىياسىي قايسى يوللار بىلەن نېمىنى مەنبە قىلىپ كېتىۋاتىدۇ؟ بىز نېمىگە تايىنىپ مەۋجۇدلۇقىمىزغا چىراغ ياقماقچى بولۇۋاتىمىز؟ بىز قايسى يوسۇندا بىز بولۇپ ،قانداق ھالدا باشقىلار بويىچالماسلىقىمىز كېرەك؟ . . . دېگەندەك مەسىلىلەر بىز ئەمدى زادى ئويلانماق بولمايدىغان مەسىلىلەردۇر . ھېلىمۇ بىز ئەمەس يوللاردا ئاز ماڭمىدۇق . ھەل قىلىشقا تېگىشلىك مەسىلىلەر تاشلىنىپ قېلىۋېرىپ ، ھەدىسىلا بۇگۈننىڭ رېئال ،نەق زىددىيەت - مەسىلىلىرى بىلەن ئانچە ئالاقىسى بولمىغان ئىشلارغا دىققەت - ئېتىبارىمىز بەكرەك مەركەزلەشتۈرۈۋېتىلدى . ئەمەلىيەتتە ، بىزنىڭ سالاھىيىتىمىز نوقۇل روھىي ئامىللار ، مەدەنىيەتنىڭ مەنىۋى تەرەپلىرىگە مۇناداقلا ۋارىسلىق قىلىش بىلەنلا ئىپادىلەنمەيتتى . سوپىزمچە تەركىدۇنياچىلىق ياكى قانداقتۇر روھىيەتكە ئالاقىدار بولغان ئابستراكت نەرسىلەرنىلا قوغلىشىپ ،رېئال - نەق ھايات-جاننى تاشلىۋېتىش ھەرقانداق بىر شەخس ياكى مەدەنىيەت توپىنىڭ مەۋجۇدلۇق يىلىكىنى قۇرۇتۇپ تاشلايتتى .تاتلىق خىياللار قالغان قۇرۇق جاندىن ئېغىر-ئېغىر ئىنجىقتىن بۇلەك يەنە نېمە چىقىۋۇن؟

يېتەرلىك ئىقتىساد ۋە سىياسىي سەزگۈرلۈكى بولغان مەدەنىيەت ئۆزىنىڭ ئەتىسىنى ئۆزى قۇرۇپ چىقالايدۇ . مەلۇم مەدەنىيەت توپىغا تەۋە كىشىلەردىمۇ ئىدىيىۋى نىشان ،يەنى تۇرلۇك ۋاستىلەر ئارقىلىق سالاھىيىتىنى ساپلاشتۇرۇدىغان ، مۇكەممەللەشتۈرۈدىغان نىشان ئايدىڭلاشقاندىلا شۇ توپنىڭ ئومۇمىي سالاھىيىتى يارقىنلىشىدۇ .يەنى بىر تىجارەتچى

① «گارسيا ماركوسنىڭ ئۇرۇشقا قارشى مەقىتە ئامېرىكىغا يوللىغان ئوچۇق خېتى» (قەيسەر ئابدۇرېھىم تەرجىمىسى) ، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژورنىلى 2003-يىل 4-سان .

مىليونىر ياكى كاتتا ماگنات بولۇش ئۈچۈنلا تىرماشسا ئۇنىڭ تاپقان-تەرگىنىنىڭ قىممىتى شەخسىنىڭ پوكىنىنى تويغۇزۇشتىن باشقىغا ئەرزىمەسلىكى مۇمكىن . بىر ئوقۇغۇچى دوكتور ياكى ئالىم بولۇش ئۈچۈنلا ئوقۇسا ئۇنىڭ دوكتورلۇقى ياكى ئالىملىقى ئۇنىڭغا سىتىپ خەجلەيدىغان دەسمىيلا بولۇشى ، باشقا تۈزۈك نەپ ئەكىلەلمەسلىكى مۇمكىن . ئەگەر بۇلار شۇ ئارقىلىق خەلقنىڭ ئېگىنى ئويغىتىش ، تۇرمۇشنى ياخشىلاش ، جەمئىيەتتە ساغلام ئەخلاق-ئىتىقاد تۇرغۇزۇش ئۈچۈن تىرىشىچۇ ؟ بۇنىڭدا ئۇلارنىڭ ئەمگىكى قىممەتكە ئايلىنىشى ، خۇسۇسىي سالاھىيىتىمۇ ، پۈتكۈل توپنىڭ مەدەنىيەت خاسلىقى ، سالاھىيىتىمۇ يارقىنلىشىشى ، جەمئىيەتتە ئورتاق مەسئۇلىيەت ئېگىنىڭ باش كۆتۈرۈشىگە يارىدىمى بولۇشى مۇمكىن . . .

ۋەھالەنكى ، بىزدە شائىرلار خەلقنىڭ نېمىگە ئېھتىياجلىقى بىلەن كارى يوق ھالدا كۆزى تۇتۇلغىچە ، ئېغىزى زۇۋاندىن قالغۇچە شېئىر يازماقتا . دوكتورلار دوكتورلۇق قىلماقتا . زىيالىيلار يەنىلا زىيالىيلىقنىڭ پەيزىنى سۈرمەكتە . دېھقانلار كەنت باشلىقىنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئېتىز-ئېرىق ئىشلىرىنى تەرتىپكە سېلىش بىلەن مەشغۇل . . . بىر ئورتاق سىياسىي ، ئىقتىساد ، تېخنىكا ، مەدەنىيەت ئېگى بىزدە تۇغۇلغىنى يوق .

بىز باشتىلا ئۆزىمىزنىڭ سىياسىي دەۋرگە مەنسۇپلۇقىنى بايان قىلىپ ئۆتكەن . سىياسىي دەۋرنىڭ ئادىمى ئەلۋەتتە سىياسىيلاشقان ، كۆچلۈك سىياسىي ئاڭغا ئىگە بولغان بولىدۇ . ئۇنداقتا ، بىزدە ، بىزدىكى دېھقانلاردا ئەمەس زىيالىيلاردا سىياسىي سەگەكلىك قانچىلىك ؟

شۇنداق ئېيتالايمىزكى ، بىزدە ھەقىقەتەنمۇ ئالەمشۇمۇل سىياسىي بار . سىياسىي قارىيلار ، مەجلىسۋازلاربار . ئەمما سىياسىي تەپەككۇر ، ئىستراتېگىيە ئېگى تولىمۇ كەمچىل بولماقتا . دۇنياۋى تەرەققىيات - ئۆزگىرىشلەر بىلەن ئۆزىمىزنىڭ مەۋجۇدلۇقىنى باغلاپ تۇرۇپ مۇھاكىمە قىلالايدىغان سىياسىيۇنلار بىزگە قاچانلاردا نىسىپ بولاركىن ؟ بىزنىڭ سالاھىيىتىمىزنى ئىپادىلەيدىغان مەدەنىيەت ، سىياسەت ، ئىقتىساد ، تېخنىكىلارنىڭ بىر-بىرىگە چەمبەرچەس باغلانغان ھالدىكى پۈتۈنسۈرۈك بېرىكمىسى قاچانلاردا رويابقا چىقاركىن ؟

سىياسىيدىكى رېئاللىق بىلەن رېئاللىقتىكى سىياسىي كۆپ ھاللاردا بىردەك بوپكەتمەسلىكى مۇمكىن . مۇشۇلارنى سەگەكلىك بىلەن بايقاپ ئىنكاس قايتۇرالايدىغانلارلا زامان سىياسىيىنىڭ ياكى سىياسىي زامانىنىڭ يېمى بوپكەتمەي ، سىياسىينىڭ خىزمەتكارىغا ئايلىنىپ قالماي ئۇنىڭدىن ماھىرلىق بىلەن پايدىلىنىپ ياشىيالايدۇ .

ناخشىنى بۇگۈن ئېيتماق ئەتە ئېيتىش مۇمكىن ، شېئىرنى بۇگۈن يازماق ئەتە يېزىۋالماق بولىدۇ . يەنە كېلىپ بىزنىڭ كىملىكىمىز شېئىر-ناخشىغىلا باغلىق ئەمەس . يۇسۇپ خاس ھاجىپ ، نەۋائىيلار تىكلىسە مۇنار بولغۇدەك شېئىرلارنى يېزىپمۇ غۇلاپ كېتىۋاتقان قاراخانىيلار سۇلالىسىنى قۇتقۇزۇپ قالالمىغاندى . بىزنىڭ قىلىۋاتقىنىمىز ، قوغلىشىۋاتقىنىمىز ھېچبولمىسا ئۆزىمىزنى بولسىمۇ نەپكە ئېرىشتۈرۈشى كېرەك . قىلغان-ئەتكەن ، تىرىشىپ-تىرماشقانلىرىڭ ئۆز تۇرمۇشۇڭنى نەپكە ، بەختكە ئېرىشتۈرەلمىسە ، شەك-شۈبھىسىزكى تىرىشىپ-تىرمىشىپ جان بەرگىنىڭ قۇرۇق سەپسەتىدىن باشقا نەرسە ئەمەس . سەپسەتىنى چۈرۈپ تاشلىۋەتمەي ئامال يوق . بۇنىڭغا يەنە مەھكەم يېپىشىش ياكى سەپسەتىنىڭ مەۋجۇدلۇقىنى بىلىپ تۇرۇپمۇ ئىرەن قىلماسلىق ، سەپسەتىنى ۋىرۇسقا ئوخشاش تېزلىكتە يامرىتىپ ، ساغلام نەرسىلەرنىمۇ كاردىن چىقىرىدۇ . بۇ خىل سەپسەتە ھەقىقەت سۈپىتىدە «بىرەر جەمئىيەتكە يىلتىز تارتىپ قالىدىكەن ، ئۇنى يىلتىزىدىن يوقاتماق تەس . ۋىرۇس مەۋجۇد بولۇپ تۇرۇۋېرىدۇ ، ئەمما جاننى ئالمايدۇ ، بىمار يەنىلا ياشاۋېرىدۇ ، ئەمما مەڭگۈ مۇكەممەل بولالمايدۇ » («مەدەنىيەتلەر توقۇنۇشى ۋە دۇنياۋى تەرتىپنىڭ قايتا ئورنىتىلىشى» ، 265-بەت) پەقەت كۆچلۈك سەزگۈرلۈك ، بايقاش ئىقتىدارى ۋە مەسىلىلەرنىڭ سوپۇن كۆپۈكىدەك رەڭدار تاشقى ماغزاپ قىسمىنى ئەمەس ، ماھىيەت يوشۇرۇنغان تەگ-قاتلىمىنى كۆرەلەيدىغان كۆز بولغاندىلا ساغلام بولغان ۋۇجۇدنى چىرىتىپ تاشلايدىغان زەھەرلىك ۋىرۇسنى كۆرۈپ يېتىش ، تازىلاش مۇمكىن . كۆز بولمىسا ، نەرسىلەرنى كۆرگىلى بولمايدۇ . كۆز بولۇپ كۆرمىسە ئۇنىڭ تۆشۈك - كامارىدىن پەرقى قالمايدۇ . مۇكەممەل بولۇش تۈگۈل ، ساغلام ھالىتىنىمۇ ساقلاپ قالغىلى بولمايدۇ . ئۇنداق بولمىغاندا ، يېزىلغان ، يارىتىلغان قانۇن ، سىياسەت - نىزاملاردىن پايدىلىنالماي ، ئەتىدىن كەچكىچە يىغىن ئاڭلاپ ، گېزىت يادلاپ ، جاھاننىڭ تاشقاشلىرىغا بېقىنىپ ، «بەرسەڭ يەيمەن ، ئۇرساڭ ئۆلىمەن» دەپ رايىشلارچە ياشاپ ئۆتىدىغان گەپ .

2004-يىل 9-يانۋار ، شەھىرى ئۇرۇمچى

ئاپتور : شىنجاڭ ماتارىپ ئىنستىتۇتى ئىنگلىز تىلى 2002-يىللىق 4-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى (M1)

كومپيۇتىر مەشغۇلاتىدا : ماشىنىستۇەبەتچى رىسالەت مۇھەممەت
بۇسانىنىڭ تېخرىداكتورى ۋە مەسئۇل كوررېكتورى : قۇربان مامۇت

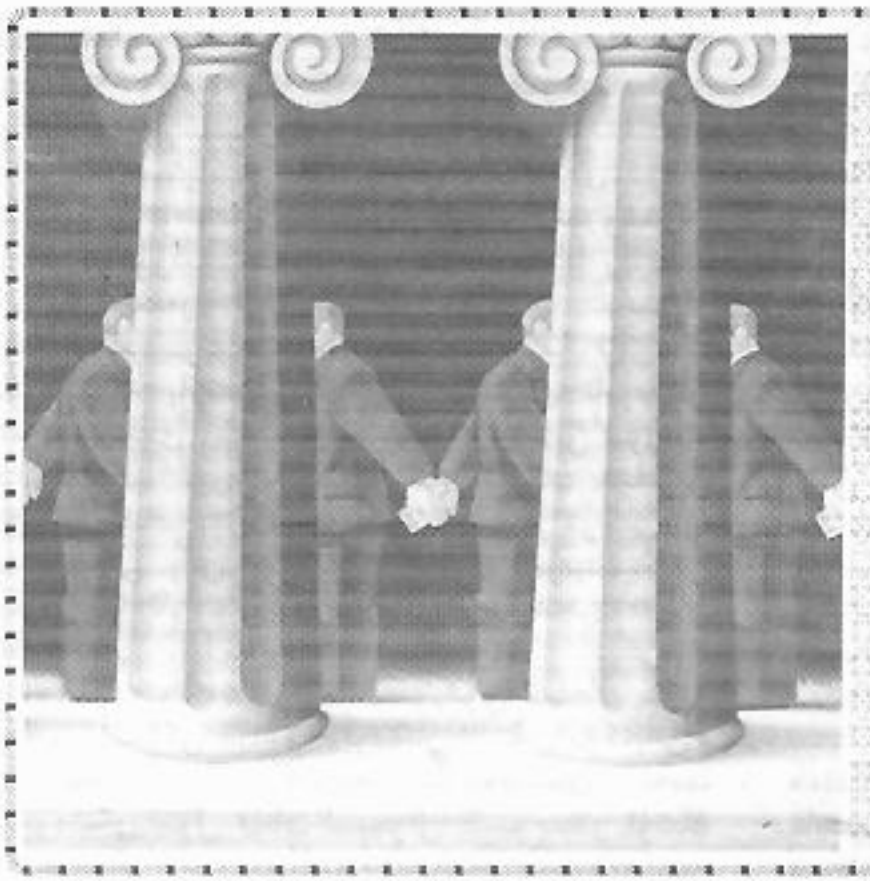

چېقىمچىلىقنىڭ ئەۋج ئېلىشى ۋە پەسىيىشى

بىرىنچى،ئىككى خىل ئەھۋال

1.ئىككى ۋەقە ، بىر گەپ

ئون نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا كىچىك كلاي بېلىنىڭ «ماك ئارتور»دىكەن كىتابىنى ئوقۇغان چېغىمدا ،ئۇنىڭدىكى مۇنداق بىر ۋەقە ماڭا قاتتىق تەسىر قىلغانىدى :1889-يىلى 19ياشلىق ماك ئارتور ئۆزى ئۆزۈندىن بېرى ئارزۇ قىلغان ۋېست پوئېنت ھەربىي مەكتىپىگە كىرگەن .مەكتەپكە كىرىپ ئۆزۈن ئۆتمەي ،ھەربىي مەشق ۋاقتىدا ئۇ يۇقىرى سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ قاتتىق بوزەك قىلىشىغا ئۇچراپ ، پۇت-قوللىرى كىرىشىپ ھۇشىدىن كەتكەن . ۋەقەدىن كېيىن ،سوت ۋېست پوئېنت مەكتىپىنىڭ مۇنداق قاملاشمىغان قىلمىشىنى تەكشۈرگەندە ،ئۇ بولغان ئەھۋالنى تەپسىلىي سۆزلەپ بەرگەن . لېكىن سوت ئۇنىڭدىن بۇ بىمەنە چاقچاقنى قايسى ئوقۇغۇچىنىڭ قىلغانلىقىنى ئېيتىپ بېرىشنى تەلەپ قىلغاندا ،ماك ئارتور نېمە دېيىشنى بىلمەي ئارىسالدى بوپقالغان . ئەگەر ئۇ بۇيرۇققا بويسۇنمىسا مەكتەپتىن ھەيدىلەتتى .ئۇنداقتا ئۇنىڭ بالىلىق دەۋرىدىكى بارلىق ئارزۇ-ئارمانلىرى بىتچىت بولاتتى . شۇ چاغدا ، ئانىسىنىڭ ئۇنىڭغا سۇنغان بىر شېئىرى ئۇنىڭ بىر قارارغا كېلىشىگە ياردەم قىلغان . شېئىر ئاساسەن : كەلگۈسىدە كىشىلەر سېنىڭ قانداق ئادەم بولغانلىقىڭغا قاراپ ، سېنى باققان ئاناڭنىڭ پەزىلىتىگە ھۆكۈم قىلىدۇ ،دېگەن مەزمۇندا ئىدى . ئەگەر ماك ئارتورنىڭ شەنىگە بىرەر داغ تېگىدىغان بولسا ، ئۇنىڭ ئانىسىمۇ ئاھانەتكە قالاتتى . يۇقىرى پاراسەت ۋە ياخشى ئائىلە تەربىيىسىگە ئىگە ماك ئارتوردا ئۆزىنىڭ ۋە ئائىلىسىنىڭ نام-شەرىپىنى ساقلاپ قېلىش بۇرچ تۇيغۇسى بار ئىدى . بۇنداق بۇرچ تۇيغۇسى ئۇنىڭ ساۋاقداشلىرىنى پاش قىلىشىغا يول قويمىدى .شۇنىڭ بىلەن ،ماك ئارتور كەلگۈسى ئىستىقبالىنىڭ قانداق بولۇشىغا قارىماي ئۇنچىقمايلا تۇرۇۋالغان . ئۇ ، بۇ تاللىشى بىلەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىردەك ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن .

بىمەنە چاقچاقنى كېلىپ چىققان بۇ ۋەقەدە بۇ ئىشنى قىلغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىملىكىنى ئېيتىپ بېرىپ ،ئۇلارنى تېگىشلىك جازاغا تارتقۇزۇش ھېچقانداق ئەيبلىنىدىغان ئىش ئەمەس ئىدى . بىراق كىشىلىك قەدىر-قىممىتىنى ساقلاش پرىنسىپىغا ئەمەل قىلىدىغان بىر ئادەمگە نىسبەتەن ئېيتقاندا ، بۇ بىر خىل شەكلى ئۆزگەرگەن چېقىمچىلىق ھېسابلىنىدۇ . چېقىمچىلىق بولسا ئىنسانىنىڭ ۋۇجۇدىدا ساقلىنىۋاتقان ئىللەتلەرنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ پەس بىر خىلى .

يېرىم ئەسىردىن كېيىن ،ئامېرىكا كىنوچىلىق تارىخىدىكى ئەڭ مۇھىم رېژىسسورلارنىڭ بىرى بولغان ئېللىئا كازان 1950-يىللاردا باشقا بىر يولنى تاللىدى . ئەينى ۋاقىتتا ئامېرىكا ماك كارتىزمنىڭ كۆلەڭگىسى ئاستىدا تۇراتتى .كېڭەش پالاتا ئەزاسى ماك كارتى ھېچقانداق ئاساسى بولمىغان ئاتالمىش كوممۇنىستىك پارتىيىنىڭ ئاغدۇرمىچىلىق دېلوسى

دىگەننى باھانە قىلىپ ، سىياسىي زىيانكەشلىك ئەسەبىيلىكى ۋە ۋەھىمە كەيپىياتىنى قوزغىغاندى . فىدىراتسىيە ئورگانلىرى بىلەن پارلامېنتنىڭ كىشىلەرنىڭ سىياسىي ئېتىقادى ۋە باردى-كەلدى پائالىيەتلىرى ئۈستىدە ئېلىپ بارغان تەكشۈرۈشىدە ، ئامېرىكا كوممۇنىستىك پارتىيىسى ۋە باشقا رادىكال تەشكىلاتلار بىلەن ئالاقىسى بار نۇرغۇن كىشىلەر سوراققا چاقىرتىلدى . كازان بولسا ئامېرىكا كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ غايىسىدىن ئايرىلغان بىر ئەزاسى ئىدى . ئۇ ، پارلامېنت تەرىپىدىن سوراققا چاقىرتىلغاندا ، ئۆز ئىستىقبالىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ بىر قانچە كوممۇنىست دوستى ۋە خىزمەتدىشىنى پاش قىلىپ قويدى .شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇ ئار-نومۇسقا قېلىپ «چېقىمچى» دىگەن ئاتاققا قالدى . 40نەچچە يىلدىن كېيىن - 1997-يىلىغا كەلگەندە ،رېژىسسورلۇق قىلغان كىنو فىلملىرى ئىككى قېتىم «ئوسكار ئالتۇن مۇكاپاتى» غا ئېرىشكەن كازان 87ياشقا كىرگەندى . ئەمما ھوللىۋۇدتىكى سول قانات لىبېرال كىنوچىلار ئۇنىڭ ئەينى چاغدىكى چېقىمچىلىق قىلمىشىنى كەچۈرمىدى .ئامېرىكا كىنوچىلىق ئىلمىي جەمئىيىتى ۋە لوس ئانژېلىس كىنو ئوبزورچىلىرى بىرلەشمىسى ئۇنىڭغا «ئۆمۈرلۈك نەتىجە مۇكاپاتى»نى بېرىشنى رەت قىلدى .

ھەربىر ئادەمگە نىسبەتەن ئېيتقاندا ، مەلۇم بىر مۇھىم پەيت ئۆز-ئۆزىنى ھەقىقىي تونۇشتىكى بىر پۇرسەت بوپقالىدۇ . بۇنداق چاغدا ئادەملەرنىڭ ئادەتتىكى خاراكتېرى ،كىشىلىك قەدىر-قىممىتى قاتتىق سىناققا دۇچ كېلىپ ،شۇ كىشىگە ئۆزىنىڭ زادى قانداق ئادەملىكىنى بىلۋېلىش پۇرسىتى يارىتىلىدۇ . يۇقىرىدا مىسالغا ئېلىنغان ئىككى ئىشتىكى ئىككى ئادەمنىڭ ئىككى خىل تاللىشى ۋە كىشىلەرنىڭ ئۇلارنىڭ تاللىشىغا قايتۇرغان ئىككى خىل ئىنكاسى چېقىمچىلىقتىن ئىبارەت بۇ نازۇك مەسىلىگە ئىككى جەھەتتىن چېتىلىدۇ ۋە ئامېرىكىلىقلارنىڭ چېقىمچىلىققا تۇتقان ئومۇمىيۈزلۈك پوزىتسىيىسىنى ئىپادىلەپ بېرىدۇ .

2 .يەنە بىر خىل ئەھۋال

قاچان ، قايەردە بولمىسۇن چېقىمچىلىق زۇلمەت ،تىمسىقلاپ يۇرۇش ،پەسكەشلىكلەر بىلەن زىچ باغلانغان بولىدۇ . بۇ ئىشنى قىلىشقا خۇشتارلارنىڭ باشقا خەيرلىك - ئىجابىي ئىشلار بىلەن كارى بولمايدۇ .ئۇلار ئالاقزادىلىك بىلەن تۆت ئەتراپىنى ماراپ ، سەزگۈر بۇرنى بىلەن پۇراپ تىمسىقلاپ ،پىكرى ، سۆزى ،ھەرىكەتلىرى كۆزىگە باشقىچە كۆرۈنگەنلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆزلىرىنىڭ نازارەت دائىرىسىگە كىرگۈزۈپ ، ئۆزى سەل گۇمانلىق تۇرىدۇ ،دەپ قارىغانلىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى بىر-بىرلەپ خاتىرىگە ئېلىپ كېرەكلىك ئورۇنلارغا يەتكۈزىدۇ ياكى ئۇ نەرسىلەرنىڭ كېرەك بولىدىغان يەيتىنى كۆتۈپ تۇرىدۇ . بۇلار ئىچى قارا ، تومۇرسىز ،ئىش-ھەرىكەتلىرى بەئەينى ئوغرىمۇشۇككەئوخشاپ كېتىدىغان بەندىلەردۇر .

چېقىمچىلىق قەدىمدىن ھازىرغىچە بار نەرسە . تۇرلۇك دەۋرلەر ،تۇرلۇك دۆلەتلەر ۋە تۇرلۇك ئىجتىمائىي مەدەنىيەت شارائىتىدا چېقىمچىلىقنىڭ ئەۋج ئېلىشى ۋە پەسىيىشى ۋە چېقىمچىلارنىڭ سەرگۈزەشت پەرقلىرىمۇ خېلى چوڭ بوپكەلدى . تۇغما پەسكەشلىكىدىن چېقىمچىلىققا ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن ئۆزىنى ئاتىغان بەزى رەزىل ئادەملەردىن باشقا يەنە مۇنداق ئىككى خىل چېقىمچىلار بولىدۇ :بىرى ، ئىش ئىستىقبالى ياكى ھاياتىغا تاقاشقان چاغدا ، ئىنسان خاراكتېرىدە بولىدىغان ئاجىزلىقلار تۈپەيلى بېسىمغا باش ئېگىپ مەجبۇرىي چېقىمچى بوپقالىدىغانلار ؛ يەنە بىرى ، مەلۇم بىر ئىدېئولوگىيە جەھەتتە قايمۇقۇپ قېلىش ۋە تار پارتىيە - گۇرۇھلار مەيدانىغا بېرىلىپ كېتىش نەتىجىسىدە ، مەلۇم سىياسىي مەسىلەك ئۈچۈن ئىدىيە جەھەتتىكى ھەققانىيلىقنى قۇربان قىلىدىغانلار .بۇ ، ساختا غايىدىن كېلىپ چىققان ئەخلاقىي بۇزۇلۇش ھېسابلىنىدۇ .

ئىككىنچى، چېقىمچىلىقنىڭ ئەۋج ئېلىشى ۋە پەسىيىشىنىڭ مەنبەسى ئۈستىدە ئىزدىنىش

تارىختا كەسپىي پايلاقچىلار بىلەن ئىشتىن سىرتقى چېقىمچىلار مەيلى شەرقتە ياكى غەربتە بولسۇن ئومۇمىيۈزلۈك مەۋجۇد بوپكەلدى . قەدىمكى گرېتسىيە ھازىرقى زامان غەرب مەدەنىيىتى تۇرەلگەن بۇشۇك . ئەمما خانلىق تۈزۈمى مەزگىلىدە مەخپىي ئوردىدىكى مۇتلەق ھۆكۈمرانلىق ھوقۇقىنى يۇرگۈزۈدىغان ئىلاھىي شاھمۇ شەرقنىڭ پادىشاھلىرىغا ئوخشاش چېقىمچىلارغا ھاجەتمەن بوپكەلگەن . ئۇلار مەخپىي خەت يەتكۈزۈپ تۇرۇدىغانلارغا تايىنىپ پۈتكۈل جەمئىيەتنى نازارەت قىلاتتى . ئۇ چاغدىكى خەت يەتكۈزگۈچى مەنسەپدارلار خەت يېزىشنى بىلىدىغان بىردىنبىر قاتلام ئىدى . ئۇلارنىڭ ئۈستىگە ھەم ئوردىدا مەخپىي ئارخىپ تۇرغۇزۇپ مېڭىش ،ھەم ئىلاھىي شاھنىڭ كۆز-قۇلىقى بولۇپ خەلق ئىچىدىكى «غەيرىي ئەھۋاللار»نى ۋاقتىدا بايقاش ۋە ئۇنىڭغا مەخپىي مەلۇم قىلىپ تۇرۇشتەك ئىككى ۋەزىپە يۈكلەنگەندى . خانلىق ھوقۇقى پارچىلانغاندىن كېيىن ھوقۇقى چەكلىمىگە ئۇچرىمايدىغان ئىلاھىي شاھمۇ يوق بولدى . گرېتسىيە جەمئىيىتى شەھەر دۆلىتى دەۋرىگە قەدەم قويدى ۋە ئاممىۋى يىغىلىشلار بولۇدىغان مەيدانلارنى مەركەز قىلغان ئىجتىمائىي بوشلۇق پەيدىنپەي شەكىللەندى .بۇ مەزگىلدە جەمئىيەت سىياسىي تۈرمۇشنىڭ ئوچۇق-ئاشكارا بولۇشى بىلەن «كۆز-قۇلاق»لار كۆپلىگەن شەھەر دۆلەتلىرىدە تۇزۇم سۈپىتىدە مەۋجۇد بولۇپ تۇرۇش ئاساسىدىن مەھرۇم بولدى . ھەر قايسى شەھەر دۆلەتلىرىدە يەنىلا چېقىمچىلار بار ئىدى ،لېكىن ئۇلارنىڭ پائالىيەت

دەرىجىسى شەھەر دۆلەتلىرىنىڭ سىياسىي تۈزۈمىگە قاراپ پەرقلىنەتتى . خانلىق تۈزۈمى ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلىش مەزگىلىگە كەلگەندە ، بەزى سىياسىي مۇستەبىت خاراكتېرلىكى سېپارتاك دوكارلار سىياسىي تۈزۈمى ئەڭ دەسلەپكى مەخپىي ساقچىلارنى تەسىس قىلدى . ئۇلارنىڭ ھوقۇقى ناھايىتى زور بولۇپ ، ئاممىنى نازارەت قىلىپلا قالماي قۇللارنىمۇ ئۆلتۈرۈۋېتەلەيتتى . ئۇلارنىڭ ئۆلتۈرۈدىغىنى ئاساسەن مەلۇم جاسارەتكە ئىگە ، مىجەزى خەتەرلىك دەپ قارالغان قۇللار ئىدى . شۇڭا ، سېپارتاك بىر قانچە قېتىملىق جەڭدىن كېيىن ،ۋەتەن ئۈچۈن قەھرىمانلارچە كۈرەش قىلغان قۇللارنى كوللېكتىپ قىرىپ تاشلىغان .دېموكراتىك ئافېنادا ئىچكى جەھەتتە مەخسۇس پايلاقچىلار بولۇشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى . ئەمما ھۆكۈمەت پۇقرالارنى قانۇنغا خىلاپ قىلمىشلارنى مەلۇم قىلىشقا رىغبەتلەندۈرەتتى . ئەگەر خىلاپلىق قىلغۇچىغا جىنايەت بېكىتىلىپ جەرىمانە قويۇلسا ، پاش قىلغۇچى شۇ جەرىماننىڭ مەلۇم قىسمىغا ئىگە بولاتتى . بۇ تۈزۈم «ھەربىر پۇقرانىڭ ئاممىۋى تەرتىپنى ساقلاش بۇرچى بار» دېگەن قاراشتىن كېلىپ چىققاندى .لېكىن مۇنداق تۈزۈم يولغا قويۇلغاندا ، باشقىلارنىڭ سۆز-ھەرىكەت ، پىكىر ، ئېتىقادلىرىنى نازارەت قىلىپ ۋە پاش قىلىپ جان باقىدىغان ئىش ئاسانلا يامراپ كېتىپ ، چېقىمچىلىققا ئىلھام بېرىلىپ قالاتتى . ھېلىمۇ ياخشى ، ئافېنالىقلاردا ئەركىنلىكنى قەدىرلەيدىغان ئالىيجاناب پەزىلەت بولغاچقا ، قانۇنغا خىلاپ قىلمىشلارنى پاش قىلىشقا رىغبەتلەندۈرۈش ئۇلاردا يوشۇرۇن ، ئەمما تېخىمۇ ئېغىر جىنايەت بولغان چېقىمچىلىقتىن ھەزەر ئەيلەش كەيپىياتىنى پەيدا قىلدى . شۇڭا ، مەيلى شائىر ، پەيلاسوپنىڭ قەلىمى ئاستىدا ياكى خەلق ئارىسىدىكى گەپ-سۆزلەردە بولسۇن چېقىمچىلار «يارىماس ئادەملەر» دەپ قارىلاتتى .پەيلاسوپ سوقرات : چېقىمچىلارنى ئادەم دېگىلى بولمايدۇ ، دېگەندى .مۇنداق جامائەت پىكرى ئاستىدا ،پۇل دېسە دوم چوشىدىغانلارلا بولمىسا ، باشقىلارنى ماراپ يۈرۈشكە خۇشتار ئادەملەرنىڭ چېقىمچىلىق قىلغۇسى بولسىمۇ قىلالمايتتى . شۇڭا ، چېقىمچىلىق قىلىشنى خالايدىغانلار ئانچە كۆپ چىقمايتتى . دېموكراتىك تۈزۈمدىكى ئافېنادا گەرچە چېقىمچىلارنىڭ سوقراتنى «تەڭرىگە ھۆرمەتسىزلىك قىلدى» دەپ چاققىنىدەك پاجىئە يۈز بەرگەن بولسىمۇ ، ئافېنا چېقىمچىلارنىڭ كۆپەيگەندىغان ئورنى بولغان ئەمەس .

قەدىمكى رىم دەۋرىگە كەلگەندە دۆلەت تەشكىللەشنىڭ قەدىمكى ئەخلاقى ـ قەيسەرلىك ، باتۇرلۇق ،دىنغا بولغان ئىخلاس ،شەرەپ ۋە بۇرچقا ئېتىبار بېرىش تەكىتلەندى . بۇنداق ئەخلاققا رىئايە قىلىدىغان رىملىقلار جۇمھۇرىيەت دەۋرىدىكى رىمدىن ئىبارەت بۇ غالىب دۆلەتنىڭ ئاساسىنى قۇرۇپ چىقتى . بۇ دەۋردىمۇ چېقىمچىلار بولغان ، ئەمما ئۇ چاغدىكى چېقىمچىلارغا بەك جانلىنىپ كېتىدىغان پۇرسەتمۇ يوق ئىدى . ئىمپېرىيە دەۋرىگە كەلگەندە ئەھۋال ئوخشىماي قالدى . ئۇمۇرلۇك ئالىي ھوقۇققا ئىگە دۆلەت باشلىقى پەيدا بولغاندىن كېيىن ،مۇنداق ھوقۇق ئالىي ھۆكۈمدارلارنىڭ ،بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى ھوقۇققا مەپتۇن كىشىلەرنىڭ بار كۈچى بىلەن قوغدايدىغان نەرسىسىگە ئايلىنىپ قالدى . شۇنىڭ بىلەن خەلقنى ،بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى قابىل كىشىلەرنى تىزگىنلەش ئېھتىياجى تۇغۇلدى . شۇنىڭدىن ئېتىبارەن چېقىمچىلارغا بولغان ئېھتىياجمۇ كېلىپ چىقتى . دۆلەت باشلىقى يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ پادىشاھقا ئايلانغاندىن كېيىن ئىمپېرىيە ھۆكۈمرانلىرىنىڭ چېقىمچىلارغا بولغان بېقىندىلىقى تېخىمۇ ئېغىرلاشتى . خۇددى قەدىمكى رىم تارىخچىسى سوۋېتونىئس ئېيتقاندەك : چېقىمچىلار ۋە ئۇلارنى ئۆز مەيلىگە قويۇپ بەرگەنلەرنىڭ تەپتارتماي قىلمۇاتقان ئەسكىلىكلىرى ئىمپېرىيە دەۋرىنىڭ ئەڭ چوڭ ئەيبى ئىدى . بىرنەچچە زالىم پادىشاھ ھۆكۈمرانلىق قىلىپ تۇرغان ۋاقىتتا مۇنداق ئىللەت تېخىمۇ ئېغىرلاشتى . چېقىمچىلار كاممۇد دەۋرىگە كەلگەندە بەكمۇ غالجىرلىشىپ كېتىشتى .كاممۇد ئەيش-ئىشرەتكە بېرىلىپ كەتكەن ياۋۇز ئادەم بولغاچقا ،ھەرقانداق ئادەمنىڭ ئالاھىدە ئىپادىسىنى ئۆز ھوقۇقىغا قىلىنغان خىرىس دەپ بىلەتتى . شۇنىڭ بىلەن ،زالىم پادىشاھلارنىڭ كۆڭلىدە نېمە بارلىقىنى ئوبدان چۈشىنىدىغان ۋە باشقىلارغا قارا چاپلاشقا ئۇستا چېقىمچىلار كۆزىنى ئاشۇ پاك ،ئادىل ، تۆھپىسى زور كىشىلەرگە تىكىدىغان بولۇۋالدى . چېقىمچىلارنىڭ مەنتىقىسى بويىچە ئېيتقاندا ،پاك ، ئادىل كىشىلەرنىڭ كۆڭلىدە ناپاكلارغا نىسبەتەن ئۇنسىز ئەيىبلەش بولىدۇ .زور تۆھپە كارامەت ئىقتىدارىدىن دېرەك بېرىدۇ . دەل مانا شۇ نەرسىلەر زالىم پادىشاھلارنىڭ خۇسۇسىيىتى بىلەن زادىلا چىقىشالمايدۇ . شۇنىڭ بىلەن چېقىمچىلار خوجايىنلىرىنىڭ ئاشۇنداق ئاجىزلىق ۋە چوشكۇنلىكلىرىدىن پايدىلىنىپ مال-مۇلۇك ۋە كۈچكە ئىگە بولۇشتى . خوجايىنلار بولسا چېقىمچىلار ئويدۇرۇپ چىقارغان باھانىلاردىن پايدىلىنىپ ئادەم ئۆلتۈرەتتى . بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ كۆزدىن يوقىتىدىغىنى ـ رىقابەت ئىقتىدارىغا ئىگە ، زالىم پادىشاھلارنىڭ خالىغىنىچە ئەسكىلىك قىلىشىغا يول قويمايدىغان مۇھىم ئەرباپلار ئىدى .

20.ئەسىرگە كەلگەندە ،ناتسىستلار گېرمانىيىسى پۈتكۈل مەملىكەتنى قاپلىغان سانى ناھايىتى كۆپ ئىشپىيونلۇق ئاپپاراتى گېستاپو ۋە چېقىمچىلىق تۈزۈمى ئارقىلىق تېررورلۇق ھۆكۈمرانلىقىنى يۈرگۈزدى . 2.دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن شەرقىي گېرمانىيىدە يەنە شۇ خىلدىكى تېخىمۇ چوڭ ئاپپارات ستاچ ۋە تېخىمۇ ئۇنۇملۇك پاش قىلىش تۈزۈمى تۇرغۇزۇلدى . «ستاچ» دېگەن كىتابتا ئاشكارىلىنىشىچە : ئىككى گېرمانىيە بىرلىشىشتىن ئىلگىرى ، پىلىموت ۋە قېلىن تام ئارقىلىق پۇقرالارنىڭ غەربىي گېرمانىيىگە چىقىپ كېتىشىنى توسۇپ تۇرغان بۇ دۆلەتنىڭ ئومۇمىي نوپۇسى 17مىليون ئىكەن ، ستاچنىڭ ئالاھىدە خىزمەتچىلىرىنىڭ سانى بولسا 100مىڭدىن ئېشىپ كەتكەن .بۇنىڭغا يەنە كۆپ

ساندىكى چېقىمچىلارنى قوشقاندا ، ھەر بەش-ئالتە ئادەم ئىچىدە بىر ئادەم ستاچ ئۈچۈن خىزمەت قىلغان .ئونچە ئادەم توپلاشقان يەردە ئۇنىڭ ئىچىدىكى جەزمەن بىرى ستاچ ئۈچۈن قۇلىقىنى دىڭ تۇتۇپ تۇرغان .خەلقنىڭ ھەربىر ئىش-ھەرىكىتى ستاچنىڭ زور ئارخىپىغا خەتلىنىپ تۇرغان . مۇنداق ئىچكى جەھەتتە ئالاھىدە خادىم ۋە چېقىمچىلارنى ئىشقا سېلىش ئارقىلىق جەمئىيەتنى تىزگىنلەپ تۇرۇش يالغۇز شۇ چاغدىكى غەرب بىلەن شەرقنىڭ قارشىلىشىشىنىڭ ئالدىنقى لېنىيىسىدە تۇرغان شەرقىي گېرمانىيىنىڭلا ئۆزىگەخاس ئۇسۇلى ئەمەس ، بەلكى پۈتكۈل سوۋېت ئىتتىپاقى ،شەرقىي ياۋروپا ئەللىرىنىڭ ئورتاق سىياسىي ئالاھىدىلىكى ئىدى . بۇنىڭ ئىچىدە ستالىن دەۋرىدىكى سوۋېتلەر ئىتتىپاقىمۇ ئاممىنى نازارەت ئاستىدا تۇتۇش ۋە بىسىم بىلەن تىزگىنلەشتە شەرقىي گېرمانىيىدىن قېلىشمايتتى . . .

جۇڭگودىكى ئەچچە مىڭ يىللىق مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىق دەۋرىدە چېقىمچىلار ئەزەلدىن زۇرۇر بولۇپلا قالماستىن ، يەنە بۇ خىلدىكى ئادەملەرگە زور مەدەت ۋە ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرالايدىغان زېمىن ھازىرلاپ بېرىلگەن .غەربىي جۇ دەۋرىدىلا پادىشاھ جۇلىۋاڭ خەلقنىڭ نارازىلىقىنى باستۇرۇش ئۈچۈن داخانلارنى يالاپ ، ئاتالمىش ئەپسۇن ئوقۇتۇش يولى بىلەن خەلقنى چارلاپ ۋە تىڭشىلاپ يۈرۈپ ، كىمدە كىم ئۆزىگە بىرەر تەنقىدىي پىكىر قىلغاننى سەزسە ، دەرھاللا ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلغان . ۋۇزىتىيەن دەۋرىگە كەلگەندە چېقىمچىلاردىن كەڭ كۆلەمدە پايدىلىنىش باشلىنىپ ، «مىس ساندۇقچىدا مەكتۇب يوللاش» ئۇسۇلى ئىجاد قىلىنغان ؛ كىشىلەر چېقىمچىلىق قىلىشقا كۈشكۈرتۈلۈپ ، چېقىمچىلىققا يول قويۇش تۈزۈملىرى بېكىتىلگەن . ئەمما چېقىمچىلار ئەڭ غالجىرلاشقان ،چېقىمچىلارنى ئىشلىتىش تۈزۈملەشكەن ۋاقىتنى مىڭ سۇلالىسى دەۋرى دېسە بولىدۇ . مىڭ سۇلالىسىنىڭ دەسلەپكى دەۋرىدىلا جۇ يۈەنجاڭ جۇ فامىلىلىكلەر ھاكىمىيىتىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن «تەپتىش مەھكىمىسى» تەسىس قىلغان . بۇ ئاپپارات مەنسەپدارلارنىڭ سۆز-ھەرىكەتلىرى ،ھەتتا تۇرمۇشتىكى ئۇششاق-چۈششەك ئىشلىرىغىچە تەكشۈرگەن ۋە ئۇنىڭغا مەلۇم قىلىپ تۇرغان . «تەپتىش مەھكىمىسى» مىڭ دەۋرىدىكى زور كۆلەملىك ئىشپىيونلۇق ئاپپاراتلىرىنىڭ تەكتى ھېسابلىنىدۇ . كېيىن جۇ يۈەنجاڭ «كىمخاپ تونلۇق نەۋكەرلەر مەھكىمىسى»نى تەسىس قىلغان . كىمخاپ تونلۇق نەۋكەرلەر مەھكىمىسىنىڭ چارلاش ، تەكشۈرۈش دائىرىسى مەنسەپدارلار بىلەنلا چەكلىنىپ قالماي ، ئادەتتىكى پۇقرالارغىچە كېڭەيگەن . جۇ يۈەنجاڭنىڭ ئىنىسى جۇدى تەختتە ئولتۇرغاندا ھەرەم خادىملىرى ئىچىدىن ئىشەنچىلىكلىرىنى تاللاپ ، ھەرەمئاغىلىرىدىن تەشكىللەنگەن «شەرقىي مەھكىمە»نى تەسىس قىلدى . شەرقىي مەھكىمە مەنسەپدارلار ۋە پۇقرالارنى نازارەت قىلىپلا قالماي ،كىمخاپ تونلۇق نەۋكەرلەرنىمۇ تەكشۈرۈش-نازارەت قىلىش دائىرىسىگە كىرگۈزگەنىدى . «كىمخاپ تونلۇق نەۋكەرلەر مەھكىمىسى» بىلەن «شەرقىي مەھكىمە»نى بىرلەشتۈرۈپ «پاششاپلىق ئىدارىسى»دەپمۇ ئاتايتتى . ئۇلار ئىشپىيونلۇق ئورگان بولۇش سۈپىتى بىلەن پۈتكۈل مىڭ سۇلالىسى دائىرىسىدە زورلۇق - زومبۇلۇق قىلىدىغان بولۇپ ، ئۆكتەملىكى چېكىدىن ئاشقانىدى . پاششاپلىق ئىدارىسىنىڭ ئىسمى چىقسا ، ھەرقانداق ئادەمنىڭ چىرايى تاتىرىپ كېتەتتى . «كىمخاپ تونلۇق نەۋكەرلەر مەھكىمىسى» ۋە شەرقىي - غەربىي مەھكىمىلەردىن ئىبارەت بۇ بارلىق ئىشپىيونلۇق ئورگانلىرى ھوقۇقى چەكسىز بولغان بىرلا ئادەمگە - پادىشاھقا خىزمەت قىلاتتى . پاششاپلىق ئىدارىسىنىڭ ئادەم سانى شۇنچە كۆپ بولسىمۇ ،ئۇلار پۈتكۈل مەملىكەتتىكى مەنسەپدار ۋە ئاۋام پۇقرالارنى ، شۇنداقلا يەنە ئۆزئارا بىر-بىرىنى نازارەت قىلىدىغان بولغاچقا ، يالغۇز پاششاپلىق ئىدارىسىگىلا تايانغان بىلەن يېتىشىپ بولالمايتتى . شۇڭا پاششاپلىق ئىدارىسى يەنە ھەرقايسى جايلاردىكى لۇكچەكلەرنىمۇ كۆز -قۇلاق بولۇشقا سېلىپ ، پۈل چىقىرىپ ئۇلاردىن ئاخبارات سېتىۋېلىپ ، لۇكچەكلەرنىڭ ئۆزىبىشىمچىلىق بىلەن ئەسكىلىك قىلىشىغا ياخشى پۇرسەت يارىتىپ بەرگەنىدى . مىڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكى چېقىمچىلار پاششاپلىق ئىدارىسىنىڭ ئىشپىيونلۇق ئورگانلىرىدا پارازىتلارچە ياشاپلا قالماي ،يەنە پاششاپ ئىدارىسىگە ئارقا تىرەك بولۇپ ، ئۇنىڭ ئىشلىرىنى ئۇنۇملۇك ماڭغۇزۇپ تۇراتتى .ئۇلار مۇكاپات پۇلىغا ئېرىشىش ياكى ئاداۋىتى بارلاردىن ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن باشقىلارنىڭ خۇسۇسىي ئىشلىرىنى مارىلاپ ، يوق يەردىن پۈتاق چىقىرىپ ، باشقىلارنىڭ ساپىقىغا ئېسىلۋېلىپ ، يوقىلاڭ بەتنامىلارنى چاپلاپ نۇرغۇن ناھەق دېلولارنى پەيدا قىلىپ ، ئىشپىيونلۇق ئورگانلار ،چېقىمچىلار ۋە ناھەق دېلولار ئوتتۇرىسىدىكى تۈزۈلمە خاراكتېرىدىكى يامان ئايلىنىشنى پەيدا قىلغانىدى .

شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى ، مەيلى غەرب ياكى شەرقتە بولسۇن چېقىمچىلارنىڭ دېموكراتىك سىياسىي تۈزۈلمە ئاشكارا يولغا قويۇلغان جەمئىيەتتە زىيانكەشلىك قىلىش زېمىنى چوڭ ئەمەس ؛ ئەمما ئۇ مۇستەبىت تۈزۈمدىكى مەخپىي سىياسەت ئاستىدا كەم بولسا بولمايدىغان نەرسە . تارىخىي پاكىتلاردىن شۇنىمۇ كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى ، مۇستەبىت تۈزۈلمە چېقىمچىلىق ھادىسىسىنى ھەممە يەرگە يامرايدىغان ئاساسىي شەرت-شارائىت بىلەن تەمىنلەيدۇ . بۇنداق تۈزۈلمىدە پۈتكۈل جەمئىيەتكە ئازساندىكى شەخس ياكى گۇرۇھلار ھۆكۈمرانلىق قىلىدۇ .ئۇلارنىڭ سانى ئاز بولغان بىلەن ، ئۇلار ئۆزلىرى ئىگىلىۋالغان ئىجتىمائىي ھوقۇق ئارقىلىق پۈتكۈل جەمئىيەتنىڭ بايلىقىنى مونوپول قىلىپ ، مۇتلەق كۆپ ساندىكى خەلققە ھۆكۈمرانلىق قىلىدۇ . مۇنداق ئىككى ياقلىما تەڭسىزلىك خەلقتىن پەخەس بولۇشنى بۇ خىل تۈزۈلمىنىڭ ئاساسىي سىياسىي ئالاھىدىلىكى قىلىدۇ . ھۆكۈمران ئورۇندا تۇرغان ئاشۇ شەخس ۋە

گۈرۈھلارغا نىسبەتەن ئېيتقاندا ھوقۇقنى مۇستەھكەملەشنىڭ ئەڭ مۇھىم ئاچقۇچى - مەخپىيەتلىكنى ساقلاش ۋە ئاممىنى تىزگىنلەپ تۇرۇشتىن ئىبارەت. مەخپىيەتلىكنى ساقلاش ھوقۇقنى خۇپىيانە يۈرگۈزۈش ئىمكانىيىتىنى يارىتىپ بېرىدۇ. بۇ ئارقىلىق خەلققە سىياسىي ئىشلارنىڭ يۈرگۈزۈلۈشىنى سىرلىق قىلىپ كۆرسەتكىلى ھەمدە خەلقنىڭ ھوقۇقنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالىنى بىلىۋېلىش يولىنى ئۈزۈپ تاشلىغىلى بولىدۇ. شۇنداق بولغاندىلا ھوقۇق مەركىزى ئۆزلىرىنىڭ ئېھتىياجىغا ئاساسەن خەلقنى قاتتىق تاسقاشتىن ئۆتكۈزۈلگەن، ھەتتا يالغان بولغان ئۇچۇرلارنىلا بىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىدۇ؛ خەلقنى تىزگىنلەش بولسا، چوڭ مەسىلىلەردە خەلقتىن مەخپىيەتلىكنى ساقلاش ۋە خەلقنىڭ ھەربىكەت يۈزلىنىشىنى ئىگىلەپ تۇرۇش ئارقىلىق ئىشقا ئاشۇرۇلىدۇ. شۇڭلاشقا مەخپىي سىياسەت بىلەن چېقىمچىلىق تۈزۈمىنى مۇستەھكەم تۈزۈلمىدە بىر-بىرىگە تايىنىدىغان، بىر-بىرىنى تولۇقلايدىغان بىر جۈپ غەلىتە تۈرەلمە، دېيىشكە بولىدۇ. سىياسىي جەھەتتىكى مۇستەبىتلىكتىن تاشقىرى ئىدىيە، ئېتىقاد مەسىلىسىگە كەڭ قول بولماسلىقمۇ چېقىمچىلىقنى جانلاندۇرۇدىغان مۇھىم بىر سەۋەب. ھەرقانداق ئىدىيە ياكى ئېتىقاد چەكسىز ئۇلۇغ دەپ قارىلىدىكەن، ئۇنىڭغا ئەگىشىپلا مەيدانغا كېلىدىغىنى باشقىچە قاراشلارنى سىغدۇرالمايدىغان ئىچى تارلىق، شۇنداقلا كىشىلەرنىڭ پىكىر، ئېتىقادىنى تەكشۈرۈش ۋە ئەركىن پىكىرلەرنى بوغۇش بولىدۇ. مۇنداق ئىدىيە - ئېتىقادنىڭ دىكتاتورىسى ئاستىدا، باشقىلارنىڭ قىلغان-ئەتكەنلىرىنى مەخسۇس مارىلاپ ۋە ئوي-پىكرىنى مەلۇم قىلىپ تۇرۇدىغان چېقىمچىلار كەم بولسا بولمايدىغان «قەھرىمان»لاردىن بوپقالىدۇ.

يىغىپ ئېيتقاندا، بارلىق دىكتاتورا چېقىمچىلارغا موھتاج. مەيلى ئۇ سىياسىي جەھەتتىكى ياكى ئېتىقاد جەھەتتىكى دىكتاتورا بولسۇن، ھېچقايسىسى بۇنىڭدىن مۇستەسنا ئەمەس. گەرچە بەزىلەر ياخشى نىيەت بىلەن، توغرا ئەخلاقنى يولغا قويۇش ئۈچۈن «پەزىلەتلىك دىكتاتورا»نى يۈرگۈزگەن بولسىمۇ، بۇنىڭ نەتىجىسى يەنىلا ھەرخىل كەسپىي پايلاقچىلار بىلەن ئىشتىن سىرتقى چېقىمچىلار قۇترىغان ئەھۋالنى كەلتۈرۈپ چىقارغان. 15-ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا مونىاخ ساۋۇنارولا فلورېنسىيىدە يولغا قويغان پاك دىنىي جەمئىيەت ۋە ئەخلاق مەقسەت قىلىنغان «پەزىلەتلىك دىكتاتورا» ئەنە شۇنداق بولغان. فلورېنسىيىلىكلەرنىڭ مەيلى ئاشكارا سورۇنلاردا بولسۇن ياكى يوشۇرۇن بولسۇن ئۇ يۈرگۈزگەن زاھىدلىق ئەخلاقىغا خىلاپلىق قىلماسلىقىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن ئۇمۇ تېررورلۇق تەدبىرلەرنى قوللانغان. ئۇ قوللانغان تەدبىرلەر ئىچىدە كىشىگە ئەڭ ياقمايدىغىنى چاكار ۋە بالىلارنىمۇ ئىشپىيونلۇققا سېلىش ئىدى. نەتىجىدە قوشنا-قولۇملاربىر-بىرىنى نازارەت قىلىپلا قالماي، مالايلار خوجايىنلارنى، بالىلار ئاتا-ئانىسىنى نازارەت قىلىشقا سېلىنغان. بىر مەزگىل فلورېنسىيىدە چېقىمچىلىق تازا ئەۋج ئېلىپ، ھەممە يەرگە يامرىغان بىر-بىرىنى نازارەت قىلىش تېررورلۇق ھۆكۈمرانلىقى جەمئىيەتنىڭ ھەربىر بۇلۇڭ-پۇشقىقى ۋە ئائىلىلەرگىچە كىرگەن. ھەممە يەرنى قاپلىغان چېقىمچىلىق ئادەملەر بىلەن ئادەملەر، ھەتتا يېقىن كىشىلەر ئارىسىغىمۇ بىر-بىرىدىن پەخەس بولۇش ۋە بىر-بىرىگە ئىشەنمەسلىكنىڭ زەھىرىنى چاچقان. شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، چېقىمچىلىق ئەڭ يىرگىنچلىك ئىجتىمائىي ھادىسە، بولۇپمۇ چېقىمچىلىق قىلىش تۈزۈمگە ئايلانغان يەردە تېخىمۇ شۇنداق. تۈزۈملەشكەن چېقىمچىلىق مەخپىي ساقچىلارنىڭ ھوقۇقى بىلەن كەڭ كۆلەمدە بىرلىشۋالغاندا، خۇددى بىر تەڭگىنىڭ ئىككى يۈزىگە ئوخشاش، ئىككىلىسى دۆلەت ھوقۇقىنىڭ تىزگىنلىشىگە ئۇچىرىماسلىقنىڭ بەلگىسى بوپقالىدۇ. ئۇنىڭ شەكىلسىز، ئەمما رېئاللىققا ئايلانغان شەپقەتسىز كۈچى كىشىلەرنى ھەركىم ئۆز-ئۆزىدىن خەۋپسىرەيدىغان ۋەھىمە ئىچىگە سېلىپ قويىدۇ. پەس چېقىمچىلار بىلەن بىشەم ساقچىلار ئۆز ئارا تىل بىرىكتۈرسە، جۈرئەت، مۇستەقىل پىكىر، يىراقنى كۆرەرلىك، شەيئىلەرنى ئىنچىكە كۆزىتىش، گۇمانىي نەزەردە قاراش، ئەقلىي ھۆكۈم قىلىش روھى قاتارلىق ئىنسانىيەتنىڭ ئەڭ قىممەتلىك پەزىلەتلىرى ۋە بۇ پەزىلەتلەرنى ئۆزىدە يېتىلدۇرگەن مۇنەۋۋەر شەخسلەرگە قارىتىلغان غايەت زور تور ھاسىل قىلىدۇ. جىنايەت توقۇپ چىقىش، ناھەق دېلولارنى پەيدا قىلىش ئارقىلىق مۇنەۋۋەر شەخسلەر ئۈجۈقتۇرۇلىدۇ. ئىنسانىنىڭ قىممەتلىك پەزىلەتلىرىنى بوغۇش ئارقىلىق ئاۋامنىڭ ئىنكاس قايتۇرۇش ئىقتىدارى بىكار قىلىنىدۇ. بۇنداق بولۇپلا قالماي، چېقىمچىلىق تۈزۈمى كىشىلەر ئارىسىغا ھەسەت، ئۆچمەنلىك ئۇرۇقىنى چېچىپ، ئادەملەرنىڭ ۋۇجۇدىدا يوشۇرۇن تۇرغان ئىللەتلەرنى قوزغايدۇ: ساقلانغىلى بولمايدىغان بۇ چېقىمچىلىق ۋە ئۇنىڭ سەۋەبىدىن بولۇدىغان جازالاشلار بارلىق چىن پىكىر ۋە ئېتىقادنى ئۈجۈقتۇرۇپ، كىشىلەر ئارىسىدىكى زۇرۇر بولغان ھەمكارلىق ۋە ئىشەنچنى يىمىرىپ تاشلاپ، مىللىي روھنى ئەڭ زور دەرىجىدە چىرىتىدۇ. شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، خەلققە قارىتا پايلاقچىلىق قىلىش، چېقىمچىلىقنى رىغبەتلەندۈرۈش بارلىق زوراۋانلىقلار ئىچىدىكى كىشىنى ھەممىدىن بەك بىزار قىلىدىغان ئىش. شۇنداقلا ئۇ كىشىلەرنى چىرىتىش خاراكتېرىگە ئىگە، ئۇ ئىنسانىيەتنىڭ ئاجىز ئەخلاقىغا ئەجەللىك زەربە بېرىدۇ.

شاۋشۇخۇي قەلەمدىكى بۇ مۇھاكىمە «شەرق مەدەنىيىتى»، «东方文化》ژورنىلىنىڭ 2002-يىل 4-سانىدىن «كىتابلاردىن تەرىملەر»، «书摘》ژورنىلىنىڭ 2002-يىل 10-سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان. **مەمتىمىن ھوشۇر** تەرجىمىسى (M1)

تەپەككۇر

مېۋىلىرى

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ «تەپەككۇر كۆزى» سەھىپىسى دىيارىمىزدا ھاياتلىق ئۈچۈن ئىزدىنىۋاتقان قەيسەر ئوغلانلارنىڭ تەپەككۇرىنى تاۋلايدىغان پېچىتۇر .

ـ يۈسۈپجان ھېكىم

ئاپتور : قىزىلسۇ دارىلمۇئەللىمىن خەنزۇ تىلى 2004.يىللىق 2.سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنى ئالتۇن ئۇزۇككە ئوخشاتساق ، «تەپەككۇر مېۋىلىرى» ئۇنىڭ ياقۇت كۆزىدۇر .

ـ ئەخمەتجان ئابدۇللا ،ماھنۇر مەمتىمىن

ئاپتورلار :خوتەن ماۋارىپ ئىنىستىتۇتى تىل-ئەدەبىيات تولۇق كۇرس 2003.يىللىق سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرى

▲ ئەڭ قورقۇنچلۇق نەرسىنىڭ بىرى ئېغىز ، يەنە بىرى كۆڭۈل .

ـ شەمسىيە ئابلىكىم

ئاپتور : قەشقەر پېداگوگىكا ئىنىستىتۇتى شۇبە ئوتتۇرا مەكتىپى تولۇقسىز 3.يىللىق 2.سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

ھېكمەت چېقىلىرى

▲ تارىختىن مەلۇمكى ، مۇستەبىت جەمئىيەتتە ھەققانىيەتنى يۈرەكلىك سۆزلىيەلەيدىغانلار ساراڭلار بىلەن ھاراقكەشلەردۇر .

▲ سەن بىراۋنى سىناۋاتقان ۋاقتىڭدا ئۆزۈڭنىڭمۇ باشقىلار تەرىپىدىن سىنىلىۋاتقانلىقىڭنى ئېسىڭدىن چىقارما .

▲ ئاياللارنىڭ كۆڭلى بىلەن ئويناشقانلىق سېرىق ھەرە ئۇۋىسىنى بۇزغان بىلەن ئوخشاش .

ـ مۇھەممەتجان يۇنۇس (شىر)

ئاپتور :شىنجاڭ ماۋارىپ ئىنىستىتۇتى ئەدەبىيات فاكۇلتېتى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى 2003.يىللىق سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

* * *

تەپەككۇر كۆزى

▲جەمئىيەتتىــــى تۈزەي دېسەڭ ، ئاۋۋال ئۆز ئائىلەڭنى تۈزە .

ـ مۇھەممەتنۇرى دۆلەت

ئاپتور : كېرىيە ناھىيە قاراقىر يېزا باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ھايات ئىنسان ئۈچۈن پەقەت بىرلا قېتىم كېلىدۇ دېگەننى ھەممىمىز سۆزلەيمىزۇ ،بىــــراق ئۇنىڭ قەدرىنى ئەزرائىل بىلەن ئۇچراشقان كۈنىلا بىلىمىز .

▲دائىملا ھەسرەت چېكىــــپ يۈرۈشــــڭ ، تەقدىرنىڭدىن ئەمەس بەلكى تەدبىرىڭدىن .

▲دوستىڭــــزدىن يۈز پــــرسەنت ئۈمىــــد كۈتسىڭىز ،ئۇنداقتا سىزنىڭ بىرمۇ يېقىن دوستىڭىز يوق .

▲بەزى ۋاقىتتا ھەقىقەتتىــــى چۈشەندۈرۈشمۇ قىيىنغا توختايدۇ . باشقىلارنىڭ چۈشىنىشىگە پۈرسەت بېرىڭ .

▲بەزىلەر ھەق سۆزگە ئىشەنمەيدۇ ،چۈنكى ئۇ قوپال ئاڭلىنىدۇ ؛ يالغان گەپكە ئاسان ئىشىنىدۇ ، چۈنكى ئۇ شېرىن ئاڭلىنىدۇ .

ـ گۈلجەمىلە ئابدۇكېرىم

ئاپتور : قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى ســــياســــي-تارىخ فاكۇلتېتى 2002-يىللىق 5-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ دۇنيادا تارىخى ئۇزۇنغەرتىۋېتىــــلگەنلەردىن بىچارە خەلق بولمايدۇ .

ـ ئابدۇرېھىم ئابدۇۋۇھىلى

ئاپتور :ئاقسۇ شەھەر ئايكۇل بازار تامباغ مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲مەغلۇبىيەت خاراكتېرىمىزدىكى نۇقسانلارنى ئاشكارىلاپ بېرىدۇ .

▲ئۆيلەرنىڭ تورۇســــغا تۇڭلۇك قويۇش ـ بىزنىڭ بىناكارلىق ئەنئەنىمىــــز .ئۇنــــى يوكسەك ئەقىل-پاراسەتنىڭ سەمەرىسى دېيىشكە مۇناســــىپ ، چۈنكى تۇڭلۇكتىن كائىناتنى كۆرگىلى بولىدۇ .

ـ ئادىل يۈسۈپ

ئاپتور :قاراماي شەھەرئورفۇ رايونى خەلق ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ خادىمى

▲ئۇلۇم كۈنۈڭلا ھەقىقەتنى ھەقىقي چۈشىنىپ يېتىمسەن .چۈنكى ئۇ كۈنــــى ھەقىــــقەتتىــــى سەن ئىزدىمەيسەن ،ھەقىقەت سېنى ئىزدەپ كېلىدۇ .

ـ قۇربانجان ئابدۇقادىر

ئاپتور :قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى ســــياســــي-تارىخ فاكۇلتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى

▲مەن ئۆزىنى خېلى «نوپۇزلۇق» سانايدىغانلار-نىڭ ئاغزىدىن «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىــــى «دېھقانلارچە تەپەككۇر بىلــــەن توشۇپ كەتكەن» دېگەنلىكىنى ئاڭلاپ ئۇلارغا كۆڭلۈمدە مىڭ لەنەت دېدىم .

ـ ئېلىجان ئىبراھىم بۇۋاپا

ئاپتور : بوپۇرغا ناھىيە يەكشەنبەبازار يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ھالال كەسىپنىڭ ھالاكتىــــى ـ ئىــــنسان تەبىئىتىدىكى ھايانىڭ يوقىلىشىدىن ھازىرلىنىدۇ .

ـ ياسىنجان غوپۇر

ئاپتور : شىخۇ شەھەر 2-ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى

▲ئۆزىنى ئۆزى كەمسىتكەن ئادەم بىر بولسا كەمتەر ، بىر بولسا سارالىڭ ئادەمدۇر .

ـ خەيرىنسا تۇرسۇن

ئاپتور : ئاقتۇ ناھىيە يارىن يېزا ئوتتۇرا مەكتىپى 2-يىللىق 1-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ناخشا-ئۇسسۇلغا ھېرىسمەن مىــــللەت چۈش ئىچىدە ياشايدىغان مىللەتتۇر .

ـ ئابدۇنىياز توختى

ئاپتور : شىنجاڭ ماتارىپ ئىنستىتۇتى گۈزەل سەنئەت كەسپى 2002-يىللىق سىنىپ ئوقۇغۇچىســــى

▲ ئىنسان ھاياتىــــدىكــــى ھەرقانداق چوڭ تراگېدىيە ئىنسان ئۆزىگە ۋە جەمئىيەتكە نىسبەتەن چۈشەنچە ھاسىل قىلىشقا باشلىغاندا يۈز بېرىدۇ .

ـ نۇرگۈل ئابلىز

ئاپتور : قۇمۇل شەھەر قارادۆۋە يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇغۇچىســــى

▲ ئالىي ھاراق ، ئېسىل تاۋاملار تىــــزىلغان زىياپەتتە مەيدىسىگە مۇشتلاپ بەرگەن ۋەدە ـ قەسەملەر خۇددى نېسى ئوينىغان قىمارغا ئوخشايدۇ .

ـ مۇساجان كامىل

ئاپتور : ئاتۇش شەھەر ئازاق يېزا كۆكۈل باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ پراكتىكانت ئوقۇتقۇچىسى

ھېكمەتلىك پاراڭلار

▲تارىختىن مەلۇمكى ، ھاكىمىيەت ئاجىــــز چېغىدا خەلققە ،كۈچەيگەندە بولسا قورالغا تايىنىدۇ .

▲بىنالارنىڭ ئېگىزلەشكىنى ـ تەرەققىياتنىڭ تېزلەشكىنى ئەمەس ،ئادەملەرنىڭ كۆپەيگىنى .

▲چەكسىز يېقىنلىقتىن چەكسىز دۇشمەنلىك تۇغۇلىدۇ .

▲غالچا ـ ئۆز قەۋمىگە قامچا .

▲ئاياللار جەننەت ئىشىكىنىــــمۇ ، دوزاخ ئىشىكىنىمۇ بالدۇر ئاچقۇچىلاردۇر .

▲ھازىرقى ۋاقىتتا بەزى بايلارنىڭ نامراتلارغا كۆرسەتكەن ئىلتىپاتى خەيرخاھلىق ئەمەس ،بايلىقىنى كۆز-كۆز قىلىشتۇر .

▲بىر خىل ناخشىنىــــڭ ئوخشىــــمىغان كەيپىياتىنىڭ تەســــىرى ئوخشــــمايدۇ :شادلانغان چېغىڭىزدا ئۇ گويا بۇلاقنىڭ يېقىملىق شىلدىرلىشى ، ئۈمىدسىز چاغلىرىڭىزدا ئۇ ماتەم يىغىســــى ،ئاچ چېغىڭىزدا ئېشەكنىــــڭ ھاڭرىشــــى ، غەزەپلەنگەن چېغىڭىزدا ئۇ قارا بوران .

▲زۇلۇم تارتقۇچىــــلار ھوقۇقدار بولــــا ، قىساسكارغا ئايلىنىشى مۇمكىن .

▲تومۇزدا سايىداشقا باراڭلىق ياخشى ، كۆڭۈلدىكى گەپنى ئېيتىشقا ساراڭلىق ياخشى .

▲ ئاتا-ئانىنىڭ مېھىر-مۇھەببىتــــى بالــــغا مەڭگۈلۈك تىلسىم . بالىنىڭ ئۇنىڭ تەكتىگە يەتمىكى تەس .

▲«باشلىق» دېگەن ئاتالغۇ چىــــققان كۈندىن باشلاپ ئىنسانىنىڭ باراۋەرلىك ئورنى يوقالغان . بىز دەۋاتقان «باراۋەرلىــــك» يوقاتقان نەرســــىنىــــڭ سېغىنىشىدۇر .

▲نەيرەڭۋازلار يوقاتماقچى بولغان نەرسىنــــى ئاۋۋال ماختاپ كۆككە كۆتۈرىدۇ ، سەزگۈڭ بىخۇدلاشقاندا ئاندىن قول سالىدۇ .

▲ دىلنىڭ بىشارىتى ،تەرجىمانى تىل ، تىل بىلەن ئاشكارا بولغۇسىدۇر دىل . تىلنىڭ بۇزۇلغىنى - دىلنىڭ بۇزۇلغىنى ، بۇنى دەرەخ يىلتىزىنىڭ قۇرىغىنى بىل .

- روزىمۇھەممەت ياقۇپ

ئاپتور : لوپ ناھىيە ماۋارىپ ئىدارىسىدە

* * *

▲ ئادەم بىر ئىزا تارتسا ،يېڭى بىر ئەدەب ئۆگىنىدۇ .

- سەيپىددىن ئابدۇغوپۇر

ئاپتور : ئاقتو ناھىيە بارىن يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئىناق ئەلدە بەرىكەت تولا ، ئىتتىپاقسىز ئەلدە ھەرىكەت (تولا) .

- مۇھەممەتجان ياسىن

ئاپتور :ئاقتو ناھىيە 1-ئوتتۇرا مەكتەپ توزۇق 3-يىللىق 1-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئىنسان ئۆز قولى بىلەن توقىغان ماددىي ۋە مەنىۋى قەپەسنىڭ ئىچىدە تىپىرلاۋاتقان بىچارە قۇش .

- دىلىشاد ھەببۇللا

ئاپتور : قاغىلىق ناھىيە پۇسا چارۋىچىلىق مەيدانى مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

كۆندىلىك خاتىرەمدىكى تەپەككۇرلاردىن ئۈنچە

▲ ئاياللارنى ئاجىز دېمەڭلار ، چۈنكى مەن-مەن دېگەن ئەرلەر «سەتەڭلەر ھىيلىسى»گە بەرداشلىق بېرەلمىدىمۇ ؟

▲ مۇزىيخانىدىكى توپا باسقان ئاسارەتتىكىلەرگە ، ئەسىنەك تۇتقان مۇزىي خادىمىغا قاراپ ، پۇچەكلىشىۋاتقان مىللىي روھنى ،ئۇنتۇلۇۋاتقان ئەجداد تارىخىنى ھېس قىلدىم .

▲ ھازىرقى جەمئىيەتتە «ئىت» مىجەزلەر كۆپەيىپ ، «يولۋاس» مىجەزلەر ئازىيىپ كەتتى ؛ «ئىلمان» قانلىقلار كۆپەيىپ ، «قىزىق» قانلىقلار ئازىيىپ كەتتى .

▲ تېشىغا ھەل بېرىلگەن «چىرايلىق نەرسىلەر» نىڭ ئىچكى ماھىيىتى يىرگىنچلىك بولىدۇ .

▲ «دادا» دېگەن سۆزنىڭ نەقەدەر ئۇلۇغلۇقىنى ، بالاڭنىڭ تۇنجى قېتىم «دادا» دەپ تىلى چىققاندا ئاندىن بىلىسەن .

▲ بالاڭنىڭ ھاراق ئىچكەنلىكىدىن ، تاماكا چەككەنلىكىدىن ئاغرىنىسەن .ئەمما بالاڭ ئىچكەن شۇ ھاراقنىڭ سەن ئىچىپ ئېشىپ قالغان ھاراق ئىكەنلىكىنى ، شۇ تاماكىنىڭ سەن قويۇپ قويغان تاماكا ئىكەنلىكىنى ئويلىمايسەن .

- تۇرسۇنجان تۇرۇپ

ئاپتور : قاراقاش ناھىيە قاراساي يېزا مالىيە- باج پونكتى خادىمى

* * *

▲ ئاتا-ئانا - سېنى مەڭگۈ كەچۈرگۈچى ئىلاھ .

- مەتسىيىت ئىمىن

ئاپتور : قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى سىياسىي - تارىخ فاكۇلتېتى 2001-يىللىق 5-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئىتىلغان ئوق سۆڭەككە ،قىلىنغان سۆز يۈرەككە تېگىشى كېرەك .

▲ كۆرگەن-ئاڭلىغانىنى تەتقىق قىلساڭ يارىتىسەن ،قوبۇل قىلساڭ قامىلىسەن .

▲ مۇۋەپپەقىيەت ئىلاھى سەممىي ۋە ھالال ئادەمگە ئۆزىنىڭ قىزلىقىنى تەقدىم قىلىدۇ .

- ئابدۇۋەلى ئابدۇغەنى

ئاپتور : كېرىيە ناھىيە لەڭگەرىبىزا يوزىبەر باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

تەپەككۇر تامچىلىرى

▲ ئۆز نەپسىنى بويسۇندۇرالىغان كىشى باشقىلارنىمۇ بويسۇندۇرالايدۇ .

▲ ئەگەر دۇنيادا چۈشەنگىلى بولمايدىغان نەرسە بار دېيىلسە ئۇ ئادەم قەلبىدۇر .

▲ ئىنسانلار ئەڭ ئامراق نەرسە چەكلەنگەن نەرسىدۇر .

▲ بىرمىنۇت ۋاقىتنى قولدىن بېرىش ئارقىلىق جىنىگىدىن ئايرىلغىنىڭغا ئوخشاش ، بىر مىنۇت ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇش ئارقىلىق تۇمەنلىگەن ئادەمنىڭ ھاياتىنى ساقلاپ قالالايسەن .

▲ تېخى بولمىغان ئىشلارغا قايغۇرۇپ ، چۈشكۈنلىشىپ كېتىشىڭنىڭ ھاجىتى يوق . ئۇ ئىشلارغا بىر دەقىقە قالغان ۋاقىتتىمۇ سەن ئويلىمىغان ياخشىلىقلار يۈز بېرىپ قېلىشى مۇمكىن .

- ئىمىر ئۇمەرجان دېھقان

ئاپتور : قاراقاش ناھىيە ماڭلاي يېزا ئاقتام كەنتىدە ، دېھقان

تەپەككۇر ھاسىلاتى

ماۋزېدۇڭ ۋە خوجىنىياز ھاجىم ھەر ئىككىلىسىلا كەڭ دېھقانلار قوشۇنىغا تايانىدى . ئەمما بىرى ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكتە ، يەنە بىرى غەربىي دىيار چۆللۈكىدە .

داھىي ماۋزېدۇڭ : «ملىتىقتىن ھاكىمىيەت چىقىدۇ »دېدى .شۇڭا بىرىم فىئودالىق ،بىرىم مۇستەملىكە جۇڭگو خەلقىغە ئازادلىقنىڭ يېڭى تېگىنى باشلاپ ، جۇمھۇرىيەتنىڭ ئادالىتىنى نامايان قىلدى . خوجىنىياز ھاجىم : «مىنىڭ بېشىمغا تاج يارىشىمايدۇ »دېدى ، ئاخىرىدا تارىخنىڭ چاڭ-توزانلىرىغا كۆمۈلۈپ ، ئاقار يۇلتۇزدەك چاقناپلا ئۆچۈپ كەتتى .

- ئابدۇخالىق مەتتۇرسۇن (قاراقۇت)

ئاپتور : كېرىيە ناھىيە ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ خادىمى

تەپەككۇر تامچىلىرى

▲ ئەگەر ئىشەكتە ھايا بولسا ئىدى ، ئۇچاغدا ئۇ بىر بىچارە مەخلۇققا ئايلىنىپ قالغان بولاتتى .

▲ ھوقۇق ۋە مەنپەئەت قىپىالىڭاچ ھالەتتىكى نازىنىن .

▲ چىرىكلىك ئەڭ چوڭ مۇستەملىكىچى .

▲ مەنسەپدارلار رىئاللىقتىكى «خۇدا»، باشقىلار دائىم دېگۈدەك ئۇلارغا سەجدە قىلىپ تۇرىدۇ.

ـ ئەزىمەت مۇھەممەتنىياز ئاتەش

ئاپتور: تاجىك، ئاقتۇ ناھىيە تار تاجىك مىللىي يېزا باغ كەنتىدە، دېھقان

* * *

▲ ئەرلەر ئاجىزلىغانسېرى ياسىنىدۇ.

▲ ئەرلەرنىڭ ئاياللار ئۈستىدىن قىلغان شىكايىتى ئۆزلىرى ئۈستىدىن قىلغان شىكايىتىدۇر.

ـ مۇساجان ياسىن قايدۇ

ئاپتور: شىنجاڭ ئىسلام دىنى ئىنستىتۇتىنىڭ تالىبى

▲ قەھرىتاندا يالىڭاچ، ھوسۇل ۋاقتىدا ئاچ قىلىپ باقمىغانلار قىيامەتنىڭ نېمىلىكىنى چۈشەنمەيدۇ.

ـ روزىتوختى ئۆمەر

ئاپتور: قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى

▲ بىزدە: «ئىشلىگەن چىشلەيدۇ» دېگەن ماقال بار. بۇ دېگەن ئەركىن-ھۇر ئادەملەرگە قارىتىلغان. قۇللار، ئەركىن يارىتىلغان تۇرۇپمۇ قۇللۇق خاراكتېرىنى ئۆزىگە سىڭدۈرۈۋالغانلار مەيلى قانچىلىك قان-تەر تۆكۈپ ئىشلىسۇن، چىشلەيدىغىنى ئۆزىنىڭ گەز باغلىغان لېۋى بولىدۇ، خالاس.

▲ ھەرقانداق دۇشمەن بويسۇندۇرالمىغان ئەزىمەتنى يەزىدە ئۆزىنىڭ ئاجىزلىقى بويسۇندۇرسا، يەزىدە تۇرمۇش ۋە موھتاجلىق باش ئەگدۈرىدۇ...

ـ زۇھرەگۈل ئەخەت

ئاپتور: بېگسار ناھىيە 1-باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ خەنزۇ تىلى مۇئەللىمىسى

▲ ئەرەبلەرنىڭ بىلىمسىزلىك، چېچىلاڭغۇلۇق ۋە بىر-بىرى بىلەن پېتىشالماسلىقتەك ئىللەتلىرىگە «سوۋغا» سۈپىتىدە ئاللاتائالا ئىسرائىلىنى ياراتتى.

▲ ھايۋانات، ئۇچارقۇشلارنىڭ قانۇن تەرىپىدىن قوغدىلىدىغان دەرىجىسى ئاشكارا، لېكىن ئادەملەرنىڭ يوشۇرۇن، بۇنى ھېس قىلالىغانلار ئاقىللاردۇر.

▲ ھازىرقى خىزمەت تەكشۈرۈشلەرنىڭ كۆپىنچىسىدە ئەتىگەندە چاق چۈرگىلەيدىغان، چۈشتە رومكا چۈرگىلەيدىغان، كەچتە يوپكا چۈرگىلەيدىغان بوپقالدى.

▲ «ھارامدىن مۇللىسى بارئەل ـ نادان ئەل»، ئوقۇتقۇچىنى پەس كۆرۈدىغان ئەل ـ ئۆلۈۋاتقان ئەل، ناخشا-ئۇسسۇل، ئويۇن-تاماشىغا ئامراق ئەل ـ ئۇخلاۋاتقان ئەل، ماۋارىپقا ئەھمىيەت بەرمىگەن ئەل ـ يوقۇلۇۋاتقان ئەل، ئالىمى يوق ئەل ـ جېنى يوق ئەل، پەرزەنتلىرىنى تەربىيىلەشكە ئەھمىيەت بەرمىگەن ئەل ـ ئۆزگۈرىنى كولاۋاتقان ئەل، مەنسەپدارلىرى سانقىن ئەل ـ بىچارە ئەل، مەنسەپدارلىرى ئىقتىدارسىز ئەل ـ بوزەك ئەل، ئىقتىسادى ئاجىز ئەل ـ ـ كۈچسىز ئەل، بايرىمىنىڭ ئېتىبارى يوق ئەل ـ ئېتىبارسىز ئەل، تىل-يېزىقى يوق ئەل ـ قارىغۇ ئەل، يۇقىرىقى ھەممە ئىللەت بار ئەل ـ قۇل ئەلدۇر.

ـ ھەببۇللا لېتىپ

ئاپتور: پىچان ناھىيە پىچان يېزا كېچىك باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ تەبىئەت ئوقۇتقۇچىسى

ھەققەت تەرمەچلىرى

▲ ئانا ئەللىيى ـ تۇگىمەس ناخشا.

▲ تاڭ ئاتماس كېچە بولمىغىنىدەك، پەتكىلى بولمايدىغان مەنزىل بولمايدۇ. گەپ، سېنىڭ بىر ئىشقا قانچىلىك دەرىجىدە ئىرادە قىلىشىڭدا.

▲ ھارامخور باشلىق ـ تۇۋۇى يوق تاغار.

▲ ۋەتەنسىزلىكتىن ئېتىقادسىزلىق يامان. چۈنكى ئېتىقادسىز ئادەمنىڭ ھېچقاچان ۋەتىنى بولمايدۇ.

ـ ئاسىگۈل مۇھەممەت

ئاپتور: كۈچار ناھىيە چىمەن بازار ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ مۇئەللىمىسى

* * *

▲ تىلىۋىزوردىكى ھاراق ئىلانلىرىغا ئەمدى ئاياللارنىڭمۇ ئىشتىراك قىلىشى ئەرلەر ئۈچۈن نومۇس، بارلىق خوتۇن-قىزلىرىمىز ئۈچۈن كەچۈرگۈسىز ھاقارەتتۇر.

ـ ئەنۋەر ھامۇت

ئاپتور: باي ناھىيە سابرام بازار ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ بەزى خاتالىق ـ چاتاقلار زىيادە ئەستايىدىل-لىقتىن كېلىپ چىقىدۇ.

▲ قارشىلىق، زىددىيەت ئارىسىدا ياشاش گەرچە كۆڭۈلسىز بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ئادەم بولۇشنىڭ ياخشى پۈرسىتى.

ـ ھۇرىيەت ئابدۇۋەلى

ئاپتور: ئانۇش شەھەر سۇنتاغ يېزا ئازغان باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ مۇئەللىمىسى

▲ ئادەتكە ئايلانمىغان ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئەتە-گە قالىدۇ.

▲ چەت ئەللەردە كىشىلەرنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسى ئۆسكەن بولسا، بىزنىڭ بۇيەردە كىشىلەرنىڭ ئاشقازىنى تەرەققىي قىلماقتا.

ـ ئوبۇلقاسىم ئابدۇللا

ئاپتور: شايار ناھىيە مازارخوجام بازار «ئىلغار» مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ ھاياتتا ئىمتىھانلار ناھايىتى كۆپ، بىراق نۇرغۇنلىرىدىن ئۆتكىلى بولىدۇ. شۇنداقتىمۇ ئۆتمەك ئەڭ تەس بىر ئىمتىھان بار، ئۇ بولسىمۇ ـ ئىشەنچ.

▲ بازار ئىگىلىكى دەۋرىدە ئەڭ پۈتلىكاشاڭ بولۇۋاتقىنى، بىزگە رودۇپايەدەك چاپلىشۋېلىپ ئالغا باسقىلى قويمايۋاتقان «پىلانلىق ئىگىلىك» بىلەن «ئىدىيە بىرلىكى» قېلىپىدىن ئىبارەت.

ـ توختىنىياز ئالىم

ئاپتور: بۇگۈر ناھىيە چۇمباغ يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

تەپەككۇر ھاسىلاتلىرى

▲ كىشىلىك ھاياتتا پۇشايمان ئۇنتۇلىمۇ لېكىن ئىزا ئۇنتۇلمايدۇ.

▲ يالغانچىلىق، ئوغرىلىق ۋە بۇزۇقچىلىقنى كىشىلەر بىر-بىرىگە قارىغاندىمۇ تېلىۋىزور ۋە

تەشۋىقات ۋاستىلىرىدىن پەكرەك ئۇگىنىۋېلىۋاتىدۇ .

▲ ئۆزىنىڭ ماتارىپچىلىرىنى كەمىستىگەن ۋە خورلىغان ئەلنىڭ مەھشەر كۈنى ئۇ دۇنيادا ئەمەس پەلكى بۇدۇنيادا بولىدۇ .

▲ بالا ئاتا-ئاننىڭ بىرسىگە ئۆگەي بولسا ئوخشاشلا خورلۇققا ئۇچرايدۇ .بىراق ئىككىلىسىگە ئۆگەي بولسا ئەزىزلىنىدۇ .

▲ ياش نېمە ئۈچۈن تۇزلۇق؟ چۈنكى ئۇ هاياتنىڭ تەمىنى تەگشەيدىغان تۇزدۇر .

تەپەككۇرلار

▲ ئايال كىشىنىڭ ئالدامچىلىقى يىغلاش ، ئەرلەرنىڭ ئالدامچىلىقى ماختاشتۇر .

▲ خەلقىمىزنىڭ ئۇلۇغلۇقى ئاق كۆڭۈللۈك بولسا ، رەزىللىكى بىر-بىرىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى ئەمەس يېتەرسىزلىكىنى كۆرۈشكە تولىمۇ خۇشتارلىقىدۇر .

▲ بىر كۈنى ئېتىز بويلىرىنى ئارىلاۋېتىپ چۆمۈلىنى ئۇچرىتىپ قالدىم ۋە تېگى يوق خىياللارغا چۆمۈپ كەتتىم : ئاھ ، چۆمۈلچىلىك بولالمىغان دېھقانلار .

▲ داڭلىق هاراقنىڭ پەيدا بولۇشى ئەڭ پەسكەشلىكتىن بىرىنىڭ بارلىققا كېلىشىدۇر .

▲ هاياتلىقتا توغرا يول تاللىغۇچىلارنىڭ كۆپىنچىسى خاتا يولدىن قايتقانلاردۇر .

▲ سەن بىرسىگە بىرەر ئىشتا كەڭ قورساق بول دېيىشتىن ئىلگىرى مەن ئۇنىڭ ئورنىدا بولسام قانداق قىلاتتىم دېگەننى ئويلا .

▲ بىر ئادەمنىڭ قەبرىسىنىڭ هەددىدىن زىيادە هەشەمەتلىك ياسىلىشى ، مەلۇم مەندىن ئېلىپ ئېيتقاندا قەبرە ئىگىسىنىڭ ئۆلۈمىگە قىلىنغان تەنتەنە بولۇشىمۇ مۇمكىن .

▲ ماتارىپچىلار هەقىقەتچىلەرگە ئايلانغاندىلا ساختا ئىختىساس ئىگىلىرى ئازىيىدۇ .

▲ هازىر سەن قانچىكى يىغلىساڭ سەندىن قاچىدىغانلار شۇنچە كۆپەيىدۇ .سەن قانچىكى كۈلسەڭ ساڭا يوپۇشىدىغانلار شۇنچە كۆپەيىدۇ . مانا بۇ زامانىمىزدىكى «ئاجىزلار يوقالسۇن !»مارشىدۇر .

▲ سەمىمىيەتسىزلىك چىرايلىق ياسىلىپ ، كىرىشكىنى كۈتۈۋاتقان قەبرىدۇر .

▲ ساڭا كۈلۈپ باققان ئادەم بىر بولسا سېنى مەسخىرە قىلىدىغان ئادەم ، بىر بولسا ساڭا بەخت تىلەيدىغان ئادەمدۇر .

▲ سۆگەكنى غاجىلىغانسېرى تاتلىق بىلىنىپ كېتىشىنىڭ سەۋەبى - ئەجىرنىڭ قىممىتىنى ئىپادىلەپ بەرگەنلىكتۇر .

▲ قورۇما قورۇلغانسېرى تاتلىق ، ئادەم قورۇلغانسېرى ئاچچىق بولىدۇ .

- غوپۇرجان ياقۇپ (سەگەك)

ئاپتور : يېڭىشەر ناھىيە يېڭىئېرىق يېزاقۇملۇق مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى

تەپەككۇر تىنقلىرى

▲ بىر مىللەتنىڭ ۋاقىت ئېگى ۋە ۋاقىتتىن پايدىلىنىش ئەمەلىيىتى شۇ مىللەتنىڭ تەقدىرىنى بەلگىلەيدۇ .

▲ ئەڭ ئاۋۋال ئۆز ئالىملىرىنىڭ ، ئاندىن مىللەتنىڭ تەقدىرىگە نەزەر سالغاندا تەقدىرنىڭ نېمىلىكى مانا مەن دەپ ئۆزىنى ئاشكارىلايدۇ .

▲ ئۆز روهىيىتىنىڭ ئىگىدارچىلىق هوقۇقىدىن مەهرۇم قىلىش -قۇلچىلىقنىڭ ئەڭ يۇقىرى ئۇنۋانىدۇر .

▲ پىكىر بىرلىكى - بەخت بىرلىكى .

- ئىمىن تاجى

ئاپتور :شىنجاڭ پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى «مەرىپەت نۇرى» مەكتەپ رايونى خەنزۇ تىلى ئوقۇتۇش گۇرۇپپىسى 25-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

* * *

▲ بىر ئادەمنىڭ بىرەر ئىلىمدە كامالەتكە يەتكەن-يەتمىگەنلىكىگە قاراشتا شۇ ئادەمنىڭ سىنى سەزدۈرمەي ئاشۇ ساهەگە باشلاپ كىرەلىگەن-كىرەلمىگەنلىكىگە قارا .

▲ ئانا ئادەمنى بارلىققا كەلتۈرسە ، ئۇستاز ئادەمىيلىكنى بارلىققا كەلتۈرىدۇ .

▲ ئوغۇلبالىمۇ سەن؟ ئۇنداقتا ۋەدىگە ۋاپا قىلىشنى بىل . قىز بالىمۇ سەن؟ ئۇنداقتا هايا قىلىشنى بىل .

- قۇربانجان كېرەم

ئاپتور : شىنجاڭ پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى ئەدەبىيات فاكۇلتېتى 2001-يىللىق 5-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئۆز-ئۆزىمىزنى ۋە مىللىتىمىزنى خۇددى جېكسۇن ، جوردان ،شاهرۇهخان . . . لارنى تونىغاندەك تونىغان بولساق پۈتكۈل دۇنيامۇ بىزنى تونىغان بولاتتى .

▲ ئېهتىيات بىلەن ئىش قىلىدىغان كىشىلەر بىر بولسا قورقۇنچاق هەم گۇمانخور ،يەنە بىر بولسا پىشقان هەم سەزگۈر كىشىلەردۇر .

▲ هەق بىلەن ناهەقنىڭ ،تەڭلىك بىلەن تەڭسىزلىكنىڭ ، هادىسە بىلەن ماهىيەتنىڭ پەرقىنى ئەمەلىيەتتىن كۆرەي دېسەڭ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىغا ئىشتىراك قىل .

▲ نىشان - يېرىم غالىبىيەت ،ئىككىلىنىش - يېرىم مەغلۇبىيەت .

▲ پۇرسەت -قەرەلى يوق مېهمان .

- غېنى ئابلىمىت

ئاپتور : ئىلى پېداگوگىكا ئىنىستىتۇتى فىلولوگىيە ئىنىستىتۇتى 2001-يىللىق 3-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ «مېنىڭ كۆز قارىشىم» دېگەن بۇ سۆز توغرا . لېكىن بۇسۆزنى باشقىلارغا تاڭماسلىق كېرەك .بۇ سۆز ئومۇملۇققا ئىگە بولغاندىلا ئاندىن كۆپچىلىك تەرىپىدىن قۇۋۋەتلىنىدۇ .

- ئەمەتجان قۇربان

ئاپتور : شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش -قۇرۇلۇش ئارمىيىسى يېزا ئىگىلىك 3-دىۋىزىيە مارالبېشى 44-يولۇق مىللىي مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى

▲ ئەگەر ئىككى قوچقار سوقۇشۇپ قالسا ، ئۇلارنى بۇرىنىڭ كېلىپ ئايرىپ قويۇشى هاجەتمۇ؟

- ئالىمجان ئابلىز

ئاپتور : ئوقۇغۇچى

بالىلىق تۇنشلىرىدىكى ئاچچىق ھېسلار

▲ بالىلارنىڭ چېكىۋاتقان تاماكىسى ، ئىچىۋاتقان ھارىقى ئاتىلار چېكىپ-ئىچىپ بولالماي پەرزەنتىگە قالدۇرغان قالدۇقى .

▲ ئېگىز بىنالاردا بالىلار كۆز يېشى قىلىۋاتقاندا ،بىنانىڭ ئاستى ئاتىلارنىڭ شەھۋانىي كۆلكىسى بىلەن تولغان بولىدۇ .

▲ رەسىملار بويىقلارنى رەسىم جازىلىرىدا سىنىسا ، ھازىر ئايالار يۈزلىرىدە سىنايدىغان بولدى .

▲ يوشۇرۇنغان نەرسىلەرگە كىشىلەرنىڭ زوقى ھەم ھۆرمىتى قوزغىلىدۇ ،ئاشكارا نەرسىلەرگە مەنسىتمەسلىك بىلەن قاراپلا ئۆتۈپ كېتىدۇ .

▲ ئۆزۈڭ ياخشى كۆرگەن ئادەمگىنى ساقلاش ئازاب ئىچىدىكى لەززەت .

▲ سۈكۈتنىڭ ئاخىرى ئېغىر بىر تىنىق ياكى ئاچچىق كۈلكە بىلەن ئاياغلىشىدۇ .

▲ پادىچى قوينىڭ خۇي-پەيلىنى ئۇقۇپ يەتكەندە ،ئۇنىڭغا ئاللىقاچان مۈڭگۈز چىقىپ بولغان بولىدۇ .

▲ بۇرۇن قىز بىلەن ئوغۇلنى يۇرۇش - تۇرۇشى ، كىيىم-كېچەكلىرىدىن پەرق ئېتەتتۇق . ھازىر ئۇلارنى قىز-ئوغۇللۇق پەزىلىتىدىن ئايرىيدىغان بولدۇق .

▲ـ بالىلىرىم ، نېمە ئويۇن ئويناۋاتىسىلەر ؟
ـ سادىر ،نازۇكۇم بولۇپ .
ـ نەۋرىلىرىم ، سىلەر نېمە ئويۇن ئويناۋاتىسىلەر ؟
ـ غېرىب-سەنەم ،پەرھاد-شىرىن . . .بولۇپ .
ـ چەۋرىلىرىم ، سىلەرچۇ ؟
ـ بىز ياۋروپانىڭ ئېسىل مەدەنىيەتلىرىنى دوراپ تانسا-دىسكولارنى . . .

تەپەككۇر تۇنشلىرى

▲ مۇشكۇللەرگە ئۇچرىساق تەگرىنى ، خۇشھاللىقتا قاۋاقنى ئىزدەيمىز .مانا بۇ ئىنسان تراگېدىيىسى .

▲ جامالى بىلەن باشقىلارنى جەلپ قىلىش پەسكەشلەرنىڭ قورالى . پەزىلىتى بىلەن باشقىلارنى جەلپ قىلىش ئاقىللارنىڭ خىسلىتى .

▲ مەشھۇر شەخسلەر مىللەتنىڭ پەخرى ،لېكىن يۇلەنچۈكى ئەمەس .

▲ ھازىر ھېكمەتلەر كۆپەيمۇاتىدۇ ،قىممەتلەر ئازىيىۋاتىدۇ .

ـ ئابدۇسالام ھوشۇر (نۇرتېكىن)

ئاپتور : قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى بىئو-خىمىيە فاكۇلتېتى 2002-يىلى 5-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

* * *

▲ دادا ـ بالىلارنىڭ كىچىك ۋاقتىدىكى «ئېتى» (مىنىپ ئوينايدىغان) ،ياشلىق ۋاقتىدىكى بانكىسى ، ئوتتۇرا ياش ۋاقتىدىكى غەمخانىسىدۇر .

ـ ئامانۇللا ھېزبۇللا

ئاپتور : شىنجاڭ ئىلام دىنى ئىنستىتۇتىنىڭ تالىبى

▲ قانۇننىڭ بويسۇندۇرۇش كۈچىدىن ئەخلاقنىڭ قايىل قىلىش كۈچى كۈچلۈك بولىدۇ .

ـ غولام تۇرسۇن

ئاپتور : بەكەن ناھىيە بەشكەنت بازار چىگگىلىك باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ سەن بەختسىز بوپقالغان بولساڭ ، بۇنىڭغا سېنىڭ ئۇنى بايقىيالمىغانلىقىڭ سەۋەب بولغان .

ـ ئابدۇخىلىل ئوبۇلقاسىم

ئاپتور : خوتەن شەھەر لاسكوي بازار ئاراغول كەنتىدە ،دېھقان

▲ كىتابخانىلارنىڭ چۈلدەرەپ قېلىشى بىر بولسا شۇ مىللەت مەتبۇئاتلىرىنىڭ گادايلىقىدىن ، بىر بولسا شۇ مىللەت كىشىلىرى روھىنىڭ گادايلىقىدىندۇر .

ـ مۇھەممەتئىمىن ئەمەت

ئاپتور :يېگىسار ناھىيە ساغان يېزا ئىچىلىك سۇ بونكىتىدا ئىشلەيدۇ

▲ بۇگۈنكى جەمئىيەتتە قىزلارنىڭ نازلىق قاراشلىرى مۇھەببەتمىدۇ ياكى ھىيلىمىدۇ ؟

▲ ئىنكار قىلغىلى بولمايدىغان رېئاللىقنىڭ ئۆزى ھەقىقەتتۇر .

ـ مۇخپۇللا سايىت

ئاپتور : ئاتۇش شەھەر ئازاق يېزا ئورمانچىلىق بونكىتىنىڭ خادىمى

▲ ئارىمىزدىكى ئارازلىقلار توخۇلىرىمىزنى «تاخ» دېيىشتىن باشلانغان بولسا كېرەك .

ـ تۇرسۇن چاۋار

ئاپتور : ئاقتۇ ناھىيە كوسراپ يېزىسىدا ،دېھقان

▲ تەربىيىسىز تاشلىنىپ قېلىشنىڭ ئۆزى بىر پاجىئە ،ئەمما تەربىيىلىدىم دەپ خاتا تەربىيىلەش تېخىمۇ زور ـ ئېچىنىشلىق پاجىئەدۇر .

ـ پەرھات ئەشمە

ئاپتور : بۇگۇر ناھىيە تارلاق يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ سەن قانداق كىتاب ئوقۇساڭ شۇنداق ئىدىيە يۇقىدۇ .

ـ ئابدۇقەييۇمجان ھەمزى

ئاپتور : شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك ئۇنىۋېرسىتېتى ماشىنا لايىھىلەش سىنىپىنىڭ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئەرزىمەس ئىشلار ئۈچۈن قايغۇرغان ئادەم ، ئەرزىمەس ئىشلار ئۈچۈن خۇشھال بولىدۇ .

▲ ھۇرۇنلار ئىشلەشكە ئادەتلىنىلمەي ئازابلانسا ، ئىشچانلار ئۇخلاشقا ئادەتلىنىلمەي ئازابلىنىدۇ .

ـ ياقۇپجان مۇھەممەت

ئاپتور : شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ئالىي كەسىپ تېخنىكا ئىنستىتۇتى ئىشخانىلارنى ئاپتوماتلاشتۇرۇش 2002-يىللىق 2-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ بۇرۇن «جامائەت (ئەل)نىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ كەتتى» دېيىشەتتۇق ،ھازىر «باشلىقنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ كەتتى» دەيدىغان بولدۇق .

ـ نۇرئەلى ئابدۇكېرىم

ئاپتور : يوپۇرغا ناھىيە يوپۇرغا يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ تىل-ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى

▲ سىز ئوقۇغۇچىلىرىڭىزغا «نېمىشقا مېنىڭ دەرسىمنى ئەستايىدىل ئاڭلىمايسىلەر ؟» دەپ

كايىۋاتقان ۋاقتىڭىزدا ئۇلار سىزدىن قورقۇپ گەپ قىلمىغىنى بىلەن ئاللىبۇرۇن كاللىسىدا «ئاڭلىغۇدەك ئۆتەلىسەك ئاڭلىمامدۇ» دېگەن ئىنكاس قايتىپ بولغان بولىدۇ .

- ھەلىمەم تۇردى

ئاپتور : چەرچەن ناھىيە ئارال مەكتىپىنىڭ مۇئەللىمىسى

ئاچچىق ھەقىقەتلەر

▲ سەن دىسكوخانىدا ئەسەبىي مايمۇندەك سەكرەپ-ۋارقىراپ كېچىچە ئويناپ چىقتىڭ . ئاتا-ئاناڭ بولسا «بۇ ئايىنى قانداق چىقىرارمىز . . .» دەپ كېچىچە ئۇھ تارتىپ چىقتى .

▲ ئۆگىنىشكە تېگىشلىك بىلىملەرنى ئۆگىنەلمەي ،ئۆگەنمىسىمۇ بولىدىغان نەرسىلەرنى زورلاپ ئۆگىنىپ ،ئاخىرى «داڭلىق مارکا» چاپلانغان «ساختا مەھسۇلات» بولۇپ جەمئىيەتكە چىقىمىز .مانا بۇ «ساپا ماۋارىپى» تەكتلىنىۋاتقان دىيارىمىزدىكى ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ بۇگۈنى . . .

- ئەزىز تۇرسۇن

ئاپتور : شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى جۇغرافىيە ئىلمى 2000.يىللىق سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

* * *

▲ «ئىئانە» دېگەن سۆزنىڭ لۇغەت مەنىسىگە يات - مەجبۇرىي سىلىققا ئايلىنىپ قېلىشى ،يەرلىك سىياسەتنىڭ ئاساسىي قانۇن ئالدىدا «ئەركە بالا» بولۇۋالغانلىقى بىلەن زېچ مۇناسىۋەتلىكمىكىن ، دەپ قارايمەن .

▲ ئەي زامانداشلىرىم . . .كىملىك ،گۇۋاھنامە . . .كىنىشكا دېگەندەك بىر قاتار تولىدىن تولاقەغەز قوراللار دەۋرىدە ياشاۋاتقانلىقىمىزنى بىلەمسىزلەر ؟ ئەتە-ئۆگۈن ياكى كېيىنرەك قەغەزلەرگە گۈپپىدە ئوت كېتىپ قالسا سالاھىيىتىمىزنى قانداق ئېنىقلايمىز ؟

- ئابدۇلئەھەد ئابدۇسوبۇر (ئارمان)

ئاپتور :قاراقاش ناھىيە قوچى بېزامەركىزي باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ يانتىي يالار يەرگە ئېگىپ قەددىنى ،
ئۆزنى تالار بىلەلمەستىن قەدرىنى .

- مەغپىرەت مەھمۇت

ئاپتور :لوپ ناھىيە ھاڭگىبا بېزا بوچىنا بونكىتىدا

▲ بىراۋنىڭ ئىچ سىرىنى كوچىلاپ سوراش ،شۇ كىشىگە زىيانكەشلىك قىلغانلىق .ئىچ سىرىنى بەك كۆپ ئادەمگە بىلدۈرۈش ئۆزىگە ئۆزى زىيانكەشلىك قىلغانلىق .

▲ بىز ھەدەپ ھەقىقەتنى سۆزلەيمىز ،لېكىن ئەمەلىيەتتىن قاچىمىز .

▲ تۇرمۇش - سانسىزلىغان ئوخۇشسىزلىق ۋە ئومىدنىڭ تەكرار دەۋر قىلىشىنىڭ ھاسىلاتى .

▲ دۇنيادا ئازمايدىغان ئىنسان يوق ،ئەمما ئازغان بولىدىن ئەقىل تاپالايدىغانلار ئاز .

- ئوبۇلقاسىم روزى (ئازغۇن)

ئاپتور : قەشقەر پېداگوگىكا ئىنىستىتوتى فىزىكا فاكۇلتېتى 2001.يىللىق 7.سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

ئاچچىق كۈلكىلەر

▲ گېزىت-ژۇرناللارنىڭ ھەممىسى «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىدەك بولغان بولسا ،مەجبۇرىي مۇشتەرى توپلاپ ئاۋارە بولمىغان بولاتتى .

▲ سەن ئۆزۈڭ قانداق ياشاشنى بىلمىسەڭ ، مۇقەررەر ھالدا باشقىلار ساڭا قانداق ياشاشنى ئۆگىتىدۇ .

▲ دۇنيادا ھۇرۇنلارنىڭ تۇگىگەن كۈنى ، رىقابەتنىڭ ئەڭ كەسكىنلەشكەن ۋاقتىدۇر .

▲ شەكىلۋازلىق ئەۋج ئېلىپ كەتكەن جەمئىيەتتە ئەمەلىيەتچىل كىشىلەر ئاسانلا باشقىلارنىڭ مەسخىرىسىگە ئۇچرايدۇ .

▲ ھازىر بەزى ئوقۇنقۇچىلار رېستۇرانغا ئۆگەنگەنتى ، بەزى ئوقۇغۇچىلار دىسكوخانىغا ئۆگەندى .

- پەيزۇللا ئابدۇۋاھىد

ئاپتور : يېڭىسار ناھىيە توپلۇق يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

* * *

▲ كىچىدە يول يۈرگەندە ناخشا ئېيتساڭ ، بىر كۆزۈڭ ئارقاڭدا بولسۇن .

- سۇلايمان بارات

ئاپتور : كېرىيە ناھىيە شۇۋۇل يېزىسىدا ،دېھقان

▲ بۇگۈنكى كۈندە ھەربىر بايرامنىڭ يېتىپ كېلىشى ئىسراپچىلىقنىڭ ئوبدان باھانىسى بوپقالماقتا .

- سىپىرەم مەتسەيدى

ئاپتور : پوسكام ناھىيە ژىما يېزا تېتىرباغ مەركىزي باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ مۇئەللىمىسى

▲ پۇقرانىڭ ھۆكۈمرانغا ھەددىدىن زىيادە چىقۇنشى بىر بولسا ئامالسىزلىقتىن ، بىر بولسا ساۋاتسىزلىقتىن .

- مەھمۇت ئەخمەت

ئاپتور :لوپ ناھىيە ھاڭگىبا يېزا 2.ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ بىنىسىدىكى ئوقۇتقۇچىسى

▲ بەختكە ئېرىشكەن ئادەم بىلەن ئازابقا قالغان ئادەم ئوخشاشلا ئۇيقۇدىن بىدار بولىدۇ .

- مۇھەممەتجان توختى

ئاپتور :كەلپىن ناھىيە ساي ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ تەكلىپلىك ئوقۇتقۇچىسى

▲ بىر نۇقتىغا قىزىقىۋاتىمەن :ئەگەر ئامېرىكا رەئىس جۇمھۇرى جورجي بۇش بىلەن «ئەلقائىدە» (بازا) تەشكىلاتىنىڭ كاتتۇبىشى بىن لادىننى قورال-ياراغسىز ئۇرۇشقا سالسا كىم يېڭىپ چىقار ؟

- ئەنۋەر ئەركىن

ئاپتور : ئاۋات ناھىيە 3.ئوتتۇرا مەكتەپ ئولۇق 3.يىللىق 5.سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ يېشىمنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ ،ئانامنىڭ قورسىقىدىن يەرگە چۈشۈپلا نېمە ئۈچۈن يىغلىغانلىقىمنىڭ سەۋەبىنى بىلدىم .

- ئەكبەر جاپپار

ئاپتور : قەشقەر ئەمگەك بىلەن تەربىيىلەش ئورنىنىڭ خادىمى

▲ بىز ئۆزىمىزنى ئۆزىمىز ئىنكار قىلىپ يۈرگەن يەردە ، باشقىلارنىڭ بىزنى مۇئەييەنلەشتۈرۈشى مۇمكىنمۇ ؟

ـ ئابىدە كەنجىئالىم

ئاپتور : ۋۇخەن ئۇنىۋېرسىتېتى مۇ ـ ئېلېكتر ئىنىرگىيىسى فۇرۇلۇشى كەسپى 2002 ـ يىللىق 2 ـ سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ نۇرغۇن چاپا ـ رىيازەتلەرنى چېكىپ ئارزۇ قىلغان نەرسىسىگە ئېرىشكەن ئادەم بىر بولسا ئېرىشكىنىنى مىڭ مەرتىۋە قەدىرلەپ ياشايدۇ ، يەنە بىر بولسا تارتقان جەبىر ـ جاپالىرى ئۈچۈن بىرمۇ بىر ئىنتىقام ئالمىدۇ .

ـ خانقىز ئابدۇرىھىم

ئاپتور : خوتەن شەھەر لاسكوي ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ مۇئەللىمىسى

تەپەككۇر مېۋىلىرى

▲ قانۇنلۇق ئىشلارنى يەرلىك سىياسەت ئارقىلىق بېسىش ۋە بۇزۇش ھوقۇقىنىڭ ئۆزىنى تەنتەنە قىلىشىدۇر .

▲ ئۆزى خەجلىمەي ۋە باشقىلارغىمۇ بەرمەي مال ـ دۇنيا يىغقۇچىلار مال ـ دۇنياغا قارايدىغان قاراۋۇلغا ئوخشايدۇ .

▲ ئۆزىدە يوق سۈپەتلەر بىلەن ماختىغۇچىغا رەددىيە بېرىلىگەن ئادەملا ھەقىقىي پەزىلەتلىك ئادەمدۇر .

▲ تارىختىن مەلۇمكى ، خەلق قوللىغان رەھبەرنى ھۆكۈمەت ياقتۇرمىغان ۋاقىت دەل ئىقتىدارسىزلارنىڭ ھوقۇق تۇتقان ۋاقتىدۇر .

▲ ھوقۇق ئۈچۈن كۈرەش قىلغۇچىلار ھوقۇق تۇتسا بىر بولسا ئۆچ ئالىدۇ ، بىر بولسا پارا ئالىدۇ .

▲ ئىقتىدارسىز رەھبەرنىڭ قول ئاستىدا ئىشلەش ھازازۇل خوتۇن بىلەن ئۆي تۇتقانغا ئوخشايدۇ . چۈنكى ھەر ئىككىلىسىدە كۆڭۈل ئازادىلىكى يوق .

▲ گەرچە ئۆزلىرى بەختلىك بولالمىسىمۇ ، بالىلارنى دەپلا تۇرمۇش كەچۈرۈدىغان ئاتا ـ ئانىلار ھەقىقىي قۇربان بەرگۈچىلەردۇر .

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىدىكى «تەپەككۇردىن تامچىلار» ـ رەزىللىكنى قامچىلار .

ـ ئابلىز روزى

ئاپتور : ئاقتۇ ناھىيە بارىن يېزا دېھقانچىلىق تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش پونكتىنىڭ خادىمى

* * *

▲ دۇنيادىكى ياخشىلىق ۋە يامانلىق ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت شەيتان بىلەن پەرىشتە ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتتۇر . بۇ دەل ئىنساندا ئاشكارىلىنىدۇ .

▲ ئىنسانلار دۇنيادا بىر ـ بىرىگە مۇئامىلە قىلىشتا مىللەت ، دۆلەت ، دىن نۇقتىسىدىن مۇئامىلە قىلماي ھەقىقىي ئىنسان نۇقتىسىدىن مۇئامىلە قىلغان بولسا ئىدى ، ئۇنداق زور تراگېدىيىلىك پاجىئەلەر يۈز بەرمىگەن بولاتتى .

▲ دېھقان دېمەك ـ دىلى قان دېمەكتۇر .

ـ ئابدۇلئەزىز راھىد

ئاپتور : فارافاش ناھىيە كۆيا يېزا گۈلچى كەنتىدە ـ دېھقان

▲ كۈردلارنىڭ ئۆز ھۇرلۇكى ئۈچۈن قىلغان كۈرەشلىرى ئەرەب ، پارس ۋە تۈركلەرنىڭ قانلىق باستۇرۇشىغا ئۇچراپ كەلدى . كۈرد مىللىتىنىڭ مىللىي ئازادلىقى ئۈچۈن ئېلىپ بارغان كۈرەشلىرىنىڭ ئەرەب ، پارس ۋە تۈرك ھۆكۈمدارلىرىنىڭ ئورتاق باستۇرۇشىغا ئۇچرىشى كىشىلەرگە شۇنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇكى : دىنداشلىق بىلەن مىللەتداشلىق ئوخشىمىغان كاتېگورىيە . ئۆز مەنپەئىتى ئالدىدا ھۆكۈمرانلار ھېلىغۇ دىنداشلىرى ئىكەن ھەتتا ئاتا ـ ئانىسىنىكىمۇ قېنىنى ئىچىشتىن يانمايدۇ .

ـ ئەكبەر ئۆمەر ئۇيغۇرى

ئاپتور : شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى قانۇن ئىنستىتۇتى سىياسىيشۇناسلىق ستىپىنىڭ ئوقۇغۇچىسى

تەپەككۇردىن سۆز

▲ ئاچلىقتىن توپىلاڭ چىقىدۇ ، «توقلۇقتىن شوخلۇق .»

▲ ئەر بۇزۇلسا ھىيلە ـ مىكرى كۆپەيىدۇ ، ئايال بۇزۇلسا بىشەملىشىدۇ .

▲ جەمئىيەت تەرەققىي قىلغانسېرى ئەرلەر خوتۇنپەرەس ، ئاياللار پۇلپەرەس بوپكەتكەچكە بالىلاردا ئىنساب ـ تەۋپىق سۈسلاشماقتا .

ـ نۇرنىسا ئەخمەت

ئاپتور : شىخۇ شەھىرىدە ، ئائىلە ئايالى

ئېتىزدا تۇرەلگەن يەكۈنلەر

▲ باشتىن باشلانمىغان ئىش چوقۇم بىر باشقا چىقمايدۇ .

▲ كىشى ئالدىدىكى ئەڭ چوڭ داۋان ـ بېشىغا كەلگەن غەم ـ ئەندىشە .

▲ ئۆز كۈچىگە تايىنىشنى بىلمىگەن ئادەم لالما ئىت بىلەن ئوخشاش .

▲ بىلىمنىڭ ئۆزى ـ «ئېچىلىڭ داستىخىنىم» .

▲ دوستلىرىڭدىن سوراپ بولسىمۇ ئەيىب ـ نۇقساىلىرىڭنى بىلىۋال ، دۇشمىنىڭنىڭ تىلىدىن ئاڭلىغان چېغىڭدا پۈتكۈل خەلققە ئاشكارىلانغان بولىدۇ .

▲ غەم ـ شىپاسىز كېسەلنىڭ ئانىسى ، پەم ـ ھاياتلىق يولىنىڭ ئاتىسى ، ئىككىلىسىنى بارقىلغان يەنىلا ئادەم .

▲ قانچە كۆپ بىلگەنسېرى يەنە شۇنچە كۆپ بىلگىڭ كېلىدۇ ـ مانا بۇ بىلىملىك كىشىلەرنىڭ يۇقىرى ئۈرلەشتىكى سىرى .

▲ ئىت خوجايىنىغا ھەرقانچە سادىق بولسىمۇ بەربىر خوجايىن بولالمايدۇ .

▲ باشقىلارنى مەسخىرە قىلىپ پاك دىلىغا ئازار بېرىش ھېسابىغا كەلگەن كۈلكە كۈلكە ئەمەس ، ئەتىكى يىغىنىڭ ئالدىن بېرىلگەن سىگنالى .

ـ مەتمۇسا تۇرسۇننىياز (مايسا)

ئاپتور : چىرا ناھىيە گۈلاخما يېزا ئۇچىۋىتىڭ كەنتىدە ، دېھقان

تەپەككۇردىن بىر نەپەس

▲ مال-دۇنيا «چۈشەيدىغان» پارىخور مەنسەپدار-لار يوقالماي تۇرۇپ، «ئومۇمىيۈزلۈك ھاللىق جەمئىيەت قۇرۇش» تەس.

▲ ئەر كىشىنىڭ قولىغا پۇل كىرسە خوتۇن كىشى كوتۇلدىماس.

خوتۇن كىشىنىڭ قولىغا پۇل كىرسە ئەر كىشىنى كۆزگە ئىلماس.

▲ ئاياللارنىڭ كۆز يېشىدىن قىلىچ ئۆتمەس.

▲ ئاياللارنىڭ كۆز يېشى يۈزىگە ئېقىپ قۇرۇيدۇ.

ئەرلەرنىڭ كۆز يېشى يۈرىكىگە ئېقىپ قۇرۇيدۇ.

▲ ماڭا چاچرىمايدۇ دەپ يۈندىغا تاش ئاتماڭ، كۆڭۈل قېرىمايدۇ، دەپ ئېرى بارغا قاش ئاتماڭ.

- ھەسەنجان زۇنۇن

ئاپتور: شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش ئارمىيىسى يېزا ئىگىلىك كەسىپىنىڭ پەيزاۋات باش مەيدان ئۇرۇقچىلىق روتىسىدا، دېھقان

غالىب تەشۋىشلەر

▲ پەن-تېخنىكا تەرەققىي قىلغانسېرى سۈنئىي نەرسىلەر كۆپەيىپ، تەبىئىيلىك يوقىلىدۇ.

▲ ساختا سۈزلەر كۆپ ھاللاردا چىرايلىق ئېيتىلىدۇ.

▲ گىزىت-ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنىۋاتقان ئەسەرلەرنىڭ ئاپتورلىرىنىڭ كۆپىنچىسىنىڭ دېھقان ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ: يازغۇچى زىيالىيلار نېمىش قىلىۋاتىسىلەر؟ دېگۈم كېلىدۇ.

▲ ئەخلاق - ئېتىقادنى يوقاتقان جەمئىيەتتە ئەركىنلىك ئاساسلىقى جىنسىي ئەركىنلىك بولۇپ ئىپادىلىنىدۇ.

▲ بۇگۈنكى جەمئىيەت ئەخلاقلىق - ئېتىقادلىق كىشىلەر خۇراپىي، ئەخلاقسىز كىشىلەر مەدەنىيەتلىك سانىلىدىغان جەمئىيەتتۇر.

- قەيۋۇم سايىت

ئاپتور: شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى قانۇن ئىنستىتۇتى سىياسىيشۇناسلىق 2002-يىللىق 2-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

* * *

▲ تىل - مىللەتنىڭ يۈرىكى، مىللەت تىلنىڭ تۇۋرۇكىدۇر.

- ماھىنۇر ھوشۇر

ئاپتور: ئىلى پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى فىلولوگىيەئىنستىتۇتى ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى

تارىخ ۋە زامان ھېسلىرى

▲ ھازىرقى زامان دىپلوماتىيىسىدە كۆپىنچە ھاللاردا سىياسىيۇنلارنىڭ تەبەسسۇم بىلەن تولغان سۆھبەت سوزۇنى قانلىق ئۇرۇشلار بىلەن تولغان جەڭ مەيدانىدىنمۇ قورقۇنچلۇق كېلىدۇ.

▲ تارىخنىڭ ساۋاق شۇكى، دەۋرنىڭ كىشىلەرگە يۈكلىگەن مەجبۇرىيىتى قىلغان ساخاۋەتتىدىن ئېشىپ كەتكەندە ئۇنىڭ ئۆلى تەۋرىنىشكە باشلىغان بولىدۇ.

▲ بەزىدە سىياسىيۇنلارنىڭ سۆھبەت سوزۇنلىرىدىكى بىرەر قېتىملىق كۆلكىسى دۇنيادىكى ئەڭ ئىلغار قىرغۇچى قوراللاردىنمۇ كۈچلۈكرەك قىرغىنچىلىق كۈچىگە ئىگە بوپقالىدۇ.

▲ ئۆز نەپرىتىنى توغرا ئىپادىلىيەلمەيدىغان ئادەم دەل مىلىتىقنى قالايمىقان ئېتىۋېرىپ ئاخىرى ئوقى قالمىغاندا يولۇاسقا ئۇچراپ قالغان ئۇۋچىغا ئوخشايدۇ.

- تۇردىھاجىم ئابدۇباقى

ئاپتور: كونىشەھەر ناھىيە تاشىلىق يېزا چوڭباغ كەنتىدە، دېھقان

ئۆزۈمگە دەيدىغانلىرىم

▲ ئىز - بىز.

▲ كىشىنى ئۆلگەقىلماي، ئىشنى ئۆلگە قىل.

▲ دەم ئېلىشقا باش قاتۇرما، سەن خالىمىغان ئىشلار «دەم ئېلىش» بوپقېلىشى مۇمكىن.

▲ ياشاشنىڭ يولى ياساشتۇر.

- يۇسۇپجان سەمەت

ئاپتور: ئاتۇش شەھىرىدە، دېھقان

* * *

▲ باشقىلاردىن ئېشىپ كېتىشنى ئويلىساڭ ئالدى بىلەن ئۇنىڭ ئاجىز يېرىنى بايقىشىڭ كېرەك.

▲ بۇدۇنيانىڭ قانداق دۇنيا ئىكەنلىكىنى بىلمىسەڭ ئۇ دۇنيانىڭ قانداقلىقىنى ئۇلگىچە بىلمەيسەن.

- ئايتىللا ئىمىن

ئاپتور: ئاقتۇ ناھىيە بارىن يېزا ئوتتۇرا مەكتىپى 3-يىللىق 5-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ سەن باشقىلارنى دۆت دەپ تىللىما، چۈنكى سەندە ئۇلارنىڭ ئەقلىنى ئۇلچەيدىغان تارازا يوق.

- ئايتۇرسۇن تۇردى

ئاپتور: ئاقتۇ ناھىيە بارىن يېزا ئوتتۇرا مەكتىپى 3-يىللىق 5-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ دېھقانلار راستچىل، سەمىمىي، يۇمشاق كۆڭۈل كېلىدۇ. ھەقىقىي زىيالىيلار ھەقىقەتچى، تەرەققىپەرۋەر كېلىدۇ. دېھقانلار ھەم زىيالىيلارنىڭ ژۇرنىلى سانىلىۋاتقان «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى شۇخىل خىسلەتلەرنى ئۆزىدە مۇجەسسەم قىلمىغان بولسا ئۇلارنىڭ تەقەززالىق بىلەن كۈتىشىگە ئېرىشەلمىگەن بولاتتى.

- تۇرسۇنجان ناسىرى

ئاپتور: قاراقاش ناھىيە ئۇرچى يېزا دېھقانچىلىق تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش پونكتىنىڭ خادىمى

▲ ھەقىقىي مۇھەببەت ئېرىشىشنى ئەمەس قۇربان بېرىشنى مەقسەت قىلغانلىقى بىلەن ئۇلۇغدۇر.

- پاتىگۈل تۇرسۇن

ئاپتور: يوپۇرغا ناھىيە يەكشەنبە بازار يېزاھالىق مۇكۇستىنىڭ خادىمىسى

▲ ئەگەر قانداق سوراشنى بىلسەڭ باشقىلاردىن ئالالمايدىغان نەرسەڭ يوق.

▲ قورقۇنچاقلارمۇ تاللاش يولى قالمىغاندا

ۋەھشىيلىشىدۇ .

▲مۇھەببەت لۇغىتىدە «مەڭگۇ» دېگەن سۆز مەۋجۇد ئەمەس .

▲ كىشىلىك ھايات ئادەملەرنىڭ بىر-بىرىگە قەرزدار بولۇشىدۇر .

▲ئاچ قالغان كىشىنىڭ قاتتىق ناننى يەۋاتقان چاغدىكى لەززىتىنى تەسەۋۋۇر قىلىش تولىمۇ قىيىن .

▲ تۇرمۇشتا مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشنىڭ بىردىنبىر يولى پۇرسەتنى قانداق تۇتۇشىدا .

ئابدۇسالام جالال

ئاپتور : نوققۇزنارا ناھىيە ناشتۇپە يېزا 1.ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲كىشىلەر قانۇندىن ئەمەس ، قانۇن ئىجرا قىلغۇچىلاردىن قورققان جەمئىيەت رەزىللىككە ئەڭ باي جەمئىيەتتۇر .

▲پۇل ئاساسلىق نىشان قىلىنغان ماۋارىپتا تەربىيىلەنگەن ئەۋلادلار ئۆز ۋەتىنىنى پۇلغا ساتىدىغان غاپىللاردۇر .

ـ سابىتجان

ئاپتور : شىنجاڭ تىببىي ئۇنىۋېرسىتېتى دورىگەرلىك ئىنستىتۇتى 2002.يىللىق 1.سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ئاجىزلار ـ تەقدىرنىڭ ئېشىكى

▲ ۋاقىت ئازغۇچىلارغا قىلچىمۇ رەھىم قىلمايدىغان ھەققانىي سوتچى .

▲ سائەت ئىشتىرىلكىسىنىڭ ئاۋازى ـ ئەزرائىلنىڭ ئاياغ تىۋىشى .

ـ ئابدۇرىھىمجان ئابلىكىم

ئاپتور : كونىشەھەر ناھىيە ئوپال يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

تەپەككۇر غەلىيانلىرى

▲«ماڭا دائىم بىر جۈپ كۆز قاراپ تۇرغاندەكلا بىلىنىدۇ» دېگۈچىلەر ھەقىقەتنىڭ كۆلەڭگۈسىنى كۆرگۈچىلەردۇر .

▲ مەن مىللىتىمىزنىڭ جەڭگىۋارلىقىنى يىراق ئۆتمۈشتىن ،مېھماندوستلۇقىنى سەھرالاردىن ، سەنئەتخۇمارلىقىنى شەھەرلەردىن ھېس قىلدىم .

▲ ئەر-ئاياللار باراۋەرلىكىنىڭ ئىنسانىيەتكە قوشقان ئەڭ چوڭ تۆھپىسى ئەخلاقسىزلىق .

▲ «مەن كىم ؟» دەپ ئويلىنىشنىڭ ئۆزى چىن ئىنسانلىققا بېسىلغان تۇنجى قەدەم .

▲سەن چىن دوست تاپاي دېسەڭ مەغلۇب ھالەتتە ،يالاقچى تاپاي دېسەڭ غالىب ھالەتتە ئىزدە .

▲ ئىنسانلارلا بولىدىكەن ئېزىش-ئېزىلىش يوقالمايدۇ ، پەقەت ئېزىش-ئېزىلىش ئوبيېكتى ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ .

▲سەن دۇنيانىڭ ئۆچىتىدە ، مەن دۇنيانىڭ بۇ چىتىدە بولساقمۇ پەقەت بىز بىرنىيەت-بىرمەقسەتتە بولساقلا ئەڭ يېقىن . ۋەھالەنكى ، بىز بىر ئۆيدە ياشاپمۇ ئارىمىزدا ئورتاقلىق بولمىسا ئەڭ يىراق كىشىلەرمىز .

▲بۇرۇنقىلار «پۇل بولسا جاڭگالدا شورپا» دېگەن بولسا ،مەن « ئەقىل بولسا جاڭگالدا ئولجا» دېيەلەيمەن .

ـ نۇرمۇھەممەت ئابدۇرەھمان

ئاپتور : بېگىار ناھىيە ساغان يېزا ئاپال كەنتىدە ، دېھقان

▲سەن ھاياتنىڭ نەقەدەر گۈزەللىكىنى ھېس قىلغىنىڭدا ئۇلۇم سىگنالىنىڭ قولاق تۇۋۇنىدە جاراڭلاۋاتقانلىقىنى ئاڭلايسەن .ئەكسىچە ، ھاياتتىن بىزار بولغىنىڭدا ئۇلۇم قوڭغىرىقىنى ئۆز قولۇڭ بىلەن چالىسەن .

ـ ياسىنجان ئابدۇرەھمان

ئاپتور : ئاۋات ناھىيە 3.ئوتتۇرا مەكتەپ تولۇق 3.يىللىق 4.سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

تەپەككۇر ئۇچقۇنلىرى

▲بەزىدە خوراز ئاچلىقتىمۇ چىللاپ سالىدۇ . لېكىن بۇ تاڭدىن بىشارەت ئەمەس .

▲ئىنسانىيەتنىڭ ئورتاق مەنپەئىتىنى چىقىش قىلمىغان ماۋارىپ ئىككى قېتىملىق دۇنيا ئۇرۇشىدىنمۇ ئېغىر ئاقىۋەتلەرنى پەيدا قىلىدۇ .

▲ ئىلىم ئۆگىنىشتىكى مەقسەت ماھارەت يېتىلدۇرۇش ئەمەس بەلكى ئادەمىيلىكنى نۇرلاندۇرۇشتىن ئىبارەت .چۈنكى ماھارەتنى بەزى ھايۋانلارمۇ ئۆگىنەلەيدۇ .

▲ ئاچچىق كەچمىشكە شاھىد بولغانلارنىڭ قەدىمى ئېغىر ،تىلى تۇزلۇق بولىدۇ .

ـ ئەمەتجان مۇمىن

ئاپتور : ئاۋات ناھىيە 3.ئوتتۇرا مەكتەپ تولۇق 3.يىللىق 4.سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

* * *

▲يول قويۇش ـ ئاجىزلىق ئەمەس ، بەلكى ئالىيجانابلىقتۇر .ئەمما ئارتۇقچە يول قويۇش نادانلىقتۇر .سەن يول قويۇپ كەينىڭگە بىر قەدەم چېكىنگەندە قوچقارنىڭ قانداق قىلىدىغانلىقىنى ئۇنتۇپ قالما .

ـ يالقۇن كېرىم

ئاپتور : قىزىلسۇ قىرغىز ئاپتونوم ئوبلاستى ئوتتۇرا خەلق سوت مەھكىمىسىدە

پىغانلىق ھىسلار

▲ھەرقانداق بىر ئادەمنىڭ ئېغىر زۇلۇمغا ئۇچرىشى ئادەتتىكى خورلۇققا سۈكۈت قىلغانلىقىنىڭ نەتىجىسى .

▲دەل-دەرەخ ۋە گۈل-گىياھنىڭ تىكىنى سىرتىدا بولغاچقا تەننى زەخمىلەندۇرىدۇ .ئادەملەرنىڭ تىلىدىكى تىكەن ئىچىدە بولغاچقا روھنى زەخمىلەندۇرىدۇ .

▲بىز ئۈچۈن ئەڭ قەدىرلىك نەرسە ،بىز مەھرۇم بولغان نەرسىدۇر .

▲سىنىڭ باشقىلارنىڭ باھاسىنى ئۆلچەم قىلىپ ياشىغىنىڭ پەقەت ئۇلارنىڭ مۇددىئاسى بويىچىلا ھەرىكەت قىلىۋاتقان ماشىنا ئىكەنلىكىنىڭ ئىسپاتى .

▲ ھەقىقەتنىڭ سەپسەتىدىن پەرقى شۇيەردىكى ، ئۇ سەپسەتىدەك كۆپ ئىزاھات تەلەپ قىلمايدۇ .

▲تارىختىن مەلۇمكى ، ئادالەتسىزلىك ھۆكۈم سۈرگەن جەمئىيەتتە ياشىغان ھوقۇقدارلارنىڭ ئەڭ خەلقپەرۋەرلىرى ئېزىلگەن خەلققە تەسەللىلا

بىرەلىگەن .

▲ تارىختىن مەلۇمكى ، ھەق گەپ قىلىش جىنايەت ھىسابلىنىدىغان جەمئىيەتتە پەقەت ئۇچ خىل ئادەملا بۇ جىنايەتنى قورقماي ۋە ھاياتىدىن ۋەھىمە يىمەي سادىر قىلالىغان :بىرى ، ھەقىقىي خەلقپەرۋەرلەر ،بىرى ، كىچىك بالىلار ،يەنە بىرى بولسا ساراڭلاردۇر .

▲ ئەگەر ھەممە ئادەم دېگىنىنى قىلالىغان بولسا ئىدى ، يەرشارى ئاللىقاچان كۆمپەيكۇم بوپكەتكەن بولاتتى .

▲ ھاماقەتكە ئەگەشكەنلەر بىر بولسا ئۆزىمۇ ھاماقەت ،بىر بولسا مەلۇم مەنپەئەتتىن كۆزلەپ قەستەن ھاماقەت بولۇۋالغانلار .

▲ داھىي ۋە قەھرىمانلار پەقەت پەۋقۇلئادىدە شارائىتتىكى پەۋقۇلئادىدە مەھسۇلاتلىرىدۇ

▲ ھەقىقەتنىڭ ئىزاھات تەلەپ قىلىنمىغىنى ، ئۇنىڭ سەپسەتىگە يەم بولۇشقا تەييارلانغانلىقىدۇر .

▲ بالىسىنى بوينىغا مىندۇرۇۋالغان ئاتا-ئانىلارنى كۆپ ئۇچراتقىنىم بىلەن ، ئاتا-ئانىسىنى يۆلەپ ماڭغان پەرزەنتلەرنى كەمدىنكە ئۇچراتتىمەن .

بوۋام شۇنداق دەيدۇ

▲ ئەگەر رەقىبىڭ ئۇستىدىن غالىب كېلىشنى ئىستىسەڭ ئۇنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرىنى تولۇق ئىگىلەپ ئۇنىڭدىن ئېشىپ كېتىشكە تىرىش .چۈنكى پىچاقلىق دۇشمەننى يېڭىش ئۈچۈن چوقۇم سەندە قىلىچ بولۇشى كېرەك .

* * *

▲ تارىختىن مەلۇمكى ، قەھرىمانلار ئىككى خىل بولىدۇ :بىرى ، ۋەتەن ۋە مىللەتنىڭ بەخت - سائادىتى ئۈچۈن كۈرەش قىلغانلار ،يەنە بىرى ، مەلۇم ھاكىمىيەتنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن كۈرەش قىلغانلار . شۇنىڭغا مۇناسىپ ھالدا ،ئالدىنقىسىنىڭ نامى مەڭگۈلۈك بولسا ،كېيىنكىسىنىڭ ئۆمرى شۇ ھاكىمىيەت بىلەن تەڭ بولىدۇ .

▲ ھازىر ساختا نەرسىلەرنىڭ كۆپىيىشى كىشىلەرنى چىن نەرسىلەردىنمۇ شۇبھىلىنىدىغان قىلىپ قويغان بولسا ،ساختىپەزلەرنىڭ كۆپىيىشى كىشىلەرنى سەممىي ئادەملەردىنمۇ گۇمانلىنىدىغان قىلىپ قويدى .

▲ ئەگەر ساقال بىراۋنىڭ ھۆرمەتكە ئېرىشىشىدىكى ۋاستە بولىدىغان بولسا ئۆچكە چوقۇم ھايۋانلار دۇنياسىنىڭ مۇتىۋىرىگە ئايلىناتتى .

▲ ئۆز ئەجدادلىرى يارانقان نەتىجىلەرنى پەش قىلىپ يۈرگەنلەر ،ئەمەلىيەتتە ئۆزلىرىھېچقانداق نەتىجە يارىتالمىغانلاردۇر .

- ئابدۇللاجان قۇدرەت

ئاپتور : قاغىلىق ناھىيە كۆكيار يېزائىگىز يار كەنتىدە ،دېھقان

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ئوقۇرمەنلىرى ئىچىدە يېزا-بازار پارتكوم سېكرېتارلىرى ،يېزا-بازار باشلىقلىرى (بۇلۇم دەرىجىلىك)دەرىجىلىكتىن يۇقىرى ھوقۇق-مەنسەپكە ئىگە ھوقۇقدار ئوقۇرمەنلەردىن زادى قانچىسى بارلىقىنى ، ئۇلارنىڭ بۇ مۇبارەك ژۇرنالغا ،ژۇرنالدىكى ئەسەرلەرگە قانداق باھا بېرىدىغانلىقىنى ،قانداق ئىنكاسلارنى قايتۇرۇدىغانلىقىنى بىر بىلىپ باقسام دەيمەن .

- ئا .ناسىر يۇنۇس (ياۋايى)

ئاپتور : يوپۇرغا ناھىيە ئاچچىق يېزا پارتكومىنىڭ ئورۇنباسار سېكرېتارى

▲ بىر ئايال يۈز ئەرنى بۇزىدۇ ،يۈز ئەر ۋاقتى كەلسە بىر ئايالنى تۈزىيەلمەيدۇ .

- ئوبۇلقاسىم موللا

ئاپتور : ناھىيە ،ئاقتۇ ناھىيە پىلال يېزا 2-ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ مىيىت ئۇزاتقاندىلا ئۆلۈمنى ئەسكە ئېلىش ئاللاغا قىلغان ئاسىيلىقتۇر .

▲ تارىختىن مەلۇمكى ، سەۋرىسى قانچىلىك ئۇزۇن بولسا ،پارتلىشى شۇنچىلىك دەھشەتلىك بولىدۇ .

- تۇرغان ئوسمان

ئاپتور :ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستى ناخشا-ئۇسسۇل ،دراما ئۇسكىنە ئاكتىيور

ھايات چۈشەنچىلىرى

▲ ئادەمنى ئادەم بۇزىدۇ ،شۇنداقلا ئادەم تۈزەيدۇ .بۇنىڭ ھەر ئىككىلىسىگە كېتىدىغان دەسمايە - ۋاقىت .

▲ مەرتەم-مەرتەم ئۈچ مەرتەم - ھەقىقىي سىناق .

▲ توققۇز قەدەم نېرىدىن بېرىلگەن سالام يا ئەيمەنگەنلىكتىن ، يابولمىسا رەسمىيەت ئۈچۈن بېرىلگەن سالامدۇر .ئۇنداق بولمىسا قىزغىن قول ئېلىشىش سالىمىنى نېمە دەيمىز ؟

- ياسىن چورۇق

ئاپتور :باي ناھىيە مىچىغ يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

* * *

▲ ئۆتكەننى بۇگۈنگە تەتبىقلاپ ياشىيالىغان ئاقىلدۇر ،بۇگۈننى كەلگۈسىگە تەتبىقلاپ ياشىيالىغان دانادۇر .

- ئوبۇلقاسىم مۇھەممىدي

ئاپتور : ئورۇمچى «ئۇلتاش»تىل تەربىيىلەش مەركىزىدە ئىلىم تەھسىل قىلۋاتىدۇ

▲ شائىرنىڭ سۆيۈملۈك ھەم يالغانچى تۇيۇلۇشىدىكى سەۋەب :ئۇنىڭ چىن گەپنى دېگەنلىكىدە ،يىراق ئەينەن دېمىگەنلىكىدە .

- ئۆمەرجان مۇھەممىدي (كەۋسىرى)

ئاپتور : يەكەن ناھىيە ئېلىشقۇ بازار پوچتىخانىسىدا

▲ تىل - مەدەنىيەتنىڭ يىلتىزى .

- ئابلىتىپ ئابلىكىم

ئاپتور :قاراقاش ناھىيە زاۋا يېزا زاۋا كەنتىدە ،دېھقان

▲ دېھقاننىڭ سۆزىگە ئەمەس ،كۆزىگە ئىشەن .

▲ تاماكا ،ھاراق ۋە باھىشەلەر روھىيەت ئىستىلاچىلىرىنىڭ ئىنسانلار قەلبىگە ھۇكۇمرانلىق قىلىش ئۈچۈن ئاتقان زىنىت توپلىرى .

- يۇسۇپجان ئابلىمىت (كۆكتېكىن)

ئاپتور : شىنجاڭ پىداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى فىلولوگىيە ئىنستىتوتى چوڭلار ماۋارىپى خەنزۇ تىلى تولۇق كۇرس 2002-يىللىق سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ بىراۋغا سۆز قىلساڭ قىسقا ،مەنىلىك قىل ، چۈنكى مەرگەن بىر تال ئوق بىلەن نىشانغا دەل تەگكۈزەلەيدۇ .

ـ ئۆمەرجان ھەكىم ھېكمەتيار

ئاپتور : پەيزاۋات ناھىيە شاپتۇل يېزا كىچىك ئاقىبىرىق كەنتىدە ، دېھقان

▲ قېرىغاندا كىرگەن ئىمان ياش ۋاقتىدا قىلغان ـ ئەتكەنلەرنىڭ ئىلمىي پۈشايمىنى .

ـ ئابدۇرېشىت قادىر (تەلقىن)

ئاپتور :قەشقەر شەھەر 3-ئوتتۇرا مەكتەپ تولۇق 3-يىللىق 4-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئانا سۈتۈڭ تۇرۇپ كالا سۈتى بەردىڭمۇ ، بولدى ! «نەسلى» ئادەمدىن ، «ئەسلى» ھايۋاندىندۇر .

▲ سىياسەت ئادىل بولمىغان جەمئىيەتتە جىنايەت ئۆز ھۆكۈمىنى يۈرگۈزىدۇ .

ـ ئەكبەرجان ئابدۇروسۇل

ئاپتور : كەلىمىن ناھىيە 1-ئوتتۇرا مەكتەپ تولۇقسىز 3-يىللىق سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئۆزىنى ماختاش بىلەن ، ئۆزىنى كەمسىتىش روھىي مەغلۇبلۇقنىڭ ئىككى خىل ئىپادىسىدۇر .

ـ نامانجان تۇرسۇن (قاراتېكىن)

ئاپتور :يوپۇرغا ناھىيە ئاچچىق يېزىسىدا

▲ كۆڭۈلدە ئويلىمىغان گەپنى قانداقمۇ ئېغىزدىن چىقارغىلى بولسۇن .شۇڭا چاقچاقتىمۇ مەقسەت بار .

▲ سەۋرچانلىقىنىڭمۇ چېكى بولۇشى كېرەك . بولمىسا سەن باشقىلارنىڭ نەزىرىدە بىر پارچە گۆشكە ئوخشاپ قالىسەن ،خالاس .

ـ ئالىمجان ئابدۇكېرىم

ئاپتور : شىنجاڭ تىبىي ئۇنىۋېرسىتېتى دورىگەرلىك ئىنستىتوتى 2003-يىللىق 1-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ قىلمايمەن دەپ قىلىپ قويۇش ،قىلىمەن دەپ قىلالماسلىق ئادەمنى نابۇت قىلىدىغان ئىككى تەرەپتۇر .

▲ قىلىپ سالغان خاتالىق ئۈچۈن ئازابلىنىش ، يەپ بولغان تاماقنى قۇسقاندەك ئازابلىق ۋەياكى ئۇنىڭدىنمۇ ئېغىر .

ـ غوپۇرجان ئىبراھىم

ئاپتور : كونىشەھەر ناھىيە ئاققاش يېزا ئوتتۇرا مەكتىبىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

ساددا سادا

▲ سىز ئۆزىڭىز ھەققىدە ئويلىنىش ۋە بۇگۈنكى دۇنيانى چۈشىنىشنى ئويلامسىز ؟ ئۇنداقتا «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژورنىلىنى ئوقۇشنى ئۇنتۇماڭ . بۇ مېنىڭ ساختا ماختىشىم ياكى چۈشكۈن چاقىرىقىم بولماستىن ئۆز تەجرىبەمنىڭ ھاسىلىۋى سادامى

▲ ۋەدە ـ ئىشەنچ قىلالمىغانلىقتىكى ئېھتىياج .

▲ قەسەم ـ باشقىلارنى ئىشەندۈرۈش ئۈچۈن قىلىنغان پەرداز .

▲ سەن قىلغان ۋەدە ،ۋاقتى كەلسە نەدە ، بوپقالمىسۇن .

▲ تارىختىن مەلۇمكى ، سىياسىي ھۆكۈمران ـ «قۇياش» ،پۇقرا بولسا ئاپتاپپەرەس .قايسى دەۋردە ئاپتاپپەرەس قۇياشقا باقمىغان .

▲ يۈلەنچۈكى بار نەرسە تەدرىجي ئاجىزلىشىشقا قاراپ يۈزلىنىدۇ .

▲ كىچىدىكى بىغەم ئۇيقۇ ـ يېرىم ئۆلۈم ، كۈندۈزدىكى بىغەم ئۇيقۇ ـ مەڭگۈلۈك ئۆلۈم .

▲ تەۋەككۈلچىلىك قىلىشتىن باش تارتما ، بەلكىم ئۇنىڭدىنمۇ يېڭى يول ئېچىلىپ قېلىشى مۇمكىن .

▲ بىز يوقىتىۋاتقان ھەربىر نەرسە ئۆز مەۋجۇدلۇقىمىزنىڭ بىر پارچىسىدۇر .

▲ ئەرلەرنىڭ پاھىشە ئايالىلارغا قانداق قارايدىغانلىقىنى ھېس قىلساقلا ،ئىنسانىنىڭ ئۆزلىرى يېرگىنىدىغان نەرسىدىنمۇ خۇشھاللىق ئىزدەيدىغانلىقىنى چۈشىنەلەيمىز .

▲ ئۆز ئەتراپىدىكى مۇھىتقا بەلگىلىك دەرىجىدە تەسىر كۆرسىتەلمىگەن ئادەم ، مەۋجۇدلۇقى ئېتىراپ قىلىنمايدىغان ئادەمدۇر .

▲ ئويغانساڭ كۆزۈڭ ئېچىلىدۇ ،ئويلانساڭ دىلىڭ .

▲ ھەممە ئادەم ئۆزلىرى ئۈچۈن ھەقىقەتنىڭ تالايلىغان «ھەقىقەت»ئىسىملىك ۋاريانتلىرىنى بەرپاقىلىۋېتىپتۇ .قارىغاندا ھەقىقەتمۇ ئۆزىنىڭ مۇقەددەسلىكىنى يوقىتىۋېتىپتۇ .

▲ قىز (يىگىت)نى دەپ ئاتا-ئانىسىدىن يۈز ئۆرۈگەن ئادەم قىز (يىگىت)دىنمۇ يۈز ئۆرۈيدۇ . چۈنكى ئۇ بەربىر ۋاپاسىز .

▲ ئادەم قانچە چۈشەنگەن نەرسىنى شۇنچە قەدىرلىمەس بوپقالىدۇ .

ـ ياقۇپجان ئەخمەت (مۇخداش)

ئاپتور :خوتەن پىداگوگىكا ئالىي تېخنىكومى تىل-ئەدەبىيات فاكۇلتېتى 2001-يىللىق 4-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

تىرىك تۇيغۇلار

▲ كۆپ نەتىجىلەرنىڭ ئالقىشقا ئېرىشەلمەسلىكى ،ئۇنىڭ ئەمەلىيەتتىن ئايرىلىپ قالغانلىقىدا .

▲ سېنىڭ قانچىكى جاپا-مۇشەققەتكە دۇچ كېلىشىڭ ، مەنزىل قەسىرىگە شۇنچە يېقىنلاپ بارغانلىقىڭنىڭ بىشارىتى .

▲ ئەڭ ئورۇنلۇق غەم ـ ئۆزى ھەققىدە ئويلىنىش .

▲ شېئىر ـ يۈرەكنىڭ پارتلىشى ، ناخشا بولسا شېئىرنىڭ پارتلىشىدۇر .

▲ ئاشقىلىق ـ سۆيۈملۈك ئازاب .

▲ ساۋاق ـ ئىنتايىن ئەمەلىي دەرس .

▲ ئەنئەنە ـ مىللەت مەۋجۇدىيىتىنىڭ تۇنجى بايرىقى .

▲ نادانلىقنىڭ ماختاپ ئۆچۈرغىنىدىن ، ئاقىلنىڭ تىللىشىنى ياخشى كۆرىمەن .

* * *

▲ قولۇمدا ئوقۇغۇدەك بىر كىتابىم بولسا ، دوزاختا بولسامۇ زېرىكمەسمەن .

▲ قىزلارنىڭ ئەڭ ئالىي ئۇنۇملۇك قورالى كۆز يېشى ، ئوغۇللارنىڭ زومىگەرلىكتۇر .

▲ نادانلار بۇگۈنكى ئىشغا ئەتىسى پۇشايمان قىلىدۇ ، ئاقىللار بولسا بۇگۈنكى ئىشنى ئەتىگە ئىبرەت قىلىدۇ .

▲ ئۆزۈڭنى ئۆزگىلەرنىڭ ئالدىدا سۆزلەشتىن ساقلان . ئەگەر ياخشىسى ئۇلار سېنى ئۆزلىرى بىلىشۇن .

▲ ھەقىقىي دوستلۇق - زېمىستاندا كۆكلىگەن گۈل .

▲ سەن بىلەن تىغمۇتىغ ئېلىشقان دۇشمىنىڭدىن قورقماي بەلكى سۈكۈت قىلىپ تۇرغان رەقىبىڭدىن ھۇشيار بول . چۈنكى سۈكۈتتىكى رەقىبىڭ قەرەللىك پارتلايدىغان بومبىغا ئوخشايدۇ .

▲ قورقۇنچاق ئادەم توشقانغا ئوخشايدۇ . چۈنكى ئۇنداق ئادەملەر زىيادە قورقۇنچاقلىقى تۈپەيلى ئۆزلىرى سەزمەستىنلا ئۆز سايىسىدىن ئۇركۈپ كېتىپ ئاسانلا توزاققا چۈشىدۇ .

▲ مېنىڭ روھىي چاڭقاقلىقىمنى قاندۇرۇدىغان بىر خىسلەتلىك بۇلاق بار . ئۇ بولسىمۇ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى

- ئابدۇرەھمان ئابدۇكېرىم

ئاپتور : يېڭىسار ناھىيە ساقان يېزىسىدا ، ناۋاي

* * *

▲ كەمبەغەللەر - باشقىلارنىڭ ھېسداشلىقىغا ئېرىشەلەيدىغان ، ھۆرمىتىگە ئېرىشەلمەيدىغان كىشىلەردۇر .

▲ ئويلاپ باقسام ، دېھقان ياش تۆكۈپ تۇگەيدىكەن ، ھەسەتخور قان يۇتۇپ .

- تۇرسۇنجان ئەكرەم

ئاپتور : قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى ئەدەبىيات فاكۇلتېتى 2002 - يىللىق 1 - سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

تەپەككۇر مېۋىلىرى

▲ دۇنيانىڭ غەمكىن سادالىرى تەۋەككۇلچىلىكى بولمىغان ئارىسالدى يۈرەكلەردىن چىقىدۇ .

▲ بۇگۈنكى دەۋردە ئۆزىنى كۆچەيتمىگەنلەرنىڭ «مېنىڭ توغرا» دېيىش ھوقۇقى بولمايدۇ .

▲ ھازىرقى دەۋر ئادەم مېڭىسىنىڭ ئۆزلۈكسىز يۈيۈلۈپ يېڭىدىن پروگراممىا قاچىلىنىپ تۇرۇش دەۋرى .

▲ يېڭىنى ياراتمىغان ئادەم نەيزە بىلەنمۇ ھېچقانداق ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرالمايدۇ .

- نۇرمۇھەممەت ئابدۇۋەلى

ئاپتور : يەكەن ناھىيە تاغارچى يېزا مەركىزى ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

* * *

▲ رېستۇران گىزىت - ژۇرناللاردا قامچىلىنىۋاتقان ئەمما تېلېۋىزورلاردا ماختىلىۋاتقان جاي .

مۇھەممەتجان ھېيت

ئاپتور : خوتەن شەھىرىدە ، ئىش ئورنىدىن قالغان ئىشچى

▲ تاريختىن مەلۇمكى ، يالغانچىلار قۇيرۇق كۆرسىتىپ ئۆپكە سالقىنىدەك ، رەڭۋازلار قانۇنىنى تۇزۇپ قويۇپ ، ئۆز سىياسىتى بويىچە ھاكىمىيەت باشقۇرىدۇ .

▲ ماختاپ قويسا بوۋىسىدىن بۇشۇكىدىكىگىچە سەھنىگە چىقىۋالغان قەۋمدىن ئارتۇق ئەخمەقلەر بولماس .

▲ تاريختا ھېچبىر خەلق ناخشا بىلەن غەلىبە قىلىپ ، مۇزىكا ئارقىلىق سەلتەنەت سۈرگەن ئەمەس .

▲ ھاراق - تاماكا ، ئويۇن - تاماشا قانۇنىي جاۋابكارلىقى يوق بىخۇدلاشتۇرۇش دورىسىدۇر .

▲ ئۆزۈڭنى ئايال چەتكە ئالساڭ ، يولۇڭنى باشقىلار ئىگىلەپ ئۆزۈڭ يولسىز قالىسەن .

▲ ئېتىقادسىز ئادەم ئىگىسى يوق ئۈيدەك ھەرزامان باشقىلارنىڭ ساپىنىنى سۈرىگۈچىدۇر .

▲ تاريختىن مەلۇمكى ، مەكتەپ مۇدىرى بىلەن خۇمدان خوجايىنىنىڭ خىزمەتلىرىنىڭ كۆپ ھاللاردا ئوخشاپ كېتىشى - ۋەزىيەتنىڭ تەقەززاسىدىن بولغان بولىدۇ .

▲ بىر ياقىدىن باش چىقىرالمىغانلارنى بىر يەڭدىن قول چىقارغانلار بىرى تۈتۈپ بېرىپ ، بىرى ئۇرىدۇ .

▲ ھەددىدىن زىيادە ئېھتىياتچانلىق ئالدى بىلەن ئۆزىنىڭ ئاندىن پەرزەنتلىرىنىڭ تەقدىرىنى باغلاپ قويىدۇ .

▲ كۆزۈڭگە ھېچ نەرسە كۆرۈنمىگەن چاغ دەل شەيتاننىڭ بۇيرۇقىنى ئىجرا قىلىشقا ئاتلانغان ۋاقتىڭدۇر .

▲ قۇدرەت ئىگىسى بولغان ئاللا مەغلۇب بولغۇچىلارنى غەلىبە قىلغۇچىلارغا ، كېسەللەرنى ساقلارغا ، نادانلارنى دانالارغا ، نامراتلارنى بايلارغا ئىبرەت دەستۇرى قىلىپ يارانقان .

- نەسۇھا قاسىم (جورئەتسىز)

ئاپتور : غۇلجا ناھىيە «ياشلار» دېھقانچىلىق مەيدانى 2 - ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ دۇنيادا بىلىمسىزلەر ياكى بىلىملىكلەر زىيادە كۆپىيىپ كەتسە ئوخشاشلا دۇنيانى ۋەيران قىلىشى مۇمكىن .

▲ قۇلۇپ بىلەن ئاچقۇچنىڭ مۇناسىۋىتىنى ھەقىقىي ھېس قىلىشقىلا دۇنيادىكى نۇرغۇن نەرسىلەرگە بولغان چۈشەنچەڭ ئايدىڭلىشىشى مۇمكىن .

- ھامىدجان رەھمان

ئاپتور : خوتەن پېداگوگىكا ئالىي تېخنىكومى بىئولوگىيىلىك فاكۇلتېتى 2000 - يىللىق 1 - سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

تەپەككۇر تىنىقلىرىدا

▲ دۇشمىنىڭ سېنى ئاشكارا ماختىغان ۋاقىت دەل سېنىڭ يۇرىكىڭگە ئەجەل ياسىنىڭ ئوقى توغرىلانغان ۋاقىتتۇر .

▲ دۇنيادىكى ئەڭ ئادىل سايلام ئاۋام ئالدىدا ئۆز نوپۇزىنى تىكلەش .

▲ سېنىڭ باشقىلار تەرىپىدىن ئاشكارا ماختىلىدىغان ۋاقتىڭ ئەڭ سەگەك ۋاقتىڭ بولسۇن .

- مەھموت روزى

ئاپتور : كېرىيە ناھىيە يېزا ئىگىلىك رادىئو - تېلېۋىزىيە مەكتىپىنىڭ شوپۇرى

* * *

▲ قانۇن ھوقۇقىنىڭ ئۇستىدە ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغان جەمئىيەتتە تەڭسىزلىك مەۋجۇد ئەمەس. ھوقۇق قانۇنىنى بويسۇندۇرۇدىغان جەمئىيەتتە بولسا شەخسىي مەنپەئەت ئاساسىدا مەۋجۇد.

▲ ئىشلەش، ئارام ئېلىش، يەپ-ئىچىش ۋە نەسىل قالدۇرۇش ھايۋانلار بىلەن ئىنسانلارغا ئورتاق خۇسۇسىيەت. ئىنسانلىق مۇشۇ خۇسۇسىيەتلەردىن ھالقىپ باسقان قەدەملىرى ئادەمىيلىككە قاراپ باسقان قەدەمدۇر.

ـ خەلچەم تاھىرھاجىم قىزى

ئاپتور: ئاقسۇ شەھەر ئايكۆل يېزا كۆنچى مەھەللىسىدە، دېھقان

▲ كۆچلۈك ئىرادىسى تۇرۇپ ئەمەلىيەتتە كۆرسىتەلمەيۋاتقان كىشىلەر ئىرادىسىگە مەتە چوشكەن كىشىلەردۇر.

▲ سۈنى ھەرقانچە بۆلگەن تەقدىردىمۇ ئاخىرىدا يەنىلا بىرىكىپ يوقىلىدۇ.

▲ ساغا تەسەللىي بېرىشكە سالاھىيىتى توشىدىغان كىشىلەرگىلا ئىچ-قارىنىڭنى تۆك.

▲ دۇشمەنگە تىكلىپ قارىيالىغاندىلا ئاندىن ئۇنىڭغا توسقۇنسىز كۆچ كۆرسەتكىلى بولىدۇ.

▲ ئەي بىقوۋۇل، مېڭىشقا يول تېپىپسىزىۋ يەنە نىمە ئۈچۈن ئىككىلىنىپ تۇرىسىز؟!

▲ ھازىر بەزى كىشىلەر ھەقىقەت دەپ توۋلاپ تۇرۇپ ئۇنىڭدىن ئەيمىنىدىغان بوپقالدى.

ـ تۇرسۇننىسا مەھموت

ئاپتور: لوپ ناھىيە ھاڭگىيايىزا باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ مۇئەللىمىسى

تەپەككۇردىن تامچىلار

▲ شەخسىيەتچىلىك ئىنسانىنىڭ ماھىيىتى. دەل مۇشۇ نۇقتىدىن قارىغاندا، باشقىلارغا باھا بەرگەندە ئۇنىڭ پۈتۈنلەي شەخسىيەتسىز بولغانلىقىنى ئەمەس، باشقىلار ئۈچۈن قانچىلىك ئىش قىلغان-قىلمىغانلىقىنى سۈزلەش ئادىللىق بولسا كېرەك.

▲ ئۇلۇغۋار ئادەملەر سىياسىي سەھنىدە، تەتقىقات مۇنبىرىدە، غالىبىيەت جەڭگاھلىرىدىلا ئەمەس بەلكى ئەتراپىمىزدىكى ئاددىي مۇھىتتا - چاكىنلىقلار تەرىپىدىن چەتكە قېقىلغانلار ئارىسىدىمۇ مەۋجۇد. مەسىلە، ئۇلارنىڭ نىمە ئۈچۈن چەتكە قېقىلغانلىقىنى بايقاشتا.

▲ ئىنسانىنىڭ يېشىلمىگەن ئەقلى ئۇنىڭ پاكلىقى بىلەن تەتۇر تاناسىپ بولسا، ئەقلىنىڭ تاكامۇللىشىپ بېرىشى ئۇنىڭ خاتالىقلىرى بىلەن ئوك تاناسىپ بولىدۇ.

▲ ئاق ئىت، كۆك ئىت ھەممىسى بىر ئىت. ئەمما بىر پارچە لوقما ھامان ئۇلارنى ئايرىپ تاشلايدۇ.

▲ ھىيلىگەرلىك ھەرقاچان ئەقلىنىڭ كەينىدىن سوغداشقان بولىدۇ.

ـ ئابلىمىت لېتىپ

ئاپتور: باي ناھىيە 3-ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى

* * *

▲ مەن قىش پەسلىنى ياخشى كۆرىمەن. قىشتىكى قاتتىق سوغۇق گەرچە دەل-دەرەخلەرنى غازاڭلىرىدىن ئايرىپ يالىڭاچلاپ قويسىمۇ، لېكىن قىز-ئاياللىرىمىزنى بېشىدىن ئايىغىغىچە قاتمۇقات قىلىپ كىيىملەرگە ئورىۋېتىدۇ ئەمەسمۇ!

▲ پەرزەنتلىرىمىزنى راست گەپ قىلدۇرۇش سورىقىنى بىر چەتتە قويۇپ تۇرۇپ، ئاۋۋال ئۆزىمىزگە ئوبدان بىر سوت ئېچىپ باقايلى.

ـ مەستۇرە سەزگۈر

ئاپتور: يەكەن ناھىيە گەيشاڭ باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ مۇئەللىمىسى

قانۇن ئىجراسى جەريانىدا تۇغۇلغان ئويلار

▲ خىيانەتچى - پارىخورلارنىڭ ئاغزىدىن چوشۇرمەيدىغان شوئارى پاكلىق، ئۆزىنى يوشۇرۇدىغان نىقابى توختىماستىن سىياسەت سۆزلەش، قوغدىغۇچىسى ھوقۇق. بۇلار بىر-بىرىنى تولۇقلايدۇ، بىر-بىرىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ ھەم بىللە مەۋجۇد بولۇپ تۇرۇشنى ئالدىنقى شەرت قىلىدۇ. بۇ ئۇلارنىڭ دىئالېكتىكىسى. ئەگەر يۇقىرىقىلارنىڭ ھەممىسى تەل بولىدىكەن، قانۇن خىيانەتچى - پارىخورلار ئۈچۈن ئەرزىمەس بىر نەرسىگە ئايلىنىپ قالىدۇ.

▲ روھىي بۇزۇقتۇرملۇق ئۆز-ئۆزىنى جازالاشتىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئۇ قانۇنىي جازاغا ئوخشاش ھەر ۋاقىت سېنى ئىسكەنجىسىگە ئالىدۇ. ئوخشىمايدىغان يېرى، ئۇنىڭ جازا مۇددىتىنى بەلگىلەش سېنىڭ قولۇڭدا.

▲ چىرىكلىك ھادىسىلىرىنىڭ يامراپ كېتىشى قانۇن ئىجراسىنىڭ ئاجىزلىشىپ، ھۆكۈمرانلىق دىكتاتورىي كۈچىيىپ، دېموكراتىيە دەپسەندە قىلىنغانلىقىنىڭ، خەلق نامراتلاشقانلىقىنىڭ مۇھىم ئىپادىسىدۇر.

▲ كىشىلەر ھەمىشە «قانۇن - ئادالەت شەمشىرى» دېيىشىدۇ. لېكىن بۇ شەمشىر بىلىگەنسېرى ئىتتىكلىشىدىغان، تاشلاپ قويغانسېرى داتلاشىدىغان شەمشىردۇر.

▲ ھازىر تەكتلىنىۋاتقان «دۆلەتنى قانۇن ئارقىلىق ئىدارە قىلىش» - كۆپرەك قانۇن تۈزۈش دېگەنلىك بولماستىن، بەلكى بار بولغان قانۇنلارغا تولۇق ئاساسلىنىش، قانۇننى «خوجايىن» ھەم «چاكار» دېمەي ھەممە كىشىگە باپباراۋەر تەتبىقلاش دېگەنلىكتۇر.

ـ تۇنىياز ھېيت

ئاپتور: باي ناھىيە خەلق تەپتىش مەھكىمىسىدە

ئاچچىق ھېسلار

▲ يەھۇدىيلارنىڭ پەلەستىن خەلقىگە يەتكۈزۈۋاتقان بۇگۈنكى قىلمىشلىرى بىر بولسا ئۆزلىرىنىڭ 2000 يىللىق ئېچىنىشلىق تەقدىرىنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ كەتكەنلىكىدىن، يەنە بىر بولسا مەڭگۈ ئۇنتۇپ قالماسلىقى ئۈچۈنمىكىن دەيمەن.

▲ قۇشنىڭ قەپەستىن قۇتۇلالماسلىقىدىكى سەۋەبنى ئۇنىڭ قەپەس ئىگىسىگە يېقىملىق سايراپ بەرگىنىدىن كۆرۈش كېرەكمىكىن دېگۈم كېلىدۇ.

ـ ئابدۇلئەزىز ئەلى

ئاپتور : ئىلى پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى فىلولوگىيە ئىنستىتۇتى رادىئو-تېلېۋىزىيە ئاخبارات كەسپى 2001-يىللىق 1-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

* * *

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ ھەرسانىنى قولۇمغا ئالغىنىمدا خۇددى بىر قىممەتلىك قامۇسنى ئالغاندەك ھېس قىلىمەن. ئۇ ماڭا ئاچچىق-چۈچۈك ھېسلار، مەردانە سۆزلەر، ھەسرەت-لىك ئويلار، چوڭقۇر پىكىرلىك سۆزلەر، ھەجۋىلەر، ئۆتكۈر ساتىرا، رېئال ۋەقەلەر، بىباھا ھىكمەتلەر، پەلسەپىۋى پىكىرلەر، ھاياتلىقنىڭ تەلقىنلىرى، سىياسەتلەر، پەند-نەسىھەتلەر ۋە دېھقانلارنىڭ ئارزۇ-ئارمانلىرىدىن ئىبارەت ئاجايىپ بىلىملەرگە تولۇپ يانقاندەك بىلىندۇ.

- ئابلاجان ئابلەت

ئاپتور : گۈچۈك ناھىيە ۋۇماچاڭ ئۇيغۇر مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ سەن ئۆزۈڭنى چۈشەنمىسەڭ ھايۋانلار ۋە قۇشلارنى بېقىپ كۆر.

▲ ئېلىمىز يېڭى ئەسىرگە كىرمەستە خەلقىمىز ئۆگىنىش ئىنقىلابى باسقۇچىدىكى «بىلىم-كۈچ» نەزەريىسى، «بازار ئىگىلىكى» نەزەريىسى، «پەن-تېخنىكا بىرىنچى ئىشلەپچىقىرىش كۈچى» نەزەريىسىدە تۇراتتى.

ئېلىمىز «يېڭى ئەسىر»گە كىرىپ خەلق «ئىمتىھان ئىنقىلابى»غا يۈزلەندى.

- مەردان مۇھەممەت

ئاپتور : ئوقۇغۇچى

▲ ئەي ئۇيغۇر قىزى، يارىلىشىڭدىن شۇنچە گۈزەل بولغاندىكىن، ئەمدى قىزىرىۋاتقان ئالمىدەك يۈزۈڭگە گىرىم قىلغانىنىڭ ئورنىغا ئاشۇ پۈلۈڭنى ئېلىپ بىلىم بۇلىقى بولغان كىتابخانىغا كىرىپ، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنى ئېلىپ ئوقۇغان بولساڭ، ئۇ تەۋەررۈك ژۇرنال ساڭا ھەقىقىي گۈزەللىك ۋە ئادىمىيلىكنى تونۇتۇپ، ئەقىل كۆزۈڭنى ئاچقان بولاتتى.

- ئانارگۈل ئەخمەت

ئاپتور : شىخۇ شەھەر پاختا توقۇمىچىلىق زاۋۇتىنىڭ ئىشچىسى

▲ قاراملىق خۇشھاللىقنىڭ قېرىندىشى بولغىنى بىلەن يەنىلا پۇشايمانغا ھامىلدار بىر قىلىق. ئەللىككە يېقىنلاشقان ئادەملەرگىلا تۇرمۇش ھامان كېيىنكىسىنى تەقدىم قىلىدۇ.

▲ تاريختىن مەلۇمكى، ھەرقانداق سىياسىي ئۆزگىرىش بولسا، قانداق بىر ھاكىمىيەت كەلسۇن، دېھقانلار ھامان يەر تېرىيدۇ، ئەمما سىياسەتچىلەر ياۋامەتلىك، ياۋاپەتلىك بوپقالىدۇ.

▲ ئۆزىمىزنىڭ ئادەملىرى ھەق-ناھەق بىلەن كارى بولمايۋاتقان يەردە، خەقتىن ئۇنى تەلەپ قىلىش تولىمۇ نادانلىق.

- تۇرسۇن يۇسۇپ (كۆلۇبەگ)

ئاپتور : غۇلجا شەھەر قارىدۇلۇق يېزا مەدەنىيەت - ماۋارىپ مەركىزى مەدەنىيەت - تەشۋىقات ئىشخانىسىنىڭ مەسئۇلى

▲ كىشىلەرنىڭ ھەققىنى بىر-بىرىگە يېگۈزۈۋېتىش - ئۆملۈكنى بۇزۇۋېتىش ئۇنۇملۇك ئۇسۇلى.

- ئابلىكىم ئابلىز

ئاپتور : شىنجاڭ «ئامىنە» ئالاھىدە يېزا ئىگىلىكى يۇقىرى پەن-تېخنىكا چەكلىك شىركىتىدە

▲ كىم ئۆزىنى زىيادە ئاشكارىلىۋېتىدىكەن، ئۇ، كىشىلەرنى چۈچىتىپ قويىدۇ.

- يۇنۇسجان نامەت

ئاپتور : بېگىمار ناھىيە سىيتىلە يېزا ئاقۇلدۇما كەنتىدە، دېھقان

▲ «مەن نېمە ئىش قىلدىم» دەپ ئۆزى ھەققىدە ئويلىنىپ باقمايدىغان كىشىلەر مەڭگۈ باشقىلاردىن زارلىنىپ ياشايدۇ.

▲ ھازىرقى كۈندە ئاق كۆڭۈل، سەمىمىي، ساددا كىشىلەر شۇنىڭ ئۈچۈن ئەخمەق دەپ قارىلىدۇكى، ئۇلار ھەممە ئادەمنى ئۆزىگە ئوخشاش دەپ قارايدۇ.

-قۇربان ياسىن

ئاپتور : ئىلى پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى فىلولوگىيە ئىنستىتۇتى تىل-ئەدەبىيات فاكۇلتىتى 2001-يىللىق 3-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ كىچىك بالىلارنىڭ ئويۇنچۇق تاپانچىسىغا ئامراقلىقىغا قاراپ بۇ دۇنيادا مەڭگۈ تىنچلىق بولمىغۇدەك دەپمۇ قالىمەن.

▲ تاريختىن مەلۇمكى، روھىي ئاسسىملاتسىيە - ئاستا تەسىر كۆرسىتىدىغان زەھەرلىك دورىدۇر.

▲ كەمچىلىكتىن پايدىلىنىش - دۇشمەننىڭ ئىشى.

▲ زەھەرخەندىلىك - تېشىڭنى يارا قىلماي، يۈرىكىڭگە تەگكەن ئوق.

▲ تاريختىن مەلۇمكى، ئايالارنىڭ قەھرىمانغا ئايلانغان كۈنى - پۈتكۈل قەۋمنىڭ ئويغانغان كۈنىدۇر.

- ئەسقەر ھوشۇر

ئاپتور : بورتالا شەھەر چىندىل يېزا رادىئو-تېلېۋىزىيە يونكىتىدا

نامرات شكايەتلەر

▲ بەزىلەرنىڭ «چىرايلىقتا ۋاپا يوق» دېيىشلىرى مەسەلدە بايان قىلىنغان، تۇلكىنىڭ ئۈزۈمگە بويى يەتمىسە «بۇ ئۈزۈم ئاچچىق ئىكەن» دېگىنىگە تولىمۇ ئوخشاپ كېتىدۇ.

▲ ھايا-ئەخلاق كۆتۈرۈلۈپ كەتكەن، ئاتا-ئانا بالىدىن، بالا-ئاتا-ئانىدىن تەپ تارتمايدىغان مەسئۇلىيەتسىز ئائىلە يېڭىچە شەكىلدىكى ھايۋانلار توپىدىن ئىبارەت.

▲ «مەغلۇبىيەت - مۇۋەپپەقىيەتنىڭ ئانىسى». پەقەت مەغلۇبىيەتنىڭ ئارىسىدىن مۇۋەپپەقىيەتكە يول تاپالايدىغانلارغا شۇنداق. بولمىسا مەغلۇبىيەت - ئىنسانىنىڭ گۈركارى.

- ئابدۇسالام ئابدۇنىياز

ئاپتور : ئاۋات ناھىيە بېڭىشىرىق يېزا تۇۋەنكى لەڭگەر كەنتىدە، دېھقان

* * *

▲ ئەگەر سۆيۈملۈك كىشىلەر كىم؟ ئۇرۇش دەۋرىدە ئارمىيە، تىنچ شارائىتتا دېھقان.

▲ ئەگەر خۇدا ماڭا شۇنداق بىر قۇدرەتنى بەرگەن بولسا، تەرپاپىاقتەك كۆڭۈلنى ئېلىشتۇرۇۋەدىم.

غان ناخشا.ئۇسسۇل پلاستىنكىلىرىنى ئۇزمەي نەشر قىلىۋاتقان ئۇن-سىن سودىگەرلىرىنى - سەنئەت باغلىرىمىزنى ئەخلەتخانىغا ئايلاندۇرۇپ قويۇۋاتقان ئاشۇ سودىگەرلەر بىلەن ئاشۇ ناجىنىس ناخشىچى، غىلجىك ئۇسسۇلچىلارنى يۇرتۇمغا ئەكىلىپ ئورما ئورۇشقا، خامان سورۇشقا، زىمىستان قىشتا ھەقسىز چىپىلىدىغان ھاشارغا سېلىپ، ئۇلارغا نېمىنىڭ ھەقىقىي ناخشا - ئۇسسۇل ئىكەنلىكىنى بىر بىلدۇرۇپ قويغان بولاتتىم.

- ئەنۋەرجان قادىر

ئاپتور: قاغىلىق ناھىيە ئورۇق باشقۇرۇش پونكتى قورۇسىدا

سەنۇبەرنىڭ تۇنجى تەپەككۇرى

▲ سەنئەتكارنى باھالىغۇچى ئەڭ ئادىل كومىسسىيە - خەلق.

▲ بىر مىللەتنە سەنئەتچىنىڭ ھەددىدىن زىيادە كۆپىيىپ كېتىشى، شۇ مىللەت سەنئىتىنىڭ ئاددىيلىشىپ كەتكىنىدىن دېرەك بېرىدۇ.

▲ ئۆزىدە تالانت بار ئادەملا باشقىلاردىكى تالانتنى بايقىيالايدۇ.

- سەنۇبەر تۇرسۇن

ئاپتور: شىنجاڭ مۇقام ئانسامبىلىنىڭ ناخشىچىسى

* * *

▲ سىزنى ياخشى كۆرۈدىغان كىشىگە ھېسداشلىق قىلىپ باغلىنىپ قالماڭ. كېيىن ئۆزىڭىز ياخشى كۆرۈدىغاننى ئۆچراتقىنىڭىزدا بەخت ۋە بەختسىزلىكنىڭ نېمىلىكىنى ئويلاپ چوڭقۇر ھەسرەتكە مۇپتىلا بوپقالىسىز.

- كەنجەم مەتنىياز (يېگانە)

ئاپتور: ئۇرومچى شەھىرىدە

▲ ھاراقكەش ئادەم خۇددى ھاراق بوتۇلكىسىغا ئوخشايدۇ، ئۇنىڭ بوينى، قورسىقى بار، لېكىن كاللىسى يوق.

- مىرئالىم مۇھەممەت

ئاپتور: جەڭچى

▲ تەقىدىتىن قورقۇپ كەتمە، چۈنكى ئۇ سېنىڭ غەلىبە قىلغان كۈنۈڭدە ئۇن-تىنسىز ئۆز كۈچىنى يوقىتىدۇ. زىيادە ماختاشتىن قورق، چۈنكى ئۇ مەغلۇب بولغان كۈنۈڭدە تېخىمۇ زىيادە رەزىللىكى ۋە قەبىھ كۈچىنى كۆرسىتىدۇ.

- پەرھات مەمتىمىن

ئاپتور: شىنجاڭ ماتارىپ ئىنستىتۇتى تىل فاكۇلتېتى ئىنگلىز تىلى 2002-يىللىق 1-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئىرادىسىزلىك يامان ئىشتىن قول ئۈزەلمىگەن ئادەمنى ئەڭ ئاخىرى شۇ ئىشنى ئېتىراپ قىلىشقا مەجبۇرلايدۇ.

▲ تەنھالىق - زېرىكىشلىك ئادەمنى بىر بولسا ھايۋانىيلىققا ئېلىپ بارىدۇ، بىر بولسا مەنىۋى كامىللىققا باشلايدۇ.

▲ ئادەم يالىڭاچلىقتىن پۇتۇن ئەزايىنى يېپىشقىچە يېتىپ باردى. پەردە ئىچىدىكى نەرسىلەر سىرلىقلىشىپ كەتتى. ئىش چەكتىن ئېشىپ ئەكسىگە ماڭدى. يېپىلغان نەرسىلەر ئاستا-ئاستا ئېچىلىپ، (ئەڭ) دەسلەپكى يېرىم يېپىلغان ھالەتكە يۇزلىنىشكە باشلىدى. پۇتۇن يالىڭاچ ھالەتمۇ يېتىپ كەلگۈسى! زاۋاللىق ئەنە شۇ چاغدا ئايان بولىدۇ. بۇ دەل قىيامەتتۇر.

- ئۇسمانجان توختى

ئاپتور: خوتەنىۋىل ناھىيە تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە

نىجاتلىق شامالىرى

▲ ئاجىزلارنىڭ پادىشاھ بولۇش ھوقۇقى يوق. ھايۋانلارمۇ بۇ قانۇنىيەتنى چۈشەنگەچكە ئۇزىگە قوينى ئەمەس بەلكى شىرنى پادىشاھ قىلىپ تىكلىگەن.

▲ بىز مەيلى قانچىلىك شىرىن چۈشنى كۆرەيلى، بىزنى قۇتقۇزۇدىغىنى يەنىلا ئاچچىق رېئاللىق. بىز خۇشھاللىققا رېئاللىقنى بويسۇندۇرۇش ئارقىلىق ئېرىشەلىسەك، ئاندىن ئۇ ھەقىقىي مەنىسى بىلەن بىزگە تەۋە بولىدۇ.

▲ ئىدىئالىستلار «يەر مەركەز» تەلىماتىنى، ماتېرىيالىستلار «قۇياش - مەركەز» تەلىماتىنى ئوتتۇرىغا قويغان بولسا، مەن «مەن - مەركەز» تەلىماتىنى ئوتتۇرىغا قويىمەن.

▲ ئىنسانلارنىڭ خۇشھاللىققا ئېرىشىشى ئىككى خىل بولىدۇ: بىرى، يۇقىرى تەبىقىدىكىلەرنىڭ خۇشھاللىقى؛ ئۇلار خۇشھاللىقنى پۇل، ھوقۇق ۋە نوپۇزغا تايىنىپ تاپىدۇ. ئۇلار زورلۇق كۈچى ۋە ھىيلە-مىكىرگە تايانغاچقا ئۇلارنىڭ خۇشھاللىقى ۋاقىتلىق بولىدۇ. لېكىن ئۇلارنىڭ خۇشھاللىقىغا دانالىق ۋە ئاقىلانىلىق ئارىلاشقان بولىدۇ. يەنە بىرى تۆۋەن تەبىقىدىكىلەرنىڭ خۇشھاللىقى. ئۇلارنىڭ خۇشھاللىقى سەممىيلىك ۋە ساپ مۇھەببەتكە تولغان بولىدۇ. لېكىن ئۇنىڭغا ساددىلىق ئارىلاشقان بولىدۇ.

▲ ئادەتتىكى ئادەملەر بىلەن مۇۋەپپەقىيەت قازانغۇچىلارنىڭ پەرقى شۇيەردىكى، مۇۋەپپەقىيەت قازانغۇچىلار نېمىلا ئىش قىلسا ئۇزىنىڭ بۇيۇك مەقسىتى ئۈچۈن قىلىدۇ. ئادەتتىكى ئادەملەر بولسا باشقىلارمۇ شۇ ئىشنى قىلغانلىقى ياكى زۆرۈر بوپقالغانلىقى ئۈچۈن قىلىدۇ.

▲ ئادەم ئۆزىنى كەمىتىدىغان ئايالار بىلەن مۇھەببەت باغلاشتىن، ئۆزىنى كەمىتىدىغان ئەرلەر بىلەن دوستلىشىشتىن ھەزەر ئەيلەش كېرەك. چۈنكى ئۆزىگە ئۆزىمۇ ئىشەنمەيدىغان ئادەملەرگە ئىشىنىش ئۈچىغا چىققان ئەخمىقانىلىق ئەمەسمۇ؟

▲ نامراتلار ئادەملەر بىلەن يېقىن دوست بولۇش سىزگە ياخشىلىق ئەكەلمەيدۇ. ئەگەر ئۇ ماددىي جەھەتتە نامرات بولسا، پۇلىڭىزنى ئىسراپ قىلىدۇ. ئەگەر مەنىۋى جەھەتتە نامرات بولسا روھىڭىزنى ئىسراپ قىلىدۇ.

▲ ئەگەر سىز نامراتلارنى سۆيمەكچى بولسىڭىز، كاتتا بايغا ئايلىنىشىڭىز كېرەك.

▲ غەلىبە قىلماقچى بولغان ئادەم ئەخلاققا ئەمەس بەلكى تەدبىرگە تايىنىشى كېرەك.

▲ بىز يانار تاغلارنى كۆزەتسەك، ئۇ ئۆزىگە ھەددىدىن زىيادە ئىسسىقلىق ئېنېرگىيىسىنى قوبۇل قىلىۋالغانلىقى ئۈچۈن پارتلايدۇ. بىز يەنە ئاقىلانىلىق بىلەن كۆزەتسەك، ئەشەددىي غەزەپ ۋە كۈندەشلىكنىڭ ئىچىگە ھەددىدىن زىيادە بىر خىل مېھىر-مۇھەببەتنىڭ يوشۇرۇنغانلىقىنى ھېس قىلىمىز.

▲ تارىختىن مەلۇمكى، ئەدىبلەرنىڭ ئالتۇن

دەۋرى ، مىللىتى ئەڭ قىيىن شارائىتتا قالغان دەۋرگە توغرا كېلىشى مۇمكىن .

▲ پۇل تاپماي تۇرۇپ ئايال تاپقان بولسىڭىز ، شۇبھىسىزكى ، ئەرلىك غۇرۇرىڭىزنى قوغداشقا ئامالسىز قالىسىز .

▲ ئەگەر سىز ياشلىقىڭىزنى ئاياللار دۇنياسىدا ئۆتكۈزۈۋەتكەن بولسىڭىز ، ياشانغاندا نامراتلار دۇنياسىدا ياشايسىز .

▲ ئەڭ قورقۇنچلۇق خەتەر خىرىس بىلەن ئەمەس بەلكى تەبەسسۇم بىلەن يېتىپ كېلىدۇ .

▲ يېزىلاردىكى بۇلاق سۇيى تەبىئىي ھالدا ئېتىلىپ چىقىدۇ .شەھەرلەردىكى سۇ بولسا توكنىڭ بېسىمى ئارقىلىق ئېتىلىپ چىقىدۇ .يېزىلىقلار بىلەن شەھەرلىكلەرنىڭ تەبىئىتىنى بۇنىڭغا ئوخشىتىش مۇمكىن .

- ئابدۇمەجىد مەمتىمىن (نىجاتكار)

ئاپتور : قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى ئەدەبىيات فاكۇلتېتى2001.يىللىق 1.سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

* * *

▲ دۇنيادا مۇۋەپپەقىيەت قازانغان ،نام چىقارغانلار سىز-بىزدىن بىلىملىك بولۇشى ناتايىن ، ئۇلارنىڭ ئارتۇقچىلىقى پەقەت سىز-بىزدىن جۇرئەتلىكرەك .

- سەھراقىز

▲ خاتالىقىمنى تونۇپ دادامدىن ناياق يېگەندىن ياشلاپ قىلغانلىرىمنى دادامغا ئېيتمايدىغان بولدۇم .

▲ تولا ۋەدە بېرىۋەرمە ،يالغان ئېيتىپ كۆنۈپ قالىسەن .

- مەمتىمىن ساتتار

ئاپتور : شىنجاڭ سانائەت ئالىي تېخنىكومى ماشىنىسازلىق فاكۇلتېتى 2002.يىللىق 2.سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئىنسان ئۆز ئالقىنىدىكى نەرسىنىڭ قەدرىنى ئەسلا بىلمەيدۇ .ئۇ نەرسىنىڭ قەدرىنى بىلگەندە بولسا ئۇ ئاللىقاچان ياشقىلارنىڭ ئالقىنىدا بولغان بولىدۇ .

▲ ئارزۇ-ئارمان شۇنىڭ ئۈچۈن گۈزەلكى ، بىز ئۇنىڭغا يېتەلمەيمىز .

- ئاتىگۈل ئۈمەر

ئاپتور : يېڭىشەھەر ناھىيە 1.ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى

▲ قەبرىستانلىقنى زىيارەت قىلىۋاتقىنىڭدا ئەتراپ تىمتاس ،سۈكۈنات ،دۇنيادا تىرىكلەر قالمىغاندەكلا .رېستۇران-قاۋاقخانىلاردا كىشىلەر غەمسىز ،جاھاندا ئۆلۈكلەر يوقتەكلا .

- ئىلياس ئەزىز

ئاپتور : شىنجاڭ تېببىي ئۇنىۋېرسىتېتى دورىگەرلىك ئىنستىتۇتى 2003.يىللىق 1.سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ھەسەتخور ، خۇشامەتچىلەر نىجاسەتتىنمۇ ئۆتە يىرگىنىشلىك بولىدۇ . نىجاسەتتىن يەرگە ئوغۇت قىلغىلى بولغان بىلەن ئۇنداقلا ھېچ نەرسىگە يارىمايدۇ .

- ئابدۇرېھىم سىددىق نۇرى

ئاپتور : «ئافىز گىزىتى»دە مۇدىر مۇھەررىر

▲ دوستۇڭنىڭ بولماسلىقى سېنى غېرىبلىق باستۇرسا ، دۇشمىنىڭنىڭ بولماسلىقى سېنى غەپلەت باستۇرىدۇ .

- ئابدۇۋەلى كېرىم

ئاپتور : بۇغۇر ناھىيە نارلاق يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ چۈمۈلىنى دورايمەن دېسەڭ تەرتىپ ئۆگەن ، مايمۇننى دورايمەن دېسەڭ ھەرىكەت ئۆگەن ، نەسلىڭنى دورايمەن دېسەڭ تارىخ ئۆگەن .

▲ ئۈمىدۋارلىق كۆپ ھاللاردا رېئاللىققا قوپۇلغان توغرا دىئاگنوز .

- مۇھەممەت ئوسمان (تۇز)

ئاپتور : شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش ئارمىيىسى يېزا ئىگىلىك 3.دىۋىزىيە قىزىلئۇ «قىزىل بايراق»دېھقانچىلىق مەيدانى ئورگىنىدا

▲ باللىرىڭنىڭ ۋاپاسىزلىقى - نامەردلىكىدىن ئازراق زارلان ،چۈنكى ئۇلار بۇۋىسىنىڭ قىساسىنى ئالىدۇ ،خالاس .

- ئابدۇرېھىم رەھمان

ئاپتور : خوتەن شەھەر لاسكوي بازار نەزەرباغ كەنتىدە ، دېھقان

▲ بىزلەر ئۆزئارا ئەيىب-نۇقساىلىرىمىزنى ئېچىپ سۆككەنسېرى خەقنىڭ شۇ ئەيىب-ئاجىزلىقلىرىمىزدىن ئۇنۇملۇك پايدىلىنىۋاتقانلىقى كىشىنى ئېچىندۇرىدۇ .

ئەزىز تۇردى

ئاپتور :خوتەن ماۋارىپ ئىنستىتۇتىنىڭ خەنزۇ تىلى ئوقۇتقۇچىسى

▲ ئوقۇغۇچىلارنىڭ مۇستەقىل پىكىر قىلىشىنى چەكلەپ قويۇۋاتقان نەرسە - ئۆلچەملىك جاۋاب .

- ساھىبجامال ئابدۇللا

ئاپتور : ئونسۇ ناھىيە گۈلئاۋات يېزا ئوتتۇرا مەكتەپ تولۇق 1.يىللىق 1.سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئىنسانلارنىڭ خاتالىق ئىچىدىن تاپقان ھەقىقەت يولى ئەڭ ئىشەنچىلىك يول .

▲ بالاڭنىڭ ئۈمرىنى تىلىگۈچە ئەقلىنى تىلە .

- ئەخمەت جۇمە

ئاپتور : قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى فىزىكا فاكۇلتېتى 2001.يىللىق 7.سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

تەپەككۇردىن تەرىملەر

▲ بەزى ھايۋانلارنىڭ نەسلى قۇرۇش گىردابىغا بېرىپ قالغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارنى سۈنئىي ئۈسۈلدا كۆپەيتىۋاتىمىز .ئەتراپىمىزغا قارايلى : ھەقىقىي ئادەملەرنىڭ نەسلى قۇرۇش گىردابىغا بېرىپ قالدى ، بۇنى قانداق قىلىمىز !؟

▲ ئاناڭغا ئالايساڭ ،بالاڭدىن مۇشت يەيسەن .

▲ ئانىلىرى بۇزۇلغان مىللەتنىڭ ئەۋلادى سەرسان ،ئاتىلىرى بۇزۇلغان مىللەتنىڭ ئۆزى ۋەيران بولىدۇ .

-ماھىرە ئابلىز

ئاپتور : شىنجاڭ پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى فىلولوگىيە ئىنستىتۇتى تىل-ئەدەبىيات فاكۇلتېتى 2002.يىللىق 5.سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

ئېگىز-پەس تىنىقلار

▲ ئادەمنىڭ ھاياتى ئاخىرقى چەككە يەتكەندە قىلماقچى بولغان ئىشلىرى ئاندىن ئېسىگە كېلىشكە

باشلايدۇ .

▲ كۇندىلىك تۇرمۇشتا ئۇن-تىنسىز باشلانغان ئىشتىن كىشىنى سۆيۈندۈرگىدەك نەتىجە چىقسا ، داۋراڭ بىلەن باشلانغان ئىشتىن كىشىنى تېلىقتۇرۇۋەتكۇدەك لەتىپە چىقىدۇ .

ـ ئابدۇجەلىل ئابدۇقادىر

ئاپتور : لوپ ناھىيە چاھارباغ يېزا چاھارباغ كەنتىدە ،دېھقان

* * *

▲ سەن ئۆزۈڭگە تەۋەدەپ قارىغان نەرسىنىڭ ئۆزۈڭگە تەۋە بولمىغان تەرەپلىرىنىڭ بارلىقىنى ، ئۆزۈڭ مۇكەممەل دەپ قارىغان شەيئىيىنىڭ ھامان كەمتۈك ـ ئاجىز تەرەپلىرىنىڭ مەۋجۇد ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ يېتەلمىگەچكە (ئۇنىڭدىن گۇمانلىنىشقا جۇرئەت قىلالمىغاچقا)دائىم مەغلۇبىيەت ئىگىسى بوپكېلىۋاتىسەن .

ـ ئوغۇلنىسا

ئاپتور : خوتەن ماۋارىپ ئىنستىتۇتى (پېداگوگىكا مەكتىبى) ئوقۇغۇچىسى

▲ پۇقرا قانۇنغا خىلاپلىق قىلسا قانۇننىڭ جازاسىغا ئۇچرايدۇ .ھۆكۇمەت قانۇنغا خىلاپلىق قىلسا ئاۋامنىڭ قارغىشىغا ئۇچرايدۇ .

▲ ئەقىلسىز ئادەم كىتاب ئوقۇمايدۇ ،ئەقىللىق قۇش پوق چوقۇمايدۇ .

ـ ئابدۇرەھمان سىددىق ۋولقانى

ئاپتور : ئافسۇ «خۇڭچىپو »دېھقانچىلىق مەيدانى 1.ئونتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى

▲ سەن خاتا قىلغاندا بىر چەتنە تۇرۇپ ماختىغانلار سېنىڭ دۇشمىنىڭدىن باشقا نەرسە ئەمەس .

ـ ئابدۇرېشىت ھەسەن

ئاپتور :ئاقتو ناھىيە جامالتېرەك يېزا كوناھويلا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ پىچاق ھەرقانچە ئىتتىك بولسىمۇ ھامىنى بىر كۈنى ئۇپراپ تۇگەيدۇ .

ـ ئابدۇشۇكۇر قاسىم

ئاپتور : پەيزاۋات ناھىيە قىزىلسۇ يېزا ئاقئېرىق يېزا باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ كەمتەرلىك بىر بولسا راستتۇر ،بىر بولسا يالغان . ھازىرقى زاماندا كېيىنكىسى راستتۇر .

ـ ئالىمجان نەسرىددىن

ئاپتور : قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى تىل-ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى

▲ تارىختىن مەلۇمكى ، مىللەت نۇقتىسىدىكى شەخسىيەتچىلىك ۋەتەنپەرۋەرلىكتۇر .

ـ ئابلىز قۇربان

ئاپتور : يۇگۇر ناھىيە ئافساراي يېزا ئونتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ قانۇن بارلىق جىنايەت ۋە ھەرقانداق ساختىلىققا زەربە بېرەلەيدىغان ، ئەمما بەزى يەرلەردە سىياسەتنىڭ ھەيۋىسىدىن قورقۇپ ، ئۆزىنىڭ مەۋجۇدلۇقىنى يوقىتىپ قويۇۋاتقان قورقۇنچاق پالۋان .

ـ مۇھەممەتجان مۇرتىزا

ئاپتور : ئۇچتۇرپان ناھىيە ئافيار يېزا ماۋارىپ ئىشخانىسىنىڭ خادىمى

▲ قانۇننى كۆپ قېتىم ئۆزگەرتىشتىن مەقسەت مۇكەممەللەشتۈرۈشمۇ ياكى سىياسەتكە ماسلاشتۇرۇشمۇ ؟

▲ ئادەمنىڭ ئېغىزىدىن چىققان سۆز يا تۇرگەباشلايدۇ ياكى گۇرگە .

▲ بۇگۇنكى دۇنيانىڭ خاس ئىنسانىي تەپەككۇر سورۇنىنى «شىنجاڭ مەدەنىيىتى »ژۇرنىلىدىن كۆردۇم .

ـ بەختىيار نىياز

ئاپتور : غۇلجا ناھىيە باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى خادىمى

▲ ئىشەنچ تۇيغۇسىنىڭ سۇسلىشىشى ، جەمئىيەتتىكى قائىدە-تۈزۈملەرنى كۆپەيتمەكتە .

ـ گۇلھەسەل ئەزىز

ئاپتور : شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى خەمىيە ،خەمىيە ساناقەت ئىنستىتۇتى 2002-يىللىق 2-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئادەم ئۆزىگە ئەڭ ئېھتىياجلىق نەرسىنى يىلگەن چىغدا ئاندىن ئەقلىنى تاپقان بولىدۇ .لېكىن كۆپ ھاللاردا بۇنى كېچىكىپ ھېس قىلىدۇ .

ـ ئابدۇسالام تۇرسۇن

ئاپتور : ئۇرۇمچى شەھىرىدە ،ساتىراش

تەپەككۇر چۇقانلىرى

▲ سۆزلەر قانچە چىرايلىق ، كۆڭۈلگە ياققۇدەك ئېيتىلغانسېرى سەممىيەتتىن شۇنچە يىراقلىشىدۇ .

▲ سۆز قىلىش ئۈچۈن ئادەم گاچا بولمىسلا كۇپايە ،ئەمما خەلق سۆزىنى قىلىش ئۈچۈن مەردانە يۈرەك بولمىسا بولمايدۇ .

▲ ياغلىما سۆزلەر ـ سەممىيەتنىڭ ئەجەل سىرتمىقى .

ـ مۇھەممەدۇن سەمەت

ئاپتور : ئىلى پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى ئوقۇغۇچىسى

ھېكمەت ئۇچقۇنلىرى

▲ قىزلار بۇزۇلغاندا ھاياسىزلىشىدۇ ،ئوغۇللار بۇزۇلغاندا ۋاپاسىزلىشىدۇ .

▲ ئەقىلدىن بەكرەك ھېسىياتقا ،غايىدىن بەكرەك ھەۋەسكە ، ئۆگىنىشتىن بەكرەك ئويناشقا ئەھمىيەت بېرىۋاتىمىز .نەتىجە : ھېسىيات ـ ئەقىلسىزلىككە ، ھەۋەس ـ ھۇرۇنلۇققا ، ئويۇن ـ تاماشا ـ كۆز ياشلىرىمىزغا پىلتە بولۇپ بېرىۋاتىدۇ .

▲ ئوڭۇشسىزلىققا يولۇقمۇرسەك چۈشكۈنلىشىپ كېتىمىز . ئوخشاشلا ،داۋاملىق غەلىبە قىلىۋەرسەكمۇ بىخۇدلىشىپ كېتىمىز .

▲ ئايالار كىيىم-كېچەكنىڭ پارىڭغا چۈشكەندە ،شەيتاننىڭ دۇمبىقى ئەڭ بەك چىلىنىدۇ .

▲ يوقسۇزلۇقتىكى موھتاجلىق ـ ۋاقىتسىز كەلگەن ئەجەلدۇر .

▲ قېرىنداشلىرىڭنىڭ قەدرىنى ئۆلۈم-يېتىم ۋە توي-تۆكۈندە ،دوستلىرىڭنىڭ قەدرىنى يوقسۇزلۇق ۋە ئۇزۇن سەپەردە ،سۆيگىنىڭنىڭ قەدرىنى يالغۇز

قالغاندىلا بىلەلەيسەن .

▲ باشقىلارغا موهتاج بولۇپ باقمىغانلار ئىنسانىنى ، سەرسانلىقنىڭ تەمىنى تېتىپ باقمىغانلار دۇنيانى چۈشىنەلمەيدۇ .

▲ ئۆز يۈرتۇڭدا خورلىنىشىڭ - سەرسانلىقىڭغا پىلتە بوپقىلىشى مۇمكىن .

▲ ئاغرىپ قالغاندىلا ساغلاملىقنىڭ ،سەكراتقا چۈشكەندىلا ھاياتنىڭ قەدرىگە يېتىمىز . شۇڭا تارىختا ئەڭ كۆپ خاتىرىلەنگىنى پۈشايمان ياشلىرىدۇر .

▲ ئوغۇللار ئېرىشكەندىن كېيىن بۇزۇلىدۇ ، قىزلار ئېرىشىش ئۈچۈن بۇزۇلىدۇ .

▲ قەپەس ئىچىدە تۇغۇلغان قۇش قەپەسكە ئەڭ تېز ئۆگىنىدۇ .

▲ مەنسەپدارلىق تەختىدە شىردەك ھۆركىرىگەن- لەر ھوقۇقتىن چۈشكەندە مۇشۇكتەك ياۋاشلاپ كېتىدىكەن . بۇنداق چاغدا ئۇلارغا ئىلگىرى يېلىنىپ ھالى قالمىغانلارمۇ تۇكۇرۇپ ئۆتۈشىدىكەن . . . ئويلاپ قالدىم : خەلقنىڭ لەنەت-نەپرىتىگە ئۇچرىغۇچىلار بۇ ئالەمدە قىيامەت ئازابىنى ئەڭ بۇرۇن تارتقۇچىلار بولسا كېرەك .

▲ نىمە ئۈچۈن كۆزىمىز قانلىق ياشلاردىن قۇرىمايدۇ ؟

- چۈنكى قاغا قاغىنىڭ كۆزىنى چوقۇمىغان بىلەن ،ئىنسان ئىنسانىڭ كۆزىنى چوقۇيدۇ ئەمەسمۇ .

▲ ئۇلۇغ ئىشلارغا تۇتۇش قىلغىنىڭدا بولسۇن ، ياكى ئاچچىق قىسمەتلەردىن يىغلىغىنىڭدا بولسۇن ، سەن ئۈچۈن كۆكرەك كېرىپ چىقالمىغان قېرىندىشىڭ ،بىر كۈنلەردە سېنىڭ گۈركارىڭ بوپقىلىشى مۇمكىن .

▲ ئېگىزگە چىقساڭ يىراقنى كۆرەلىگىنىڭ بىلەن ،قانچە ئېگىزگە چىقساڭ ئەمەلىيەت ساڭا شۇنچە كىچىك ،شۇنچە غۇۋا كۆرىنىدۇ .

▲ ھەقىقىي مۇھەببەتنىڭ تېمىلىكىنى بىلمەكچى بولساڭ ،ئانا قولىدىكى بوۋاققا قارا .

▲ خۇشامەتنىن قەددىڭ قانچە پۈكۈلسە ، ئۆزگىلەرنىڭ بېشىغا ياغاق چاقمىقى شۇنچە ئاسانلىشىدۇ .

▲ ئالدىغا نىمە كەلسە يەۋەرسەڭ ھايۋانغا ئوخشاپ قالىسەن .ئوخشاشلا نىمىنى كۆرسەڭ دوراۋەرسەڭ ،ئۆزگىلەر نىمە قىلسا شۇنى قىلىۋەرسەڭمۇ بىر كۈنلەردە مايمۇنغا ئايلىنىپ قېلىشىڭ مۇمكىن .

- ئوسمانجان ئوبۇل

ئاپتور :شىنجاڭ ماۋارىپ ئىنستىتۇتى ماتېماتىكا - ئۇچۇر تارماق ئىنستىتۇتى كومپيۇتېر 2002.يىللىق 1.سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

تەپەككۇر ۋولقانلىرى

▲ بوۋامنىڭ دېيىشىچە ،ئىككى ئادەم يەر تالىشىپ «بۇيەر مېنىڭكى »دەپ جېدەللەشكەن ۋاقىتتا ،يەر تېگىدە تۇرۇپ «ھەر ئىككىلىڭ مېنىڭكى »دەپ قاقاقلاپ كۈلەرمىش .

▲ ئۆلگەنلەرنىڭ خاتالىق ئۆتكۈزۈش ئىمكانىيىتى يوق ، شۇنىڭ ئۈچۈن مەشھۇر كىشىلىرىمىزنى ئۆلگەندىن كېيىن ئاندىن مەدھىيىلەۋاتىمىز .

▲ ئاياللارنىڭ ئالدىغا ياش تۆككەن ۋاقتى ،بىر بولسا ئەڭ سەممىي ۋاقتى ، بىر بولسا ئەڭ ھىلىگەر ۋاقتى .

▲ جەمئىيەت كېسەللىكىنىڭ دىئاگنوز قەغىزى يازغۇچى ،پەيلاسوپلارنىڭ قولىدا ، دورىسى چوڭ مەنسەپدار ۋە كاتتا بايلارنىڭ قولىدا . كاتتا باي ۋە مەنسەپدارلارنىڭ دىئاگنوز قەغىزىنى كۆرۈشكە ۋاقتى يوق ، پەيلاسوپ ۋە يازغۇچىلارنىڭ دورا سېتىۋېلىشقا دەرمانى يوق .شۇ سەۋەبتىن جەمئىيىتىمىزنىڭ تۇرلۇك كېسەللىكلىرى بارغانچە ئېغىرلىشىپ بارماقتا .

- قاسىمجان مەنقۇربان

ئاپتور : خوتەن دارىلمۇئەللىمىن باشلانغۇچ مەكتەپلەر تەتقىقىيىە ئوقۇتقۇچىلىرىنى تەربىيىلەش سىنىپىدا

* * *

▲ ئېتىقادسىز يازغۇچىلار بايراقسىز قوشۇنلارغا ئوخشايدۇ .

- ئابدۇسەمەت ئابلىز

ئاپتور :لوپ ناھىيە سامبۇل يېزا بازار كەنت ئورۇق مەھەللىدە ، دېھقان

▲ نىيەتنىڭ بۇزۇلغان كۈنى خاتىرجەملىكنىڭ يوقالغان كۈنىدۇر .

▲ جاۋاب بەرمەسلىكنىڭ ئۆزىمۇ بىر خىل جاۋاب .

▲ ساڭا ئېتىبار بەرگەنلىك ، ئەمەلىيەتتە سېنى ئاجىز كۆرگەنلىك .

- ئەركىن ئابدۇكېرىم

ئاپتور : جۇڭگو خەلق قوراللىق ساقچى قىسىملىرى ئاشقورغان شىڭگۇەن چېگرا مۇداپىئە ساقچىخانىسىدا

▲ تۆھمەت - قان چىقارمايدىغان قاتىل .

▲ بىراۋ سەندىن بۇ جاھاندا دېھقاننى ۋە ئاۋامنىڭ مەنپەئىتىنى ئويلاپ ،ئۆزىنى ئويلىمايدىغان كىشى بارمۇ ؟ دەپ سوراپ قالسا «شىنجاڭ مەدەنىيىتى » ژۇرنىلىنىڭ مۇھەررىرلىرى ئارىسىدىن ئىزدەڭلار ، دەپ جاۋاب قايتۇرۇشنى ئۇنتۇپ قالما .

▲ ئەقىل ۋە دوست كۆپەيتىپ كۆچتۈڭگۈر بولاي دېسەڭ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى »ژۇرنىلىغا مۇشتەرى بولارسەن !

- م .سايرامى

ئاپتور : بورتالا شەھىرى مەدەنىيەت يولى «گۈلباغ »مەھەللىسىدە

تەپەككۇر بۇژغۇنلىرى

▲ ئەگەر يازغۇچى - شائىرلارنى دەۋرنىڭ ۋىجدانى دېسەك ،ئۇ ھالدا «شىنجاڭ مەدەنىيىتى » ژۇرنىلىدەك خەلق قەلبىدىن ئورۇن ئالالىغان مەتبۇئاتلارنى شۇ يازغۇچى - شائىرلارنىڭ ۋىجدانىنى كۆرسىتىپ بېرىدىغان ئەينەك دېيىشكە ھەقلىقمىز .

▲ بىراۋغا قەسەم قىلىش ۋىجدانىنى گۈرۈگە قويغانغا باراۋەر .

▲ ئادەم ئۆزى تاپقان ئاغرىققا چىدايدۇ .

- ياسىنجان ئۆمەر

ئاپتور :ىجان ناھىيەتۈيۈق يېزا 1.ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى

* * *

▲ يازغۇچى - شائىرلار ئىنسان روھىنىڭ

ھەقسىز دوختۇرلىرىدۇر .

ـ يۇسۇپجان ئەكبەر

ئاپتور :چىرا ناھىيە بوستان يېزا تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ تۇلكىنىڭ ھىيلىگەر ـ قۇۋ ئاتىلىپ قېلىشىدىكى سەۋەب ، ئۇنىڭ ئۆز ئەقىل-پاراسىتىگە تايىنىپ ياۋۇز ئوۋچىنى ئائۇمىد قويغانلىقىدا .

ـ مەمتىمىن تۇرا

ئاپتور : قاراقاش ناھىيە خەلق تەپتىش مەھكىمىسىدە

تەپەككۇردىن تامچىلار

▲ جاھىل ـ نادانلار ئۆمرىنىڭ ئۇزۇن بولۇشى ـ ئۇزۇنراق رەسۋا بولۇشى ئۈچۈندۇر .

▲ تارىختىن مەلۇمكى ، نامۇۋاپىق سىياسىي تۈزۈلمە بىقىنغۇچى قەۋمىدە رەھبەرلەرنى «ماڭقۇرت» ،يۇقىرالارنى «AQ» قىلىپ قويىدۇ .

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ ھەربىر سانى گويا كى بىر ئەسىرنى كۆرسەتكۈچى ئەينەكتۇر .

ـ ئالىمجان تۇرسۇن

ئاپتور : ئاتۇش شەھەر ئازاق يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

* * *

▲ يامان ئىللەت ـ ئائىلىدە بىخلىنىپ ، جەمئىيەتتە ئۆسۈپ يېتىلىپ ۋە چېچەكلەپ ، مىللەت ئومۇمىي گەۋدىسىدە زەھەرلىك مېۋە بېرىدىغان كۆچەتتۇر .

ـ ھەمدۇللا ھوردىللا سۇغۇز

ئاپتور : شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى فىلولوگىيە ئىنستىتۇتى ئەدەبىيات فاكۇلتېتى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى 2000-يىللىق 2-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

كەچمىشلەردىن تۇيغۇلار

▲ ئەگەر مۇمكىن بولسا ،قىرىق يېشىمدا مۇھەببەتلىشىپ ،يىگىرمە يېشىمدا توي قىلغان بولار ئىدىم .

▲ بىز ھادىسە ئۈستىدە مۇنازىرىلىشىۋاتقاندا ، ماھىيەت بىزنى مازاق قىلىپ كۈلۈۋاتقان بولىدۇ .

▲ سەن باشقىلارنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچىلا ئىش قىلىۋەرسەڭ ، مەلۇم مەشغۇلات سىستېمىسى قاچىلانغان كومپيۇتېرغا ئوخشاپ قالمامسەن ؟

ـ فەرىدە قادىر

ئاپتور : ئۇرۇمچى نۇرباغ نېفىت پەرزەنتلەر مەكتىپىنىڭ مۇئەللىمىسى

* * *

▲ ئادەمنى ئادەم قىلىدىغىنى مەسئۇلىيەت .

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى ئاقىللارنى يېتىشتۇرۇۋاتقان دەرسخانىلىرى يوق مەكتەپ .

▲ ئادەمگە ساپ تەپەككۇر پەقەت قەبرىستانلىقتىلا كېلىدۇ .

▲ ئۆزۈڭگە تولۇق ئىشەن ، ئاقىل بولسەن ، باشقىلارغا ئازراق ئىشەن ،ئالدىنىپ قالمايسەن .

▲ ئانا ـ دۇنياغا ئۆز رازىلىقى بىلەن چۈشكەن پەرىشتە .

▲ تاماكا چېكىش ـ ئۆزىنىڭ يارامسىزلىقىنى ئىپادىلەشتىن باشقا نەرسە ئەمەس ؟ !

▲ ئەقىللىق ئوقۇرمەن ئېسىگىزدە بولسۇنكى : «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ ھەرقانداق سانلىرى مەڭگۈ يېڭى !

▲ ئاساسسىز گۇمانلانما ،ئازىسەن .

▲ ئەرنىڭ تۇغىشىشى ئايالدىن ، ئايالنىڭ تۇغىشىشى پۇل-مالدىن .

▲ ئەقلى ھېسىياتىدىن غالىب كەلگەن كىشىلەرلا ئالغا باسالايدۇ .

▲ ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى مىللىي ئەنئەنە ، مىللىي خاسلىقنى يوقىتىشتىكى ئاۋانگارت قوشۇن .

▲ تۆلەنگەن بەدەللەر ئىچىدىكى ئەڭ چوڭ بەدەل روھىي بەدەلدۇر .

▲ تۇرمۇش ھەلەكچىلىكىدىلا پالاقلاپ يۈرمەي ، يېزىلاردىكى تۇغقانلىرىڭنىڭ ئۆيلىرىگە چىقىپ قوي ، ھەقىقىي ئادەمىيلىكنىڭ نېمىلىكىنى بىلىپ قالىسەن .

ـ مۇھەممەدۇن جەلىل

ئاپتور : لوپ ناھىيە «مۇزتاغ» سىمونت چەكلىك مەسئۇلىيەت شىركىتى لابوراتوريىە بۆلۈمىدە

تەپەككۇر ئۇچقۇنلىرى

▲ ئەڭ قوپال ،ئەڭ شەپقەتلىك ئىنسان ـ دوختۇر .

ئەڭ باي ،ئەڭ نامراد ئىنسان ـ ئوقۇغۇچى .

ئەڭ مېھنەتلىك ، ئەڭ مىننەتسىز ئىنسان ـ دېھقان .

تۇن تۈشلىرى

▲ تويۇقنا كەلگەنلەرنىڭ كۆپلىكىگە قاراپ ئۆزۈڭنى ئوغۇل بىلمەستىن ، ھازاقنا كەلگەنلەرنىڭ كۆپلىكىدىن ئۆزۈڭنى ئۇلۇغ بىل .

▲ ئادەم بايلىققا ئېرىشكەندە بىر بولسا ئىناۋەت يولىغا ، بىر بولسا جىنايەت يولىغا مېڭىشى مۇمكىن .

▲ ئېگىز بىنالارغا قاراپ ئەجەبلەنمە ،چۈنكى بىنانى شەكىللەندۈرگۈچى ھەر بىر خىش سەن پۈتۈڭنا كىيىۋالغان ئاياغدىن ئېگىز ئەمەس .

▲ خىمىيىلىك يېمەكلىكلەر كۆپ ئىستېمال قىلىنغاچقىمۇ كۆپىنچە ئادەملەر رېزىنكە مىجەز بوپقالماقتا .

▲ ئادەم ھەر قېتىم يىقىلغاندا بىر قېتىم يول مېڭىشنى ئۆگىنىدۇ .

▲ ئارمىيە چېرىكلەشسە تەخت كېتىدۇ ، ماۋارىپ چېرىكلەشسە بەخت كېتىدۇ .

ـ تەۋەككۇل توخسۇن

ئاپتور : يەكەن ناھىيە ئاۋات بازارئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

* * *

▲ جەمئىيەت ئەسلى دەرۋازىسى يوق مەكتەپ .

ـ توخسۇن ھوسەين ئەلقۇت

تاپتور : كۆما ناهىيە كىلىياق يېزا خەلق مۆكۈمىنى خادىمى

▲ دۇنيادا قايتۇرۇش ئەڭ قىيىن بولغىنى - ئادەمگەرچىلىك قەرزىدۇر .

- ئابدۇلىتىپ روزىنىياز

تاپتور :قاراقاش ناهىيە ئاقساراي يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

▲ هاياتلىق - كۆلكە بىلەن باشلىنىپ يىغا بىلەن ئاخىرلىشىدۇ .

▲ ئىنسانىدىكى ئىرادە يىللارنىڭ ئۆتىشىگە ئەمەس بەلكى غايىنىڭ ئاجىزلىشىغا ئەگىشىپ يوقىلىپ بارىدۇ .

- ۋارىسجان ئاتىخان

تاپتور :ناشقورغان ناجىڭ تاپتونوم ناهىيە قوغۇشلۇق يېزا مەركىزى مەكتىپ ئوقۇتقۇچىسى

▲ ئەڭ ئاسان كۆرۈنگەن يول ماڭغانسېرى قىيىنلىشىدۇ ، قىيىن كۆرۈنگەن يول ماڭغانسېرى ئاسانلىشىدۇ .

▲ كىرىمگە قاراپ چىقىم قىلىشنى بىلمىگەن ئادەم ئۆز گۆرىنى ئۆزى كولايدۇ .

▲ ماڭارىپى چىرىگەن مىللەتنىڭ يىلىكى چىرىگەن بولىدۇ .

- ئەمەت ئىبراهىم

تاپتور : شىنجاڭ پىداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتى قانۇن-ئىقتىساد ئىنستىتۇتى 2002-يىللىق 4-سىنىپ ئوقۇغۇچىسى

▲ ئىنسان جىنسىي هېسسىياتىنى توغرا تونۇيالماي ، ئۆنى كۆڭۈل خۇشلۇقى قىلىپ كەلمەس-كەلمەس ئىشلىتىدىكەن . ئۆزىنى ئەشەددىي رەۋىشتە خارلىغان بولىدۇ . چۈنكى ئىنسان ئاشۇ هېسسىيات سۈيۈقلۇقىدىن تۆرەلگەن ئەمەسمۇ ؟ !

- ئابدۇلهەمىد مەنسۇر

تاپتور : خوتەن شەهەر لاسكوي بازىرى نەزەرباغ كەنتىدە ، دېهقان

▲ نېمە ئىش قىلىش ۋىجدانىڭغا باغلىق بولغان بىلەن ، قانداق نەتىجە يارىتىش ئىرادەڭگە باغلىق .

- مۇختار يۈسۈپ

تاپتور : ئۈچتۇرپان ناهىيە ئاقيار يېزا ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى

تەپەككۇر تامچىلىرى

▲ خوتۇنغا قانچە مەسلىهەت سالساڭ ، ئۇ سېنىڭ يارامسىزلىقىڭنى شۇنچە هېس قىلىدۇ .

▲ ۋەتەن توغرىسىدا گەپ ساتماي كوچىغا چىقىپ ئايلىنىپ باق . ئەگەر هەممىلا نەرسە سېنى يەكلىگەندەك هېس قىلساڭ ، مانا بۇ سېنىڭ ۋەتەنسىز ئىكەنلىكىڭنى چۈشەندۈرىدۇ .

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ «تەپەككۇر كۆزى» سەهىپىسىدىكى تەپەككۇر قىلىۋاتقان ئوقۇتقۇچىلارنىڭ سانىغا قاراپ مىللەتنىڭ پارلاق ئەتىسىنى كۆرگەندەك بولدۇم .

▲ ئەرلىرى هاراققا ، ئايالىرى هەۋەسكە بېرىلىپ كەتكەن قەۋم ئۆز ئەجەل سىرتمىقىنى ئۆز قولى بىلەن بوينىغا سالىدۇ .

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىغا ئايالارنىڭ بېرىم يالىڭاچلىقى توغرىسىدا تەپەككۇر پۈتۈكلىرىنى يېزىۋاتقىنىڭدا ، قەلىمىڭنى جايىغا قويۇپ ئايالىڭ بىلەن قىزىڭغا بىر قاراپ بېقىشنى ئۇنۇتما . . .

▲ ئۆلگەن يولۇاسقا هەممىلا ئادەم توكۇرەلەيدۇ .

▲ بۇرۇنقى كىشىلەر بىر-بىرىنى چۈشىنىش ئۈچۈن بىر ئاغار تۇزنى بىللە يېگەن بولسا ، هازىرقى كىشىلەرنى چۈشىنىش ئۈچۈن بىر يەشىك هاراقنى بىللە ئىچسەكلا بولدى .

▲ كەيپىتىن كېچىلىگەنلەرنىڭ جاندىن كېچىلىشىگە ئىشەنمە .

▲ تارىختىن مەلۇمكى ، هۆكۈمران مىللەت قىز-جۇۋانلىرىنىڭ پاهىشە بولۇشى ئەيىش-ئىشرەت قوغلىشىشتىن بولسا ، ئېزىلگۈچى مىللەت قىز-جۇۋانلىرىنىڭ پاهىشە بولۇشى قورساق بېقىش ئۈچۈن بولغان .

▲ تىلىفوندا قىلىشقان سۆز مەخپىيەتلىك هېسابلانمايدۇ .

▲ بىزدە سۆزى يارايدىغانلار خېلى كۆپ ، بىراق ئۆزى يارايدىغانلارنى تاپماق تولىمۇ تەس .

- ئېلى توختى (ئەينەك)

تاپتور : شىنجاڭ ماڭارىپ ئىنستىتۇتى تولۇق ئوتتۇرا خەنىيە قوش تىل ئوقۇتۇش سىنىپىنىڭ ئوقۇغۇچىسى

* * *

▲ هەممە هوقۇق خەلققە مەنسۇپ دەيمىزۇ ، ئەمما خەلق ئالدىدا جاۋابكار بولمايمىز ، پەقەت يۇقىرى ئالدىدىلا جاۋابكار بولىمىز .

▲ تارىخ شۇنى ئىسپاتلىدىكى ، ئەركىن تەپەككۇر قىلىشقا يول قويۇلغاندىلا ئاندىن نوبېل مۇكاپاتىغا ئېرىشكۈچى ئالىم ۋە يازغۇچى چىقىدۇ .

- دىلمۇراد تۇنىياز

تاپتور : ئاقسۇ ۋىلايەت يېزا ئىگىلىك رادىئو-تېلېۋىزىيە مەكتىپىدە

ئاچچىق تىنقلار

▲ بۇرۇنقى كىتابلارنى «بىلىم بۇلىقى» ، هازىرقى بەزى كىتابلارنى «زىننەت بۇيۇمى» دېسەك بولغۇدەك . چۈنكى هازىرقى بەزى كىتابلارنىڭ مۇقاۋىسىدا ئۆمرىمىزدە كۆرمىگەن گۈزەل نازىنىنلارنىڭ سورىتى بار ئەمەسمۇ . . .

▲ ئۆزىنى تونۇغانلىق - تەرەققىياتنىڭ يۈكسەك پەللىسى .

▲ هەقىقىي تەرەققىيات شەكىلدە ئەمەس ، ماهىيەتتە ، مادداىدا ئەمەس ، روهىيەتتە بولىدۇ .

▲ ئاپام دېگىنىمنى قىلىپ بېرىپ «ئەركە» چوڭ قىلىۋىدى ، بالامنى قانداق تەربىيىلەشنى بىلمەي قالدىم .

- زۇبەرەم ئاۋۇت

تاپتور : شىنجاڭ ا.ئىۋۇل باختا توقۇمچىلىق زاۋۇتىنىڭ ئىشچىسى

تەنها ئۇچقۇنلار

▲ راست سۆزلۈك ئادەم سىر ساقلىيالمايدۇ .

▲ قۇياشنىڭ سەهەردە كۆرۈنگىنى - پۈرسەت ، كەچتە كۆرۈنگىنى - پۇشايمان .

▲ سەن قىزلارنىڭ قولىدىن يېتىلەپ

ماڭغىنىڭدا ئەركەك ھىسابلىنىسەن ، قىزلار سېنىڭ قولۇڭدىن يېتىلەپ ماڭغىنىدا خورلۇققا قالىسەن .

▲ بۇگۈنكى دۇنيانىڭ ماھىيىتى ـ رىقابەت ، خاراكتېرى ـ ئۆزىنى كۆچەيتىش .

▲ باشقىلارغا كۆۋرۈك بولۇپ بەرگەن ئادەم ئۇلارنى كۆرۈكتىن ئۆتۈۋالغۇچە خۇشھال قىلالايدۇ .

▲ كۆز ـ ئادەمنىڭ ئەڭ ئۇياتلىق يېرى .

▲ «قۇياش ھەر كۈنى يېڭى» . بىز ئاشۇ «قۇياش»قا ئىشىنىپ ئۆزىمىزنىڭ يېڭى ھاياتىمىزنى (ياشلىقىمىزنى) كونىرتىپ بارىمىز . مانا بۇ ئەڭ چوڭ ئالدىنىش .

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ـ ئۇيغۇر ژۇرنالچىلىقى سېپىدىكى دانگو .

ـ مەھمۇتجان ئابدۇۋەلى

ئاپتور : ئافتۇ ناھىيە بارىن يېزا قىزىلئۆستەڭ كەنتىدە ، دېھقان

* * *

▲ ھاياتىمدىكى ئەڭ چوڭ ئىككى ئۆكۈنۈشىمنىڭ بىرى ، دادام تۇگەپ كەتكەندىن كېيىن ئۇنى شۇقەدەر ياخشى كۆرۈدىغانلىقىمنى ھېس قىلىش بولسا ، يەنە بىرى ، دىيارىمىزدىكى نوپۇزلۇق ، سىرداش دوست «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»ژۇرنىلى بىلەن كېچىكىپ تونۇشقانلىقىم بولدى .

ـ خەيرىگۈل زىياۋۇدۇن

ئاپتور : كورلا شەھەر چاھارباغ يېزا چاھارباغ باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ مۇئەللىمىسى

▲ بىر ھېكمەتلىك سۆز بىر كىتاب بىلەن باراۋەردۇر .

▲ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»ژۇرنىلى دوستى يوققا دوست ، ھەمراھى يوققا ھەمراھ ، يولدىشى يوققا يولداش ، قولدىشى يوققا قولداش بولالايدىغان خەلق قەلبىدىكى ھەقىقىي بىر مۇنەۋۋەر ژۇرنالغا ئايلىنىۋاتىدۇ . مەن بۇ ژۇرنالغا تېخىمۇ ئۇزۇن ئۆمۈر تىلەيمەن .

ـ ئابدۇكېرىم جۇماخۇن

ئاپتور : ئىلى 2 ـ دارىلمۇئەللىمىن 2004 ـ يىللىق 4 ـ سىنىپ ئوقۇغۇچىسى (M1)

ژۇرنىلىمىزنىڭ 2005 ـ يىللىق سانلىرىغا مۇشتەرى بولۇشقا ئالدىراڭ

ژۇرنىلىمىزنىڭ 2005 ـ يىللىق سانلىرىغا مۇشتەرى قوبۇل قىلىش 9 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى باشلىنىپ 11 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى ئاياغلىشىدۇ . ژۇرنىلىمىزنىڭ يەككە باھاسى 5 يۈەن ، يېرىم يىللىقى 15 يۈەن ، پۈتۈن يىللىقى 30 يۈەن . مۇشتەرىلەرنىڭ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ ئۆزلىرى تۇرۇشلۇق جايلاردىكى پوچتىخانىلار ئارقىلىق ژۇرنىلىمىزنىڭ 2005 ـ يىللىق سانلىرىغا مۇشتەرى بولۇشنى قىزغىن قارشى ئالىمىز . ژۇرنىلىمىزغا مۇشتەرى بولۇشتاپوچتاۋاكالەت نومۇرى 22 ـ 58 نى ئېيتىپ بەرسىڭىزلا مەملىكىتىمىزنىڭ ھەرقانداق جايىدىكى پوچتىخانىلاردا ئىنتايىن ئاسان مۇشتەرى بولالايسىز . شۇنىمۇ ئالاھىدە ئەسكەرتىمەكچىمىزكى ، ژۇرنىلىمىز بىۋاسىتە تەھرىر بۆلۈمى ئارقىلىق مۇشتەرى قوبۇل قىلمايدۇ . شۇنداقلا 2005 ـ يىلدىن باشلاپ پارچەسىتىش كەسىپى يولغاقويۇلمايدۇ . شۇڭا مۇشتەرىلەرنىڭ ئەڭ ياخشىسى پوچتىخانا ئارقىلىق مۇشتەرى بولۇشنى سورايمىز .

ـ كامالي ئېھتىرام بىلەن : «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»ژۇرنىلى تەھرىراتى

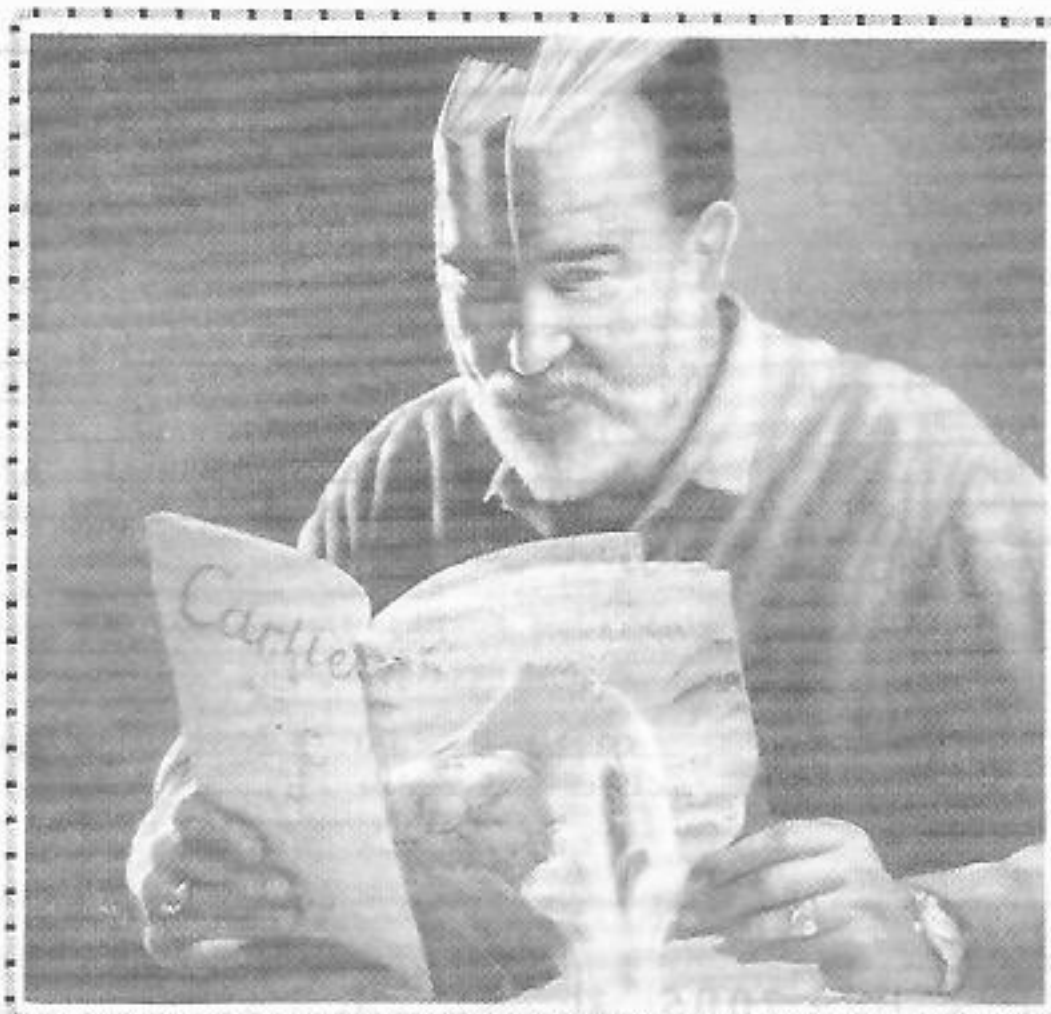

قىرتاق

پاراڭلار

ھوقۇق

قارائىيىق ،چىلبۆرە ،تۈلكە بىر قاراقچىلار شايكىسى بولۇپ ئۈيۈشۈپ ، ھىچنىمىدىن تەپ تارتماستىن قوي پادىلىرىغا دائىم دېگۈدەك ھۇجۇم قىلىپ ،قويلارغا زادىلا ئارام بەرمەيتۇ .

قوي پادىسىنىڭ سەركىسى بۇ قاراقچىلارغا پارچىلاش چارىسى ئارقىلىق تاقابىل تۇرماقچى بوپتۇ . شۇنداق قىلىپ ،ئارىغا بۆلگۈنچىلىك سېلىش ،ياغلىما سۆزلەرنى قىلىشتەك چارىلەرنى قوللىنىپ بېقىپتۇ . لېكىن بۇنىڭ ئۈنۈمى بولماپتۇ .چۈنكى قارا ئىيىق ، چىلبۆرە ،تۈلكە بەكمۇ ئىناق بولغاچقا پىتنە-ئىغۋالارغا ئىشەنمەيتۇ .

كېيىن قېرى سەركە ئۆلۈپ قاپتۇ .ئۇ ئۆلۈشتىن ئىلگىرى ئۆزىنىڭ ئورنىنى ياشراق بىر ئۆچكىگە تاپشۇرۇپ بېرىپتۇ .بۇ ياش ئۆچكە ۋەزىپىگە ئولتۇرۇشقا ئالدىراپ كەتمەيتۇ ،بەلكى كۆپچىلىكنى ناھايىتى ھەيران قالدۇرۇدىغان بىر پىلاننى ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ .ئۇ : قارا ئىيىق ،چىلبۆرە ، تۈلكىدىن بىرسىنى قوي پادىسىنىڭ سەركىلىكىگە تەكلىپ قىلىمىز ، دەپتۇ .

كۆپچىلىك بۇ پىلانغا قەتئىي قارشى تۇرۇپتۇ .

لېكىن مۇھىم ۋەزىپىگە تەيىنلەنگەن ياش ئۆچكە ئۆزىنىڭ تەشەببۇسىدا چىڭ تۇرۇۋاپتۇ .ئۇ بۇ قارارنى قارا ئىيىق ، چىلبۆرە ،تۈلكىگە يەتكۈزۈپتۇ . قاراقچىلار بۇنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خۇشھال بوپكېتىپتۇ .چۈنكى كىمدە كىم قوي پادىسىنىڭ سەركىسى بولالىسا ،پۈتكۈل قوي پادىسىنىڭ قوماندانلىق ھوقۇقىغا ئىگە بولالايدۇ .بۇنىڭ ھەقىقەتەن پايدىسى كۆپتە !

بىراق ،قوي پادىسىنىڭ سەركىلىكىگە كىمنى قويۇش كېرەك ؟

قارا ئىيىق مۇنداق ئويلاپتۇ : بۇ شايكا ئىچىدە مەن ھەممىدىن كۈچلۈك ، تۇھپەممۇ چوڭ ، ئەلۋەتتە مەن سەركە بولۇشۇم كېرەك !

چىلبۆرە مۇنداق ئويلاپتۇ : بۇ شايكا ئىچىدە مەن ئەڭ ۋەھشىي ،مەن چىشلەپ ئۆلتۈرگەن ئۆچكىلەر ئەڭ كۆپ . تۇھپىگە كەلسەك ، مېنىڭ تۇھپەم ئەڭ زور .بۇ قوي پادىسىنىڭ سەركىسى ئەلۋەتتە مەن بولۇشۇم كېرەك !

تۈلكە مۇنداق ئويلاپتۇ :مەن بۇ شايكا ئىچىدە ئەڭ ئەقىللىق ، نۇرغۇن چارە-ئامالىلارنى مەن ئويلاپ تاپقان ، مېنىڭ ئوينىغان رولۇم ئەڭ زور ، بۇ پادىغا ئەلۋەتتە مەن سەركە بولۇشۇم كېرەك !

شۇنداق قىلىپ ، ئۇلار دەۋالاشقا چۈشۈپتۇ ، ھىچكىم ھىچكىمنى قايىل قىلالماپتۇ .ئىش تېخىمۇ قاتماللىشىپ ،ھەممىسى دەرغەزەپكە كېلىشىپتۇ . قارا ئىيىق ئالدى بىلەن نىيىتىنى بۇزۇپ ،چىلبۆرە بىلەن تۈلكىنى زورلۇق كۈچى بىلەن كۆزدىن يوقىتىشنى قارار قىپتۇ .

قارا ئىيىق بىر كۈنى چىلبۆرە بىخەستە تۇرغاندا

ئاچچىق كۈلكىلەر

ئۇنىڭغا ھۇجۇم قىپتۇ . چىلبۇرىنىڭ كېكىردىكىدىن بىر چىشلەپ ئۈزۈۋېتىپتۇ .قارا ئېيىق يەنە تۈلكىگە قول سالماقچى بوپتۇ .

تۈلكە قارا ئېيىقنىڭ غەرىزىنى بىلىپ قاپتۇ . ھەردائىم قارا ئېيىقتىن ھەزەر ئەيلەپ تۇرۇپتۇ . شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ،قارا ئېيىقنى جايلىۋېتىشكىمۇ تەييارلىنىپتۇ .

بىر كۈنى تۈلكە ئوۋچى تەييارلاپ قويغان بىر ئورىنى ئۇچراتىپتۇ . بۇ ئورىنىڭ تۈپىسىدە بىر قەۋەت شاخ-شۇمبا بار ئىكەن . تۈلكە شۇ شاخ-شۇمبىنىڭ ئۈستىدە يېتىۋېلىپ ئۇخلىغان قىياپەتكە كىرىۋاپتۇ . تۈلكە يېنىك بولغاچقا ،ئازگالغا چۈشۈپ كېتىش خەۋپى يوق ئىكەن .

قارا ئېيىق ئەمدى پەيت كەلدى دەپ ئويلاپ ، دەرھال تۈلكىگە قاراپ ئېتىلىپتۇ .بىراق تۈلكە تېزدىن ئۈزىنى چەتكە ئاپتۇ .قارا ئېيىق بولسا ئازگالغا چۈشۈپ كېتىپتۇ .

ئەمدى تۈلكە يالغۇزلا قېپقاپتۇ .تۈلكە قوي پادىسىغا نىسبەتەن تەھدىت ھېسابلانمايدۇ-دە !

بۇ چاغدا پادىدىكى قوي-ئۆچكىلەر شۇنى چۈشىنىپتۇكى ، ھوقۇق ئەسلىدە بىر قىلتاق ئىكەن .

مۇبىجى قەلىمىدىكى بۇ مەسەل «ھازىرقى زامان ئايالىلىرى گېزىتى» - 《现代女报》نىڭ 2004-يىل 20-يانۋار سانىدىن «ئەرمىلەر» - 《读者》ژورنىلىنىڭ 2004-يىل 4-سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان .**زەيدىنجان مامۇت**تەرجىمىسى

▲ قىسقا ۋىلىيەتونلار

قورقۇتۇشتىكى ئۈزگىرىشلەر

▲ ئازادلىقتىن ئىلگىرى چوڭلار : «ئالۋاستى كەلدى !» دېسە بالىلارنىڭ يىغىسى بېسىقاتتى ؛ ئازادلىقتىن كېيىن ئانىلار : «يولۋاس كەلدى !» دېسە بالىلار غەلۋە قىلمايتتى ؛ھازىر : «ساقچى كەلدى !» دېسە بالىلار دەرھال جىمىپ كېتىدۇ .

▲ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە : «ياۋاش بولمىساڭ كۆرەشكە تارتىمىز !» دېسە ،قارشى تەرەپ دەرھال گۇناھىنى بوينىغا ئالاتتى ؛ ھازىر رەھبەرلەر : «ياخشى ئىشلىمەيدىكەنسەن ،خىزمىتىڭدىن قالدۇرۇۋېتىمەن !» دېسە ،خىزمەتچىلەر غىدىڭ-پىدىڭ قىلمايدۇ ؛ كەنت كادىرلىرى : «پۇل تاپشۇرمايدىكەنسەن ييزىلىق ھۆكۈمەتكە ئاپىرىمەن !» دېسە قايىل بولمىغان دېھقانلار ياۋاشلىق بىلەن پۇل تاپشۇرىدۇ .

▲ ئالدىن كۆرەرلىك

▲ بالىكىز خەتنى ئىرماش-چىرماش - سەت يېزىشقا ئادەتلىنىپ قالغان بولسا ، ھېچقىسى يوق . ئۇ بەلكىم ئۇستا دوختۇر بوپقېلىشى مۇمكىن .

▲ بالىكىز ئۆكتەم - زومىگەر چوڭ بوپقالغان بولسا ،كېرەك يوق . ئۇ بەلكىم رونىق تاپقان يەر ، ئۆي-مۇلۇك سودىگىرى بوپقېلىشى مۇمكىن .

▲ بالىكىز يالغان ئېيتىپ تۇرۇپ خىجىللىق-ئۇيات ھېس قىلمىسا ،ئەپسۇسلانماڭ ، بۇ ئۇنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن رەھبەر - خەلقنىڭ «چاكىرى»دا بولۇشقا تېگىشلىك مۇھىم ساپانى ھازىرلاپ بولغانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ .

▲ بالىكىزدا خەققە ماقالە يېزىپ بېرىپ تۆت تەڭگە تاپالايدىغان ئارتۇقچىلىق بولسا ،بۇنىڭدىن سۆيىنىڭ . چۈنكى ئۇنىڭدا داڭلىق بىر مۇخبىرغا خاس شەرتلەر ھازىرلىنىپ بوپتۇ ئەمەسمۇ !

تالا قىكىبۇ ،جۇشۇيەنلەرقەلىمىدىكى يۇقىرىقى ئىككى قىلىيەتون «قىلىيەتونلاردىن تالالانما» - 《杂文选刊》ژورنىلىنىڭ 2004-يىل مايى (ئالدىنقى بىرىم ئايلىق)سانىغا بېسىلغان .**ئەزىز تۇردى ئاقھون**تەرجىمىسى

كۆپ

ژورنالىلاردا سەتەڭلەر كۆپ ،گېزىتلەرنىڭ تورى كۆپ .مەنسەپدارلار ئىچىدە خىيانەتچىلەر كۆپ ، ماگىزىنلاردا ساختا مال كۆپ .جەمئىيەتتە ئالدامچىلار كۆپ ، دوكلاتلاردا قوروق گەپ كۆپ .زىيالىيلار ئارىسىدا بىلىمسىزلەر كۆپ ،ئوقۇغۇچىلارنىڭ سومكىسىدا دەرسلىك كىتاب كۆپ ، ئېتوت - كۇلدۇرگىلەردە مەسخىرە قىلىنىدىغانلار ئىچىدە دېھقان كۆپ ،كاتتا بايلار ئارىسىدا يالغانلىرى كۆپ .

خېلياڭباۋ قەلىمىدىكى بۇ قىلىيەتون «قىلىيەتونلاردىن تالالانما» - 《杂文选刊》ژورنىلىنىڭ 2004-يىل ئاپرېل (ئالدىنقى بىرىم ئايلىق)سانىغا بېسىلغان .**ئابلاجان ھوشۇر**تەرجىمىسى(M2)

بۇ سان 2004 - يىل 20 - ئىيۇندا تىزىشقا يوللاندى ، 1-سېنتەبىردە باسمىدىن چىقتى . تەھرىرلىگۈچى :قۇربان مامۇت(M1) ، رىسالەت مۇھەممەت (M2) ، بېكىتكۈچى : قۇربان مامۇت

زادی «کەتمەن چاپقان گۆناهمۆ؟»

ـ توختی باقی ئارتىشغا سۆز

یۇسۇپجان ساۋۇت شورلۇق

ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ، ھۆرمەتلىك توختى باقى ئارتىشى ئاكا ، سالامەت تۇرۇۋاتامسىز .مەن ئالدى بىلەن ئۇشبۇ نامەم ئارقىلىق تېنىڭىزنىڭ سالامەت ، تەرجىمە ئىجادىيەتلىرىڭىزنىڭ تېخىمۇ مول ھەم ئۈنۈملۈك بولۇشىنى تىلەيمەن . ھەمدە مەزكۇر سوئاللىق نامىنى يېزىپ ياشانغان ۋاقتىڭىزدا كۆڭۈل ئارامىڭىزنى بۇزۇپ قويغانلىقىم ئۈچۈن سىزدىن ئەپۇ سورايمەن .

ئەسلىدە سىزدەك يېشى 80دىن ئاشقان ھۆرمەتكە سازاۋەر ئاقساقالنىڭ كۆڭۈل ئارامىنى بۇزماسلىقىم كېرەك ئىدى . لېكىن كاللامغا كىرىۋالغان نۇرغۇن ئوي-پىكىرلەر مېنى مۇشۇنداق قىلىشقا مەجبۇر قىلدى . بۇ ئوي-پىكىرلەر سىزنىڭ «كەتمەن چاپقان گۆناهمۆ؟» (زامانىمىزدىكى ئاتاقلىق تەرجىمە ئۇستازى توختى باقى ئارتىشى ئەپەندىنىڭ ژۇرنىلىمىزدا ئېلان قىلىنغان «كەتمەن چاپقان گۆناهمۆ؟»نامىلىق تەرجىمە ماقالە ۋە باشقا ئۇلاپ ئېلان قىلىنغان تەرجىمە ئەسەرلىرى ئاساس قىلىنىپ شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن «كەتمەن چاپقان گۆناهمۆ؟»نامىدا كىتاب بولۇپ نەشر قىلىنغاندىن كېيىن ، 2004-يىل 17-فېۋرالداج ك پ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق كومىتېتى ۋە ش ئۇ ئا ر خەلق ھۆكۈمىتى تەسىس قىلغان ئەڭ ئالىي ئەدەبىيات ـ سەنئەت مۇكاپاتى «ش ئۇ ئا ر تەڭرىتاغ ئەدەبىيات ـ سەنئەت مۇكاپاتى»نىڭ ئۈنجى نۆۋەتلىك «تەرجىمە مۇكاپاتى»غا ئېرىشكەن . ـ باش مۇھەررىردىن) نامىلىق تەرجىمە كىتابىڭىز سەۋەبلىك كەلگەن بولۇپ (سىزنىڭ تەرجىمە ئەسەرلىرىڭىزنى تەرجىمە ئەسەر دېمەي ،ئىجادىي ئەسەر دېسەكمۇ بولۇۋېرىدۇ) ، بۇلارنى سىز بىلەن ئوچۇق ئورتاقلاشمىغۇچە كۆڭلۈم تەسكىن تاپمىغۇدەك تۇردى-دە ، ئاخىرى بولماي قولۇمغا قەلەم ئالدىم .

دېھقان نېمە دەيدۇ؟

ھۆرمەتلىك توختى باقى ئارتىشى ئاكا : راستىنى دېسەم ، مەن «كەتمەن چاپقان گۆناهمۆ؟»نامىلىق كىتابىڭىزنى كەتمەن چېپىشتىن ئېشىنالماي ھازىرغىچە ئوقۇيالمىدىم .شۇنداقتىمۇ تەسەۋۋۇرۇمغا تەسىر قىلىپ ، تەپەككۇرۇمنى غىدىقلىغىنى ـ كىتابىڭىزنىڭ «كەتمەن چاپقان گۆناهمۆ؟»دېگەن ئىسمى .دېمىسىمۇ ، كەتمەن چاپقان گۆناهمۆ؟

بۇ سوئالغا ئەقلى-ھوشى جايىدا ھەرقانداق ئادەم :ياق ، گۆناھ ئەمەس .كەتمەن چېپىش ـ دۇنيادىكى ئەڭ ھالال ،ئەڭ خاسىيەتلىك ،ساۋابلىق ئىش ، قانداقمۇ گۆناھ بولسۇن ! دەپ كەسكىن جاۋاب بېرىشى مۇمكىن .شۇنداق . كەتمەن چېپىش ھالال ئىشلار ئىچىدىكى ئەڭ ھالال ئىشتۇر . چۈنكى ئۇنى ئىنسانلارنىڭ ساپ دىل ،سەممىي ،مېھنەتكەش ، جاپاكەشلىرى بولغان دېھقانلار قىلىدۇ . ئۇنىڭغا ھېچقانداق يالغانچىلىق ، ساختىلىق ،ھىيلە-مىكىر ئارىلاشتۇرغىلى بولمايدۇ ھەم تاسادىپىي ئارىلاشتۇرۇپ سالسىمۇ چېنىپ-بىلىنىپ قالىدۇ . شۇڭا كەتمەن چېپىش ھەرگىزمۇ گۆناھ ئەمەس ھەم گۆناھ ھېسابلانماسلىقى كېرەك ! بەلكىم «كەتمەن چاپقان گۆناھمۆ؟»دېگەن كىتابىڭىزدا مۇشۇ خىل پىكىر ئوتتۇرىغا قويۇلغاندۇ ،ئالغا سۈرۈلگەندۇ . لېكىن گاھى ھاللاردا ،گاھىلارنىڭ ئالدىدا كەتمەن چېپىش گۆناھ ھېسابلىنىپمۇ قالىدۇ . كەتمەن چېپىشنىڭ گۆناھ ھېسابلىنىشى ـ كەتمەن چاپقۇچى ساپ دىل دېھقانلارنىڭ گۆناھكار ھېسابلىنىشىدۇر . ئېھتىمال دۇنيادىكى ئالتە مىلياردقا يېقىن ئادەمنىڭ تولىسى كەتمەن چاپىدىغان دېھقان بولۇشى مۇمكىن . جۇڭگودىكى بىر مىليارد 300مىليون ئاھالىنىڭ 800مىليوندىن كۆپرەكى دېھقان . دۇنيادىكى تەرەققىياتى جۇڭگوغىمۇ يەتمەيدىغان باشقا ئەللەردە بۇ نىسبەت تېخىمۇ يۇقىرى . جۇڭگونىڭ ئۆزىدىكى رايونلاردىمۇ بۇ نىسبەت ئوخشاش ئەمەس . دېگىز

بويىدىكى سانائەتلەشكەن رايونلاردا دېھقان ئاھالىلەر ئازراق ، غەربتىكى سانائەت تەرەققىياتى ئارقىدا ، دېھقانچىلىقنى تۆۋرۈك كەسىپ قىلغان رايونلاردا كۆپرەك . مەسىلەن ، ئاپتونوم رايونىمىزدىكى توققۇز مىليونغا يېقىن ئۇيغۇرنىڭ 90پىرسەنتى دېگۈدەك دېھقان . . . مەيلى قايەردە قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ،دېمەك ، دۇنيا ئاھالىسىنىڭ مۇتلەق كۆپىنچىسىنىڭ كەتمەن چاپىدىغان دېھقان ئىكەنلىكى زاكون كەتمەيدىغان ئەمەلىيەت . كەتمەن چاپقان گۈناھ ھېسابلانغان بويىچە تەسەۋۋۇر قىلىدىغان بولساق ، بىز ياشاۋاتقان بۇ سۈيۈملۈك يەرشارىمىز گۈناھكارلار جازالىنىۋاتقان غايەت زور جازا لاگىرىغا ئايلىنىپ قالىدۇ . گەرچە بۇ تەسەۋۋۇر دەرمەھەل ئويلىماققا بىمەنىدەك تۇيۇلسىمۇ رېئال ئاساسى يوق ئەمەس .

ئىنسانلاردا تەرەپبازلىق (سىنىپىي)ئېڭى شەكىللىنىپ سىنىپىي جەمئىيەتكە قەدەم قويغاندىن تارتىپ بىر-بىرىنى ئېزىش-ئېكسپلاتاتسىيە قىلىش باشلانغان . ئازساندىكى «ئەقىللىقلەر »ھۆكۈمران بولۇۋېلىپ كۆپ سانلىق «نادانلار »نى قۇل قىلىۋېلىپ ، ئۆزلىرى (ھۆكۈمرانلار)نىڭ مەنپەئەتلىرى ئۈچۈن مەجبۇرىي ئىشلەتكەن .ھېلىھەم بۇئىش ئېمىزگىسىمان شوئار ،بەلگىلىمىلەر ئاستىدا داۋاملاشماقتا . ھۆكۈمرانلار بىلەن ھۆكۈمرانلىق قىلىنغۇچىلار ئوتتۇرىسىدىكى بۇ خىل مۇناسىۋەت ئىشلەش ۋە ئىشلىتىش مۇناسىۋىتىدىن باشقا نەرسە ئەمەس . شۇڭا بۇ خىل مۇناسىۋەتنى ،مەلۇم جەھەتتىن كەتمەن چېپىش ۋە كەتمەن چاپتۇرۇش مۇناسىۋىتى ، دېسەك خاتا بولمايدۇ . چۈنكى ئىنسانلارنىڭ تېرىم مەدەنىيىتى تۈزۈلۈشى ئاددىي ، تۆھپىسى ئۇلۇغ كەتمەندىن ئىبارەت ئەمگەك قورالى ئارقىلىق باشلانغان ، راۋاجلانغان ،تاكامۇللاشقان . يېزا ئىگىلىكىنىڭ ھازىرقى تەرەققىياتىمۇ كەتمەن ۋە ئۇنى چېپىشتىن ئايرىلالمايدۇ .لېكىن ئارتىشى ئاكا ، تارىخقا نەزەر سالسىڭىز مۇشۇنداق بىر ئۇلۇغ مەدەنىيەتنى يارانقان ،ئىنسانىيەت جەمئىيىتىنىڭ تەرەققىياتى ،گۈللەپ - ياشنىشى ئۈچۈن تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز تۆھپىلەرنى قوشقان كۆپ سانلىق كەتمەن چاپقۇچىلار ئازسانلىق كەتمەن چاپتۇرغۇچىلار تەرىپىدىن ئەدناسى ، ئىنسانىي مۇئامىلىگە نائىل بولۇشقۇ ئۈياقتا تۇرسۇن ،ئەكسىچە تېخى گۈناھكار ھېسابلىنىپ ، ئۆزلىرى چاپقان كەتمەنگە ئوخشاش «قورال »سانلىپ خارلانغان ،ئازابلانغان .تۆگىدەك مېھنىتىدىن تېرىقچىلىكمۇ نېمەتكە ئېرىشەلمىگەن بۇ بىچارە «گۈناھكارلار »شۇڭا :

«كەتمەن چاپقان جىگدە بەتۇ ،
ئوڭدا ياتقان گىردە (بەتۇ) » .

«بىزلەر قىلىاق بۇغداينى ،
بەگلەر ئۈستى خاماننى » .

«ئالنە ئاي باز بويى ئىشلەپ ،
قالدىم لېۋىمنى چىشلەپ » . . . .
دەپ ئىچىگە تىنىپ ھەسرەت چەككەن .
ھۆرمەتلىك توختى باقى ئارتىشى ئاكا :

دۇنيادىكى تۆت چوڭ قەدىمىي مەدەنىيەتلىك دۆلەتنىڭ بىرى بولغان جۇڭگو ، مېنىڭچە ، دۇنيادا ئەڭ بالدۇر تېرىم-مەدەنىيىتىگە كىرگەن ھەم شۇ مەدەنىيىتى سەۋەبلىك قەدىمىي مەدەنىيەتلىك ھېسابلانغان دۆلەت . شۇنداقلا 5000يىللىق شانلىق تارىخى بار دۆلەت .دىققەت بىلەن كۆزەتسىڭىز ، جۇڭگونىڭ مۇشۇ «شانلىق »دەپ ئاتالغان5000يىللىق تارىخى ھۆكۈمرانلار بىلەن ئاۋام ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا ، كەتمەن چاپقان مېھنەتكەشلەر خار-گۇناھكار ،كەتمەن چاپتۇرغان تىرىكتاپلار ئۇلۇغ - تۆھپىكار ھېسابلانغان تارىخ . بۇ سۆزۈمگە مەن باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىمدا پىپەن (تەنقىد)قىلىنغان ، ھازىرقى خەنزۇ مەدەنىيىتىنىڭ ئاساسىنى ياراتقان مۇتەپەككۇر ھېسابلانمىش كۇڭزىنىڭ ئىدىيىسى ۋە تەلىماتلىرى بىلەن كېينكى فېئودال سۇلالىلەردە ئىزچىل ، يۇكسەك ئەھمىيەت بىلەن يولغا قويۇلۇپ كەلگەن «مەنسەپدارلىق دەرىجە ئىمتىھان تۈزۈمى »دەلىل بولالايدۇ . بەلكىم كۇڭزى تەلىماتلىرىنىڭ ماھىيىتىنى سىز ماڭا قارىغاندا تېخىمۇ ئوبدان بىلىشىڭىز ئېنىق . شۇنداقتىمۇ ئۆزۈمگە باقماي ئالدىڭىزدا ئاتىكاچىلىق قىلىدىغان بولدۇم ، مەسخىرە قىلماسسىز . «چۆچە خورازمۇ ئۆزى بىلگەنچە چىللايدۇ »دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ . كۇڭزى تەلىماتلىرى ئىچىدە تەنقىدي تەپەككۇرۇمغا تولا تېگىدىغىنى :

بەگلەر خۇلقى شامالدۇر ،
پۇقرا خۇلقى گىياھتۇر .
شامال ئۈچما قاياققا ،
گىياھ شۇيان باناۋۇر .

دېگەن ئوردا شائىرىچە ھېيىتى بىلەن « ئۆزۈڭنى تۈت ،ئەدەبكە قايت ! ئەجدادىڭنى ئۇرنەك قىل ! ئوردىغا كۆز ئالايتما ! » . . . دېگەندەك تەنبىھلىرى . كۇڭزىنىڭ بۇ تەلىماتلىرىنى قىسقىچە تەھلىل قىلىپ كۆرەيلى : ئۇنىڭ بەگلەر دېگىنى ھۆكۈمرانلار بولۇپ ، ئۇلارنىڭ مىجەز-خۇلقى ، ئىش-ھەرىكىتى ، سۆزى خۇددى شامال ئىكەن ، پۇقرا (خەلق)نىڭ بولسا خۇددى ئەرزىمەس بىر گىياھ .يەنىمەنسەپدارلار - شامال ، خەلق - گىياھ ئىكەن . مەنسەپدارلار مەيلى توغرا قىلسۇن ، خاتا قىلسۇن ، ئوڭ بولسۇن ، تەتۇر بولسۇن قاياققا باشلىسا ، نېمىگە بۇيرۇسا ،پۇقرا ئۇنىڭغا غىڭ قىلماي شەرتسىز بويسۇنۇشى كېرەك ئىكەن . يىغىنچاقلاپ ئېيتقاندا ، كۇڭزىچە بولغاندا ، كەتمەن چاپقان مېھنەتكەشلەر شامال قاياقتىن سوقسا ، شۇياققا ياتىدىغان ئاجىز گىياھ ؛ تىرىكتاپ بەگلەر ئاشۇ «گىياھلار »نى خالىغانچە ئۇچۇرۇپ - سوقۇپ ، يانقۇزۇپ-قوپۇرۇپ يۇرۇدىغان ھەيۋەتلىك شامال . مېھنەتكەش خەلق ئۆزلىرى ئۈچۈن كەتمەن چاپماستىن ، ئاشۇ تىرىكتاپ ،ھەيۋەتلىك «شامال »لار ئۈچۈن كەتمەن چېپىشى كېرەك . بولمىسا ئۇلار ئەجدادىنى ئۇرنەك قىلمىغان ،ئۆزىنى تۈتۈپ ، ئەدەبكە قايتمىغان ،ئوردىغا كۆز ئالايتقان گۇناھكار - جىنايەتچى بولىدۇ . كۇڭزىنىڭ : ئەجدادىڭنى ئۇرنەك قىل ! ئۆزۈڭنى تۈت ، ئەدەبكە قايت ! . . .دېگەن

سۆزلىرى خەلقنىڭ ئۆزئارا ئەھۋالىغا ،تۇرمۇش ئىشلىرىغا قارىتا ئېيتىلغان بولماستىن ، ئەجدادىڭىز بەگ-تۆرىلەرگە شەرتسىز بويسۇنۇپ كەلگەن ، سەنمۇ شۇنداق قىل ! بەگلەرگە يانما ، ئۇلار بىلەن قارشىلاشما ، ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئۆزۈڭنى تۇت ،موللام مۇشۇكتەك ئەدەبلىك بول ! . . . دېگەندەك خەلققە قۇلچىلىق ئىدىيىلىرى سىڭدۈرۈدىغان سۆزلەردۇر . چۈنكى كۆڭزى ئۆمۈر بويى ئوردىغا تەلمۈرۈپ ، ئارمىنىغا يېتەلمەي ئۆلۈپ كەتكەن موللا ئادەم . ئۇنىڭ ئوردىغا كۆز ئالايتما دېگىنىمۇ - هاكىمىيەت ئوغرى بولسۇن - توغرى بولسۇن ،ئۇنىڭغا بىرنېمە دېيىش هەققىڭ يوق دېگەنلىكتۇر .

كۆڭزىنىڭ ئۆزىنى ئەينى چاغدا قەدىرلىمەي ، ئوردىلىرىغا ئەكىرمەي ،ئۇنىڭ ئارمان بىلەن ئۆلۈپ كېتىشىگە پىسەنت قىلمىغان هاكىمىيەت بېشىدىكى ئاقسۆڭەكلەر ، فېئودال بەگ-تۆرىلەر نەچچە مىڭ يىللاردىن بېرى ئۇنىڭ تەلىماتلىرىنى قىممەتلىك قىلىنامە ،دەستۇرى كالام قىلىپ كەلگەن .شۇڭا ئۇلار كەتمەن چاپقان خەلقنى گۇناهكار بىلسە بىلدىكى ،هەرگىزمۇ تۆهپىكار هېسابلاپ باقمىدى . يەنە تېخى ئۇلار باغقا كىرىپ مېۋىنى يەپ ، باغۋەننى ئۆلتۈرۈپ ، مېۋىزارنى ۋەيران قىلغان تۈزكور ئوغرىلاردەك ،كەتمەن چاپقانلارنىڭ كەتمەن چاپقان مېۋىسىنى پۈتۈنلەي يەۋېلىشتىكى ،كەتمەن چاپقۇچىلارنىڭ ئاچ-زارلىقى ،ئۆلۈش-تىرىلىشى بىلەن كارلىرى بولمىدى .كەتمەن چاپقانلار ئۇلاردىن ئۆز هەققىلىرىنىڭ ئازراقىنى تەلەپ قىلغاندا رەهىمسىزلىك بىلەن قىرغىن قىلىندى ، سۈرگۈن قىلىندى (بۇيەردە ، هەققانىيەت ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلغان تارىختىكى تالاي قېتىملىق دېهقانلار قوزغىلاڭلىرىنى دېمەكچىمەن) .

كۆڭزىنىڭ بەگ ۋە پۇقرا (هاكىمىيەت ۋە خەلق) هەققىدىكى تەلىماتلىرى كېيىنكى فېئودال هاكىمىيەتچىلەرنىڭ ۋۇجۇدىدا تېخىمۇ هوسۇللۇق مېۋە بەرگەن . تېخى يېقىنقى ئەسىرلەردە ياۋروپا ، ئامېرىكىلاردا يېزا ئىگىلىكىدە ئۆز زامانىسىغا يارىشا زامانىۋىلىشىش باشلانغان ،ماشىنىلاشقان دېهقانچىلىق مەيدانلىرى قۇرۇلغان ،كەتمەن چاپقۇچى شەخسلەرنىڭ قەدىر-قىممىتى ،تۆهپە-نەتىجىلىرى مۇئەييەنلەشتۈرۈلگەندە ؛ جۇڭگودا بولسا ئەمەلدارلىق ئىمتىهان تۈزۈمى ئومۇملىشىپ ، «كەتمەن چاپماي ئاقنان يېيىش - ئۇلۇغلۇق ،شەرەپ ؛ كەتمەن چېپىش - نومۇس ،گۇناه »بازار تاپقان .بۇ مەزگىلدە ياۋروپا ،ئامېرىكا ،رۇسىيىلەردە . . . تۇرلۇك يېزا ئىگىلىك ئالىي ، ئوتتۇرا مەكتەپلىرى قۇرۇلۇپ تۇركۇم-تۇركۇم ئاگرونوم ، تېخنىك ، مۇتەخەسسىسلەر يېتىشىپ چىقىۋاتقان بولسا ، جۇڭگودا كەتمەن چاپماي ئاقنان يېيىشنى كۆزلەپ كۇرمىكلىغان تالىبولۇشلىملەر (ئەگەر ئۇلارنى شۇنداق ئاتاش توغرا بولسا) ،كۆندۈرۈلۈۋاتقان شاتۇتىغا ئوخشاش ئون يىللاپ ۋاقتىنى نەزمە-قوشاق ، ماقال-تەمسىل يادلاش ،تەقلىدچى رەسسامغا ئوخشاش مەسىۋىي (هۇسىن خەت)كۆچۈرۈش ،ئىلمىي قىممىتى يوق ،زامانغا ماس كەلمەيدىغان قەدىمىي جەڭنامە ،نەسىهەتنامىلەرنى مەددادهقا ئوخشاش ئوقۇش ،سۆزلەش بىلەن ئاۋاره ئىدى . . . مۇشۇنداق مەنسەپدارلىق قىزغىنلىقى ئېزىتقۇ سەتەڭدەك هەممىنى ئۆزىگە قارىتىۋالغان يەردە خەلقنىڭ ،خەلق ئارىسىدىكى كەتمەن چاپقۇچى دېهقانلارنىڭ ئېتىبارى قانچىلىك بولاتتى دەيسىز !؟ كۆڭزىنىڭ بايىقىدەك بېيىت ،تەنبىهلىرىنى ئۆگىنىپ ،كەتمەن چېپىشتىن قېچىپ ،نومۇس قىلىپ مەنسەپدار بولغان ،شۇنداق تەلىماتلارنى دەستۇر قىلىپ هاكىمىيەت يۇرگۈزۈۋاتقان ئەلدە كەتمەن چېپىشنىڭ گۇناه بوپقالىدىغانلىقى ئېنىقلا گەپقۇ . . . ئارتىشى ئاكا ، سىزنىڭمۇ ئېسىڭىزدە باردۇ :1970-يىللارنىڭ باشلىرىدا كۆڭزىنى لىن-بياۋغا قوشۇپ تەنقىد (پىپەن) قىلغىنىمىز ؟ هازىر بەزىدە ئۆزۈمچە شۇنداق ئارمانلارنىمۇ قىلىپ كېتىمەن : ئەسلىدە شۇ چاغلاردىكى تەنقىد - پىپەندە كۆڭزىنىڭ ئاشۇ سەپسەتىلىرىنىڭ تەسىرىنىمۇ ج ك پ تارىخىدىكى ئەڭ چوڭ سىياسىي سۈيىقەستچى ،ۋەتەن خائىنى لىن-بياۋنىڭكىگە ئوخشاش يوقلا قىلىۋېتىدىغان گەپ ئىكەندۇق .خەپ !

خوش ، يۇقىرىقىلار ئۆتمۈشتىكى ئىشلار . بىز بىر چاغلاردا زۇلمەتلىك ئۆتمۈش ، قاباهەتلىك ئۆتمۈش ،دەپ ئاشۇ ئۆتمۈشنىمۇ تەنقىد (پىپەن) قىلغانىدۇق . شۇنداق زۇلمەتلىك ،قاباهەتلىك زامانىدا كەتمەن چېپىشنىڭ پەس ،گۇناهكارانە ئىش هېسابلىنىشى ئانچە ئەجەبلىنەرلىك بولمىسا كېرەك .

ئەمدى هازىرچۇ ؟

بىز يازارمەن زىيالىيلار راست گەپ قىلىش هەققىدە گەپ بولغاندا ،بىز رېئالىزمچىلارمىز ، ماركسىزمچىلارمىز ،ماتېريالىزمچىلارمىز ، هەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەيمىز ، رېئاللىقنى سەممىي سادىقلىق ۋە چىنلىق بىلەن ئەكس ئەتتۈرىمىز . . . دەپ هېچكىمگە گەپ بەرمەي مەيدىمىزگە مۇشتلايمىز .لېكىن ئاغزىمىزدا بۇنداق نوچىلىق قىلغان بىلەن ئەمەلىيىتىمىز ئۆز سايىسىدىن ئۆركىگەن توشقاندەك ئېهتىياتچان ۋە خامىلىئوندەك رەڭۋاز . نوپۇز ۋە نوپۇز ئىگىلىرى ئالدىدا «ئوسۇرۇققا مەدهىيە »يازغان شائىرنىڭ ئۆزى بولىمىز . پېقىر تىپىك دېهقان ۋە دېهقانغا خاس تۈز مىجەز بولغانلىقىم ئۈچۈن يوپۇتمىچىلىق ، كۆپتۈرمىچىلىك قىلىشلار بىلەن پەقەت خۇشۇم يوق . ناۋادا مەن ئاندىرسىننىڭ «پادىشاهنىڭ يېڭى كىيىمى » دېگەن چۆچىكىدىكى يالىڭاچ پادىشاهنىڭ يېنىغا يىغىلغان قاتاردا بولغان بولسام ، يالىڭاچ پادىشاهنى هېلىقى بالىدىنمۇ بالدۇررىاق يالىڭاچ ئىكەنسەن دېيىشىم ؛ شۇدەۋرلەردىكى مۇخبىر بولسام ، ناپالېئوننى پاكار دەپ ، ستالىننى مۇستەبىت دەپ راستنى راست يېزىشىم مۇمكىن ئىدى ،گەرچە كاللام كېتىدىغان ئىش بولسىمۇ .چۈنكى يالغانچىلىق ، يوپۇتمىچىلىق خەلق ئۈچۈنمۇ ، هاكىمىيەت ئۈچۈنمۇ قىلچە پايدىلىق ئەمەسكى ، ئېغىر زىيانلىقتۇر .

دېمەكچى ، كەتمەن چېپىشنى پەس ، گۇناه كۆرۈدىغان ئىش هازىرمۇ بار . زامانىمىزدىكى بەزى مەنسەپدارلار مەنسەپدارلىققا سايلىنىدىغان ،توغرىسى ،

مەنسەپدار بولىدىغان چاغدا خەلقنىڭ چاكىرى بولىمەن ، خەلق ئۆچۈن ئۇنداق ئىشلەيمەن ،بۇنداق ياخشى ئىش قىلىپ بېرىمەن . . . دېگەندەك ۋەدە-قەسەملەرنى خەلق ھەم ھۆكۈمەتكە تۆكمە قىلىپ بېرىدۇ ، خۇددى شەيتان لەئىندەك .ئەمما مەنسەپدار بولۇۋېلىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا كىبىر-تەمەننا ، مۇشتۇمزور-مۇستەبىتلىك ،ئالقانچى - ئالدامخورلۇق-لاردا تولىمۇ قەبىھلىشىپ . خەلقنى چاكار قىلىدۇ ، مەنسەپدار ئۆچۈن كەتمەن چاپتۇرىدۇ ، ئاشۇ كەتمەن چاپقۇچىلارغا گۇناھكار-جىنايەتچىلەرگە مۇئامىلە قىلغاندەك مۇئامىلە قىلىدۇ . ئادەمنىڭ ئوغىسىنى تېخىمۇ قاينىتىدىغىنى ، «مانتا كۆرمىگەن قەلەندەر قاسقانغا دۇم چۈشۈپتۇ »دېگەندەك ،ئاتا-بوۋىسىدىن تارتىپ كەتمەن چاپقان دېھقان ئائىلىسىدىن چىقىپ مەنسەپدار بوپقالغان بەزى «مانتا كۆرمىگەنلەر »نىڭ «مانتا كۆرگەن »دىن كېيىنكى مۇناپىقانە قىلمىشلىرى .ئۇلار يېزا-بازارلارنىڭ ،ئىدارە-پونكت-لارنىڭ باشلىقلىرىغا ئوخشاش تېرىقچە مەنسەپكە ئېرىشكەندىن كېيىن ئۆزلىرىنى گويا شاھ-سۇلتانلاردەك ھېس قىلىدۇ . كەتمەن چاپىدىغان دېھقان قەۋم-قېرىنداشلىرىنى قارا يۇزلەرچە كۆزگە ئىلمايدۇ ،پەس كۆرىدۇ . ئۆزلىرىنىڭ ئاشۇلاردەك تەرلەپ-پىشىپ توپا-پاتقاقلارغا مىلىنىپ كەتمەن چاپمايدىغانلىقىدىن مەغرۇرلىنىدۇ ، ماختىنىدۇ . ئۇلار كەتمەن چېپىشنى پەس كۆرىدۇيۇ ، كەتمەن چېپىۋاتقان قەۋم-قېرىنداشلىرىنى يۇنۇپ ،قىرىپ ، شىلىپ ،يالماپ ،يالاپ يېيىشنى ھەرگىزمۇ پەس كۆرمەيدۇ . ئۇلار كەتمەن چاپقانلارنى خالىغانچە ئىشلەتكىلى ،بىرتەرەپ قىلغىلى بولىدىغان مالايمۇ ھېسابلاۋېرىدۇ .

مۇئەللىپنىڭ مەھەللىسىلىك نامرات دېھقان ئائىلىسىدىن كېلىپ چىققان ،يېزىمىزغا 15يىلغا يېقىن مۇئاۋىن يېزا باشلىقى ،يېزا باشلىقى بولغان بىر مەنسەپدار بولىدىغان .ئۇ ، يېزا باشلىقلىق مەنسىپىنى ئارتقۇزۇۋاتقان يىللارنىڭ بىرىدە يېزىمىزدىكى پاختا سېتىۋېلىش قورۇسى ئىچىدە شۇكۇنى پاختا (كېۋەز)سېتىپ بېرىشكە كەلگەن دېھقانلارغا يىغىن ئاچماقچى بولۇپ ، كېۋەزلىرىنى شامالغا سېلىپ قورۇتۇۋاتقان ،نۇسخا ئالدۇرۇۋاتقان ، تارازىغا توشۇۋاتقان . . . دېھقانلارنى قىلىۋاتقان ئىشلىرىنى دەرھال توختىتىپ ، يىغىنغا كېلىشكە چاقىرىپتۇ . نۇرغۇن دېھقان قىلىۋاتقان ئىشلىرىنى ئائىلاج تاشلاپ يېزا باشلىقىنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىپ قول باغلاپ تۇرۇشۇپتۇ . يېزا باشلىقى قارىغۇدەك بولسا بىزنىڭ مەھەللىلىك بىر ياش دېھقان قوشۇلۇپ بىرنەچچەيلەن يىغىنغا بېرىشنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەي ،ھەدەپ ئۆز ئىشلىرىنى قىلىشۇۋېرىپتۇ . يېزا باشلىقى ئۆزىنى كۆزگە ئىلىنمىغان ،ئانىسى بولغان ھېس قىپتۇ . سەپرايى مىڭ گەز ئۇزۇلەپتۇ . شۇنداق بولماي ئەمىسە . شۇنچە چوڭ بىر يۇرتنىڭ ، ئون‌نەچچە مىڭ ئادەمنىڭ ئەڭ چوڭ كاتتىسىنى كەتمەن چاپىدىغان بىر نەچچە قوڭالتاقنىڭ پىسەنتىگە ئالمىغىنى نېمىسى؟ ئۇلار كىم؟ يېزا باشلىقىچۇ؟ ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئاسمان-زېمىن پەرق بار ئىدى .

يېزا باشلىقى ئانچىكىم بىر نەچچە ئېغىز گەپ قىلىپ قويسا نەچچە يۈز كادىر «خوش-خوش »دەپ تۇرىدۇ . شەھەر باشلىقلىرىمۇ ،شۇجىلارمۇ ئوڭايلىقچە ئۇنىڭ گېپىنى يەردە قويمايدۇ . . .شۇلارغا سېلىشتۇرغاندا بىرنەچچە كەتمەن قۇلى «ئەبگا »لار قانچىلىك ئادەمتى ؟ يېزا باشلىقى ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇ «گەدەنكەش قوڭالتاق »لارنى تەنبىھلىك تەلەپپۇزدا يىغىنغا چاقىرىپتۇ . باشقىلار ئىشلىرىنى قويۇپ يىغىنغا ماڭغان بولسىمۇ ،بىزنىڭ مەھەللىلىك «گەدەنكەش » ئىسمىنى ئاتاپ چاقىرسىمۇ خىيالىدا يوق كېۋىزنى قاچىلاۋېرىپتۇ . تاقىتى چەكتىن ئاچقان ،غەزەپتىن يېرىلاي دېگەن جانابى يېزا باشلىقى مېڭىشنى ئېغىر ئالماي ئۇنىڭ يېنىغا كەپتۇ-دە :

- ھەممە ئادەم يىغىنغا بېرىۋاتسا ، سەن نېمىشقا بارمايسەن ، سولتەك ! ؟سەن كىم بىلەن قارشىلاشماق-چى؟ چىرايلىقچە يىغىنغا ماڭە ! بولمىسا ئۆسۈپ كەتكەن نوخۇلاڭنى ئېلىپ قوڭاڭغا تىقىۋېتىپ قالماي يەنە . تۆت تاغار كېۋەزنى كۆرۈپ يوغىناپ كەتكىنىنى قارا بۇ پىتلىقنىڭ ! - دەپ «گەدەنكەش» دېھقاننى گەدىنىدىن تۇتۇپ ئىتتىرىپتۇ . ئۇچ-تۆت كۈندىن بېرى كېۋەزنى ئۆتكۈزەلمەي خۇنتىپەر بوپكەتكەن دېھقان شۇ ئاچچىقىدا جانابى يۈرت كاتتىسىغا يېنىپ ساپتۇ :

- يىغىنىڭنىڭ ماڭا نېمە كېرىكى ، -دەپلا سەتلەپتۇ ئۇ يېزا باشلىقىنى ، - يىغىنىڭنى كادىرلىرىڭغا ئاچ ! بىز دېھقانلارغا ھازىر ئالارمەننىڭ پايدىسىغا سۆزلەيدىغان ئۇنداق يىغىنىڭدىن كېۋەزنى بالدۇرراق ساتمىقىمىز مۇھىم . ئەتە-ئۆگۈن چاپارمەنلىرىڭ ئۇ ھەققى ، بۇ ھەققى دەپ بارسا ،بىز يىغىن ئاڭلاپ كېۋەزنى ساتالمىغان ،دېمەك ئۇنامدۇ ھېلى ؟

- نېمە دېدىڭ؟ ھۇ ئاناڭنى . . . ئەبگا ! ماڭە ئالدىمدا ،ھېلى بىكار مۇشۇ يەردە ! . . .

- بارمايمەن دېدىمغۇ . قولۇڭدىن كەلگىنىنى قىل ! مەن سېنىڭ قول ئاستىڭدىكى پورداقچى كادىرىڭ ئەمەس سەندىن قورقۇپ تۇرۇدىغان . ناھايىتى كەلسە چاپىدىغان كەتمىنىمنى تارتىۋالارسەن . مەيلى ، ئورنىغا تۆمۈرچىدىن يەنە كەتمەن ئالىمەن شۇ . . .

ئىش شۇيەرگىچە كەلگەندە باشقىلار كېلىپ ئۇلارنى ئاجرىتىۋېتىپتۇ .«مازارغا چالما ئاتقان» دېھقانغا تەنە-تەنىسە ،«پوققا چالما ئاتقان »يېزا باشلىقىغا تەسەللىي - سالا قىلىشىپتۇ .بىراقكى ، يېزا باشلىقى بۇنىڭلىق بىلەن بولدى قىلماپتۇ . شۇمەيداندا يېزىلىق ساقچىخانىنىڭ باشلىقىمۇ بار ئىكەن . يېزا باشلىقى ئۇنىڭغا بۇيرۇق قىپتۇ :

- ماۋۇ گەدەنكەش قوڭالتاقنى ئەكىرىپ سولا ! ھۆكۈمەت بىلەن قارشىلاشقانىنىڭ جازاسىنى ئوبدان بەر !

ساقچىخانا باشلىقى «گەدەنكەش » دېھقاننىقولىغا كويزا سېلىپ ئەكىرىپ سولاپتۇ . جىنايىتىنى ئىقرار قىلىشقا مەجبۇرلاپتۇ . . .

ئارتىشى ئاكا ، دەپ بېقىڭە : مۇشۇ ئىشتا خاتالىق كىمدىن ئۆتتى؟ دېھقاندىنمۇ ، يېزا باشلىقىدىنمۇ ؟

مىنىڭچە ، مەيلى ئەخلاق نۇقتىسىدىن ياكى قانۇن نۇقتىسىدىن بولسۇن ، ئاساسلىق خاتالىق يېزا باشلىقىدىن ئۆتتى . بىرىنچىدىن ، ئۇ ، پاختىكار دېھقانلىرىڭ پاختا سېتىش ۋاقتىنى زورلۇق بىلەن ئىگىلەپ مەجبۇرىي يىغىن ئاچتى . ئىككىنچىدىن ، ئۇنىڭ ئاچقان يىغىنى ھېلىقى «گەدەنكەش» دېھقان ئېيتقاندەك ، دېھقانلارنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن سۆزلەنمەي ، پاختا-چىگە شىركىتىنىڭ پايدىسى ئۈچۈن سۆزلەنگەن يىغىن .يەنە كېلىپ ، تەستىق - ئۇقتۇرۇشسىز ئېچىلغان قانۇنسىز يىغىن . ئۈچىنچىدىن ، ئۇ ، دېھقانىنى تىللاپ ، ئانىي تېپىپ ، ئۇنىڭ كىشىلىك ئىززەت-ئابرويىنى دەپسەندە قىلدى . تۆتىنچىدىن ،ئۇزىنىڭ نوپۇزىدىن پايدىلىنىپ دېھقاننى جازالاتتى . . . دېھقانىنىڭ گۇناھى بولسا -يېزا باشلىقىغا ئەھۋالنى ئىلمىي چۈشەندۈرمىگەن كىچىككىنە سەۋەنلىكتۇر . ئۇنداقتا ، نېمە ئۈچۈن سەۋەنلىكى بار ئادەم ساقچىلار تەرىپىدىن جازالىنىدۇ ؟ گۇناھى (جىنايىتى)بار ئادەم بولسا جىنايىتى ئۈچۈن جازاغا تارتىلماي ، 55ئات كۈچلىك تراكتورنىڭ ماتورىدەك بىمالال گۈركىرەپ يۈرۈيدۇ ؟ بۇنىڭدىكى سەۋەب ئاددىيلا :ھەقىقىي گۇناھكار كەتمەن چاپتۇرغۇچى تۆھپىكار ؛جىنايەتچى بولۇپ جازالانغۇچىبولسا كەتمەن‌چاپقۇچى خار-گۇناھكار . . . يېزىلاردا بۇنداق ئىشلار ھېلىھەم ماڭدامدا بىر ئۈچراپ تۇرىدۇ .

سىز «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ 2001-يىل 4-سانىغا بېسىلغان «كەتمەن چاپقان گۇناھمۇ ؟»ماۋزۇلۇق تەرجىمە ماقالىڭىزدا ئېيتقاندەك ، بىزنىڭ بەزى مەنسەپدارلىرىمىز مەلۇم بىر ئىشنى قىلدۇرماقچى بولغاندا ،كەمچىلىكنى تۈزەتمەكچى بولغاندا بۇ ئىشنى مۇنداق قىلالمىسام خىزمىتىمدىن ئېلىپ تاشلاپ يېزىغا ھەيدىۋېتىڭلار ، ئۆمۈر بويى كەتمەن چېپىپ گۇناھىمنى يۇيسام رازىمەن ،دېگەندەك ۋەدە-قەسەملەرنى قىلىدۇ . بۇنىڭدىن چىقىپ تۇرىدۇكى ، ئاشۇنداق مەنسەپدارلارنىڭ نەزىرىدە كەتمەن چېپىش گۇناھكارانە ئىش ياكى گۇناھكارلار گۇناھىنى يۇيۇش ئۈچۈن قىلىدىغان ئىش . بەرھەق ، بىز دېھقانلار جەمئىيەتنىڭ ئەڭ تۆۋەن قاتلام كىشىلىرىمىز . بىز كەتمەن چاپىمىز . كەتمەن چېپىش ئارقىلىق ئۆزىمىزنىلا ئەمەس ، جەمئىيەتنىڭ نۇرغۇن يۇقىرى قاتلىمىدىكىلەرنىمۇ باقىمىز . بىراق بىز بۇنىڭلىق بىلەن گۇناھكار ،بىز بېقىۋاتقان ئوتتۇرا ۋە يۇقىرى قاتلىمىدىكىلەر پاك ،تۆھپىكار ھېسابلانسا توغرا بولامدۇ ؟ بۇنداق بولغاندا بىز ياشاۋاتقان بۇ دۇنيا مەن باشتا دېگەندەك ، گۇناھكارلار بىلەن تولغان غايەت زور بىر جازا لاگېرىغا ئايلىنىپ قالمامدۇ ؟ بۇگۈنكى مىلىڭ تەستە قۇرغان سوتسىيالىستىك جەمئىيىتىمىزمۇ ھەممە باراۋەر ياشايدىغان ،ئېزىش-ئېزىلىش مەۋجۇد بولمايدىغان سوتسىيالىستىك جەمئىيەتتىن ئېزىش-ئېزىلىش ئەۋج ئالغان ، باراۋەرلىكتىن سۆز ئېچىش مۇمكىن بولمايدىغان قۇلدارلىق جەمئىيەتكە ئۆزگىرىپ كەتمەمدۇ ؟

ھۆرمەتلىك توختى باقى ئارتىشى ئاكا :

مەنسەپدارلارنىڭ نەزىرىدىلا ئەمەس ،مەنسەپدار ئەمەس نۇرغۇن كادىر-مائاشلىقلارنىڭ ، سودىگەر-تەجارەتچىلەرنىڭ نەزىرىدىمۇ كەتمەن چاپقان (دېھقان)لار پەس ، گۇناھكار . ئۇلارمۇ ئۆزلىرىنى كەتمەن چاپىدىغان دېھقانلاردىن ئالاھىدە ،ئۈستۈن ،ئاقسۆڭەك ھېسابلايدۇ . مىنىڭ ئوتتۇرا مەكتەپ ۋە تېخنىكومدا بىرگە ئوقۇغان نۇرغۇن ساۋاقداشلىرىم ھازىر كادىر ،ئەمەلدارچاق . . .لاردىن بويكەتتى . ئۇلارنىڭ تولىسى يېزىدا ، دېھقانلار ئارىسىدا كادىرلىق ،مەنسەپدارلىق قىلىدۇ . لېكىن ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئۆزلىرى ئېنىنى يەۋاتقان يېزىلىقلارنى - دېھقانلارنى پەسەنتىگە ئالمايدۇ ، پوش دېمەيدۇ . ھەتتا ئۇلار ئۆزلىرى بىلەن ئوخشاش ئوقۇغان مەندەك يازارمەن دېھقانىنىمۇ ئۆزلىرىنىڭ قاتارى كۆرمەيدۇ . دېھقانلارنىڭ ئالدىدا نوغۇچ يۇتۇۋالغاندەك غادىيىۋالىدۇ ، ئۇلارغا ياسىچى قوشۇنىنىڭ قوماندانلىرىدەك مۇئامىلە قىلىدۇ . زامانىمىزدىكى بۇنداق زامانۋى ماڭقۇرتلارنى قانداق قىلغۇلۇق ؟ «پالتا ئۆز سېپىنى كەسمەيدۇ» دېگەن گەپ بار .لېكىن ھازىرقى بۇنداق «پالتا»لارئالدى بىلەن ماڭقۇرت يولئامانىدەك[1] ئۆزىنىڭ سېپىنى كېسىدىغان بويكەتتى .

ئارتىشى ئاكا : ئەمدى سىزگە كەتمەن چاپقانلارنى يارىتىمايدىغان ،شەھەرلەردە خىزمەت قىلىدىغان بەزىبىر «يېڭى ئاقسۆڭەك» بۇرادەر ،يۇرتداشلىرىم ئۈستىدىن ئازراق «غەيۋەت» (سۇپەت - ئەمەللىرى ئۈستىدە)قىلىپ بېرەي :2002-يىلىنىڭ باشلىرى - مەن سەرگەردانلىق قەدىمىنى ئىلىدىن ئۇرۇمچىگە قويغان چاغلار (ھەراست ، مەن ئۇرۇمچىدىكى چاغلاردا سىز بىلەن «ئىزچىلار» كىتابخانىسىدا ئىككى-ئۈچ قېتىم ئۇچراشقانىدىم .ئېھتىمال سىز ئۇ چاغلاردا ماڭا ئانچە دىققەت قىلمىغان بولىسىز كېرەك)ئىدى .بىر كۈنى بىر قەلەمكەش يۇرتدىشىمنى ئىزدەپ ئۇنىڭ ئىدارىسىگە باردىم .دېھقان بالىسى ئۇ زىيالىي يۇرتدىشىم ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغان ،تەنقىدىي رېئالىزملىق يازغۇچى بولۇپ ،ئاپتونوم رايونىمىزدا خېلىلا تەسىرى ۋە نوپۇزى بار ئەدىبلەردىن ئىدى . تەلىيىمگە ئۇ ئىشخانىسىدا بار ئىكەن . ئىككىمىز كۆرۈشمىگەنگە بىر يىلدىن ئاشقان بولسىمۇ ، ئۇ مەن بىلەن ھەر كۈنى ئۈچرىشىپ تۇرۇدىغان ئۆتكۈنچىلەر بىلەن سالاملاشقاندەك مۇنداقلا سالاملاشتى . ھەرنېمە بولسا ئىككىمىز نەچچە ئون مىنۇت پاراڭلاشتۇق . پارىڭىمىز يۇرتداش ،قۇرداش ،يولداشلارنىڭكىگە ئوخشىماستىن ،كاتتا مەنسەپدار بىلەن ھاجەتمەن پۇقرا ئوتتۇرىسىدىكى پاراڭغا ئوخشاپ قېلىۋاتاتتى . ھەر ئىككىمىز ئەدەبىيات ئاشقىلىرى بولغاچقا ، پارىڭىمىز بىركەمدە ئەدەبىياتقا يۇتكەلدى . ئۇ مەندىن قانداق ئەسەرلەرنى يازغانلىقىم ، چىقارغانلىقىم ،

---

① ماڭقۇرت بولئامان - چىڭغىز ئايتماتوفنىڭ «ئەسىردىن ھالقىغان بىر كۈن»رومانىدىكى ئۇزىنىڭ كىم ،كىمنىڭ بالىسى ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇغان ، خوجايىنلىرى ئۈچۈن سادالىقىنىلا بىلەن ئىشلەشتىن باشقىنى بىلمەيدىغان پېرسوناژ . ئۇ ، خوجايىنلىرىنىڭ بۇيرۇقى بويىچە ئۆز ئانىسىنى يائۇقى بىلەن ئېتىپ ئۆلتۈرىدۇ . - ئاپتور .

يېزىۋاتقانلىقىم توغرىلىق سورىدى . مەن 2001-يىلى گىزىت -ژورناللاردا چىققان ،مەتبۇئاتلارغا يېقىندا بەرگەن ۋە يېزىۋاتقان ئەسەرلىرىمنى ژانىرى ۋە قىسقىچە مەزمۇنى بىلەن ھاياجانلىنىپ ئېيتىپ بەردىم .بولۇپمۇ 2001-يىلى «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژورنىلىدا چىققان ئىككى پارچە ئەسىرىم (شۇ يىللىق 3-سانىدىكى «خىزىر قاچقان چەش»ناملىق ھېكايەم بىلەن شۇ يىللىق 6-سانىدىكى «ئېلان ، تولا بىزنى مەسخىرە قىلمىغىن»ناملىق ماقالەم)نى پەخىرلىنىش بىلەن تىلغا ئالدىم . ئەپسۇسكى ، تەنقىد روھىغا باي بۇ نوپۇزلۇق يازغۇچى يۇرتداشىم ئوتتەك پەخىرلىنىش ھىسىياتىمغا مۇز تاشلىۋەتتى :

- ھە ، ئۇ ئەسەرلىرىڭلىنى مەنمۇ كۆرگەن ، - دېدى ئۇ ماڭا مەنىستىمەسلىك نەزىرى بىلەن قاراپ قويۇپ ، - ئاچە ۋاھ دەپ كەتكۈچىلىكى يوق . «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»نىڭ باش مۇھەررىرى قۇربان مامۇت تولىمۇ ئاق كۆڭۈل ئادەم . «دېھقان»دېگەن ئىمزايىڭلىنى كۆرۈپ ژورنالغا بېرىۋەتكەن گەپ . بولىما . . .

ئۇنىڭ سۆزلىرىدە ئەسەرلىرىمنى مەنىستىمەسلىكتىن ،مېنى مەنىستىمەسلىك ئالامەتلىرى ئىنىقلا ئىپادىلىنىپ تۇراتتى . ئۇنداق بولمىغان بولسا ، ئەسەرلىرىم ئۇنىڭدىن ياكى باشقا تەنقىدچىلەر تەرىپىدىن تەنقىدلەنگەن ، ئوقۇرمەنلەرنىڭ مۇئەيىنلەشتۈرۈشىگە ، ياقتۇرۇپ ئوقۇشىغا نائىل بولالماستىن ، ئىنكار قىلىشىغا ئېرىشكەن بولاتتى . يۇرتداشىمنىڭ مەنىستىمەسلىك بىلەن ئېيتقان ئاشۇ سۆزلىرىدە : سەن «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»دەك نوپۇزلۇق ژورنالغا لايىق ئەسەر يازالايدىغان سەۋىيىدىكى ئادەم ئەمەس . ژورنال باش مۇھەررىرى دېھقان ئىكەنلىكىنى بىلىپ ، ماڭا ھېداشلىق قىلىپ قەددى كۆتۈرۈلۈپ قالسۇن ، دەپلا ئەسىرىڭنى بېرىپ قويغان گەپ . ئۇنداق ژورنالىلارغا لايىق ئەسەرلەرنى مانا بىزدەك نوپۇزلۇق ، ئالىي مەلۇماتلىق ، شەھەرلىك كادىر يازغۇچىلارلا يازالايدۇ . . . ۋەھاكازا دېگەندەك مەنالار بار ئىدى . راستىنلا شۇنداقمۇ ؟ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»ژورنىلى باش مۇھەررىرىنىڭ ژورنالىستلىق مەسئۇلىيەت ئېڭى ماڭا خېلىلا ئايدىڭ . ئۇ ئادەم ئۆزى مەسئۇل بولۇپ چىقىرىۋاتقان ،پۈتكۈل دۇنيادىكى ئۇيغۇرلارغا ۋە ئۇيغۇر تىل-يېزىقىدىكى نەشرىي ئەپكارلارنى كۆرۈدىغانلارغا ئاشكارا تارقىتىدىغان بۇ ژورنالغا ماۋۇ دېھقاننىڭ ئەسىرىكەن ، ئاۋۇ ئىشچىنىڭ ئەسىرىكەن ، بۇ ئوقۇغۇچىنىڭ ئەسىرىكەن ،بوپتۇلا ،بىر بېرىۋېتەي ، شۇ بىچارىلەرنىڭ قەددى بىر كۆتۈرۈلۈپ قالسۇن ، دەپ خام - خاتىلا ،بولار-بولماس ئەسەرلەرنى ژورنالغا بېرىۋەتمەيدۇ . بەلكىم ئۇ ئادەمنىڭ ژورنالىستلىق بورچ تۇيغۇسى سىزگىمۇ مەلۇمدۇر ، ئارتىشى ئاكا . شۇڭا يەنە ئارتۇقچە سۆزلەپ يۈرمەي . دېمەكچىمەنكى ، نوپۇزلۇق يازغۇچى يۇرتداشىمنىڭ نەزىرىدىمۇ دېھقانلار كەتمەن چېپىش (جىسمانىي ئەمگەك قىلىش)تىن بۆلەك ئىش قىلالمايدىغان ، قىلالماسلىقى كېرەك بولغان قەۋم ئىكەن .ئۇ ، شۇخىل مەنىلىك سۆزلىرى بىلەن دېھقان ئاتا-بوۋىلىرىغا ،قەۋم-قېرىنداشلىرىغا قانداق يۈز كېلەلەركىن ؟ ناۋادا ئۇ يېزىلىق - كەتمەن چاپىدىغان دېھقاننىڭ بالىسى بولماي ، شەھەرلىك - ئاقنان يەيدىغان ئاقسۆڭەكنىڭ بالىسى بولغان بولسا يەنە نېمىلەرنى دەر ئىدىكىن-تاڭ ! ؟

مەن ئەدەبىيات كوچىسىغا قەدەم قويغان چاغلاردا ،ئالىي مەكتەپنىڭ ئەدەبىيات كەسپىدە ئوقۇغان ، تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىدا مۇخبىرلىق قىلىدىغان ،بىر قىسىم ھېكايىلىرى جەمئىيەتتە مۇناسىپ تەسىر قوزغىغان بىر يازغۇچىنى ئۇستاز تۇتۇپ ، ئۇنىڭدىن ئاز-تولا تەلىم-ساۋاق ئېلىپ تۇردۇم . ئىككىمىزنىڭ مۇناسىۋىتى بارغانسىرى قويۇقلاشتى . ھۆرمەت-ئىززەتلەر ۋايىغا يەتتى . بىرىپ-كېلىشلەر كۆپەيدى . . . شۇنداق يىللارنىڭ بىرىدە ، يېزىمىزغا سۇ كېلىدىغان سۇ ئامبىرىنىڭ سۈيى تۈگەپ كەتكەنلىكتىن يېزىمىزدىكى كەتمەن چاپىدىغان ئەرلەر ۋە ئاتۇش شەھىرىدىكى بەزى ئىدارە-پونكتلارنىڭ كادىرلىرى شۇ سۇ ئامبىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئۆستەك چېپىش ھاشىرىغا قوزغىتىلدى . بۇ بىر جىددىي ئىشقا ئاتۇش شەھىرىنىڭ شۇ چاغدىكى بىر مۇئاۋىن باشلىقى نەق مەيداندا قوماندانلىق قىلدى . «ھە-ھۇ»بىلەن كەتمەن چېپىۋاتساق تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ ئىككى نەپەر مۇخبىرى پەيدا بولدى . قارىسام ، ئۇلارنىڭ بىرى مېنىڭ يازغۇچى ئۇستازىم (شۇ چاغلاردا ئۇنى ھۆرمەتلەپ شۇنداق ئاتايىتىم)ئىكەن . ئۇ ۋە ھەمراھى دېھقانلار چېپىۋاتقان كەتمەندىن چاچراغان لاي-پاتقاقلارنىڭ تېگىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ پەملەپ مېڭىشقىنىچە مەن كەتمەن چېپىۋاتقان يەرگە يېقىنلا كېلىپ تۇرۇپ قېلىشتى . ئۇلارنىڭ بىرى نېمىلا بولمىسۇن مېنىڭ ھۆرمەتكە سازاۋەر يازغۇچى ئۇستازىم بولغاچقا ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشمەكچى بولۇپ يېنىغا باردىم . ئۇ ئۇستىۋېشى لاي-پاتقاق مېنى كۆرۈپلا ئادەم يارىتالمايدىغان تەكەببۇر خوتۇنلاردەك تۇمشۇقىنى ئۇشلاپ ،كولدۇرما ئېسىلغان ئاتتەك جۇلۇ قېقىپ باشقا ياققا بۇرۇلۇۋالدى .مەن ئۇنىڭ نېمىشقا بۇنداق قىلغانلىقىنى چۈشەندىم-دە ،ئوسال ئەھۋالىمنى بىر دېھقان يۇرتداشىمدىن تاماكا سورىغان بولۇپ يوشۇردۇم . بىر چاغدا ئۇ مۇخبىرنىڭ تېلېكامىراسى كەتمەن چېپىۋاتقانلارغا توغرىلاندى . شۇ ئەسنادا نەدىن پەيدا بولدى ،ھېلىقى مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى كېلىپلا بىر دېھقاننىڭ قولىدىكى كەتمىنىنى ئېلىپ «قاتتىق چېپىشقا» باشلىدى تېلېكامىرانىڭ كۆزى «جاپالىق»ئىشلەۋاتقان مۇئاۋىن شەھەر باشلىقىغا قادالغىنىچە ئۇزاق تۇرۇپ كەتتى . . . بىرنەچچە كۈندىن كېيىن بۇ ھەقتىكى خەۋەر تېلېۋىزىيىدە كۆرسىتىلدى . دىققەت قىلىسام ، مۇئاۋىن شەھەر باشلىقىنىڭ «جاپالىق كەتمەن چاپقان»كۆرۈنۈشى شۇ خەۋەرنىڭ بىرىمىدىن كۆپرەكنى ئىگىلىدى . 2000غا يېقىن دېھقان (ۋە باشقىلار)نىڭ مىننەتسىز كەتمەن چاپقان كۆرۈنۈشى بولسا ، بىرمىنۇتقىمۇ يەتمىدى . يەنە تېخى رىياسەتچى مۇئاۋىن شەھەر باشلىقىنىڭ «قىيىنچىلىقتىن ، جاپادىن قورقماي ، سالامەتلىكى ياخشى بولمىسىمۇ بۇنىڭ بىلەن قىلچە

هېسابلاشماي . . .دېهقانلار بىلەن تەڭ كەتمەن چېپىپ . . . كاتتا يايلاق يېزىسىنىڭ جىددىي سۇ مەسىلىسىنى ۋاقتىدا ھەل قىلغان »لىقىدەك «تۇھپە» سىنى ھاياجانلىق ئۇرغۇ بىلەن تەسىرلىك سۆزلىدى . دېهقانلارنىڭ بىر كۈن كەتمەن چاپقاندىكى جاپاسىنى تىلغا ئېلىپمۇ قويمىدى .

ئارتىشى ئاكا ، بۇخىل كاززاپلىققا نېمە دېگۈلۈك ؟ 2000دەك دېهقانلىقنىڭ بىر كۈن كەتمەن چېپىشى ماختاپ ،داۋراڭ سېلىپ يۈرمىسىمۇ بولىدىغان ،خەسىپلىكىمۇ ئېتىبارى يوق ئىش ئىكەنۇ ،بىر مەنسەپدارنىڭ بىرنەچچە مىنۇت شەكلەن كەتمەن چېپىشى خەلقىئالەمگە جاكارلاپ ، مەدھىيىلەپ بەرمىسە بولمايدىغان كارامەت ئىش ئىكەن . ئادەمنى تېخىمۇ ئويغا سالىدىغىنى ، دېهقان قىلسا گۈناھ ھېسابلىنىدىغان ئىش ، مەنسەپدار قىلسا ئۇلۇغ بولىدىكەن . بولمىسا بەزى مەنسەپدارلارنىڭ نەزىرىدە كەتمەن چاپقانلىق گۈناھكارانە ئىش ياكى گۈناھكارلار قىلىدىغان ئىش ئىدى ئەمەسمۇ ! ؟ بۇ قانداق مەنتىقە ؟ بەلكىم سىزمۇ تېلېۋىزور كۆرۈپ تۇرۇۋىغانسىز . ناۋادا ئاشۇنداق خەۋەرلەرنى كۆرسىڭىز ،ئۇنىڭ ئەينىنى ئەمەس ، ئەكسىنى راست دەپ بىلسىڭىز بولۇۋېرىدۇ . مەن ھازىر شۇنداق قىلىمەن .

شۇندىن تارتىپ ھېلىقى مۇخبىرلىق قىلىدىغان يازغۇچى ئۇستازىمدىن رايىم قايتىپ كەتتى .ئۇنىڭ ئىلگىرى «قالتىس »بىلىنگەن ئەدەبىي ئەسەرلىرىمۇ ماڭا ھازىر «ئۇچ يالغاندا قىرىق يالغان »دەك بىلىنىدىغان بولدى .

ھۆرمەتلىك توختى باقى ئارتىشى ئاكا :

ئۆزۈمۇ بىر كەتمەن چاپقۇچى (دېهقان) بولغانلىقىم ئۈچۈنمىكىن ، بەزىدە چېپىۋاتقان كەتمىنىمگە قاراپ كەتمەن ھەققىدە ئاجايىپ مۇلاھىزىلەرنىمۇ قىلىپ كېتىمەن . كەتمەن ئۇچ - تۆت كىلوگىراملىق (ئۇنىڭدىن چوڭ ياكى كىچىك) ياپىلاق تۆمۈر ۋە دىئامېتىرى ئۇچ - تۆت سانتىمېتىر ، ئۇزۇنلۇقى بىر مېتىر ئەتراپىدىكى قىلىچ بەلدەك كەلگەن ياغاچ بادىرىسىدىن تەركىب تاپقان ئاددىيلا بىر ئېتىمدائىي ئەمگەك قورالى . ئۇ ، كېيىنكى تاش قوراللار دەۋرىدە ،يەنى ئىنسانلار ئۇۋچىلىق ۋە كۆچمەن چارۋىچىلىقتىن تېرىم (دېهقانچىلىق) مەدەنىيىتىگە قەدەم قويغان دەسلەپكى چاغلاردا ئىجاد قىلىنغان ھەمدە ئەسىر-قەرنەلەرنىڭ ئۆتۈشى ، ئىنسانلار ئەقىل-پاراسىتى ،پەن-تېخنىكىسىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ تاشتىن ياسىلىشتىن تۆمۈرگە ئوخشاش مېتاللاردىن ياسىلىشقا ، قوپاللىقتىن سىلىقلىققا ئۆزگەرگەن ۋە ئاخىرىدا ھازىرقى ھالىتىگەكەلگەن . ئەمما ئۇ ئەڭ دەسلەپ ياسالغان چاغلىرىدىكىدىن ئانچە چوڭ تەرەققىي قىلىپ ،زامانىۋىلىشىپ كەتمىدى . ھازىر پەن-تېخنىكا ، سانائەت تەرەققىي قىلىپ نۇرغۇن ئەرسىلەرنىڭ ئېلېكترونلۇقى ، سۈنئىيسى ، «ماشىنا » سى ياسالدى ، ھەتتا ئادەمنىڭمۇ .بىراق ھېلىغىچە ھېچقانداق دۆلەتتە كەتمەننىڭ ئېلېكترونلۇقى ياكى «ماشىنا »سى ئىجاد قىلىنغانلىقىنى ئۇقمىدىم . بەلكىم ئۇنداق كەتمەن ئىجاد قىلىنمىغاندۇ . ئىجاد قىلىنغان بولسا ئۇچۇر تورى دۇنيانى قاپلىغان بۇگۈنكى كۈندە ئۇنىڭدىن ۋاقىپلىناتتىم ياكى ئۇ بۇ كەمگىچە رايونىمىزغىمۇ كېلىپ بولاتتى . دېمەك ، كەتمەن ئەسلى ھالىتىدىن ئانچە ئۆزگىرىپ ، تەرەققىي قىلىپ كەتمىدى . شۇڭا ئۇنى ئېتىمدائىي جەمئىيەتتىكى ئادەملەر قانداق چاپقان بولسا ، قۇلدارلىق جەمئىيەتتىكى ئادەملەرمۇ شۇنداق چاپقان ، فېئودالىلىق ۋە كاپىتالىستىك جەمئىيەتتىكى ئادەملەرمۇ ئوخشاشلا شۇنداق چاپقان . ھازىرقى ئېلېكترون - ئۇچۇر دەۋرىدە تۇرۇۋاتقان ،ھەممە جەمئىيەتلەرنىڭ تەرەققىي قىلغىنى ۋە ئەۋزەلى بولغان سوتسىيالىستىك جەمئىيەتتە ياشاۋاتقان بىزلەرمۇ ئۇنى ئاشۇ كونا جەمئىيەتتىكىلەرگە ئوخشاشلا چېپىۋاتىمىز .

ماۋزېدۇڭ دەۋرىدە ، مانچىنچى يىلىغا بارغۇچە بىزا ئىگىلىكىنى ماشىنىلاشتۇرۇۋىمىز !دېگەن شوئارلار تولا توۋلىناتتى . شۇ چاغلاردا مەن ئاشۇ شوئارنىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىدىن ئىلھاملىنىپ : «ئاتا-ئانىلىرىمىز ، ئاكىلىرىمىز تەرلەپ-پىشىپ كەتمەن چېپىشتىن ،كالا-ئېشەكلىرىمىز دۇمبالىنىپ ، پۇشۇلداپ سوقا-ساپان سۆرەشتىن ،خامان دەسسەشتىن قۇتۇلسا . . . نېمىدېگەن ياخشى -ھە ! » دەپ ھاياجانلانغانىدىم . بىراقكى ، داھىمىز ماۋزېدۇڭ بۇ ئارمىنىنى قولتۇقلىغان پېتى 1976-يىلى9-سېنتەبىردە ھەسرەت بىلەن رەھمەتلىك بوپكەتتى . مېنىڭ ھاياجىنىمۇ ئەپسۇسلۇققا ئايلىنىپ قالدى . ماۋزېدۇڭنىڭ ئۇ ئارمىنى ئەمدىلىكتە ئىشقا ئېشىۋاتقاندەك قىلىدۇ . ھازىر ئىقتىسادى يار بەرگەن دېهقان ئائىلىلىرىدە يەر ھەيدەش ، زىراەتلەرنى تېرىش ، ئورۇش . . . ئىشلىرى ماشىنا-تراكتورلار ئارقىلىق قىلىنىدىغان بولدى . ئات-كالا ،ئېشەكلەر سوقا-ساپان ،سىيالكا ،سۆرەم ،جۇۋاز . . .سۆرەش ئىشلىرىدىن خېلىلا ئازاد بولدى . لېكىن دېهقان كەتمەن چېپىشتىن يەنىلا ئازاد بولالمىدى . قارىغاندا يەنە ئۇزاققىچە ئازاد بولالمىغۇدەك .

ھۆرمەتلىك ئارتىشى ئاكا :

رايونىمىزغا «خەلقئارالىشىش دولقۇنى »دا غەربنىڭ شالغۇت مەدەنىيىتىنىڭ تاجاۋۇزچى قوشۇندەك ،يۇقۇملۇق ۋابادەك يامراپ كىرىشى نەتىجىسىدە ، نۇرغۇن كىشىلىرىمىز ماڭقۇرتقا ئوخشاش ئەسلىنى ئۇنتۇپ ، ئۆزىمىزدىكى ساپ ، قەدىمىي نەرسىلەرنى قالاق ھېسابلايدىغان ،ئۇنىڭدىن بىزار بولىدىغان ،تىشىنى پەردازلاپ سۈنئىي بايۋەچچە بولۇپ يۈرمەيدىغانلارنى مەدەنىيەتسىز - دۆت ھېسابلايدىغان . . . ئەھۋال شەكىللەندى . ئېتىمدائىي ئەمگەك قورالى بولغان كەتمەننى چاپىدىغان دېهقانلارنى بەزى «ئاقسۆڭەك »لەرنىڭ پەس - چاكىنا كۆرۈشى ،ئۇلارغا گۈناھكارلارغا قىلغاندەك مۇئامىلە قىلىشى ، ئۇلاردىن نومۇس قىلىشى بۇنىڭ ئىپادىلىرىدۇر .بۇنىڭدىكى يەنە بىر ئامىل ، رايونىمىزدا ۋە ۋۇجۇدىمىزدا كۆڭزىنىڭ بەگ ۋە پۇقرا ،ئوردىغا تەلمۇرۇش ،ئىتائەت قىلىش . . . توغرىسىدىكى تەلىماتلىرىنىڭ يىلتىز تارتىپ ،مېۋە بەرگەنلىكىدە - ئاشۇ «ئاقسۆڭەك »لەرنىڭ ئۆزلىرىنى «ھەيۋەتلىك شامال » ،كەتمەن چاپقۇچى دېهقانلارنى «ئەرزىمەس گىياھ »ھېسابلىغانلىقىدا .قېنى ، مۇشۇ «ئەرزىمەس گىياھ »لار گۈناھكارانە كەتمەن چېپىشنى توختىتىپ باقسۇنچۇ ، ئاشۇ «ھەيۋەتلىك شامال »لارنىڭ ھالى قانداق بولاركىن ؟

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرىمىز ئىچىدە «باغۋەن ۋە ئۇنىڭ ئوغۇللىرى »دېگەن بىرى بار .ئۇنىڭدا : جاپاكەش ،تىرىشچان ،ئاق كۆڭۈل باغۋەن بوۋاي ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ،ئۇنىڭ كەتمەن چېپىش دېسە بېشى

ئاغرىيدىغان ،يەپ-ئىچىش ،ئويۇن-تاماشا دېسە ئۆزلىرىنى ئاتىدىغان ،دادىسى چاپقان كەتمەننىڭ نېمەتلىرىنى يەپلا چوڭ بولغان تىرىكتاپ ، ھۆرۈن ئۇچ ئوغلى باغقا كەتمەن چاپماي ،ئۆيدە بارنى يەپ-ئىچىپ ،بۇزۇپ- چېچىپ توگىتىدۇ .باغقا كەتمەن چاپمىغانلىقتىن مىۋىمۇ بولماي ،ئاخىرى بۇ ئوغۇللار ئاچ قېلىشقا باشلايدۇ-دە ، ئانىسىدىن يېگۈدەك بىرنەرسە سورايدۇ .ئانىسى ئۇلارغا ئۆيدە يېگۈدەك ھېچنەرسە قالمىغانلىقىنى ،ئەمدى ئۇلارنىڭ دادىسى - باغۋەن بوۋاي باغقا كۆمۈپ قويدۇم ، دەپ ۋەسىيەت قىلغان ئالتۇننى قېزىپ كىرىشلىرىنى ئېيتىپ ، قوللىرىغا بىردىن كەتمەننى تۇتقۇزىدۇ .ئۇلار ئالتۇن ئىزدەش (قېزىش)قىزغىنلىقىدا خۇددىنى بىلمەي كەتمەن چېپىپ باغنى راۋۇرۇس چاناپ شۇدىگەر قىلىۋېتىدۇ .ئەمما «كۆمۈپ قويۇلغان ئالتۇن» تېپىلمايدۇ .ئۇچ ئوغۇل ئۇنى «كولاش»نى ھەر كۈنى داۋام ئەتكۈزىدۇ .قوللىرى قاپىرىپ ،ھېرىپ-ئىچىپ كەتكەن ئۇچ ئوغۇل ئۆيگە سالپىيىپ كىرىدۇ . ئانىسى ئۇلارغا قاتتىق-قۇرۇق ،پارچە-پۇرات زاغرىلاردا چاي بېرىدۇ .

«يېتىپ يېگەن قاڭسىق ئاش ،
نېپىپ يېگەن تاتلىق ئاش .»

دېگەندەك ،ئۆزلىرى بىر چاغلاردا يارامسىغان قاتتىق زاغرا نانىنىڭ چېيى ئۇلارغا ھەسەل قوشقاندەك تېتىپ كېتىدۇ-دە ، ئانىسىدىن «ھەسەل قوشتىڭىزمۇ ؟ »دەپ سورىشىدۇ .ئانىسى چايغا ھەسەل قوشمىغانلىقىنى ، ئىشلەپ يېگەن تاماقنىڭ مۇشۇنداق تاتلىق بولىدىغانلىقىنى ،دادىسى باغۋەن ئېيتقان ئالتۇننىڭمۇ كەتمەن چېپىپ نان يېيىش ئىكەنلىكىنى . . .ئېيتىدۇ . بۇنىڭدىن تەسىرلەنگەن ئۇچ ئوغۇل ئىلگىرىكى قىلمىشلىرىدىن نومۇس قىلىپ ھۆرۈنلۇق - تىرىكتاپلىقنى تاشلاپ ، باغقا بىجانىدىل كەتمەن چاپىدۇ . نەتىجىدە ،مېۋىلەر شۇنداق بولۇپ ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى پاراۋانلىشىشقا ،ئۆزلىرى تېتىكلىشىشكە باشلايدۇ . . .

باغۋەننىڭ ئۇچ ئوغلىنىڭ ئالتۇن قىزغىنلىقى تۇرتكە بولۇپ ، ئانىسى تەسىرلەندۈرۈپ تىرىكتاپلىقتىن تىرىشچان كەتمەنچىلەرگە ئۆزگەرتتى . لېكىن بىزدىكى كەتمەن چاپقاننى گۇناھ دەپ تۇرۇپ ، يەنە نومۇس قىلماي كەتمەن چاپقانلارنىڭ كەتمەن چېپىپ تاپقان نېمىتىنى يېيىپ يەيدىغان تىرىكتاپلارنى نېمە تۇرتكە بولۇپ ، كىم تەسىرلەندۈرۈپ ، ئۆزى ئىشلەپ ھالال نان تېپىپ يەيدىغان قىلىپ ئۆزگەرتەلەر ؟ ئېيتىلىشچە ، ئوغۇل بالا تۇغۇلغاندا كەتمەن «مېنى چاپىدىغان بىر ئادەم دۇنياغا كەلدى »دەپ سۆيۈنۈپ ، شۇ ئوغۇلغا قاراپ لىگشىپ تەۋرەپ كېتەرمىش .بەلكىم كەتمەن چاپقاننى گۇناھ دەيدىغان «ئوغۇل بالا »تىرىكتاپلار تۇغۇلغاندىمۇ كەتمەن ئاشۇنداق خۇش بولغىيدى ؟ كەتمەننىڭ شۇ خۇشلۇقى ۋە ئۆزلىرىنى ئوغۇل بالا قىلىپ يارىتقان ئاللانىڭ ھەققى-ھۆرمىتى ئۈچۈن بولسىمۇ ئۇلار كەتمەن چاپسۇن . چاپقاندىمۇ ھېلىقى مۇئاۋىن شەھەر باشلىقىدەك شەكلەن ئەمەس ، باغۋەننىڭ ئۆزگەرگەن ئۇچ ئوغلىدەك بىجانىدىل ،چاپقان كەتمىنىنىڭ نېنى ئاغزىلىرىغا تېتىغۇدەك بولغۇچە چاپسۇن . شۇ چاغدىلا ئۇلار كەتمەن چاپقاننىڭ گۇناھ ئەمەسلىكىنى ،تېپىلغۇسىز ئۇلۇغ ئىش ئىكەنلىكىنى بىلىپ قالسا ئەجەب ئەمەس .

ھۆرمەتلىك توختى باقى ئارتىشى ئاكا : سىزمۇ ، مەنمۇ-ھەممىمىز كەتمەن چاپقان گۇناھ ،دەيدىغان تىرىكتاپلارنى كەتمەن چېپىشقا تەۋسىيە قىلايلى ، مەجبۇرلايلى . بولمىسا ئۇلار كەتمەن چاپقان مېھنەتكەشلەرنىڭ كەتمەن چېپىپ يارىتقان نېمىتىنى يېتىپ يەۋېرىپ ئاخىرى بىر كۈنى جاھاننى تاپتىنمۇ بەتتەر بولغاپ تاشلىمىسۇن يەنە . بىز ئۇلارغا شۇنداق خىتاب قىلايلى : ئەي تىرىكتاپلار ، كەتمەن چاپقان گۇناھ دېمەڭلار ! ھېچنېمەڭلارنىڭ ھېچنېمىسىنىڭ ھېچقانداق ھەققى بولمىغاندىكىن ، كەتمەن چاپقان مېھنەتكەشلەرنىڭ كەتمەن چېپىپ تاپقان نېمىتىنى يەۋالماڭلار ! سىلەرمۇ ئۆز رىزقىڭلارنى دېھقاندەك ھالاللاپ تېپىپ يەڭلار !

2003-يىل ئاۋغۇست ، سەھرايى كاتتا يايلاق

ئاپتور : ئانۇش شەھىرى كاتتا يايلاق يېزاقۇدۇق كەنتىدە ، دېھقان(M2)

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى مۇھەررىرلىرىنىڭ تەھرىرلىك مەسئۇلىيەت نومۇرى

باش مۇھەررىر: قۇربان‌ماموت(M1) مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: رىسالەت مۇھەممەت(M2)

داروینىڭ ئەخمىقانە ئىشى

ئەقلىمە ئابدۇللا تەرجىمىسى

ئەنگلىيىلىك داڭلىق «تەدرىجىي تەرەققىيات» نەزەريىسى پېشۋاسى داروين كوندىلىك خاتىرىسىگە ئۆزىنىڭ بورون بىر «ئەخمىقانە ئىش» قىلغانلىقىنى يازغانىكەن :

19-ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا داروين جاھان كېزىپ يورگەن مەزگىلدە ئافرىقىدىكى بىر ئېتىنداۋىي قەبىلىگە بېرىپتۇ . ئۇيەردە كىشىلەر كىيىم كىيمەيدىكەن ، تاغ ئۆڭكورلىرىنى ماكان تۇتۇپ ،ياۋا ئوت -چۆپ ،ياۋايى ھايۋانلارنى ئوزۇق قىلىپ ئېتىنداۋىي تۇرمۇش كەچۈرۈدىكەن . داروين ئۇيەردە نەچچە كون تۇرۇش جەريانىدا كىشىلەرنىڭ يىمەكلىك تاپالمىغان چاغدا قېرى-چۈرى ۋە ئاجىز-مېيىپلەرنى بۆلۈشۈپ يەيدىغانلىقىنى بايقاپتۇ ۋە ناھايىتى رەھىمسىزلىك ھېس قىپتۇ . ئۇ ئۇلاردىن نېمىشقا بۇنداق قىلىدىغانلىقىنى سورىغاندا ،ئۇلار : «ئەمگەك كۈچىدىن قالغان كېرەكسىز ئادەملەرنى ساقلاشنىڭ نېمە ھاجىتى »دەپ جاۋاب بېرىپتۇ . داروين قاتتىق ئېچىنىپتۇ ۋە : دۇنيادىكى ئىلغار دۆلەتلەر ھازىر مەدەنىيەت دەۋرىگە كىردى ،ئەمما بۇيەردىكى كىشىلەر يەنىلا ياۋايىلارچە ياشاۋېتىپتۇ ، مەن چوقۇم ئۇلارنى ئۆزگەرتىشىم كېرەك ،دەپ ئويلاپتۇ . شۇنىڭ بىلەن داروين يۇقىرى باھا بىلەن شۇيەردىكى بىر بوۋاقنى سېتىۋېلىپ ئەنگلىيىگە ئەكېتىپتۇ . ئۇ ئافرىقا قانداشلىقىدىكى بۇ بالىنى زامانىۋى شەھەرنىڭ تەلىم-تەربىيە ئۇسۇلىدا تەربىيىلەپ ، بىر «مەدەنىيەتلىك كىشى »قىلىپ چىقماقچى ،ئاندىن بۇ «مەدەنىيەتلىك كىشى »ئارقىلىق ئۇنىڭ يۇرتىدىكى ئادەم ئادەمنى يەيدىغان ئېتىنداۋىي ھالەتنى ئۆزگەرتمەكچى بوپتۇ . 16يىلدىن كېيىن بۇ بالا «مەدەنىيەتلىك ياش »بولۇپ تەربىيىلىنىپ چىقىپتۇ . داروين تونۇشلىرى ئارقىلىق بۇ بالىنى ئافرىقىغا ئەۋەتىۋېتىپتۇ .

بىرىلدىن كېيىن داروين ئافرىقىغا 17يىل ئىلگىرىكى ھېلىقى ئېتىنداۋىي قەبىلىنىڭ تەرەققىياتىنى كۆرگىلى بېرىپتۇ . بىراق ھېلىقى «مەدەنىيەتلىك ياش »نى تاپالماپتۇ . شۇيەردىكىلەر ئۇنىڭغا ئۆزلىرىنىڭ ھېلىقى ياشنى يەۋەتكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ .داروين قاتتىق ھەيران بولۇپ : «شۇنداق ياخشى ئادەمنى نېمىشقا يەۋەتتىلەر »دەپ سوراپتۇ . «ئۇ ھېچ ئىش قىلالمىسا ،ھېچ نەرسىنى چۈشەنمىسە ، ئۇنىڭ بىزگە نېمە كېرىكى ؟دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئۇلار .

بىر جەمئىيەتكە نىسبەتەن بىر ئادەمنىڭ كۈچى چەكلىك بولىدۇ . مەيلى قانچىلىك دانا بولمىسۇن ، پۈتكۈل جەمئىيەتنىڭ ھالىتىنى ئۆزگەرتەلمەيدۇ ؛ كىشىلەر تېخى ئويغانمىغان چاغدا ،ئۇ ئۆزى ئىلغار ۋە مەدەنىي دەپ قارىغان ئىدىيە بىلەن ياشىغىلارغا قوماندانلىق قىلسا ، پەقەت ئۆزىگە بېھۇدە ئاۋارىچىلىق ۋە ئازاب تېپىۋالىدۇ .داروين گەرچە ئۇلۇغ «تەدرىجىي تەرەققىيات »نەزەريىچىسى بولسىمۇ ، ئۇ ئەڭ ئەقەللىي «تەدرىجىي تەرەققىيات »قانۇنىغا خىلاپلىق قىلغان .يەنى ئادەم ئادەمنى يەيدىغان ئېتىنداۋىي قەبىلىنى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە يۇقىرى مەدەنىيەتلىك جەمئىيەتكە باشلاپ كىرىش ئەسلا رېئاللىققا ئۇيغۇن كەلمەيدۇ .ياۋايىلىقتىن تەدرىجىي تەرەققىي قىلىپ مەدەنىيەتلىك ھالەتكە ئۆتۈش ئۇزاق مۇددەتلىك ۋە ئازاب-ئوقۇبەتلىك جەريان بولۇپ ، ھەرگىز بىر ياكى بىرنەچچە «مەدەنىيەتلىك كىشى »لەرگە تايىنىپلا يېڭى دەۋر قۇرغىلى بولمايدۇ .

ئىنسانىيەتنىڭ تەدرىجىي تەرەققىياتى مانا مۇشۇنداق .بۇ قانۇنىيەتنى باشقا ئىشلارغا تەتبىقلىغىلى بولماسمۇ ؟

مىجى فەلسەپىدىكى بۇ مۇلاھىزە ج ك پ خىبىي ئۆلكىلىك كومىتېتىنىڭ نەشر ئىپكارى «خىبىي گېزىتى »نىڭ رىياسەتچىلىكىدە چىقىرىلىۋاتقان «قىلىپتونلار ئايلىق ژورنىلى» - 《杂文月刊》نىڭ 2004-يىل 6-سانىغا بېسىلغان(M1)

رامان ئەقۋرا بىكىرلەر

ئىلىدىن چىققان سىخىي-مەردانە ئوغلانلار، 3 مىليون 700 مىڭ يۈەن خەجلەپ غۇلجا ناھىيىسى تۆرپانيۈزى يېزىسىدىكى دېھقان بالىلىرىغا ئۈچ قەۋەتلىك ۋامانتوى مەكتەپ سېلىپ بەرگەن «ئىناق ئۆي-زېمىن شىركىتى» نىڭ دىرېكتورلىرى سادىقجان بىلەن ساقىھاجى ئاكا-ئۇكىلار.

—— ئادىل ئىسمائىل فوتوسى

《新疆文化》 （维吾尔文）
综合性文学双月刊

主管：新疆维吾尔自治区文化厅
主办：新疆维吾尔自治区艺术研究所
编辑出版：《新疆文化》杂志编辑部
国际标准刊号：ISSN1008-6498
国内统一刊号：CN65-1073/I
海外发行：中国图书进出口（集团）总公司出口部
代理者地址：中国北京朝阳区工体东路16号
P.O.BOX 88, 16 Gongti East Road, Beijing 100020, china
海外发行代号：6498BM
发行范围：国内外发行
地址：乌鲁木齐市团结路72号
邮编：830001 电话：（0991）2856942
印刷：《新疆日报》印务中心
发行：乌鲁木齐市邮局
订阅：全国各地邮局

邮发代号：58-22 定价：5元

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى»2004- يىل 5- سان
(قوش ئايلىق ئۇنىۋېرسال ئەدەبىي ژۇرنال)

باشقۇرغۇچى: ش ئۇ ئا ر مەدەنىيەت نازارىتى
چىقارغۇچى: ش ئۇ ئا ر سەنئەت تەتقىقات ئورنى
تۈزۈپ نەشر قىلغۇچى: «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى
خەلقارالىق نومۇرى:ISSN1008-6498
مەملىكەتلىك نومۇرى: CN65-1073/I
چەت ئەللەرگە تارقىتىش ئورنى: جۇڭگو كىتاب ئىمپورت- ئېكسپورت (گۇرۇھى)
باش شىركىتى ئېكسپورت بۆلۈمى
چەت ئەللەرگە قارىتا ۋاكالەت نومۇرى: 6498BM
مەملىكەت ئىچى ۋە چەت ئەللەرگە تارقىتىلىدۇ
ئادرېس: ئۇرۇمچى شەھىرى ئىتتىپاق يولى 72- قورۇ
پوچتا نومۇرى: 830001تېلېفون نومۇرى:(0991) 2856942
باسقۇچى: «شىنجاڭ گېزىتى» باسما مەركىزى
ئۇرۇمچى شەھەرلىك پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلىدۇ
مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى پوچتىخانىلار مۇشتەرى قوبۇل قىلىدۇ

پەچتا ۋاكالەت نومۇرى: 58-22 باھاسى: 5 يۈەن